

8 (l. nšt.)

GLASNIK

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

LETNIK
XXV-XXVI

S SODELOVANJEM ČLANOV ODBORA
UREDIL
DR. JOSIP MAL

LJUBLJANA 1944-1945

Uredništvo in upravništvo »Glasnika« je v Ljubljani, Bleiweisova cesta št. 24 (Narodni muzej), kamor naj se pošiljajo tudi vsi za »Glasnik« namenjeni dopisi, rokopisi in prispevki znanstvenega značaja kakor tudi recenzijski izvodi.

Sotrudniki dobijo brezplačno 30 posebnih odtisov svoje razprave in z ovitkom, če obsegajo njihovi prispevki vsaj pol tiskovne pole. Prispevki se honorirajo. Za vsebino in obliko so odgovorni pisatelji. Ponatiskovati ali prevajati v »Glasniku« objavljene spise je dovoljeno samo s pritrditvijo avtorja in društvenega odbora ter z navedbo vira.

»Glasnik« izhaja četrtletno. Letna članarina znaša 30 Din, za katero prejema člani brezplačno »Glasnik«.

P. n. člani prosijo odbor Muzejskega društva, da blagovolijo poravnati letno članarino v znesku 30 Din. Članarino plačujte vedno sproti, da ne bo zaostankov, ki bi morali upravništvo prisiliti, da vam ustavi nadaljnje pošiljanje časopisa.

»Glasnik« se naroča naravnost pri društvu kot založniku ali pa pri knjigarnah. Društvo ima svoj čekovni račun pri Poštni hranilnici v Ljubljani s št. 10.773 in z naslovom: »Muzejsko društvo za Slovenijo, Ljubljana«. — Čekovni račun Zgodovinske sekcije Muzejskega društva za Slovenijo s št. 11.537 je ukinjen in naj se zato ne vplačujejo nobena nakazila s to položnico, ako bi jo kdo morda še imel.

Pričujoči zvezek »Glasnika« je izšel 29. septembra 1945.

IZDAJA IN ZALAGA MUZEJSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO

TISKALA TISKARNA LJUDSKE PRAVICE V LJUBLJANI (BRUNON ČEČ)

GLASNIK

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

LETNIK

XXV-XXVI

S SODELOVANJEM ČLANOV ODBORA

UREDIL

DR. JOSIP MAL

LJUBLJANA 1944-1945

C II 44551

II 44551

030024928

INDEX

Razprave

Zwitter Fran, Ob osvobojenju	1
Miklavčič Maks, Predjožefinske župnije na Kranjskem	3
Vilfan Sergij, Deželni ročini kot viri naše ustavne zgodovine	65
Kos Milko, K osemstoletnici prve omembe Ljubljane v zgodovini	85
Fabjančič Vladislav, Ljubljanski krvniki (1524—1775)	88
Andrejka Rudolf, Polhograjski baroni	105

In memoriam

Dr. Anton Breznik (M. Miklavčič)	109
Dr. Stanko Jug (J. Mal)	110
Dr. France Mesesnel (Fr. Stelè)	111

Slovstvo

Iv. Grafenauer, Bog-daritelj, praslovansko najvišje bitje (J. Kelemina)	112
B. Grafenauer, Boj za staro pravdo (M. Miklavčič)	113
B. Vl. šenk, Kongres svete alianse v Ljubljani (J. Mal)	114
Fr. Kotnik, Misijonar Jernej Mažgon (M. Miklavčič)	116

OB OSVOBOJENJU

Slovenski narod je preživel v poslednjih štirih letih najtežjo krizo svoje zgodovine.

Narodno zatiranje za Slovence sicer ni bilo nič novega, bilo je zanje atribut stoletij njihove preteklosti. In vendar je bila razlika ogromna med neprogramatičnim zatiranjem fevdalne dobe, med zavestnim, a z mnogimi rezervami utesnjenim zatiranjem liberalne dobe in med dobo fašizma, ki je pripadnikom drugih narodov dosledno odrekla vsako človeško dostojanstvo. Slovenski narod je bil zaradi usodnega razkosanja svojega ozemlja po prvi svetovni vojni skupaj z istrskimi Hrvati prvi narod v Evropi, ki je moral na sebi preizkusiti barbarske metode italijanskega fašističnega zatiranja, pozneje so še pred novo vojno koroški Slovenci postali plen nacizma, a leta 1941 so Nemčija, Italija in Madžarska popolnoma razkosale slovensko zemljo. Hitlerjevci so začeli izvajati svoj program razselitve slovenskega naroda, a zgodovinsko je mogoče dokazati, da je bil po njihovih načrtih in v načrtih italijanskih fašistov le začetek izvajanja obsežnejšega programa popolne razselitve Slovencev. Kakšna naj bi bila v »novem redu« usoda slovenske kulture, so pokazali leta 1941 hitlerjevci z izgonom slovenske inteligence in uničenjem slovenske knjige na ozemlju, kjer je živel preko pol milijona Slovencev, a nič drugačen ni bil končni cilj politike italijanskega in pozneje nemškega okupatorja v Ljubljanski pokrajini. Ta politika navideznega priznavanja slovenske kulture s strani ljudi, ki so že drugod na Slovenskem razkrili svoje prave končne cilje, je bila še nevarnejša, saj je gojila pri Slovencih v kulturnem življenju gnili oportunistični, v politiki pa vedla na pot sodelovanja z okupatorjem in narodnega izdajstva. Popolno kompromitiranje jugoslovanske ideje preko sistematičnega podpihovanja medsebojnega iztrebljevanja jugoslovanskih narodov in udar po največjem slovanskem narodu naj bi vzela malemu slovenskemu narodu vsako oporo in dokončno zapečatila usodo Slovencev.

In vendar je slovenski narod junaško in zmagovito preživel to krizo. Za to se mora zahvaliti zmagoviti borbi svojih zaveznikov, predvsem Sovjetske zveze, narodno-osvobodilni borbi narodov Jugoslavije, ki je dvignila prapor njihove enakopravnosti in bratstva v skupni borbi, a tudi svojemu lastnemu narodno-osvobodilnemu gibanju. Slovenski narod si je v tej borbi rešil svojo čast in priboril ugled, kakor ga ni imel še nikdar, zagotovil si je novo življenje v novi Jugoslaviji na osnovah federalizma in demokracije in je danes sredi borbe za uresničenje svojega davnega političnega ideala: združitve vseh Slovencev v Zedinjeni Sloveniji.

Prispevki v tej številki »Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo« so objavljeni v nespremenjeni obliki tako, kakor so bili napisani pred osvobojenjem. Njihova problematika še ni v zvezi s problemi, ki jih osvobojenje stavlja tudi predstavnikom slovenskih historičnih znanosti, ki naj bi ohranile v »Glasniku« svoje centralno glasilo. Ne mislim, da bi morali danes zanemariti tiste naloge historikov, ki niso v ožji zvezi s problemi in potrebami današnjega časa, ne smemo se pa omejevati samo nanje. Naloge slovenskih historikov so prav danes velike in polne odgovornosti pred znanostjo in pred narodom. V njihovem delu naj pride zdaj do izraza vse tisto, kar so nekateri od njih pripravljali v dobi pred in med okupacijo in kar tedaj ni moglo biti napisano. V novem delu v novi domovini naj se ohrani in razvija vse, kar je bilo v dosedanjem delu zdravega in tehtnega.

Fran Zwitter

PREDJOŽEFINSKE ŽUPNIJE NA KRANJSKEM V ODNOSU DO POLITIČNE UPRAVE

Maks Miklavčič

I.

Problem predjožefinskih župnij, viri in literatura.

1. Z izrazom »predjožefinske župnije« zaznamujemo v habsburški monarhiji 18. stoletja tiste župnije, ki so obstajale do l. 1782, preden je cesar Jožef II. začel preurejati cerkveno upravo, tako škofije kakor župnije. Bile so to edine župnije pred nastopom tako imenovanih »jožefinskih župnij«, ki so nastale po cesarjevih načrtih in navodilih. Razlika med obema vrstama župnij pa ni samo časovna. Različna je že dodelitev krajev v posamezne župnije, drugačen pa je tudi pravni in gospodarski temelj. Do preuredb pod Jožefom II. so nove župnije nastajale vedno le z dodeljevanjem krajev in vernikov iz ozemlja ene prevelike župnije. Izjeme v tem oziru so prav redke in posebej utemeljene.¹ Pri jožefinskih župnijah je to drugače; kraji se dodeljujejo po zemljepisnih vidikih, po potrebah prebivalstva in po uradnih navodilih, ki namenoma prezirajo dotedanjo župnijsko pripadnost. Zato so jožefinske župnije pogosto vzete iz več starih župnij. Druga razlika je v dohodkih dušnih pastirjev in sredstvih za vzdrževanje cerkva. Predjožefinske župnije so se vzdrževale iz

¹ O delitvi starih župnij razpravlja nazorno M. Ljubša, Zemljepisni razvoj sedanjih lavantinskih župnij..., ČZN* XIX (1924), 53; vprašanje za Kranjsko še ni v celoti obdelano. Glede stalnosti župnijskih mej prim. H. Pirchegger, Die Pfarren als Grundlage der politisch-militärischen Einteilung der Steiermark. Abhandlungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer (poslej navajam: Pirchegger, Die Pfarren), AÖG 102. Bd. (1913), 7.

* V opombah in besedilu uporabljene kratice pomenijo:

AHK — Fr. Schumi, Archiv für Heimatkunde.	MHK — Mitteilungen des Historischen Vereins für Krain.
AÖG — Archiv für österreichische Geschichte.	MIÖG — Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung.
BV — Bogoslovni vestnik.	MMK — Mitteilungen des Museal-Vereins für Krain.
ČZN — Časopis za zgodovino in narodopisje.	MuALj — državni arhiv pri Narodnem muzeju v Ljubljani.
d. o. — davčna (katastrska) občina.	n. d. — navedeno delo.
Erläut. — Erläuterungen zum historischen Atlas der österr. Alpenländer.	n. m. — navedeno mesto.
GMS — Glasnik muzejskega društva za Slovenijo.	NS — nova serija.
Gr — Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovenec v srednjem veku	RZN — Razprave znanstvenega društva v Ljubljani.
GV — Geografski vestnik.	SBL — Slovenski biografski leksikon.
HKAW — arhiv dvorne komore na Dunaju (Hof-Kammer-Archiv, Wien).	ŠkALj — škofijski arhiv v Ljubljani.
IMK — Izvestja muzejskega društva za Kranjsko.	StAW — državni arhiv na Dunaju (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien).
KA — arhiv naučnega ministrstva na Dunaju (Kultusarchiv).	Valvasor — Ehre des Herzogtums Krain.
KapALj — kapiteljski arhiv v Ljubljani.	UB — državna univerzna knjižnica v Ljubljani.
Klunov Arhiv — Archiv für die Landesgeschichte, izd. dr. V. F. Klun.	ZMS — Zbornik Maticе Slovenske.
	ZZ — Zgodovinski zbornik.
	ZA — župnijski arhiv.

desetine, po posebnih podložnikih, iz ustanov, darovanih glavnih in prispevkov župljanov.² Sredstva za vzdrževanje jožefinskih župnij včasih izvirajo iz istega vira, a že pod skrbstvom države, ki nadarbine (beneficije) preureja, prenaša na drug kraj, skrbi za najnižjo mero dohodkov; primanjkljaj doplačuje iz verskega sklada, zbranega zlasti iz premoženja razpuščenih samostanov.³

Označeno razliko med predjožefinskimi in jožefinskimi župnijami lahko razberemo n. pr. na zgledu stare župnije Št. Vid n. Lj. V srednjem veku je ta župnija zavzemala velik prostor — toda manjši kakor največje kranjske župnije Sv. Peter pri Lj., Loka, Radovljica ali Št. Vid pri Stični — od Save na vzhodu do mej šempetrske in vrhniške župnije na jugu, poljanske oz. žirovske župnije na severozahodu, loške in sorške na severu. V tem prostoru je zgodaj (pred l. 1321)⁴ nastala župnija Polhov Gradec; v novem veku se je iz župnije Št. Vid izločil (1723) vikariat Dobrova, iz Polhovega Gradca pa vik. Št. Jošt (1681) in kuracija Vrzenec (1733).⁵ Vse te duhovnije so predjožefinske; njihov obseg se krije z mejami prvotne župnije Št. Vid. Pod Jožefom II. so tu nastale jožefinske župnije: Sv. Katarina, Crni vrh in Horjulj, preuredile pa so se tudi druge župnijske meje. Sv. Katarina je večino krajev dobila iz Št. Vida, vas Osredok iz Dobrove, določeno je bilo pa ne izvršeno, da dobi vas Belo od Polhovega Gradca; Dobrova je izgubila Osredok, dobila pa iz župnije sv. Petra Draževnik, večji del Kozarja, Kumanijo in Rozore. Št. Vid je oddal še druge kraje: Spodnjo Šiško, ki je prešla k novi župniji Marijinega Oznanjenja na ozemlju Sv. Petra, Golo brdo Preski, ki je bila nova lokalija (lokalna kaplanija) na ozemlju Sore. Horjulj je postal župnija s prenosom beneficija iz nekdanje kuracije Vrzenec. Pojem predjožefinske župnije Št. Vid znači župnijsko ozemlje pred nastankom duhovnije Sv. Katarina in pred izročitvijo krajev k župniji Marijinega Oznanjenja in v Presko. Horjulj in Sv. Katarina sta v polnem pomenu jožefinski župniji, Dobrova pa v toliko, kolikor je s preuredbo zamenjala krajevni obseg.

Razpravni predmet tu ni razvoj in cepitev starih župnij temveč samo določanje mej predjožefinskih župnij tik pred preuredbo. Obseg predjožefinskih župnij najlaže doženemo prav iz dobe jožefinskih cerkvenih reform 1782—85. Tedaj so na cesarjevo zahtevo zbrali tako s cerkvene kakor političnoupravne strani podatke o krajih starih župnij in jih celo zarisali v »idealnih mapah«, ki niso nič drugega kakor preprosti upravni zemljevidi z označbo vseh župnijskih krajev in z označbo krajevne razdalje od župnijskega središča. Podatke o predjožefinskih župnijah izpopolnjuje mnogo, ne vedno izkoriščenih predlogov za preuredbo župnijskih mej. Spisi iz dobe jožefinskih reform razodevajo zlasti meje tistih župnij, ki se zaradi svoje prevelike razsežnosti niso ujemale z uradnimi nazori o dobri in ljudstvu koristni cerkveni upravi.⁶

2. Predjožefinske župnije s svojimi mejami niso samo priča o takratni cerkveni upravi. V njihovih mejah se je ohranila tudi pomembna slika takratne politične uprave. Pri snovanju novih državnih uradov in upravnih enot se je cesar Jožef II. opiral na sta-

² Prim. ustanov. župnij Velesovo l. 1163 v Gr. IV (1915), št. 462 in Polšnik 16. okt. 1286, IMK III (1893), 104; Iv. Steklasa, Zgod. župnije Sent Rupert, Lj. 1913, 38. Podroben vpogled v dohodke župnikov dajejo starejše fasije v ŠkALj.

³ J. R. Kušej, Joseph II. und die äussere Kirchenverfassung Innerösterreichs (navajam: Kušej, Joseph II.), Stuttgart 1908 (Ulrich Stutz, Kirchenrechtliche Abhandlungen, 49. in 50. zv.), 294. Isti, Verski zaklad in patronatna bremena. Posebni odtisk iz Ljublj. škofijskega lista 1928, št. 7 in 8. — Namesto »zaklad« uporabljam izraz »sklad«, ki bolje označuje pojem.

⁴ Glede starosti župnij se opiram na Catalogus cleri dioec. Labacensis iz l. 1883, ki navaja podatke po P. Hicingerju; boljše podatke ima Letopis ljubljanske škofije za l. 1935, 270 sl.; ta navaja za župnijo Polhov Gradec kot ustanovno leto 1631.

⁵ J. Kržišnik, Zgodovina horjulske fare, Lj. 1898 (ponatis iz ZZ), 59 sl.

⁶ Pirchegger, Die Pfarren, 9 in Kušej, Joseph II., 45 govorita o škofijski »idealni mapi«, ukazani 14. jan. 1782. »Idealno mapo« za župnije naroča po zapisniku vladnih odlokov v ŠkALj in ŽA Mošnje (zapisnik za kurende in okrožnice) dvorni dekret 29. apr. 1782. Ti župnijski zemljevidi so odlični vir za določanje župnijskih mej, ker navajajo vse kraje z razdaljo od župne cerkve in uporabljajo enotne znake; meje so kar moči natančno zarisane, navedene so tudi sosedne župnije. Ohranjenih je le malo, tako za župnije Poljane (ŽA), Komendo (ŠkALj), Radovljico (ŠkALj) in Mengeš (MuALj).

tistične podatke, ki jih je mogel dobiti samo iz cerkvenih virov. Ob nastopu vlade je cesar našel samo državne urade v deželskih središčih in okrožne urade, ki so bili na Kranjskem: v Ljubljani za Gorenjsko, v Novem mestu za Dolenjsko, v Postojni za Notranjsko in za Istro ter za okoliš Devina.⁷ Tu se oziram na Kranjsko v mejah izza l. 1848, torej brez kranjske Istre in Devina. Naborni okraj, ki naj bi ustvarjali zvezo med okrožji, gospostvi in podložniki, so bili šele v nastajanju.⁸

Statistične podatke o prebivalstvu je začela zbirati že Marija Terezija. Po njenem naročilu so župniki l. 1754 popisali vse prebivalce po treh starostnih razredih; v prvi razred so šteli otroke do 7. leta, v drugi otroke do 12. leta (*communicantes*), v tretji razred starejše ljudi. Župnije so to delo lahko opravile, ker so po določbah tridentinskega koncila župniki morali voditi matice in so bili dolžni javljati podatke o gibanju prebivalstva tudi na škofijo.⁹ Župnije so ostale popisne enote tudi pri naslednjih štetjih, ki naj bi se po vladnem odloku z dne 11. maja 1754¹⁰ opravljala na vsaka tri leta tako s cerkvene kakor politično upravne strani. Čeprav je prvo štetje po obliki kazalo še sledove cerkvenih namenov, je vendarle bilo določeno za podlago pri novačenju. Poznejša štetja so uporabili tudi za izhodišče pri razdelitvi davkov.¹¹ Najvažnejše ljudsko štetje je bilo l. 1771. Opravili so ga mešani odbori častnikov in civilnih komisarjev pod vodstvom deželne (konskripcijske) komisije.¹² Takrat so za vsako selišče posebej določili hišne številke. Držali so se še vedno župnijskih mej, a prevelike župnije razdelili na manjše popisne oddelke (*Nummerierungsabschnitte*); majhne župnije so imele le po en ali dva popisna oddelka.¹³ V manjših krajinskih enotah so štetje in popis prebivalcev pripravljali tudi pri gospostvih v davčne in vojaške namene in jih oddajali okrožnim komisarjem.¹⁴ Ta praksa je dovela k uvedbi tako imenovanih nabornih okrajev, ki jih je Marija Terezija ukazala že 16. marca 1761, uredili pa so se na Kranjskem šele s patentom 22. aprila 1780.¹⁵ Naborni okraj niso državni uradi v polnem pomenu, ker so bila za te posle gospostva samo poverjena; lahko jih imenujemo državni pogodbeni uradi.¹⁵ Naborna gospostva so imela strnjen okoliš, medtem ko so posamezna gospostva imela raztresene podložnike.

⁷ Okrožne urade uvaja patent 16. nov. 1748. Glavne naloge teh uradov obsegajo davčne in vojaške posle. Najbolje piše o tem J. Tschinkowitz, *Darstellung des politischen Verhältnisses der verschiedenen Gattungen von Herrschaften zur Staatsverwaltung, zu ihren Beamten und Unterthanen in der k. k. österreichischen Monarchie, mit besonderer Rücksicht auf die Provinzen Steyermark, Kärnthen und Krain*. I. Gradec 1827 (navajam: Tschinkowitz, *Darstellung*), 402—17.

⁸ Tschinkowitz, *Darstellung*, 396—400; J. Polec, *Kraljestvo Ilirija I*, Lj. 1925, 130 sl.

⁹ KapAlj, fasc. 116, 1. A. Gürtler, *Die Volkszählungen Maria Theresias und Josef II.* 1753—90, Innsbruck 1909. — Maticne knjige je splošno ukazal tridentinski cerkveni zbor v 24. seji, natančneje jih je določil Rimski ritual 1614; prim. Fr. Ušeničnik, *Pastoralno bogoslovje* 3. izd. Lj. 1940, 607. Začetek maticnih knjig za vsako župnijo zaznamuje Letopis 1935, 270 sl.; najstarejše imajo župnije Št. Vid pri Stični (1524), stolna župnija (1588), Šmartin pri Kr. (1602), Velesovo (1603), ostale tudi že v 17. stoletju.

¹⁰ ŠkAlj, register vladnih odlokov 1742—78. Pirchegger, *Die Pfarren*, 11, navaja odlok z dne 16. II. 1754.

¹¹ ŠkAlj odd. palatinat, fasc. popisovanja; tu so razvrščeni podložniki po davčnem patentu 5. XII. 1763 po štirih plačilnih razredih (I. razred plačuje 15, II. r. 30 krajcarjev, III. r. 1 fl., IV. r. 2 fl., otroci sorazmerno manj). Poznejša štetja iz tega fascikla se ravnajo po davčnem patentu 9. jan. 1765, ki pozna pet razredov za podložnike, dominikalne osebe pa razvršča v 24 razredov, ki plačujejo od 15 kr. do 960 fl. Naslednji davčni patent z dne 1. nov. 1774 ima pet podložniških razredov s plačevanjem od 15 kr. do 5 fl. Popisi vojaških novincev se začne 1778; obvezniki so razdeljeni po župnijah. Popis živine se začne v tem fasciklu l. 1790.

¹² A. Mell, *Krain und der historische Atlas der österr. Alpenländer*, MMK XV (1902), 50. Pirchegger, *Die Pfarren*, 12; Polec, *Kr. Ilirija*, 132.

¹³ Mesta kakor v op. 12. Prim. tudi: Fr. Zwitter, *Razvoj ljubljanskega teritorija*, GV V—VI (1929—30), 130.

¹⁴ Mell, *Krain* itd., 53; Polec, *Kr. Ilirija*, 132.

¹⁵ Mesta kakor v op. 8. Polec (*Kr. Ilirija*, zlasti str. 210 sl.) poroča, kako so se gospostva pozneje pogajala glede prevzema in oddaje teh dolžnosti; razumljivo je, da so se gospostva vedno branila bremen, ki jih je nalagala država.

Cesar je statistično gradivo, zbrano po župnikih, gospostvih in po politično-vojaškem odboru nujno potreboval pri nameravani uvedbi zemljiškega davka. Leta 1784 je kar tako statistično gradivo, stalno in dosledno razporejeno po predjožefinskih župnijah, uporabil pri izdelavi davčnega katastra. Odredil je popis in izmero zemljišč, da po čistem zemljiškem donosu enakomerno odredi državni zemljiški davek, kmeta pa s tem reši fevdalnih vezi. Jožefinski kataster so pripravljali pod vodstvom okrožnih komisarjev in njim dodeljenih inženirjev s pomočjo nabornih komisarjev.¹⁶ Popisni oddelki v mejah predjožefinskih župnij, tu pa tam nekoliko preurejeni, a nikdar ne izven župnijskih mej, so postali v tem katastru davčne občine; vsaka naj bi obsegala približno 40 do 50 hiš.¹⁷ Pri majhnih župnijah je vsaka davčna občina hkrati omejevala župnijo, pri večjih župnijah pa je treba več davčnih občin združiti, da dobimo obseg cele župnije.

3. Zemljiška gospostva so se uvedbi jožefinskega katastra uprla in dosegla, da je Jožef II. davčno reformo opustil. Jožefov naslednik je dal katastrske zapise shraniti in šele cesar Franc I. je l. 1817 (patent z dne 23. decembra) ukazal, naj ga uporabijo za podlago zemljiškemu davku. Med leti 1819—1826 so jožefinski kataster temeljito pregledali in ga po potrebi, a le iz važnih vzrokov, tudi preuredili. Pri tem se seveda niso več ozirali na že davno opuščene meje predjožefinskih župnij. Leta 1826 se je tako uveljavil novi franciscejski kataster.¹⁸ Tega uporabljamo še danes v skoraj nespremenjeni obliki. Franciscejske davčne občine so nedeljene postale sestavina najprej glavnih občin, nato njenih naslednic političnih ali krajevnih občin, ki jim zdaj kar kratko pravimo občine. Ker so cele občine združene v davčne, sodne in politične okraje, so tako franciscejske davčne občine temelj za vso politično upravno razdelitev. Upravni zemljevidi rišejo občinske in okrajne meje z mejnimi črtami franciscejskih davčnih občin.¹⁹ O tem se lahko prepričamo iz krajevnih repertorijev in »Leksikona občin«.²⁰ Pomembnost franciscejskega katastra za politično upravo je s tem dovolj nakazana.

Na tem mestu je večjega pomena drugo vprašanje: koliko razodevajo franciscejske davčne občine meje predjožefinskih župnij. Ali smemo te davčne občine uporabljati namesto jožefinskih in po njih ugotavljati meje starih župnij? Ali je torej franciscejski kataster vir za določanje župnijskega obsega tudi za čas pred preuredbo župnijskih mej 1782—85? Opredeliti je treba odnos med jožefinskim in franciscejskim katastrom glede župnijskih mej.

Kako razodeva franciscejski kataster meje predjožefinskih župnij, je za štajersko temeljito preiskal H. Pirchegger.²¹ To delo je mogel opraviti, ker je v štajerskem deželnem arhivu ostal shranjen celotni jožefinski kataster z geometrijskimi črtami, z izvornimi zapisniki in ostalim gradivom. Vse spremembe pri predelavi in urejanju jožefinskega katastra v franciscejskega so tu zaznamovane. Jožefinski kataster je imel 2620, franciscejski pa 2680 davčnih občin, število davčnih občin je tako naraslo le za 60. Tudi druge razlike med obema katastroma so neznatne, obenem pa

¹⁶ Podroben opis tega poslovanja je ohranjen v arhivu Dvorne komore na Dunaju (Hof-Kammer-Archiv, navajam: HKAW), akti davčne reforme v Notranji Avstriji, fasc. I—VII.

¹⁷ J. Polec, Kr. Ilirija, 135.

¹⁸ Pirchegger, Die Pfarren, 18 sl.

¹⁹ O tem priča že naslov in izvor upravnega zemljevida za Kranjsko: Administrativ-Karte des Herzogthums Krain, im hohen Aufrage des k. k. Ministerium des Innern vom 8. Nov. 1853, ... verfasst im k. k. Archiv des Grundsteuer-Catasters im Jahre 1855, izdal J. Blasnik v Lj. Merilo 1:216.000 (zemljevid v zbirki UB v Lj.). Na ta način je risal svoj zemljevid že H. Freyer (1842—46). Novejši primer je: Pregled krajevnih občin v ljubljanski oblasti. Stanje začetkom l. 1927. Merilo 1:300.000. Enako so izdelani tudi zemljevidi lovišč in »Administrativna razdelba mariborske oblasti«, merilo 1:200.000.

²⁰ Leksikon občin za Kranjsko. Izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900. Izdala c. kr. centralna statistična komisija na Dunaju 1906.

²¹ Pirchegger, Die Pfarren (gl. op. 1). Isti, Erläuterungen zum historischen Atlas der österr. Alpenländer II. odd. 1. del, Steiermark (navajam: Pirchegger, Erläut. II—1), Dunaj 1940, 21 sl.

tako razvidne, da lahko iz franciscejskih davčnih občin razberemo celotni obris jožefinskega katastra. Pri določevanju obsega predjožefinskih župnij je imel H. Pirchegger težave le v redkih primerih, n. pr. pri župniji Pišece, kjer se je menjalo naborno gospostvo. Na Štajerskem smemo torej vzeti franciscejski kataster namesto jožefinskega kot polnovredni vir za podatke o župnijskih mejah. Če bi štajerske razmere v tako polni meri veljale tudi pri nas, bi mogli iz franciscejskih davčnih občin zanesljivo ugotoviti obseg kranjskih predjožefinskih župnij.

4. Na Kranjskem imamo bistveno drugačen položaj. Predvsem pogršamo podrobnega črteža za jožefinski kataster; tu se niso ohranili ne podrobni prvotni zapisi o katastrski izmeri ne zapisniki o predelavi jožefinskega katastra pod Francem I. Navezani smo na pičle podatke o jožefinskem katastru, ki jih vsebuje dokaj skopi »Pregled zemljiškega donosa«, ki ga hrani arhiv dvorne komore (finančnega ministrstva) na Dunaju²² med akti o davčni reformi v Notranji Avstriji. Ta »Pregled« je urejen po okrožjih; okrožja so razdeljena na naborne okraje, ki jih je pa mnogo več kakor l. 1780; v okviru nabornih okrajev so označena imena davčnih občin in njihova celotna izmera.²³ Ohranjeni izpisek iz pravega jožefinskega katastra ne nudi dovolj opore za podrobno primerjavo med tem in franciscejskim katastrom. Oba katastra moremo primerjati zgolj vnanje, t. j. po številu in imenu davčnih občin. Primerjanje olajšuje kartografski črtež franciscejskega katastra v merilu 1 : 115.200 iz leta 1830, ki je shranjen v arhivu Narodnega muzeja v Ljubljani,²⁴ in tej dobi najbližji krajevni seznam z navedbo franciscejskih davčnih občin pri Freyerju.²⁵

Jožefinski kataster za Kranjsko našteva 879 davčnih občin; 89 izmed njih spada v devinski okraj in v Istro; v deželnem obsegu, ki ga tu upoštevamo, je le 790 davčnih občin. Franciscejski kataster ima pa namesto 790 že 928 katastrskih občin. Na prvi pogled se da ugotoviti razlika 138 davčnih občin. V resnici je razlika še večja. Nekateri naborni okraji imajo namreč v jožefinskem katastru več davčnih občin kakor franciscejski kataster v istem prostoru. Tako je v nabornem okraju Pleterje (XVII. nab. okraj na Dolenjskem) l. 1787 kar 6 davčnih občin več kakor l. 1826. Nekaj jožefinskih davčnih občin je opuščeni še drugod, tako da se razlika v številu davčnih občin med obema katastroma zviša od 138 na preko 150.²⁶ Medtem ko se je število davčnih občin od enega do drugega katastra na Štajerskem pomnožilo le za nekaj več kot 2%, se je na Kranjskem povečalo za približno 19%. Tako že vnanja vzporeditev obeh katastrov kaže, da je franciscejski kataster mnogo manj zanesljiv vir za spoznavanje predjožefinskih župnij na Kranjskem kakor na Štajerskem.

Seči je treba še bliže k jedru vprašanja in preizkusiti, koliko je franciscejski kataster sam zase v skladu z mejami predjožefinskih župnij. Pri tem preizkušanju je treba iti do kraja in odnos med župnijskimi mejami ter katastrom dognati na vseh primerih. Ponekod se namreč pokaže, da s k l a d n o s t med franciscejskimi davčnimi občinami dejansko obstoji, drugod spet se da dognati, da take skladnosti ni.

a) Brez težav se da ugotoviti, da se meje franciscejskih davčnih občin na eni strani in župnij na drugi strani u j e m a j o še d a n e s. Župnijske meje splošno rišejo z uporabo davčnih občin, prav na isti način, kakor ugotavljajo občinske meje. Upravni

²² HKAW, akti davčne reforme v Notr. Avstriji, fasc. VII. št. 552; nemški naslov tega svežnja je: Herzogthum Krain. Natural Erträgniss Summarium. Verfasst Graz 31. Dez. 1787.

²³ »Pregled zemljiškega donosa« prinašam tu ob koncu razprave (ležeči tisk!).

²⁴ »Uebersichtskarte für Steuer-Bezirke u. Katastral Gemeinden von Krain 1850«. Ta naslov velja le za vnesene popravke, ki so izšli to leto. Temelj karti je iz l. 1830; prim. S. Puchleitner, Die Territorialeinteilung der Illyrischen Provinz Krain unter französischer Verwaltung (1809—1814). MMK XV (1902), 122.

²⁵ Alphabetisches Verzeichniss aller Ortschafts- und Schlösser-Namen des Herzogthums Krain, in deutsch und krainischer Sprache, mit Nachweisung der Kreise, Steuerbezirke, Con-scriptions- und Steuer-Gemeinden ... nebst der Decanats- und Pfarr-Eintheilung ... als Comentar zur Spezial-Karte des Herzogthums Krain, von Heinrich Freyer ... Lj. 1846. Njegov specialni zemljevid je izšel že prej, ker krajevni seznam prinaša ocene že iz l. 1842—45.

²⁶ Vse spremembe izkazuje pregled: »Jožefinske davčne občine v primerjavi s franciscejskimi« ob koncu IV. poglavja. Gl. op. 23.

zemljevid Ljubljanske pokrajine za l. 1941²⁷ kaže pri ogromni večini upravnih okolišev soglasje med župnijskimi in občinskimi mejami. Še nazorneje se ta skladnost more razbrati v »Pregledu župnij« za Belo Krajino, ki je nastal l. 1936 v merilu 1 : 75.000; zemljevid ima orisane poleg občinskih in župnijskih tudi meje katastrskih občin. Za manjše predele vidimo isto uporabo davčnih mej pri očitavanju župnijskega obsega v nekaterih zgodovinah župnij kakor pri Besnici²⁸ in Domžalah.²⁹ Kakor kaže stranska karta tu priloženega zemljevida se tudi sedanje župnije v Ljubljani ravna po mejah davčnih občin, tako Vič, Trnovo in Spodnja Šiška, kjer je to označeno celo v ustanovni listini.³⁰ Ker so pa vse to novejšje župnije, je upravičen ugovor, da iz mej sedanjih župnij, ki so v skladu z mejami davčnih občin, še ne smemo sklepati, da to velja tudi za meje predjožefinskih župnij.³¹ Iskati je treba še naprej.

Za župnijo Slavino je I. Zabukovec ugotovil, ne da bi se zavedal važnosti svoje ugotovitve, da se je slavinska župnija že v prvotnem obsegu ujemala z davčnimi mejami;³² tudi njegov župnijski zemljevid je v skladu s to ugotovitvijo. Prav tako se dajo dognati označene skladnosti v celi vrsti drugih primerov. Freyerjev »Specialni zemljevid« kaže vzhodno od Ljubljane davčno enklavo S o s t r o, ki v političnem in davčnem pogledu spada na Dolenjsko, vsa sostrska okolica pa pod Ljubljano. Sostro ima majhno davčno občino, natančno v obsegu predjožefinskega vikariata, ki je spadal v dolensko župnijo Šmarje, južneje od tod ležeči vikariat Lipoglav pa je bil del šentpeterske župnije pri Ljubljani. Iste razmere kaže tudi zemljevid franciscejskih davčnih občin. Ker je bila ob izidu tega zemljevida (1830) kakor tudi ob izidu Freyerjevega zemljevida (1846) cerkvena razdelitev že drugačna, je nujno, da označena davčna razmejitev izvira še izpred dobe jožefinskih cerkvenih reform. Drug prepričljiv primer te vrste je davčna občina P e š a t a. V obeh zemljevidih oklepa prav tolikšen prostor, kolikor ga je sredi predjožefinske župnije Cerklje spadalo v sosedno župnijo Komenda. Ob izidu obeh zemljevidov je Pešata že pripadala Cerkljam, zemljevida pa kažeta še vedno, da spada Pešata k VIII. davčnemu okraju v Kamniku kakor njena prvotna župnija; kraji krog in krog Pešate spadajo v davčni okraj Kranj. Podobnih primerov je še nekaj. Pri vasi H u j e tik Kranja izkazuje katastrski zemljevid neznatno davčno občino, ki zavzema prav tolikšen prostor, kakor ga je oklepala šenčurska župnija ob izlivu Kokre; od ostale župnije Šenčur je Huje ločil pas, ki je spadal k preddvorski predjožefinski župniji. Na isti način lahko ugotovimo, da je tudi od stare župnije Zg. Gorje ločeni del zavzemal posebno davčno občino P o d h o m, pač zato, ker so bile sosedne Spodnje Gorje v predjožefinski župniji Bled, vzhodno od Podhoma pa je bila že župnija Zasip. Samo v cerkveni razdelitvi moremo najti razlago za okolnost, da imajo pravoslavni Bojanci v Beli Krajini svojo posebno davčno občino.

Ne da bi zasledovali skladnost med franciscejskim katastrom in mejami predjožefinskih župnij še naprej, smemo trditi, da ima ta kataster številne in zanesljive sledove župnijskih mej do cerkvenih reform pod Jožefom II. Zmotno bi bilo samo trditi, da franciscejski kataster kaže v se meje nekdanjih župnij.

b) V franciscejskem katastru so namreč tudi dokazi, da se njegove davčne občine ne skladajo več z mejami starih župnij. V njem so tudi davčne občine, ki združujejo kraje iz dveh predjožefinskih župnij. Takih zgledov je šest in dvajset; vse te izkazuje priloženi krajevni pregled cerkvene uprave pred l. 1782. Na to mesto spada le ponazoritev na nekaj zgledih. Franciscejska davčna občina T u p a l i č e veže poleg Tupalič, ki so spadale in še spadajo k župniji Preddvor, še vas Visoko, ki je že od nekdanj del župnije Šenčur. Podobno oklepa sosedna franciscejska davčna občina

²⁷ Izšel je samo za uradno rabo pod naslovom: Zemljevid Ljubljanske pokrajine. Merilo 1 : 100.000. Stanje v sept. 1941. Važen je zato, ker ima overovljene župnijske in občinske meje.

²⁸ Fr. Pokorn, Besnica pri Kranju, Lj. 1909, 3.

²⁹ Zemljevid župnije Domžale v dodatku Fr. Bernikove »Zgodovina fare Domžale« 1923.

³⁰ ŠkAlj, fasc. Sp. Šiška; prim. priloženo stransko karto!

³¹ Ustanovna leta omenjenih župnij: Besnica 1901, Domžale 1908, Vič 1908, Trnovo 1785, Sp. Šiška 1928.

³² J. Zabukovec, Slavina, Lj. 1910, str. 6 in 45, zemljevid str. 3.

Olševke dele predjožefinskih župnij Šenčur (sem spada Olševke sam) in župnije Cerklje (tja je nekdanj spadala vas Možjanca, ki je zdaj³³ dodeljena pod Preddvor). Davčna občina Zaloše oklepa vasi iz stare župnije Mošnje kakor tudi dva kraja župnije Podbrezje. Davčna občina Zaklanec na enak način veže v isto mejo dele predjožefinskih župnij Polhov Gradec in Vrhnika, davčna občina Sv. Lovrenc pa je strnila dele župnij Št. Rupert (vas Ravne), medtem ko je večji del te občine bil že v predjožefinskem vikariatu Dole. Taki primeri neskladnosti med franciscejskimi davčnimi občinami in staro župnijsko pripadnostjo krajev nastopajo še drugod na Kranjskem: pri Ljubljani, Krškem in Kostanjevici, ob Kolpi in na Notranjskem. Ker nimamo vpogleda, kako so prešle jožefinske davčne občine v franciscejski kataster in se pri tem predružačile, ne moremo v naprej nikjer vzeti franciscejskih katastrskih mej za zanesljivo vodilo pri določanju župnijskega obsega.

5. Kako je tedaj s franciscejskimi davčnimi občinami? Ali jih smemo vzeti kot vir za župnijske meje izpred l. 1782 ali pa jih je treba izločiti kot vir? Ne prvo ne drugo ni pravilno. Treba je pač razločevati: v večini primerov je franciscejski kataster dober, celo najboljši temelj za zemljevid predjožefinskih župnij, le v določenih primerih moramo mimo njega poiskati drugačne meje. Ne preostaja druga izbira, kakor da se vprašamo, od kod poznamo zgoraj navedene zglede za skladnost in neskladnost obojnih mej. Odgovor na to vprašanje razodeva kriterij, po katerem se odločamo. Ta kriterij smemo in moramo vzeti le iz podatkov o krajevnem obsegu župnijskih mej pred jožefinsko cerkveno reformo, seveda izven katastra. To je mogoče doseči in s tem je že rešena prva tu zastavljena naloga in izhodišče za nadaljnje delo: ugotovitev krajev, ki jih je imela posamezna predjožefinska župnija v svojih mejah. Dokler ne ugotovimo teh krajev, ne moremo presoditi, kje je uporaba franciscejskih davčnih občin upravičena. Kjer ni upravičena, je treba župnijsko mejo začrtati kakor narekuje krajevni položaj.

Če se zdaj vrnemo k primerjanju razmer na Štajerskem in na Kranjskem, se da ugotoviti, da se ločimo od Pircheggerja le v eni stvari, to je glede uporabe franciscejskega katastra namesto jožefinskega. Ta edina razlika pa vendar določa popolnoma nasprotno metodo pri raziskovanju. Kar Pirchegger na Štajerskem uporablja že za sredstvo, je na Kranjskem šele prvi cilj raziskovanja. Pri nas je treba začeti z ugotavljanjem krajev, da vemo, kako se da uporabiti kataster. Šele potem hodimo po isti poti s Pircheggerjem in se smemo lotiti glavne naloge: zemljevida predjožefinskih župnij. Za ta zemljevid imamo obe potrebni sestavini, t. j. krajevni obseg župnij in zanesljivo dognane župnijske meje. Z njim je dosežena podlaga, ki se nanjo opiramo pri reševanju vseh naslednjih nalog. Meje predjožefinskih župnij omogočajo zaris zemljevida prvih nabornih okrajev na Kranjskem iz l. 1780, ki jim iz drugih virov ni mogoče določiti obsega. Bistveno pomoč nudi ta zemljevid tudi pri določanju mej za naborne okraje iz l. 1787. Ko so na ta način pridobljeni obrisi drugih nabornih okrajev, je mogoče začeti s poskusom, da razvozljamo zadnje zamotano vprašanje, ki se skriva v razlikah med jožefinskimi in franciscejskimi davčnimi občinami.

6. Svojo glavno nalogo in njeno rešitev bi rad še natančneje opredelil in utemeljil ob pregledu, kako so drugi avtorji reševali podobne naloge. Tu je obenem priložnost, da označim potrebna sredstva za pravilno rešitev vprašanj. Tudi glede našega vprašanja so drugi avtorji marsikaj odkrili, kar morem tu s pridom uporabljati. Če se kje oziram bolj na pogoške kakor na zasluge, delam to po pravilu: errando discimus; koristnost tega reka sem sam med preiskovanjem označenih problemov večkrat ugodno preizkusil.

S. Puchleitner je raziskovala upravno razdelitev na Kranjskem za čas francoske zasedbe 1809—13.³⁴ Prišla je do zaključka, da so upravne enote tega časa

³³ Ljublj. Škofijski list 1935, 125.

³⁴ Naslov razprave v op. 24. MMK XV (1902), 103 sl.

izvirale iz jožefinskih davčnih občin in jim je hotela določiti meje po franciscejskem davčnem katastru. Razpravi je dodala štiri tabele in petnajst kart,³⁵ vendar njeni zemljevidi niso bili objavljeni. Po njenih izjavah smemo trditi, da se ji zemljevid ni mogel čisto posrečiti, ker ni računala z razlikami med jožefinskimi in franciscejskimi davčnimi občinami. Še bolj zanimivo je pri njenem vestnem delu, da ni znala premagati treh težav, ki so se pojavile pred vnašanjem izsledkov v kartografski črtež. Njene težave so nepremagljive samo na prvi videz, v resnici pa jih dosti lahko odstranimo. Prvo težavo vidi v okolnosti, da avstrijske specialke v merilu 1:75.000 ne zaznamujejo katastrskih, temveč le občinske meje. Dejansko pa je prav posebna ugodnost avstrijskih specialk v tem, da imajo, vsaj starejše iz l. 1882—83, ki sem jih sam uporabljal, s posebnim znakom (tri pikice med dvema tenkima črtama: — · · · —) zaznamovane meje davčnih občin. Kot drugo oviro navaja Puchleitner krajevne repertorije, češ da pri posameznih krajih ne omenjajo njihove pripadnosti k davčnim občinam. Repertoriji, ki jih je uporabljala, res nimajo te rubrike; morala bi pač seči po drugih, kjer so kraji razvrščeni tudi po davčnih občinah. Tak »Abecedni seznam krajev« z navedbo davčne občine pri vsakem kraju je že l. 1866 priobčil H. Freyer²⁵ kot dodatek svoji specialni karti. Obstoji pa tudi uradni »Abecedni spisek«³⁶ krajev za Kranjsko, ki za vsak kraj pove pristojne upravne edinice za l. 1854; tu so rubrike za sodne, politične in davčne okraje, župnije, krajevne in katastrske občine. Puchleitner res ni mogla uporabljati dveh repertorijev, ki sta izšla pozneje, namreč »Leksikona občin za Kranjsko« iz l. 1906³⁷ in »Splošnega pregleda dravske banovine« iz l. 1939.³⁸ Leksikon občin je za določanje župnijskih mej posebno uporaben, ker navaja tudi zaselke in krajem dodaja poseben razpored po katastrskih občinah. »Splošen pregled« je glede župnijskih mej nekoliko manj zanesljiv, ker so se vanj vrinile nekatere pomote.³⁹ Z njej dostopnimi repertoriji bi si mogla Puchleitner pomagati tudi preko tretje težave, ki jo vidi v tem, da uradni zemljevid davčnih okrajev in katastrskih občin za Kranjsko iz l. 1830²⁴ razen katastrskih mej ne imenuje nobenega kraja poleg tistega, ki se po njem občina imenuje. Pri vzporejanju te karte s Freyerjevim zemljevidom in pravimi avstrijskimi specialkami se da ta neugodnost gladko odpraviti.

Na drugačne težave je naletel J. Polec pri raziskovanju avstrijske politične uprave po l. 1814. Svoja dognanja je izčrpno objavil v knjigi »Kraljestvo Ilirija«.⁴⁰ Tudi on toži, da se ne more opirati na tako opredeljene odnose med jožefinskim in franciscejskim katastrom na Kranjskem, kakor se to da po Pircheggerjevi zaslugi delati na Štajerskem.⁴¹ Polčevemu delu je priložen zemljevid politične uprave za Kranjsko med l. 1814—1848, izdelan na podlagi Kindermannovih kart za tri kranjska okrožja, ki so izšle l. 1795—97 in 1809 v približnem merilu 1:260.000.⁴² Kindermannove karte so sicer za svojo dobo kar izvrstne, vendarle za upravni zemljevid neuporabne, ker ne upoštevajo (tudi še ne morejo upoštevati) katastrskih mej. Polec jih je uporabil, ker je vanje vrisal dobri upravnik Spiegelfeld svoje zaznamke. Dobro poznanje uprave

³⁵ Prav tam str. 117 pod črto.

³⁶ Seznam je dvojezičen; slovenski naslov je »Abecedni spisek imen vseh seliš, graščin, gradov in gradičev v Krajnski Vojvodini, z ozirom na razdelitev dežele leta 1854«. Posebna izdaja Landes-Regierungsblatt für d. Herz. Krain, II. Theil — Dež. vladni list itd. II. razdelek, Ljubljana 1857.

³⁷ Naslov v op. 20.

³⁸ Podnaslov: Glavni statistični podatki, upravna, sodna in cerkvena razdelitev ter imenik krajev po stanju 1. jul. 1939. Priredil drž. statistični urad v Zagrebu. Ljubljana 1939.

³⁹ Pomote zadevajo meje župnij: Črnomelj proti Nemški Loki in Podzemlju (Miklarji, Pavičiči, Zastava), Gozd oz. Stranje (Potok v Crni), Mozelj in Fara (Žlebe, d. o. Vrh), Stari log in Topla reber (Kunče), Sv. Gregor in Vel. Lašče (Gornje Podpoljane, Škrlovica, Maršiči), Škocijan in Turjak (Mali Osolnik, Mali Ločnik i. d.), Cerklje in Šenturška gora (Sv. Ambrož in Sv. Lenart), Trstenik in Tržič (Čadovlje), Vače in Sv. gora (Podbukovje), Preska in Sora (Goričane, Senica z okolico), Mengeš in Šmartin (Rašica).

⁴⁰ Polec, Kr. Ilirija 130 sl.

⁴¹ O. d., str. 134.

⁴² Fr. Orožen, Nekoliko o zemljevidih slovenskih pokrajin v prejšnjem in sedanjem času. ZMS III (1901), 37. Zemljevide hrani zbirka MuAlj.

pa še ne nadomešča kartografske večšine.⁴³ Leta 1855 je izšel upravni zemljevid za Kranjsko, ki so ga izdelali v arhivu zemljiškega katastra na Dunaju;⁴⁴ tu so natančno zarisane meje političnih okrajev na Kranjskem, ki so deloma ostali isti kakor pred l. 1848, vendar se mejni črtež obeh zemljevidov med seboj ne ujema.

V razpravi o »Razvoju ljubljanskega teritorija«⁴⁵ je Fr. Zwitter spretno ugotovil za Ljubljano popisne oddelke, jožefinske davčne občine in obseg mestne uprave. Dognal je tudi napake in nedoslednosti pri Iv. Vrhovcu⁴⁶ pri opisu starih župnijskih mej, ni pa pravilna njegova trditev, da spadata Rožnik in Spodnja Šiška v isto davčno občino;⁴⁷ uporabljal je pač slabo predlogo. Njegova razprava posredno dokazuje, da se brez zemljevida predjožefinskih župnij in brez opore v mejah davčnih občin upravna vprašanja le težko rešujejo. Obe sredstvi je poleg vsestranskega poznanja krajevnih razmer uporabil J. Žontar v »Zgodovini mesta Kranja«.⁴⁸ Obdelal je izredno zamotane upravne razmere za okolico Kranja. Knjigi je med besedilom dodal tako pregled cerkvene in politične uprave v okolici Kranja; upravne kartice so prav dobro uspele. Žontarjev uspeh dokazuje, da bodo po objavi zemljevida predjožefinskih župnij upravni problemi na Kranjskem laže rešljivi.

Prav to je poseben namen, ki ga imam z objavo zemljevida predjožefinskih župnij, da pomaga razčistiti vprašanja o obsegu upravnih okolišev tako s cerkvene kakor politične strani. Oba upravna sestava se ob koncu 18. stoletja med seboj prepletata. Z dognanimi župnijskimi mejami se da ugotoviti ne le sestav cerkvene uprave, ki ga je Jožef II. do temelja preuredil, temveč tudi politični upravni sestav, ki ga je Jožef II. dogradil in izpopolnil. S tem pridobimo potrebni vmesni člen, ki spaja proučeno upravo ob zatonu 18. stoletja in razmere ob nastopu naslednjega stoletja, ko smo o upravnih razmerah že dobro poučeni.

7. Ker si tu zastavljenega vprašanja še nihče ni v tej obliki zastavil, nas tudi z n a n s t v e n a l i t e r a t u r a vodi komaj do tja, kjer se začne glavno delo. Vendar je že pred več ko sto leti J. T s c h i n k o w i t z pripravil ključ za razvozlanje stavljenih problemov v delu »Darstellung des politischen Verhältnisses...«.⁴⁹ Delo opisuje razvoj davčne uprave v notranjeavstrijskih deželah, jožefinski in franciscejski kataster, začetek okrožij in nabornih okrajev, način njihovega poslovanja in opis ljudskega štetja. Dobro je označil povezanost novih političnih upravnih enot z mejami predjožefinskih župnij.⁵⁰ Tschinkowitzov pregled vladnih odlokov je tem pomembnejši, ker je časovno tako blizu upravnim spremembam, obenem pa že temeljit in pregleden. Treba je dosledno graditi iz njegovih jasno opredeljenih zasnov, da pridemo v bližino glavnega problema o odnosu med nekdanjo cerkveno in tedaj nastajajočo politično upravo. Tschinkowitz je obenem dober uvod za publikacije o zakonodaji v Ilirskem kraljestvu iz leta 1814.⁵¹

⁴³ Polčevo besedilo, zlasti v prilogi, kaže, da so bile n. pr. meje glavnih občin Selca, Stara Loka, Loka in Poljane zelo različne od onih, ki jih je zarisal Sl. Dimnik za zemljevid k Polčevemu Kr. Iliriji. Kindermannova predloga je zakrivila tudi, da je izostala enklava Sostro.

⁴⁴ Naslov v op. 19.

⁴⁵ GV V—VI (1929—30), 138 in 149 sl.

⁴⁶ Iv. Vrhovec, O ustanovitvi šentjakevske, frančiškanske in trnovske fare v Ljubljani. ZMS III (1901), 126 sl.; Zgodovina šentpeterske župnije v Ljubljani. ZMS V (1903), 1 do 88 (izdal Iv. Vrhovnik).

⁴⁷ Fr. Zwitter, Razvoj ljublj. teritorija. GV V—VI (1929—30), 150 pod črto.

⁴⁸ J. Žontar, Zgodovina mesta Kranja, Lj. 1939, 234 sl.

⁴⁹ Naslov v op. 7.

⁵⁰ Tschinkowitz, Darstellung, o davčni upravi str. 5—28, o obeh katastrih str. 159—175, o nabornih okrajih in lj. štetju str. 396—400, o okrožnih uradih str. 402—417, posebej o župnijah str. 397.

⁵¹ Provinzial-Gesetzsammlung des Laibacher Gouvernements für das Jahr 1819. Lj. 1820. Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Herzogtum Krain und den Villacher Kreis Kärntens im Königreiche Illyrien 1819 sl. Sammlung der Provinzial-Gesetze und Verordnungen im österreichisch-illyrischen Küstenlande für das Jahr 1819. Druga zbirka je izhajala v Trstu.

V dobi jožefinskih reform je izšlo na kupe tiskanih zakonov in uredb, ki so nadaljevali nekoliko manj številne patente, kurende in okrožnice (circulari) pod vlado Marije Terezije. Da uradom omogočijo pregled veljavnih predpisov, so te združili v knjige uradnih priročnikov in dodali izčrpne registre. Pregledal in deloma uporabil sem priročnike za državno zakonodajo v cerkvenem področju.⁵² Dve knjigi sta izšli pod naslovom: »Sammlung der Kaiserlich-Königlichen Landesfürstlichen Gesetze und Verordnungen in Publico-Ecclesiasticis«; prva knjiga za l. 1767 do 1782 je izšla na Dunaju že l. 1782, druga za dobo 1782—83 pa leta 1784. Vzporedno s to zbirko je državna oblast izdala (brez datuma) v 6 zvezkih in 2 knjigah: »Protokoll deren Kaiserlich-Königlich-Landesfürstlichen Verordnungen und Gesetze in Publico Ecclesiasticis«; prva knjiga obravnava dobo 1770—82 (dva zvezka), druga dobo 1783—87 (štirje zvezki). Zelo poučno, čeprav za moj namen le malo koristno, je abecedno kazalo vladnih odlokov za Kranjsko, ki so jih pošiljali na tri okrožja;⁵³ žal povzema tu zaznamovani odloki le zakonodajno snov od l. 1755 do l. 1783 in se ne nanašajo več na čas, ko so okrožja vodila izmero jožefinskega katastra. — V te zbirke so sprejeli glavne, toda ne vse državne uredbe, nekatere le s kratko označbo vsebine. K celotni zakonodaji so zato izšli komentarji tako z državne kakor s cerkvene strani. S cerkvene plati je snov obdelal J. Schwerdling⁵⁴ v delu: »Praktische Anwendung aller k. k. Verordnungen in geistlichen Sachen Publico Ecclesiasticis« (Dunaj, 1788, 1789, 1790). S stališča tedanje policijske države je nepregledno množico državnih odlokov zbral, uredil in kratko obrazložil W. G. Kopetz v delu »Oesterreichische politische Gesetzkunde« I, Dunaj 1807, II, Dunaj 1819. Cerkvene zadeve je Kopetz značilno strnil v prvi knjigi pod poglavji: »Bevölkerungspolizei«, kjer obravnava predpise o opisu prebivalstva in o matičnih knjigah, in »Religionspolizei«, kjer opisuje cerkveno ustavo z navodili za preuredbo župnijskih mej.⁵⁵ — Čeprav so tu omenjeni spisi nastali iz praktičnih potreb in so sestavljeni na pravni podlagi, so vendarle hkrati koristni vir za zgodovino, ker odkrivajo tesno povezanost tedanje policijske države s cerkveno upravo; ta je bila prisiljena sodelovati po državnih navodilih pri skrbi za prebivalstvo v smislu razsvetljenih idej, državne uredbe pa so se tikale tudi njene upravne organizacije.

S čisto zgodovinskih znanstvenih vidikov so se začeli zanimati za vprašanje predjožefinskih župnij v zvezi z izdajanjem Zgodovinskega atlanta alpskih dežel.⁵⁶ Delo izdaja po Chmelovi pobudi in zamisli dunajska znanstvena akademija. Poseben odbor vodi izdajanje treh vrst publikacij: a) Historischer Atlas der österreichischen Alpenländer s kartami v merilu 1:200.000. Za Kranjsko je že izšel zemljevid deželskih sodišč,⁵⁷ za Štajersko tudi zemljevid cerkvene uprave;⁵⁸ b) Erläuterungen zum historischen Atlas d. österr. Alpenländer. L. Hauptmann je tu obdelal razvoj politične uprave na Kranjskem;⁵⁹ delo se večkrat ozira tudi na meje predjožefinskih župnij. Neposredno v naše vprašanje sega H. Pirchegger, ki je obdelal

⁵² Te zbirke hrani ŠKALj. Prim. še Polec, Kr. Ilirija, 135 op. 1.

⁵³ Alphabetisch-Synoptischer Auszug aller seit dem Jahr 1755, bis letzten Oktober 1783 an die krainerische Kreisämter erlassenen höchsten Resolutionen, Verordnungen und Befehlen. Tiskal Kleinmayer v Ljubljani (brez letnice).

⁵⁴ Avtor se podpisuje kot č. kanonik v Kralj. Gradcu in kurat v Dunaj. Novem mestu, v tretji knjigi tudi kot tajnik zagrebškega škofa.

⁵⁵ Kopetz, Polit. Gesetzkunde I, 33 sl. in 106 sl.

⁵⁶ W. Erben, Studien zum historischen Atlas der österr. Alpenländer. MIOG XXX (1909), 561—606.

⁵⁷ Historischer Atlas der österreichischen Alpenländer. I. Abt. 4. Lief. Dunaj 1929. Goriško sta obdelala A. Mell in H. Pirchegger, Istro A. Kaspret in Pirchegger, Kranjsko pa Kaspret.

⁵⁸ Isto delo, II. Abt. 1. Lief. Obdelal H. Pirchegger. V roke sem dobil samo list z zemljevidom cerkvene uprave na Štajerskem do l. 1218 v merilu 1:750.000.

⁵⁹ Erläuterungen I — 4 prinašajo pojasnila L. Hauptmanna k atlantu I — 4 list 30—37, str. 309—483 pod naslovom »Krain«; prvi del razlaga postanek in razvoj dežele, drugi deželska sodišča. Delo je izšlo na Dunaju 1929. Izčrpen povzetek prvega dela Hauptmannove razprave je objavil M. Kos v GMS X (1929), 21—39.

cerkveno razdelitev na Štajerskem do l. 1783;⁶⁰ c) *Abhandlungen*, ki jih navadno objavlja »Archiv für österreichische Geschichte« ali »Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung«. — Zgodovinski atlant alpskih dežel se deli na tri dele: na sodni (deželska sodišča), na cerkveni (župnijske meje) in na politično upravni. Župnijske meje so pri atlantu že od začetka vzeli v načrt, pač zato, ker so bile te meje stalnejše kakor pri vseh drugih upravah. Raziskoval jih je zlasti H. Pirchegger. Razprave (*Abhandlungen*) so 1913 prinesle njegovo temeljno razpravo: »Die Pfarren als Grundlage der politisch-militärischen Einteilung der Steiermark«.⁶¹ Spis ugotavlja, da je župnijske meje najlaže dognati v dobi jožefinskih cerkvenih preosnov, ker so takrat župnijske kraje natančno popisali in na novo razvrščali med stare in nove župnije, pri tem pa vsak kraj določili po legi in razdalji od prejšnjega in novega cerkvenega središča. Pirchegger podrobno opisuje še druge vire za zemljevid predjožefinskih župnij in tako pripravlja kažipot za določevanje župnijskih mej. Njegova izvajanja imajo za Kranjsko več teoretične kakor praktične veljave, zakaj tu narekujejo posebne razmere vsaj deloma drugačno metodo, ki sem jo že označil. Svoje izsledke je Pirchegger ponovil še v uvodu k *Erläuterungen II-1* (razlaga k zemljevidu župnij na Štajerskem) in v »Geschichte der Steiermark« III.⁶² Gradivo, ki ga ima v mislih H. Pirchegger, je posebej pokazal M. Ljubša v dveh razpravah v mariborskem »Časopisu« l. 1924 in 1925 (Zemljepisni razvoj župnij v prazupnijah Ptuj, Vel. Nedelja in Radgona; Preureditev župnijskih mej in ustanovitev novih na levem bregu Drave ob času Jožefa II.).⁶³

8. S posebnimi kranjskimi razmerami v zvezi z določanjem mej za predjožefinske župnije je A. Mell že l. 1902 opozarjal na Zgodovinski atlant dunajske akademije v »začasnem poročilu in prošnji«: *Krain und der historische Atlas der österreichischen Alpenländer*.⁶⁴ Mell je že poskusil zbrati navodila, kako naj iščemo podatke za zemljevid cerkvene uprave na Kranjskem. Vsi naslednji avtorji so se glede posebnih pogojev za to raziskovanje opirali že na Pircheggerja, njegove izsledke ponavljali in jih obenem tudi dopolnjevali. Najobsežnejše je o tem pisal s politično upravnega stališča J. Polec v knjigi »Kraljestvo Ilirija«. Tu je objavil tudi slovenski prevod patenta o uvedbi nabornih okrajev z dne 22. aprila 1780 in krajevni seznam za upravno razdelitev dežele iz l. 1817.⁶⁵ Mnogo prispevkov za raziskovanje župnijskih okolišev je zbral Fr. Zwitter v posebej izdani razpravi »Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni«.⁶⁶ Bavi se predvsem z vprašanji ljudskega štetja, ki so pomemben vir za določanje starih župnijskih mej. Kratek pregled teh vprašanj daje tudi J. Žontar v Zgodovini mesta Kranja;⁶⁷ navaja najnovejšo pravnozgodovinsko literaturo.

Raziskovalci cerkvene zgodovine naših tal so prispevali k rešitvi tu zastavljene vprašanja z zbiranjem gradiva za razvoj cerkvene uprave in za meje pred-

⁶⁰ H. Pirchegger, *Die kirchliche Einteilung der Steiermark vor 1783. Erläuterungen II — 1*, 1—168. Delo je izšlo 1940. Glavni del je opis predjožefinskih župnij, ki jim določa obseg po franciscejskih davčnih občinah; podaja tudi glavne razvojne črte v okviru posameznih področij cerkvene uprave; obseg župnij podaja z navajanjem podružnic; pri vsakem cerkvenem okolišu zaznamuje vire in literaturo. Prim. moje poročilo v GMS XXIII (1942), 104—9; tam priobčenih ugotovitev tu ne ponavljam, čeprav jih vzdržujem.

⁶¹ Gl. op. 1.

⁶² H. Pirchegger, *Geschichte d. Steiermark III 1740 do 1919*. Gradec, 1934. Dober pregled stare in nove cerkvene uprave zlasti na str. 170—91.

⁶³ Prva razprava ČZN XIX (1924), druga ČZN XX (1925). Število novih župnij in lokalnih kaplanij pri M. Ljubši ni isto, kakor ga navaja Kušej, Joseph II., str. 259; Ljubša navaja 191 novih mest, Kušej le 180. Preurejanje župnij je bilo na Štajerskem sorazmerno manjše in počasnejše kakor na Kranjskem.

⁶⁴ Članek je izšel v MMK XV (1902), 46—67.

⁶⁵ Polec, *Kr. Ilirija*, 131 sl.; patent o nabornih okrajih objavlja na str. 132 v op. 3, upravna razdelitev dežel v prilogi str. 310—27.

⁶⁶ Delo je izšlo v RZD 14, hist. odsek 5, Ljubljana 1936.

⁶⁷ O. d. str. 234 sl.

jožefinskih župnij. Večkrat se na cerkveno področje naše dežele ozira E. Klebl, ko razpravlja o koroški cerkveni upravi. »Carinthia I« prinaša⁶⁸ v drugem delu razprave »Zur Geschichte der Pfarren und Kirchen in Kärnten« upoštevanja vredne misli o razvoju župnij na Kranjskem (poglavje: B. Die kirchliche Organisation im Patriarchat Aquileja). Najstarejšo dobo v razvoju cerkvenih središč obravnava Kleblova razprava »Zehente und Zehentprobleme in bayerisch-österreichischen Rechtsgebiet«.⁶⁹ Kleblovi pogledi na cerkveno organizacijo dajejo veliko pobude za delo, niso pa še vsi nesporno priznani. Najstarejši seznam župnij na Kranjskem je dostopen (med tiskanim gradivom) v članku K. Kovača »Ein Zehentsverzeichnis aus der Diözese Aquileia vom Jahre 1296«. Objava tega seznama pa ne ustreza vsem kritičnim zahtevam, kakor je to na kratko ugotovil J. Turk v Glasniku Muzejskega društva XXIV.⁷⁰ V poročilu o ponovni izdaji desetinskega seznama iz l. 1296 je dognal J. Turk, da tudi novi prireditelj G. Valle, ki ga je izdal pod naslovom »Rationes decimarum Italiae nei seculi XIII. e XIV.«⁷¹, zaradi neznanja jezika ni besedila dobro pripravil. Čeprav je Kovačev seznam ponatisnil J. Rus v »Času« XXXII⁷² pod naslovom »Duhovnije na Slovenskem l. 1296« in priobčil posebej v Kroniki slovenskih mest (IV, 1937) k temu poseben črtež, je treba vendarle še počakati na kritično izdajo tega važnega dokumenta.

Pred objavo papeškega desetinskega seznama so se avtorji sklicevali na dva poznejša seznama, prvega iz l. 1323 in drugega iz časa okoli 1370.⁷³ Nanju so se opirali razen najnovejših opisov tudi zgodovinarji, ki so objavljali pregled o srednjeveški cerkveni upravi. Za obsežnim orisom, ki ga je priobčil P. Hicinger (1854), je sledil Dimitzev pregled starih župnij (1874), članek J. Grudna »Akvilejska cerkev med Slovenci v dobi njihovega pokrščevanja« (1902); še vedno koristno je dopolnilo k razsojevanju o starosti župnij, ki ga je priobčil A. Stegenšek pod naslovom »O svetnikih, ki se časte v gornjegrajskem okraju«.⁷⁴ Kritičen vpogled v srednjeveške cerkvene razmere, ponazorjen s posebno karto, prinaša M. Kosa »Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije«.⁷⁵ Upoštevanja vreden je spis J. Grudna »Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije«, kjer obravnava tudi obseg te škofije in posamezne dodeljene župnije. Grudnov spis pa je uporaben le po primerjanju z novimi pogledi na pravne temelje in krajevni obseg ljubljanske škofije, ki jih vsebuje razprava J. Turka »O početkih ljubljanske škofije«.⁷⁶ Za ljubljansko škofijo so izšli tudi nekateri najvažnejši, čeprav žal ne vsi, dokumenti o njenem postanku in razvoju v »Zgodovinskem zborniku«, ki je pod uredništvom M. Po-

⁶⁸ Izšlo v 116. letniku »Carinthia I«, 1926. Prvi del Kleblve razprave govori o salzburški nadškofiji. K spisu je Klebl dodal pregledno karto cerkvene uprave na Koroškem.

⁶⁹ Razpravo je Klebl priobčil v Stutz-Festschrift, kan. Abt., 1938, 234 sl.

⁷⁰ Desetinski seznam je izšel v MIÖG XXX (1909), 607—637. J. Turk razpravlja o njem v GMDS XXIV (1943), 126—27 in napoveduje poseben spis glede najstarejših župnij.

⁷¹ V GMDS XXIV (gl. prejšnjo opombo) ocenjuje J. Turk 96. zvezek zbirke Studie e testi, ki jih izdaja Vatikanska knjižnica od 1932 dalje. V tem zvezku (iz l. 1941) sta objavila Pietro Sella in Giuseppe Valle desetinske račune za oglejski in gradeški patriarhat, kjer je vključen tudi seznam, ki ga je izdal Kovač. Naslov je: Rationes decimarum Italiae nei seculi XIII e XIV. Venetiae — Histria — Dalmatia.

⁷² J. Rus si ni ogledal izvornika kakor J. Turk. Njegova objava je izšla pred vatikansko objavo seznama v Času XXXII (1937/1938), 102—5.

⁷³ Desetinski seznam za l. 1323 je izšel pri Bianchiju, Documenti per la storia del Friuli I, Udine 1844, št. 560. Prim. P. Hicinger v MHK 1856, 11 sl. Objavil ga je tudi Notizenblatt dunajske akademije 1858. Drugi seznam, ki ga izdajatelj stavlja v čas ok. 1370, je objavil Fr. Schumi v AHK I, 1882/3, str. 95.

⁷⁴ P. Hitzinger, Die kirchliche Eintheilung Krains seit der ersten Einführung des Christenthums bis zur Gegenwart, Klunov Arhiv II—III (1854), 76—119. — A. Dimitz, Geschichte Krains I Lj. 1874, 163 sl., 218 sl. — J. Gruden je razpravo priobčil v Domu in svetu XV (1902), 19 sl. — A. Stegenšek, Dekanija gornjegrajska (Cerkveni spomeniki lavantinske škofije I), Maribor 1905, 185 sl.

⁷⁵ M. Kos, Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije, Lj. 1933, 125 sl., 191 sl.

⁷⁶ Grudnova knjiga je izšla v Ljubljani 1908, obseg škofije 52 sl. — Turkova razprava je izšla v ČZN XXXII (1937), 75—111; povzetek v GMDS XXIV (1943), 100, 101.

gačarja in V. Steske izhajal med leti 1888 in 1908.⁷⁷ Tu je izšel »Diplomatarij«, Pokornov »Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788«, nekaj manjših doneskov k zgodovini cerkva in tri župnijske zgodovine, ki jih naštevam pozneje v drugi zvezi. Pokornov »Šematizem« je izšel tudi v ponatisu.⁷⁸

Dočim se omejujejo krajevni podatki iz srednjega veka po veliki večini zgolj na omembo župnijskih središč,⁷⁹ poznamo v novem veku že tudi nekatere podružnice in vasi. Važne podatke je zbral glede podružnic A. Koblar z objavo »Drobtinic iz furlanskih arhivov« (v *Izvestjih muz. dr. I—IV, 1891—94*) in tako imenovanih »Kranjskih cerkvenih dragocenosti l. 1526« iz stanovskega arhiva fasc. 486 pri Narodnem muzeju v Ljubljani.⁸⁰ Še popolnejšo sliko o obsegu predjožefinskih župnij na Kranjskem je dal J. W. Valvasor v svoji »Die Ehre des Herzogthums Krain«.⁸¹ Vrzeli v Koblarjevih in Valvasorjevih podatkih je za Notranjsko dobro izpopolnil D. P. Rossetti, ki je v spisu »Corografia di Trieste, suo territorio e diocesi, scritta nell'anno 1694«⁸² priobčil župnijske vizitacije v območju tržaške škofije.

Za Kranjsko nimamo tako izčrpnih krajevnih del, kakor je na Štajerskem obsežni opis I. Orožna za večino današnje lavantinske škofije pod naslovom »Das Bisthum und die Diözese Lavant«, I—VIII, Maribor, 1875—1893, ki je obdelal 14 dekanij (izmed 24) in našel tudi nekaj dobrih posnemovalcev, kakor so zlasti Fr. Kovačič, A. Stegenšek in J. Mravljak.⁸³ Tudi južni del Koroške je po zaslugi treh pokrajinskih cerkvenih opisov št. Singerja⁸⁴ na boljšem kakor kranjsko področje. Največ knjižnih podatkov za Kranjsko nudi še nedokončana zbirka: *Zgodovina faraljubljanske škofije*, ki jo je zasnoval l. 1884 A. Koblar, nato pa sta jo urejala Fr. Pokorn in V. Steska. Zbirka je zamišljena na premajhne okoliše in je doslej obdelanih le malo velikih starih župnij, jožefinske župnije imajo med opisanimi celo večino. Doslej so izšli opisi naslednjih župnij: Sora in Preska (A. Koblar, 1884), Naklo, Duplje in Goriče (Iv. Vrhovnik in A. Koblar, 1885), Šempeter pri Nov. mestu (Ivan Šašelj, 1886), Adlešiči (Iv. Šašelj, 1887), Šmarjeta (J. Volčič, izšla v Nov. mestu 1887), Cerklje na Gorenjskem (Iv. Lavrenčič, 1890), Dobrova (A. Lesjak, 1893), Trstenik (Fr. Perne, 1903, v rokopisu je obsežnejša 2. izdaja), Črnomelj (L. Podlogar, 1906), Slavina (J. Zabukovec, 1910), Škocijan pri Dobravah (P. Bohinjec, 1911); v ponatisu iz Zgodovinskega zbornika: Horjulj (J. Kržišnik, 1897), Kamna gorica (A. Verbajš, 1898), Brezovica (J. Novak, 1900); za Zgod. zbornik napisana, a izšla samo kot po-

⁷⁷ ZZ je izhajal v nedoločenih obrokih kot priloga *Laibacher Diözesanblatt*-a in *Ljubljanskega škofijskega lista*.

⁷⁸ Fr. Pokorn, *Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788*. Ljubljana 1908. Ko je ZZ prenehal izhajati, so izdajali samostojne publikacije še vedno z označbo: »Priloga Ljubljanskemu škofijskemu Listu«; tako Pokornova *Besnica* 1909 in *Zabukovčeva Slavina* 1910.

⁷⁹ Nekatere odvisne duhovnije in podružnice iz srednjega veka omenja n. pr. A. Koblar v »Drobtinicah«; gl. nasl. op.

⁸⁰ A. Koblar, *Drobtinice iz furlanskih arhivov*, IMK I—IV (1891—94) so izvlečki iz cerkvenih arhivov v Vidmu, Čedadu in Šent Danijelu, deloma tudi iz mestnega arhiva (Museo civico) v Vidmu. Kakor sem se osebno prepričal, so ti pobirki mnogo premalo izčrpali v teh krajih shranjeno arhivalno gradivo, ki ga bo treba po načrtu in temeljiteje izkoristiti.

⁸¹ Valvasor je izšel prvič 1689 v Ljubljani in Nürnbergu, drugič v nespremenjeni obliki 1877—79 pri Krajcu v Novem mestu. Opis župnij je v II. delu, 8. knjiga, str. 714—836, dodatek pa v III. delu, 11. knjiga, str. 688. Uporabljal sem drugo izdajo.

⁸² Don Pietro Rossetti je ta spis objavil v *L'Archeografo Triestino* NS vol. III (1872—75), 52 sl.

⁸³ Fr. Kovačič, *Nadžupnija Sv. Križa pri Rogiški Slatini*, Lj. 1914; njegovo predavanje o zgodovini Slovenske Bistrice gl. ČZN IX (1912), 145 sl. — A. Stegenšek je poleg omenjene Dekanije gornjegrajske (gl. tu op. 74) izdal še Konjiško dekanijo (Cerkv. spomeniki lav. škof. II), Maribor 1909 in razpravo: *O razvoju župnijskih mej in deželnosodni razdelitvi v konjiški dekaniji* v ČZN IV (1907), 193. — J. Mravljak, *Nadžupnija in dekanija Vuzenica, Maribor 1928*; njegov članek *Vuzeniški urbarij*, ČZN XXII (1927), 68 sl. Omenjam le važnejša dela.

⁸⁴ Št. Singer je izdal: *Kultur- und Kirchengeschichte des unteren Rosentales* (1934), *Kultur- und Kirchengeschichte des oberen Rosentales* (1935), *Kultur- und Kirchengeschichte des Jauntales* (1938). Vse izšlo v *Kaplji ob Dravi*.

natis: Besnica pri Kranju (Fr. Pokorn, 1909). Brez zveze z zbirko so izšle zgodovine župnij: Šent Rupert na Dol. (Iv. Steklasa, 1913), Domžale (Fr. Bernik, prva knjiga 1923, druga 1939), Št. Jernej (A. Lesjak, 1927), Idrija (M. Arko, Gorica, 1931), Trnovska župnija v Ljubljani (Iv. Vrhovnik, 1933). V Zborniku Slov. Matice je opisal ljubljanske župnije Iv. Vrhovec: »O ustanovitvi šentjakobske, frančiškanske in trnovske fare v Ljubljani« (III, 1901) in »Zgodovina šentpeterske župnije v Ljubljani« (V, 1903). Zaradi popolnosti seznama je treba omeniti, da navaja krajevne podatke tudi J. Lavtizar v knjigah: »Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radolice« (Lj. 1897) in »Cerkve in zvonovi v dekaniji Kranj« (Lj. 1901). Kočevski okraj je opisal J. Erker v Kočevskem koledarju: »Die Geschichte der Pfarre Mösel« (1927—30), v »Jubiläum-Festbuch der Gottscheer« (Kočevje, 1930) pa: »Die Kirchenbücher in den Gottscheer Pfarren« in »Kirchen- und Pfarrgründungen im Gottscheer Gebiete«. Več notranjskih župnij hkrati omenja poročilo Fr. Komatarja o notranjskih arhivih.⁸⁵ Navedene župnijske zgodovine niso vse v podrobnostih znanstveno trdne. Nekateri med njimi, tako Lesjakova Zgodovina šentjernejske župnije, niso izčrpale dostopnih arhivov in so zato ostale nepopolne. Razen Iv. Steklase, ki glede župnijskih krajev ne kaže dovolj jasnosti, kakšne spremembe so na njegovem področju nastale v jožefinski dobi, so vsi ti spisi zanesljivi glede podatkov o obsegu župnij; v zgodovini fara ljubljanske škofije je že po načrtu vsak opis imel oddelek za »prirodnoznanstveni« in statistični oris svojega področja.

V zvezi z jožefinsko cerkveno preuredbo sta nastali važni deli: J. R. Kušej, »Joseph II. und die äussere Kirchenverfassung Innerösterreichs« (1908)⁸⁶ in R. Klinec, »L'attuazione della legislazione ecclesiastica di Giuseppe II. (Gorica, 1942).⁸⁶ Kušej daje izvrsten pregled in vpogled v jožefinske reforme glede škofij in župnij.⁸⁷ Klinec obdeluje isto snov, toda z vidika kanonskega prava in brez krajepisnih pregledov. S cerkvenopravne strani obravnava vprašanja župnij in njenih delov: P. K. Hohenlohe, »Grundlegende Fragen des Kirchenrechts« (Dunaj, 1931) in A. Odar, »Dušni pastirji ekspoziti zlasti v ljubljanski škofiji« (Bogosl. vestnik, XI, 1931). Pregled arhidiakonov na Kranjskem moremo povzeti iz spisa: Vl. Milkowicz, »Die Klöster in Krain« (ponatis Dunaj, 1889).⁸⁸ Glede jurisdikcije arhidiakonov je poučna razprava J. Kraglja »Arhidiakonotolminski« (Voditelj XII, 1909).⁸⁹

9. Tiskani viri za obseg predjožefinskih župnij niso zadostna podlaga za zemljevid cerkvene uprave pred l. 1782. Mnogo več podatkov nudijo arhivi. Temeljito opisujejo posamezne kraje že z a p i s i l j u d s k e g a š t e t j a v dobi Marije Terezije in Jožefa II. Ohranjeno je le ljudsko štetje iz l. 1754, ki zadeva ljubljansko škofijo na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem. Hrani ga ljubljanski kapiteljski arhiv (fasc. 116 do 119 in 128). Vrednost teh spisov je velika, čeprav je včasih zaradi poudarka na družinah in osebah težko določiti, na kateri kraj se nanaša popis. Kapiteljski arhiv ima še druge številčne podatke o ljudskem štetju, ki pa krajev sploh več ne omenjajo (fasc. 129—132). Popis prebivalstva, ki ga je izdelovalo v l. 1763 do 1801 škofijsko gospostvo (palatinat), zlasti kot naborno gospostvo, nima za krajepisno gradivo posebne pomena.⁹⁰

⁸⁵ Fr. Komatar, Archiv-Inventare, MMK XVI (1904), 34 sl. in njegov: Verzeichnis der archivalischen Literatur Krains. Mitteilungen des k. k. Archivrates, I. Bd., 2. Heft.

⁸⁶ Gl. moje poročilo GMDS XIV (1943), 131.

⁸⁷ Prinaša tudi tri kartografske orise; meje za cerkveno upravo na Kranjskem riše še po Hicingerjevi karti v Klunovem Arhivu II—III. Pri navajanju krajevnih imen Kušej ni povsod trden (prim. kraje na str. 257 op. 1.).

⁸⁸ Spis je prvotno izšel v AÖG 74 (1889).

⁸⁹ Glede arhidiakonov prim. Milkowicz, Klöster in Krain, str. 13, 52, 62, 91, 95, 136, 192; J. Benkovič, Ljublj. škofija in škofijske sinode, Voditelj v bog. vedah IV (1901), 166 sl.; IMK I, 35, II, 50, 90, VI, 78.

⁹⁰ Pomembnost v op. 11 navedenega gradiva (fasc. popisovanja v ŠkALj, odd. palatinat) je v tem, da se tu da razbrati, kako so se praktično razvijali naborni okraji. Posamezna gospostva so morala popisati svoje raztresene podložnike že pred l. 1780. V tem letu so — tako se zdi po tem gradivu — spremenili zlasti tehnično stran teh popisov; namesto da bi v enem

Na vso Kranjsko se nanašajo arhivski viri iz dobe župnijske preuredbe 1782—85. Škofijski arhiv ima za to dobo poseben fascikel »Preuredbe in razmejitve župnij«. Svežnji tega fascikla navajajo kraje iz vse tedanje dežele, le da so podatki za kraje na Notranjskem precej pičli, na Istro in devinsko okolico pa se komaj ozirajo. Urejeni so po škofijah, okrožjih, arhidiakonatih, komisariatih in dekanijah. Iz dopisovanja in pogajanja med škofijo in okrožnimi komisariji je nastala snovno popolnoma enaka vrsta spisov, ki jih hrani oddelek za gorenjsko okrožje pri arhivskih zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani.⁹¹ Ta skupina dopolnjuje škofijske akte, vendar se ne ozira na druga okrožja.

Krajepisne podatke predjožefinskih župnij nudi ljubljanski škofijski arhiv tudi v drugih predelih. Na starejšo dobo se nanašajo vizitacijski zapisniki, ki obravnavajo podružne cerkve po vsej škofiji že od l. 1631 (vizitacija škofa Rajnalda Scharlichija) naprej; podružnice seveda niso prišle na vrsto pri vsaki vizitaciji, temveč le izjemoma. Med uradnimi zapisniki (Protocollum Officii Episcopalis) so najvažnejši tisti med leti 1779 in 1782, ki zaznamujejo razpored župnij, nadarbin, bratovščin in cerkvenega imetja (fasijs) za vso škofijo, pa tudi prve načrte za ustanovitev novih duhovnij; zadnji zaznamujejo tudi kraje, ki ostanejo starim župnijam, in kraje, ki se pridele novim, povsod s številom duš. Dalje so med temi zapisniki sezname duhovščine za leto 1779. Med poznejšimi pa tudi: »Protocollum Archidioecesis Labacensis 1788« in »Consignatio Parrochiarum earumque filialium Dioec. Labac.« (brez letnice, a spada brez dvoma v leto 1787). Uporabil sem tudi rokopisne podatke za škofijski »Letopis« l. 1930 z navedbo krajev v vsaki župniji. Prav tako hrani škofijski arhiv tiskani izkaz krajev po upravni razdelitvi dežele l. 1817 in k temu spadajoči abecedni seznam vseh krajev iz l. 1818, oboje razdeljeno po okrožjih, glavnih občinah in seliščih.⁹²

Izmed zbirk v drž. arhivu pri Narodnem muzeju sem uporabil še: a) zbirko patentov in kurend za l. 1753—89; b) vezani rokopis z naslovom »Ganz kurzgefasste Beschreibung von dem Herzogtum Krain«, ki v III. razdelku opisuje cerkveno upravo na Kranjskem in navaja za vse župnije število duš, v posebni preglednici »Tabelle B oder neu formiertes Hand-Catastrum vom Lande Krain« pa tudi podružnice, ki imajo lastno premoženje. Rokopis je iz dobe 1783/84.⁹³

Župnijske arhive sem uporabljal, kadar se drugi podatki niso ujemali in kadar so bili negotovi. S podatki so mi radi postregli župniki sami, v nekaj primerih sem pregledal župnijske fascikle v škofijskem arhivu.⁹⁴

Izven Ljubljane sem v Gradcu pregledal oddelek arhiva gubernijske vlade, ki pod naslovom Pfarrerrichtung obravnava dobo župnijskih preuredb 1782—85. Proti pričakovanju se gub. fasc. 33, 204—213 ne bavijo nikjer izrečno z razmerami na Kranjskem in obravnavajo le pritožbe, ki so jih okrožja ali drugi uradi pošiljali na graški gubernij v zvezi s preurejanjem cerkvene uprave. Izčrpno gradivo je zbrano le za Štajersko, Kranjsko zadevajo le pičli podatki o župnijah na meji celjskega okrožja (Čemšenik, Loka pri Zid. mostu, Radeče). Pregledal sem tudi posebni oddelek,

selišču popisovalo vsako gospostvo svoje podložnike, so zdaj dodelili celo selišče enemu gospostvu in nato še več selišč združili v strnjeno upravno področje. Seveda bo treba preiskati še druge primere, preden bo možna dokončna sodba o tem vprašanju, ki nanj s tem samo opozarjam.

⁹¹ Okrožni arhiv ima svojo skupino (Kreisamtsarchiv); jožefinska cerkvena reforma je tu v fasc. L (Ecclesiastica) št. 14.

⁹² Glavni seznam, ki ga je prevedel J. Polec (v prilogi), ima nemški naslov: Haupt-Ausweis über die Eintheilung des Laibacher Gouvernementsgebiethes ... im Jahre 1817. Abecedni seznam: Alphabetische Tabelle aller Ortschaften des Laibacher Kreises, Lj. 1818; isto des Neustädter Kreises, Lj. 1819, isto des Villacher Kreises, Lj. 1819, isto des Adelsberger Kreises, Lj. 1819.

⁹³ Rokopis omenja samostan Bistro med razpuščenimi (razpust je bil 1782), Stično pa med obstoječimi samostani (razpust 1784); prim. Milkovicz, Klöster in Krain, str. 194—203; Idrija, ki jo omenja med kranjskimi mesti, je prišla k deželi 1783, prim. Erläut. I — 4, str. 481.

⁹⁴ Vsa mesta navajam v prilogi.

ki hrani popise prebivalstva, a tudi ta se nanaša le na štajerske kraje; tu je shranjeno (Schuber 2) ljudsko štetje iz l. 1754 za štajerski del ljubljanske škofije.

Na Dunaju sem pregledal in izžrpal: a) državni arhiv (Haus-, Hof- und Staatsarchiv), zlasti spise državnega sveta (Staatsratsakten) za dobo 1782—85; to gradivo je predelal že J. R. Kušej.⁹⁵ Krajepisnih podatkov nudi ta arhiv zelo malo, tudi škofijska »idealna mapa«, ki jo akti večkrat omenjajo, je prešla drugam in je ni bilo mogoče odkriti.⁹⁶ b) Arhiv naučnega ministrstva (Kultusministerialarchiv, oddelek Kultusarchiv). Kranjsko zadevajo svežnji: acta 28, 29 in 41; po večini je vsebina teh fasciklov znana iz Zgod. zbornika IV, 1891, str. 243 in iz J. R. Kušaja.⁹⁷ Krajevni podatki o predjožefinskih župnijah se skladajo s podatki v ljubljanskem škofijskem arhivu; novo gradivo prinašajo le v zvezi s spremembami župnijskih mej v dobi 1785—91. c) Arhiv finančnega ministrstva (v tej dobi znan kot arhiv dvorne komore, Hofkammerarchiv), ki hrani v fasc. I—VII spise o davčni reformi v Notranji Avstriji (Steuerregulierungsakten). Pregled zemljiškega donosa za Kranjsko (jožefinski kaster) je pod št. 552 v VII. fasciklu.

Sledove ljudskega štetja iz l. 1771, ki ga je opravljalo vojaštvo in ki ima predjožefinske župnije razdeljene na popisne oddelke, temelj jožefinskim davčnim občinam, sem zastonj iskal povsod, zlasti v arhivu vojnega ministrstva na Dunaju,⁹⁸ kolikor sem mogel doznati, ne hranijo zunanji arhivi nobenih podrobnih spisov o štetju prebivalstva na Kranjskem do l. 1782. Ohranjeni pregledi s številkami, ki zaznamujejo le skupno število prebivalcev po posameznih upravnih področjih, nimajo za zemljevid predjožefinskih župnij nobenega pomena.⁹⁹

II.

Krajevni obseg predjožefinskih župnij.

1. Po ugotovitvah v prvem poglavju (4. del) na Kranjskem ne smemo uporabljati franciscejskih davčnih občin za razmejitvev predjožefinskih župnij vse dotlej, dokler nismo teh davčnih občin preizkusili s krajevnimi podatki. Šele po ugotovljenem krajevnem obsegu moremo presoditi uporabnost franciscejskih davčnih občin. S tem zamudnim poslom se na Štajerskem ni treba ukvarjati, ker so tam franciscejske davčne občine po razvidni poti nastale iz jožefinskih davčnih občin in so tako vir prvega reda pri določanju župnijskih mej. Na Kranjskem tega ni, smo pa zato odškodovani z večjim obiljem krajevnih podatkov. Cerkvene upravne razmere so bile tu do jožefinskih reform tako zapletene, da je bilo treba posebno natančnih ugotovitev glede krajevnih pripadnosti, preden so kraje smotrno znova razporedili.

Zamotanost cerkvenih upravnih področij na Kranjskem je bila še večja, kakor se da razbrati iz priloženega zemljevida ali poljubnega seznama župnij in vikariatov izpred l. 1782. Celó »Ganz kurzgefasste Beschreibung«,⁹⁵ ki navaja k posameznim župnijam število prebivalcev, dela precejšnje napake: Jezersko šteje k ljubljanski škofiji, Motnik pod Gorico, izpušča celo vrsto vikariatov (n. pr. vse štiri v župniji Vrhnika). Niti dva opisa celotne dežele glede cerkvene uprave nista med seboj v popolnem soglasju. Uradni šematizem⁹⁹ sicer ne dela napak, zato pa je nepopoln. Po najizčrpanejših opisih iz dobe škofijske preuredbe in po primerjanju opisov, ki se stalno ponavljajo, se da vendarle doznati, da je cerkvena uprava na Kranjskem razodevala naslednjo podobo.

⁹⁵ Podroben opis »idealnih map« v Staatsratsakten 1782, št. 1226 (21. apr. 1782) v državnem arhivu na Dunaju. Prim. Kušej, Joseph II., str. 48 sl.

⁹⁶ Mell trdi v MMK XV (1902), 51, da so spisi ljudskega štetja spravljeni v arhivu vojnega ministrstva na Dunaju.

⁹⁷ Gradivo, ki sta ga uporabljala M. Dobovšek v razpravi: O gibanju prebivalstva Kranjske itd., GV X (1934) in Zwitter: Prebivalstvo ... RZD 14, za zemljevid predjožefinskih župnij ne prinaša koristi, kadar ne navaja krajev.

⁹⁸ MuAlj, gl. op. 93.

⁹⁹ Neuer Instanzkalender auf das Jahr M.DCC.LXXXII, 37 sl.

Dežela je bila razdeljena na tri škofije: ljubljansko, goriško in tržaško. Najmlajša med njimi je bila goriška nadškofija, ki je po ustanovitveni buli z dne 6. julija 1751 nadomestila opuščeni oglejski patriarhat v avstrijskih pokrajinah; hkrati ustanovljena videmska nadškofija je upravljala ozemlje na tleh beneške republike. Pod Gorico je spadal največji prostor v deželi, segala pa je, kakor prej oglejski patriarhat, še vedno preko nje do Drave na Koroškem in na Štajerskem. Njeno ozemlje je večkrat prekinila ljubljanska škofija, pa tudi nanjo meječa tržaška škofija. Goriški nadškof je moral nadzorstvo nad duhovščino in nižjo sodno oblast pustiti v rokah arhidiaconov. Pa tudi arhidiaconi niso imeli strnjenih pokrajinskih področij. Največji obseg je imel arhidiaconat Stična, ki se je raztezal tudi na Štajersko. Na Gorenjskem je Stična upravljala te-le župnije s pripadajočimi vikariati: Čemšenik, Dol, Mengeš, Vače in Zagorje. Na Dolenjskem so Stični pripadale župnije: Bela cerkev s Šempetrom, Dobrnič, Krka, Raka, Škocijan pri Mok., Šmarje s Sostrom, Šmarjeta, Šmartin pri L. s Prežganjem, Št. Vid, Trebnje z Mirno in Sv. Križem, Višnja gora in Zužemberk. Vse župnije so bile s svojimi dohodki utelešene samostanu, upravljali pa so jih večinoma svetni duhovniki (vikarji). Na podoben način je bil urejen samostanski arhidiaconat Kostanjevica. Na Gorenjskem je vanj spadal Kovor, na Dolenjskem pa Trebelno (kakor Kovor čisto osamljeno!), Kostanjevica, Sv. Križ in Čatež ob Savi. Samostan sam je ležal v mejah župnije Št. Jernej, torej v ljubljanski škofiji. Tretji arhidiaconat pod samostanskim vodstvom je bil v Bistri. Upravljal je župnijo Cerknico, župna vikariata Preserje in Planino in pod Preserje spadajoča vikariata Borovnico in Rakitno. Samostanskim arhidiaconatom podobno upravo je imel križarski red v Beli Krajini; upravno področje so včasih⁹⁸ označevali kot arhidiaconat, navadno pa kot dekanat Metlika. Sem so spadale župnije Črnomelj, Metlika, Podzemelj, Semič in Vinica. Novomeški kapitelj si je sčasoma ustvaril dosti obsežen, a tudi raztrgan arhidiaconat Novo mesto. Prvotno so župniki na župnijah, ki so jih dodelili kapitelj za vzdrževanje, postali kanoniki, pozneje pa so prišle pod kapiteljsko upravo še druge župnije in se s prvimi izenačile. Pod arhidiaconat so spadale župnije: Boštanj, Mirna peč, Mokronog, Novo mesto s Prečno, Polšnik, Soteska, Šmihel, Stopiče, Št. Rupert z odvisnimi vikariati, Toplice, Stari trg ob Kolpi in Vavta vas.¹⁰⁰

Drugi arhidiaconati goriške nadškofije so bili pod vodstvom posameznih župnikov, včasih navezani na isti kraj, včasih pa se je sedež arhidiaconata menjal. Stalno arhidiaconatsko mesto si je pridobila Ribnica. Ribniški arhidiacon je upravljal župnije predvsem v kočevskem gospostvu: Črmošnjice, Dobropolje, Fara pri Kostelu, Kočevje, Koprivnik, Leskovec, Mozelj, Osilnica, Reka, Ribnica, Škocijan pri Turjaku, Bloke in Stari trg pri Ložu, vse z odvisnimi vikariati. Tudi to ozemlje ni bilo enotno. Svojevrsten, še najbolj dekanatu Metlika podoben, je bil dekanat Vipava, ki so mu bile podrejene duhovnije, nastale po delitvi nekdanje edine in preobsežne župnije Vipava; z vikariatom Sv. Križ je dekanat segal tudi preko deželne meje. Nestalen sedež je imel gorenjski arhidiaconat, razdeljen na dve obsežni ozemlji, večkrat le v rahli medsebojni zvezi. Kadar je bil sedež na vzhodni strani (Kamnik, Moravče, Cerklje), je imela zahodna stran posebnega namestnika (v Loki ali Tržiču). Posebnost tega arhidiaconata je bila tudi ta, da so se v njegovem področju močno osamosvojile nekatere župnije, tako Kamnik s svojimi vikariati, Komenda pod upravo malteškega reda in župnije Cerklje, Senčur in Velesovo, utelešene samostanu dominikank v Velesovem. V arhidiaconatu so bile župnije: Cerklje, Ihan, Kamnik, Komenda, Loka, Moravče, Poljane, Selca, Senčur, Tržič (ločen od ostalih), Velesovo, Železniki in Žiri. Na Kranjsko so segali še arhidiaconati s sedeži v drugih deželah, tako s avinjski v Celju, tolminski s Spodnjo Idrijo in Novo Oselico in končno goriški, ki se mu je iz nekdanjega tolminskega arhidiaconata pridružila mestna župnija Idrija.

¹⁰⁰ Prim. Iv. Vrhovec, Zgodovina Novega mesta, Lj. 1891, 198—234.

Ljubljanska škofija je imela na Kranjskem štiri med seboj ločene predele, obsežnejše ozemlje pa na Štajerskem in Koroškem. Za koroški in štajerski predel so se že prej uveljavili posebni komisariati (Beljak oz. Sv. Nikolaj, Stari trg pri Slovenjem Gradcu, Gornji grad, Braslovče, ki mu je pripadal kranjski Motnik, Škale in Pilštajn). Pod škofom Karlom Herbersteinom so poskušali uveljaviti komisariatsko (danes bi rekli dekanijsko) upravo tudi na Kranjskem. Kranjski del škofije so razdelili med komisariate kakor jih kaže priloženi pregled cerkvene uprave in zemljevid. Izven komisariata pod neposrednim nadzorstvom škofa, njegovega generalnega vikarja ali kapitlja so bile župnije Sv. Peter pri Ljubljani, Št. Vid n. Lj., Svibno, Št. Jernej, predvsem pa stolna župnija. Te delitve ne zaznamuje noben seznam deželne in državne uprave. Uporablja ga pa večina spisov v dobi preurejanja škofije in župnij. Za politično upravo je bila še vedno, tudi med leti 1782—85, v veljavi prejšnja razporeditev župnij. Ločili so jih v tri skupine. V prvo so šteli župnije, dodeljene neposredno škofu in škofijski menzi: Kranj, Šmartin pri Kranju, Preddvor, Križe, Podbrezje, Kropa, Sora, Šmartin pod Šmarno goro, Ig, Vrhnika in Sv. Peter pri Lj. Drugo skupino so zavzemale kapitlju utelešene župnije: Naklo, Dob, Krašnja, Vodice, Smlednik, Št. Vid, Polhov Gradec, Svibno in Št. Jernej. Skupino zase oblikujejo župnije, ki so nastale iz nekdanje prazžupnije Radovljica in ki so bile nekako arhidiakonatsko področje stolnega prosta. Uradni šematizem je poznal tudi četrto skupino župnij, ki so vanjo spadale deželnokežje ali cesarsko kraljeve župnije in so mednje šteli le tri župnije v območju ljubljanske škofije na Kranjskem (Kranjska gora, Gorje in Mošnje), pa tudi župnije pod tržaško in goriško upravo (Košana, Trnovo, Jelšana, Tomaj, Spodnja Idrija, Stari trg pri Ložu, Bloke, Fara pri Kostelu, Ribnica, Dobropolje, Leskovec, Ihan, Moravče in Železniki). Samo tem je država priznavala naslov župnij v polnem pomenu besede; vsem drugim župnijam so stali na čelu »vikarji«, cesarsko kraljevim pa »župniki«.⁹⁹

Tržaška škofija ima že pred preuredbo urejene dekanije. Vse k tej škofiji spadajoče kranjske župnije so bile v dekaniji Košana razen župnije Vreme, ki so jo šteli k izvenkranjski dekaniji Hrušica.

Prepletенost višje cerkvene uprave je bila posebno velika v nekaterih krajih. Tako je goriški okoliš Zapoge skoraj krog in krog objemala ljubljanska škofija (župniji Smlednik in Vodice). Na ozemlju ljubljanske škofije se je obdržala goriška vasica Huje pri Kranju, ki je bila s svojo župnijo Šenčurjem v goriški nadškofiji. Dostop iz goriškega Kovorja v goriški Tržič je bil možen le skozi ljubljansko župnijo Križe; poleg tega sta bila Kovor in Tržič vsak v posebni arhidiakonatski upravi. Vikar v Lipoglavu je moral skozi ozemlje goriške nadškofije v šmarskem vikariatu Sostro hoditi k svojemu župniku pri Sv. Petru. Župnija Št. Jernej ni mejila na nobeno drugo ljubljansko župnijo, Svibno pa le na Trbovlje, ki so bile v ljubljanski škofiji.

2. Ni čuda, da se je delavni in neupogljivi, v razsvetljenih idejah svoje dobe zasidrani, obenem pa za svoj poklic navdušeni ljubljanski škof Karel Janez Herberstein,¹⁰¹ ki je postal l. 1769 pomožni škof grofa Leopolda Petazzija in je za njim prevzel 1772 upravo škofije, zavzel za preosnovo škofijskih mej na Kranjskem. Herberstein je dovoljeval posvetni oblasti »splošno nadzorstvo nad zunanostjo religije«, pretiraval je sodno oblast škofov in se je v nasprotstvu proti vmešavanju rimske kurije čutil za notranjo upravo škofije odgovornega samo Bogu. Njegova odkrita, rigoriistična verska vnema je bila izrazito razumsko usmerjena, zato je menil, da je treba versko vzgojo in izobrazbo ljudstva urejati smotrno, po razumnem načrtu, ki odстранja vso »navlako«, podedovano iz preteklih dob. Brez strahu je izpovedoval svoje

¹⁰¹ Članek v SBL, Herberstein Karel Janez, str. 303—313. Kušej, Joseph II., str. 14 ga napačno imenuje Karel Jožef. Kot škof se je redno podpisoval Carolus ali nemško Karl. Odstavek v SBL, ki govori o Herbersteinovem bivanju v Rimu, nima prave podlage, odkar je priobčil Fr. Lukman pojasnilo: Ali je škof Karel Janez Herberstein študiral v Rimu? GMDS XXIV (1943), 93. Prim. tudi M. Golia, Herbersteinovi kanonikati, pravitam str. 90. Nove podatke o janzenizmu v zvezi s Herbersteinom ima članek: Fr. Glinšek, »Nouvelles ecclesiastiques« in naši janzenisti do 7. avg. 1782, BV XX (1942), 106—137.

prepričanje, da so se samostani preživeli, kaj šele da bi jim podrejali nadzorstvo nad župnijami. Pod vplivom janzenizma in febronianizma, deloma tudi galikanizma, je bil usmerjen zlasti zoper jezuite in beraške redove. Ko je 30. oktobra 1781 izšel cesarski dekret o razpustu 13 samostanov na Kranjskem in je s tem odpadla možnost, da bi še naprej ostali samostanski arhidiakonati, je 14. novembra poslal dvorni pisarni obsežno vlogo, naj se na novo uredijo škofijske meje na Kranjskem. Vlogi je dodal tudi zemljevid, ki je ponazoril cerkvene upravne razmere.¹⁰²

Herbersteinov predlog je imel velik uspeh. Cesarja je opozoril na možnost, da s svojo oblastjo preuredi škofije po vsej monarhiji, da škofijske meje prilagodi deželnim mejam in tako cerkvena oblastva izkoristi po namenih tedanje policijske države. Predlog mu je prišel prav tudi kot opravičilo za druge reforme na verskem področju (tolerančni patent). Te nazore je Herberstein odobril v pastirskem pismu iz l. 1781-82 (»dveh izdajah, ena za širšo javnost, druga za duhovnike) in dal cesarju brez pridržka zaželeno priznanje, da sme posegati v vse »zunanje cerkvene posle«. Ljubljanski škof je postal nekak uradni zagovornik cesarjevih nazorov, načrtov in odlokov v verskih zadevah. Cesar sam je včasih krotil preveliko gorečnost škofa Herbersteina in pokazal zmernejšo miselnost in previdnejše ravnanje, tako zlasti glede samostanov. Herbersteinovo pobudo je izkoristil za preureditev škofijskih mej po vsej državi. Herberstein je cesarja pridobil za načrt, naj se meje ljubljanske škofije raztegnejo na vso kranjsko deželo. Ljubljana naj postane namesto Gorice nadškofija, Karel Herberstein pa prvi metropolit s sufraganomoma v novi gradiščanski in senjsko-modruški škofiji. Po petletnih pogajanjih je cesar mogel doseči, da je papež 4. aprila 1787 potrdil nove meje ljubljanske škofije ob deželni meji, kjer se je ljubljanska škofija zdaj stikala s krško in lavantinsko. Papeška bula 8. marca 1787 je zatrla goriško nadškofijo in ustanovila namesto nje ljubljansko nadškofijo.¹⁰³ Zahodna meja nove nadškofije se je šele postopoma prilagodila deželni mejam; 1787 je pridobila dekanijo Cerknico, 1792 Idrijo in kranjske duhovnije bivšega tolminskega arhidiakonata; dekanijo Trnovo, Postojno in Vipavo je škofija pridobila šele 27. julija 1830. Karel Herberstein pa kljub cesarjevemu prizadevanju ni postal nadškof. Papeški breve z dne 16. maja 1787 zaznamuje nekatere Herbersteinove nazore kot sumljive in neprimerne za mesto visokega cerkvenega dostojanstvenika. Škof je lahko Rimu še pojasnil, da se ni hotel oddaljiti od »najčistejšega Kristusovega nauka«, ni pa še dosegel popolne sprave s papežem, ko ga je doletela smrt (7. oktobra 1787). Edini nadškof ljubljanski je bil njegov naslednik Mihael Brigido (1788—1806). Prenovljena cerkvena uprava na Kranjskem je razvidna iz Pokornovega šematizma.⁷⁸

3. Med preurejanjem škofijskih področij je cesar pridobil potrebna sredstva za ustanovitev novih duhovnij, ki so bile prav tako važen del njegovih načrtov. Nova sredstva je pridobil z razpustom samostanov s tem, da je njihovo premoženje združil v verskem skladu.³ Razpust 13 samostanov na Kranjskem, izvršen od 29. I. 1782 do 21. XI. 1786, je cesarju omogočil, da na projektiranem območju prenovljene ljubljanske škofije preuredi tudi župnijske meje.

Ustanavljanje novih dušnopastirskih mest je bilo v teku že vse 18. stoletje. Med 1700 in 1749 je nastalo na Kranjskem 20 novih vikariatov, subvikariatov, kaplanij ali kuratnih beneficijev. Od 1750 do 1780 jih je nastalo točno dvakrat več, torej 40 novih duhovnij. Marija Terezija je ustanavljanje duhovnij močno podpirala, vendar je pobuda zanje izšla večinoma s cerkvene strani.¹⁰⁴ S krajepisnega stališča imajo

¹⁰² Kušej, Joseph II., 209 sl.

¹⁰³ Kušej, kakor v op. 102; ZZ IV (1890), 243 sl.

¹⁰⁴ Med 1750 in 1781 so nastali vikariati in kaplanije: 1750 Podkraj, 1751 Kamna gorica, 1752 Dole, št. Lambert, Tržišče, 1753 Kolovrat, Primskovo, Sodražica, Sostro, Stara Oselica, 1754 Sv. Vid nad Cerknico, 1756 Dražgoše, 1758 Borovnica, Budanje, Podraga, 1759 Col, 1760 Stopiče (žup. od 1767), 1762 Špitalič, Zali log, 1764 Črnuče, Nova Oselica, št. Gotard, 1765 Javorje, Ubeljsko, Ustija, 1766 Rakitna, 1768 št. Lovrenc, 1770 Ambrus, 1771 Lozice, Planina, Slap, Struge, Studenec, 1776 Dobovec, 1780 Besnica, Suhorje, Vrhpolje, 1781 Harije in Zapogje. Navajam po Catalogus cleri 1883.

te ustanovitve posebne značilnosti. Prvič so kraji, ki so jih nanje dodelili, vzeti skoraj izključno le iz ozemlja ene župnije. Drugič nimajo zanesljivo določenih in stalnih mej; v predlogih za preurejanje župnij nekatere vikariate sploh izpuščajo in štejejo njim pripadajoče kraje še naprej pod staro župnijo. V primeru vikariata Št. Lovrenc na Dol., ki je nastal v mejah župnije Trebnje, a je dobil tudi Veliko Loko iz šentviške župnije, navajata v regulacijskih spisih obe župniji kraje po starih mejah. Prvotna župnijska pripadnost je prešla tudi v poznejšo politično razdelitev krajev. Novih dušno-pastirskih mest v nobenem primeru ne vzdržuje država s svojimi prispevki.

Marija Terezija je pripravljala že tudi novo razmejitev župnij. V juliju 1777 je dvorna pisarna prvič zahtevala preko deželnega glavarstva v Ljubljani od škofije, naj stavi predloge, kako bi se odstranila prevelika raztegnjenost župnij. Odgovor zahteva na tale vprašanja: 1. Kdo je dušni pastir, je-li svetni ali redovni duhovnik, kdo ga nastavlja in kakšni so njegovi dohodki? 2. Koliko duš oskrbuje? 3. Koliko župljanov ima do cerkve več kakor eno uro in kako bi se preveč oddaljenim pomagalo, ali s tem, da jih dodele kaki drugi cerkvi, ali s tem, da se ustanovi ali prenese nadarbina, in kje bi se za ustanovitev novih mest dobili potrebni dohodki? Škof Herberstein se ni držal predpisanega roka treh mesecev in poslal zahtevani pregled šele 28. II. 1778. Deželnemu glavarju se pregled ni zdel popoln in ne dovolj zanesljiv glede navedenih dohodkov, ker ni ustrezal fasiji iz l. 1768. Čeprav prvi škofov predlog za preureditev župnij ni bil zadovoljiv, je vladna zahteva vendar sprožila raziskovanje župnijske uprave tako s cerkvene kakor s politične strani. Škofov pregled župnij ni ohranjen, verjetno pa je, da se sklada s podobno obliko vanim pregledom, ki ga hrani zapisnik ljubljanske škofije za l. 1780.¹⁰⁵ Te priprave pod vlado Marije Terezije so morda tudi vzrok, da so se nekatere duhovnije pod Jožefom II. tako hitro preuredile (D. M. v Polju 1783, Stična 1784, tri ljubljanske župnije in nekaj lokalij na deželi že med l. 1785). Marija Terezija župnijskih mej še ni raztrgala in tako so začetki preurejanja samo zastavili poznejše obsežno drobljenje župnij pod vlado njenega sina.

Jožef II. je popolnoma prelomil z dotedanjo prakso pri ustanavljanju župnij. Dotedanje meje ga niso nič ovirale, raje so še vzpodbujale njegovo odločnost, da se cerkveni okoliši popolnoma prilagode zahtevam razumne uredbe, ki se opira na statistiko in krajevne potrebe. Obseg novih duhovnij naj se ravna po številu prebivalstva in naravnih mejah, ki so zemljepisno določene. Dohodke dušnih pastirjev je cesar hotel vzeti iz obstoječih nadarbin, ki naj se po potrebi tudi prenesejo na drug kraj in se načelno vse uporabijo v prid dušnega pastirstva. Kjer dosedanja sredstva ne zadoščajo, jih dopolnjuje z dohodki verskega sklada. Verski sklad naj, kadar je nujno, pomaga graditi tudi nove cerkve in prevzame patronstvo nad župnijami.¹⁰⁶

Sreča za našo deželo je bila, da sta se pri izdelovanju načrtov našla pri skupnem delu dva moža, ki sta bila enako usmerjena, silno delavna, skoraj neizprosna pri izvajanju sklepov, brez predsodkov glede dediščine iz preteklih časov in oba dobra organizatorja. Ugodno je tudi to, da je cesar Herbersteina izbral za nekakega zapupnika glede preurejanja župnij in od njega sprejemal predloge ne le glede dotedanje ljubljanske škofije, ampak tudi za vso Kranjsko.

Župnijske meje na Kranjskem so kar izzivale delavnost dobrih upravnikov in se mnogokje niso skladale ne s cesarjevimi ne s škofovimi nazori glede dobre cerkvene uprave. Iz regulacijskih spisov se da razbrati, da so bile na Kranjskem župnije s prevelikim številom duš v veliki večini; Preddvor jih je imel 4640, stolna župnija 9594, Sv. Peter 5565, Smartin pri Kr. 4085, Dob 3209, Bohinj 3746, Št. Jernej 5797, Vrhnika z vikariati 7593, Polhov Gradec 4905, Loka 7377, Poljane 6185, Selca

¹⁰⁵ Podatke o terezijanski reformi kranjskih župnij sem dobil v arhivu pri ljublj. vladni registraturi, polica IX, vol. Pfarren 1777—82; zdaj so v MuALj.

¹⁰⁶ Kušej, Joseph II., 275—78. Prim. tudi A. Odar, Zakonik ljubljanske škofije, razglašen na škofijski sinodi l. 1940, XV. poglavje, BV XXXI (1941), zlasti str. 172—74.

4405, Cerklje 4049, Moravče 4022, Mengeš 5523, Raka 4488, Št. Vid pri Stični 6320, Kočevje 3829, Leskovec 3979, Metlika 4865, Črnomelj 4042, Cerknica 5784. Župnije z majhnim številom duš so bile zelo redke (Zasip 349, Ihan 604, Bela cerkev 384, Soteska 214, Polšnik 558, Toplice 312).⁹⁸ Druge nevzdržne razmere se kažejo v razkosačnosti župnij; Komenda je imela tri med seboj ločene predele, Šenčur, Gorje, Šmartin pri Kranju in Šmarje po dva ločena predela. Nekaj župnij je bilo podobnih otokom sredi sosednih župnij. Železniki so bili sredi župnije Selca, Zasip sredi župnije Bled, Toplice sredi župnije Vavta vas, Idrija obdana z župnijo Spodnja Idrija. Marsikje so morali verniki do svojega cerkvenega središča skozi drugo župnijo; drugod so spet imeli bliže v sosedno župno cerkev kakor v domačo (iz Žej pri Dupljah je bilo bliže v Naklo in Podbrezje kakor v lastno cerkev v Šmartinu pri Kr., iz Zgornje Radovine so hodili namesto na Dovje v župno cerkev na Bled, iz Rovt pri Kropi v Selca, iz Tacna v Smlednik, iz Čirčič pri Kranju v Preddvor, iz vasi tik južno Kostanjevica v Št. Jernej, iz Loške vasi pri Soteski v Vavto vas itd.). Iz priloženega zemljevida je lahko videti, kako razsežno ozemlje so imele številne župnije; župnija Bohinja sega od Triglava do Ratitovca, kjer meji na blejsko župnijo; ta spet sega od Ratitovca v Kot pod Triglavom; pod Radovljico je spadal svet od Kotliča na Jelovici do vrh Stola; Preddvor je segal od Čirčič v vrh Kočne in Grintovca, Šmartin pri Kr. od Lipnice pri Kropi do Podreče tik Smlednika, Kamnik od Ojstrice do Radomelj in na drugi strani Bistrice ležeči Mengeš tik od Tunjic do Sv. Jakoba ob Savi; Stari trg pri Ložu je oklepal Cerkniško jezero in še južno pobočje Snežnika; pod Stari trg ob Kolpi in Kočevje, Črmošnjice, Št. Vid pri Stični, Ig, Šmarje, Rako, Št. Jernej, Podzemelj in še nekatere druge je spadalo le malo manj ozemlja.

4. Uradno poslovanje za preureditev župnijskih mej se je začelo z odlokom Češko-avstrijske dvorne pisarne z dne 4. februarja 1782. Tu se naroča deželni glavarstvom, okrožnim uradom, gospostvom in magistratom, naj v treh mesecih naznanijo, kje so v njihovem področju potrebne nove župnije ali krajevne kaplanije (lokalije); vzrok za novo duhovnijo je veliko število duš, oddaljenost od župnije ali slaba pota. Oblastva naj javijo, kje cerkev že stoji ali pa je uporabna namesto nje grajska kapela in kje so ljudje prosili za duhovnika. Seznam naj se uredi po okrožjih in naj vsebuje tudi podatke o desetini, o zbirkah za samostane in o vzroku za ustanovitve nove duhovnije. Deželni glavar na Kranjskem je 15. februarja določil, naj se vsi posli opravljajo preko okrožij, ki naj zaslšijo gospostva, magistrature in sprejemajo prošnje prebivalcev, skupno poročilo naj pošljejo v treh mesecih. Škofiji naroča dvorni dekret zaenkrat le, naj v treh mesecih preizkusi redovnike, ki so sposobni za pastirstvo, naj javi, koliko duhovnikov potrebuje v trgih in mestih, koliko duš naj vodi en duhovnik na deželi, katere cerkve naj se ohranijo, koliko je ustanovnih maš in kako naj se razdele, ko bo odvečna duhovščina odšla na deželo. Škof Herberstein prosi že 4. marca deželno glavarstvo, naj mu javi vse predloge, sestavljene po okrožjih. Dne 12. maja je državna uprava zahtevala seznam vseh obstoječih župnij s krajevnimi podatki in številom duš že neposredno od škofije. Po dvorni uredbi 29. aprila 1782 zahteva zdaj škofija od župnikov, naj sestavijo za svoje področje posebne »idealne mape«. Zdaj se je ljubljanski ordinarij sam lotil sestavljanja regulacijskih predlogov in se o njih dogovarjal z okrožnimi uradi. Tako je nastal prvi predlog za spremembo župnijskih mej z dne 12. decembra 1782.¹⁰⁷ Ozira se to pot samo še na meje ljubljanske škofije.

Preurejanje župnij se je proti koncu l. 1782 še podrobneje določilo, ko je cesar potrdil »Direktiv Regeln«, ki vsebujejo natančnejša navodila. Ta uredba določa, naj se deželni glavar sporazume glede novih župnijskih mej z ordinariji in pošlje izdelek že v šestih tednih. Izrečno poudarja, naj se na stare meje župnij ne ozirajo in preurede vse po ljudskih željah, krajevni legi in drugih razmerah. Vse zunanje kaplanije naj se spremenijo v prave župnije.

¹⁰⁷ Vir za te in nasl. podatke, kjer drugače ne navajam, so regulacijski spisi ŠkALj.

»Direktiv Regeln« predpisujejo, naj se povsod ustanovi nova župnija, če obstoje ti-le pogoji: 1. da župljani ne morejo doseči župne cerkve zaradi naravnih ovir (vodovje, visoke gore, slaba in nevarna pota, snežni zameti); 2. kjer razdalja do župne cerkve presega uro hoda; 3. kjer je cerkvena občina z več ko 700 verniki, če pa so katoličani mešani z drugoverci, zadošča 500 duš za posebno duhovnijo, »ker je v teh krajih verski pouk potrebnejši in dušnopastirska vzgoja nujnejša zaradi nevarnosti odpada«; 4. kjer cerkev že stoji in je dokazano, da je kraj že kdaj imel dušnega pastirja in ga lahko vzdržuje; 5. nova razdelitev krajev je potrebna, kjer morajo župljani v lastno cerkev hoditi skozi tujo župnijo ali če je v kraju že poseben dušni pastir, končno vselej, kadar imajo verniki možnost, da pridejo do druge župne cerkve hitreje in laže. Poznejša navodila stavlja cesarjevo naročilo škofom, naj se razkosajo vse prevelike župnije, kjer so verniki in župnik zaradi preobljudenosti med seboj ne morejo poznati. Misliti je treba na primere, da se kaka bolezen razširi in da je treba takrat oskrbeti ob previdevanju vse vernike. Ordinariji naj upoštevajo, da bo po razpustu samostanov manj menihov, ki bi pomagali v spovednici in pri previdevanju. Za župne cerkve naj določijo take cerkve, ki so lahko dostopne in tako velike, da sprejmejo hkrati vsaj polovico župljanov. Nikdar naj župnija ne sega iz mesta v predmestja in ne v drugo okrožje. V mestih ne sme imeti nihče v cerkev več kakor pol ure. Kadar se nove župnije ustanove pri samostanskih cerkvah, naj jih vodijo svetni duhovniki; redovniki naj bodo le pomočniki.¹⁰⁸

Ob koncu l. 1782 se je izvršila sprememba v deželni upravi. S 1. septembrom je bilo odpravljeno deželno glavarstvo na Kranjskem in podrejeno guberniju v Gradcu.¹⁰⁹ Že 3. oktobra je okrožni komisar za Gorenjsko tožil, da ne more obvladati spričo drugih preobremenitev še dela za regulacijo župnij, in predlagal, naj vse delo vodijo ordinariji. Kmalu nato, 20. oktobra 1782, javlja Dvorna pisarna cesarjevo naročilo, naj cerkvene oblasti izdelujejo sporazumne skupne predloge z okrožji. Če se ne sporazumejo, naj se za deželo sestavi po dogovoru med vlado in ordinariji končni predlog. Poslej pošiljajo okrožni komisari svoje operate ljubljanskemu škofu v izjavo in vse regulacijske predloge pošilja zdaj škof na gubernij, kjer je nastala posebna duhovska komisija. Skupno preosnovo župnij za vso monarhijo upravlja vrhovna dvorna komisija.¹¹⁰ Skrb za preureditev župnij na Kranjskem je prešla v roke škofa Herbersteina.

5. Po svoji vsebini in obliki niso vsi predlogi za ustanovitev novih duhovnij in za razmejitev starih župnij enako uporabni za določanje župnijskih mej pred l. 1782. Prvi škofijski predlog (z dne 12. dec. 1782) ima zelo natančne podatke o krajih, ki jim določa število hiš in duš, pripadnost k starim, dodelitev k novim, pa tudi posebne vzroke, zakaj je treba župnijske meje premeniti. Na vso deželo se ozirajo šele obsežni predlogi, ki jih je ljubljanski škof zbral v naslednjih dveh letih. Ti imajo redno rubrike v skladu s predpisom z dne 20. jan. 1784, ki ga je razposlal graški gubernij; pri vsakem kraju zaznamujejo število duš, dosedanja župnija in razdaljo od nje, kakor tudi novo župnijo z označeno krajevno razdaljo.¹¹¹ Obravnavajo vse bivše arhidiakonate na Kranjskem, a mnogo izčrpnije Gorenjsko in Dolenjsko kakor Notranjsko, ker niti Gorica niti Trst nista kazala veselja do spreminjanja župnijskih mej. Škof Herberstein se je čutil poklicanega, da nastopa zlasti kot naslednik

¹⁰⁸ Direktiv Regeln so v vseh ljubljanskih in v dveh dunajskih (državnem in naučnem) arhivih. Pregled teh in drugih navodil ima Schwedling, Praktische Anweisung I, str. 56 in IV (v tretji knj.), str. 259, podobno Kopetz I, str. 191 sl. in Kušej, Joseph II., str. 250.

¹⁰⁹ Prim. R. Andrejka, Vrhovni predstavniki državne uprave na Kranjskem od 1747 do 1941, GMDS XXIV (1943), 104 sl. Čeprav je kurenda že dne 11. sept. 1782 Kranjsko podredila graškemu guberniju, je vendar deželno glavarstvo poslovalo še nekaj časa v Ljubljani.

¹¹⁰ Kušej, Joseph II., 77 op. 2, 239, 257.

¹¹¹ Dež. arhiv v Gradcu, gub. fasc. 33. Krajevni sezname za predloge, kako naj se preuredi župnije, imajo izza tega časa splošno tele rubrike: 1. okrožje, škofija, dekanija, kraji; 2. število duš; 3. kraj je spadal doslej v župnijo; 4. v razdalji; 5. kraj se dodeli k župniji, 6. oddaljeni. Redno imajo tale nemški naslov: Verzeichniss derjenigen Ortschaften, welche von ihren bisherigen weiten Pfarren getrennt und einer näheren zugetheilt werden.

vseh samostanskih arhidiakonats in to področje obdeluje enako natančno kakor lastno škofijo. Za Ljubljano je škof sestavil poseben odbor za regulacijo župnij, ki je svoje zadnje poročilo izdelal na sejah 14., 19. in 20. januarja 1784. Celotni skupni predlog ljubljanskega okrožja nosi datum 10. II. 1784. Skupni deželni predlog se v škofijskem arhivu ni ohranil in ga poznamo le iz oblike, ki je v njej razpravljala gubernij v Gradcu in dvorna komisija na Dunaju.¹¹² Tudi tu so kraji označeni po prejšnji in predlagani novi župnijski pripadnosti. Vsa nižja oblastva so predlagala v soglasju s škofijo ustanovitev 25 novih župnij, k vsaki po enega kaplana, razen teh pa še 172 lokalnih kaplanij, ki se od župnij bolj ločijo glede dohodkov kakor po pravni samostojnosti; predlagajo tudi zidanje 23 novih cerkev. Dvorna komisija je odobrila nekoliko skrčen načrt župnijske preuredbe 2. dec. 1785. Dvorni dekret molči o zidanju novih cerkev, odobruje ustanovitev 19 župnij in v vsaki po enega kaplana, število lokalij pa zmanjšuje na 123; na ozemlju ljubljanske in goriške škofije je bilo določenih 18 novih župnij in 101 lokalija, v drugih škofijah le 1 župnija (Postojna) in 22 lokalij. Po muzejskem seznamu⁹⁸ je bilo na Kranjskem dotlej le 159 župnij in 39 vikariatov. Kušej je ugotovil za čas pred reformo na Kranjskem 218 župnikov in 305 kaplanov;¹¹³ brez dvoma računa med župnike tudi vikarje, sicer bi bilo število previsoko. V vsakem primeru je pomnožitev dušnopastirskih mest po gornjem dekretu 1785 zelo izdatna. Dejansko se v poznejših letih številne odobrene duhovnije niso ustanovile ali pa so kmalu prenehale obstajati. Ker v seznamu krajev za cerkveno upravo na Kranjskem (priloga) zgolj projektiranih duhovnij ne navajam, te neizvršene predloge naštevam tu v dokaz, kako obsežni in izčrpnji so bili škofijski predlogi. Naslednje potrjene lokalije niso bile nikoli ustanovljene: Sinkov turn, Glinica, Gozd pri Kranjski gori, Mojstrana, Stara Fužina, Lancovo, Blejska Dobrava, Sv. Jošt, Jeprica, Iška vas, Vnanje gorice, Orehoviča, Polhovica, Dolž, Golobinjek, Veliki Cirkov ali Gabrijele, Ravne in Gorica pri Ribnici, Zapotok, Lužarji, Bušeča vas, Ferluga, Jelševce, Jesenice, Tribuče, Dobljče, Otavec, Rožni dol, Gradnik, Narajec, Bušinja vas, Radoviča, Osredek, Slepšek, Višnja gora (mesto), Dvor, Hrvaški brod, Telče, Lukoviča, Liberga, Velika vas pri Kamniku, Trzin, Sv. Jurij, Kotedrež, Sveta Trojica, Gorenje, Olševce, Ljubelj, Crngrob, Hojke (Sv. Ožbalt), Brode, Bukoviča, Čabrače, Lesno brdo, Žirovnica, Lož, Jezero, Vrhnika pri Cerknici. Samo začasno obstoječe lokalije so posebej zaznamovane v omenjeni prilogi (gl. str. 48 sl.).

Gradivo za določanje krajevnega obsega se izpopolnjuje razen iz teh glavnih predlogov za preuredbo mej še iz aktov, ki vsebujejo pogačanja in izpreminjevalne predloge med škofijo na eni strani in okrožjem ali gubernijem na drugi strani. Pogačanja so bila v teku že pred l. 1785, nadaljevala so se pa še v 19. stoletje. Med regulacijskimi akti je nekaj svežnjev, ki ne nudijo nobenih podatkov o predjožefinskih župnijah, ker navajajo le kraje po pripadnosti k novim župnijam. V celoti pa pomenijo regulacijski spisi, nastali bodisi na škofiji bodisi pri okrožjih, deželnem glavarstvu ali guberniju, najpopolnejše sredstvo za določitev vseh tistih mej, ki so bile pri kranjskih župnijah posebno potrebne, da jih preurede.

6. Regulacijski spisi pa ne določajo vseh krajevnih pripadnosti po predjožefinskih župnijah. Tu so izostali predvsem kraji, dodeljeni majhnim župnijam kakor n. pr. Zasip, Kropa, Velesovo, Polšnik in Toplice. Dalje so tu izostali nekateri kraji predjožefinskih župnij, ki so bile le deloma preurejene. Take župnije so bile samo na Dolenjskem in na Notranjskem, medtem ko imamo za Gorenjsko zaznamovane tudi kraje, ki so ostali starim župnijam tudi še ob preuredbi. Seveda so tudi na Dolenjskem iz regulacijskih spisov znani vsi obmejni kraji predjožefinskih župnij, kadar je bila sprememba mej vsaj predlagana. To se je zgodilo vselej, kadar so bile župnije prevelike ali kraji neravnaravno razporejeni.

¹¹² Arhiv naučnega ministrstva, KA acta 41, Gen. A. št. 249. Spis vsebuje tudi predloge Dvorne duh. komisije, kako naj se na Kranjskem zmanjša število novih duhovnij v nasprotju s predlogom graškega gubernija.

¹¹³ Kušej, Joseph II., 255.

Dopolnilo h krajevnim podatkom v regulacijskih spisih je ponekod potrebno, drugod pa vsaj zelo koristno, da moremo krajevno pripadnost čisto zanesljivo dognati. Dobimo ga najprej v krajevnih podatkih prejšnjih dob. Tako v Koblarjevih objavah »Cerkvene dragocenosti l. 1526«,¹¹⁴ njegovih »Drobtinica iz furlanskih arhivov«,¹¹⁵ kakor tudi iz Valvasorjevega opisa kranjskih župnij¹¹⁶ in objave vizitacij po notranjskih župnijah tržaške škofije l. 1694.¹¹⁷ Niti Koblarjevi niti Valvasorjevi krajevni podatki niso docela zanesljivi. Koblar ne sledi naravnost župnijskim mejam, temveč označuje župnije le v okviru sodnih mej. V nasprotju z vsemi drugimi podatki poroča, da so vasi Bločice, Grahovo, Martinjak in Žinovnica deli predjožefinske župnije Stari trg, medtem ko so v resnici spadale v Cerknico. Vasi Primskovo in Tupaliče šteje k Šenčurju, čeprav sta bili v župniji Preddvor. Kljub temu ostaja Koblar dober vir za vseh 55 župnij in vikariatov, ki jih imenuje. Njegov vir ne sega v okoliš Idrije in Vipave, pri nekaterih župnijah ne omenja podružnic z imenom (Bela cerkev, Črmošnjice, Mirna peč, Škocijan). Valvasor se podobno kakor Koblar omejuje na naštevavanje podružnih cerkva, vendarle je na splošno izčrpnější. Popolnoma izpušča župnijo Gorje, nekaj jih omenja brez podružnic (Senožeče, Vipava in nekaj drugih župnij na Notranjskem). Pri nekaterih cerkvah (Loka, Smlednik) navaja število podružnic, ne pa vseh imen. Splošno pa je Valvasorjev seznam krajevno zanesljiv, vrzeli v njem je mogoče dopolniti od drugod, nekatere tudi iz imenjske knjige (Gültbuch)¹¹⁸ za l. 1546—1618; ta razvršča krajevne podatke po župnijah v 13 primerih.¹¹⁹ V isti namen so uporabni še vizitacijski zapisniki od l. 1631 naprej.

Razpored krajev po župnijah na Gorenjskem je glede ljubljanske škofije podrobno razviden tudi iz podatkov o ljudskem štetju v l. 1754.¹²⁰ Izmed dolenskih župnij sta seveda tu opisani le župniji Svibno in Št. Jernej, ker nobena druga ni spadala pod ljubljansko škofijo.

Popolnoma zanesljiva opora za iskanje krajevnih pripadnosti v predjožefinske župnije je zbirka »Zgodovina fara ljubljanske škofije« in izven te zbirke nastali opisi župnij, ki jih omenjam v I. poglavju in v prilogi. Krajevni opisi so tu zelo natančni in so zato varno merilo za obseg župnij ne samo za opisane župnije same, temveč tudi za meje sosednih župnij, ki se jih dotikajo. Le pri Vrhovcu in Steklasi je treba previdnosti, ker ne presojata vedno pravilno arhivskega gradiva svojih župnij. Vsi avtorji razen Steklase se pravilno zavedajo pomena nove razvrstitve krajev v dobi jožefinskih reform.¹²⁰

V redkih primerih je treba poleg regulacijskih spisov in tiskanih pripomočkov raziskovati krajevno pripadnost po župnijskih maticah. Tudi ta vir je popolnoma zanesljiv šele takrat, kadar se ponavlja v vseh matičnih knjigah za daljšo dobo. Če kraj nastopa v matičnih knjigah le mimogrede, se je treba o njegovi župnijski pripadnosti prepričati tudi iz arhiva sosednih župnij. Navadno pa zadostuje krajši postopek. Primerjati je treba podatke iz dobe pred regulacijo s seznamami krajev, ki obstoje iz časa, ko je bila preuredba župnij že izvršena. Več takih seznamov hrani škofijski arhiv, med njimi seznam krajev po župnijah, ki ga je sestavil novomašnik Anton Wolf, poznejši škof, ko je nastopil 1804 službo v škofijski pisarni.¹²¹ Če se

¹¹⁴ IMK V (1895), 20 sl.; prim. Dimitz, Geschichte Krains II, 112.

¹¹⁵ V op. 80 nav. mesto.

¹¹⁶ O. d. (op. 81).

¹¹⁷ D. P. Rossetti, Corografia di Trieste, suo territorio e diocesi, kakor v op. 82.

¹¹⁸ Knjige imenj so zdaj v MuALj.

¹¹⁹ V imenjski knjigi so navedene župnije: Cerknica, Ig. Ihan, Loka, Mengeš, Moravče, Poljane, Ribnica, Stari trg pri L., Šmartin pri Kr., Vače, Vodice, Vrhnika. Na vrsto pridejo vse cerkve, ki so imele nadarbino.

¹²⁰ Da so avtorji prištevali Spodnjo Šiško k Sv. Petru, je razumljivo, ker je nekaj hiš te vasi bilo v soseski Sv. Krištofa in s tem v župniji Sv. Petra. Soseska Sv. Jerneja se navaja vedno pri žup. Št. Vid. Take pomote so kaj lahke, kadar kdo krajevne podatke nabira le iz enega župnega arhiva. — Steklasa ni točno opredelil mejnih sprememb v dobi Jožefa II.

¹²¹ Anonimna brošura: Anton Alois Wolf, Fürstbischof von Laibach. Dunaj 1858, str. 4. Prim. Iv. Lavrenčič, Anton Alojzij Wolf, Lj. 1882 (ponatis iz Novic), str. 6.

kraji obeh dob med seboj ujemajo, je znamenje, da so ostali stalno pri istem župnijskem okolišu. Na ta način je mogoče prav do zadnjega kraja in, če treba, tudi do zadnje hiše točno opredeliti obseg predjožefinskih župnij.

Zemljevid cerkvene uprave s tem še nima cele podlage. Med kraji v gorah, zlasti v območju Snežnika, kočevskih gozdov, pustih kraških predelov in v alpskem območju (Pokljuka, Jelovica) so tolikšne razdalje, da moremo mejo predstavljati za več kot deset kilometrov. Tega ne smemo storiti samovoljno, temveč moramo za mejno črto poiskati kriterij, ki je zgodovinsko upravičen in ima še zdaj pravno veljavo. Kažejo ga meje jožefinskih davčnih občin, ki so ohranjene v franciscejskem katastru. Krajevni seznam za predjožefinske župnije je samo izhodišče, ki se nanj opira uporaba franciscejskih davčnih občin pri risanju župnijskih mej.

III.

Meje predjožefinskih župnij po franciscejskem katastru.

1. Franciscejskim davčnim občinam je treba določiti drugačno mesto in drug pomen, kakor je bila do zdaj navada. V podmeni, da so jožefinske davčne občine skoraj nespremenjene prešle v sestav franciscejskega katastra, je bila upravičena sodba, da smemo nove davčne občine uporabljati tudi za določanje krajevne obsega starih župnij. Ta podmena pa ni trdna. Treba jo je preizkusiti in poiskati nove viře za določitev krajev v predjožefinskih župnijah. Ko so ti kraji določeni in znani, smemo in moramo franciscejske davčne občine uporabiti pri začrtavanju mej tem župnijam.

Po dosedanjih znanstvenih izsledkih, ki se vsi opirajo na Pircheggerja,¹²² je oblikovano naslednje pravilo: »Teritorij vsake predjožefinske fare obstoji... iz določenega števila celih davčnih občin franciscejskega katastra in zato je mogoče določiti njegovo mejo, če nam je znana pripadnost le po enega kraja iz vsake davčne občine.«¹²³ S tem je najizraziteje podana zgoraj omenjena podmena, da so franciscejske davčne občine po obliki, površini in torej tudi po krajevnem obsegu enake jožefinskim davčnim občinam. Ker nobena jožefinska davčna občina ne združuje krajev iz dveh, ampak vedno le iz ene predjožefinske župnije, bi ne smele tudi franciscejske davčne občine nikoli segati preko meje ene predjožefinske župnije. Kdor primerja oba katastra glede števila davčnih občin, še bolj pa tisti, ki podrobno preiskuje kraje po njihovi razvrstitvi po občinah enega ali drugega katastra, mora ugotoviti, da je to pravilo večkrat zmotno. Kot izhodišče za raziskavanje krajevne pripadnosti v predjožefinske župnije je pravilo nedopustno.

Da se pokaže, kako nevzdržno je včasih to pravilo, je treba samo preizkusiti na zgledih, omenjenih v I. poglavju (odst. 4b), njegovo uporabo za določevanje župnijskega teritorija. Vzemimo primer, da kdo določa obseg predjožefinske župnije Šenčur, drugi pa hkrati obseg župnije Preddvor. Na meji obeh župnij leže Tupaliče, ki so davčna občina za kraje Tupaliče, Hotemaže, Mile in Visoko; izmed njih pripadajo Preddvoru samo Tupaliče. Kdor bi dodeljeval celo davčno občino k eni ali drugi župniji, bi moral nujno dodeliti Tupaliče k Šenčurju ali pa vse štiri vasi pod Preddvor; oboje je napačno. Podobno zmedo mora povzročiti dodeljevanje cele davčne občine, ki meji na tupališko in se imenuje Olševke. Začrtal bi ali preveliko župnijo Cerklje z Olševkom ali preveliko župnijo Šenčur z Možjanco, zakaj oba kraja sta v isti davčni občini. Isto velja tudi glede že imenovanih davčnih občin Zaloše, Zaklanec in Sv. Lovrenc. Ustavimo se pri davčni občini Sv. Lovrenc! Vanjo spa-

¹²² Pirchegger, Die Pfarren, 34, kjer postavlja stavke: 1. Meje predjožefinskih župnij so enako ohranjene v jožefinskem kakor v franciscejskem katastru. 2. Če je za kak kraj znano, v katero župnijo je spadal, moramo v tisto župnijo šteti celo davčno občino, ki vanjo ta kraj spada. 3. Predjožefinska župnija je temelj sedanjih političnih in sodnih okrajev.

¹²³ Stavek je zapisal in podčrtal Fr. Zwitter, Prebivalstvo..., str. 13.

dajo deli dveh predjožefinskih župnij (župniji Št. Rupert in žup. vikariat Dole); napačno bi bilo zaradi vasi Ravne vso sosesko pripisati župniji Št. Rupert, enako pa tudi zaradi vasi Jelševca in Strmica staviti vso davčno občino v vikariat Dole. Še večja napaka grozi vsakemu, ki bi vso sosedno davčno občino Dole računal zaradi večjega števila vasi pod žup. vikariat Dole; v tej davčni občini je namreč tudi soseska Borje z Radgonico, Dobovico, Zagozdom in Zavrhom (Valvasorjeva graščina), ki je v celoti spadala k predjožefinski župniji Svibno. — Kdor bi po tem pravilu določal krajevni obseg stare župnije Kočevska Reka, bi lahko ugotovil, da davčna občina Štalcarji spada v to župnijo, kjer ima celó podružnico. V tej davčni občini pa je tudi kraj Rogati hrib, podružnica kočevske župnije. Kamor koli bi dodelil celo davčno občino Štalcarji, h Kočevski Reki ali Kočevju, ne bi zadel pravilne župnijske meje, ki sta jo obe župniji imeli že pred l. 1782.

Zdi se mi potrebno k tem zgledom dodati ponazoritev vprašanja še s tremi novimi zgledi: davčne občine Davča, Krško in Kostanjevica. V davčni občini Davča je obsežno gorsko selišče Davča, obstoječe iz samotnih kmetij med Poreznom in Blegašem ob sklepu Selške doline. Selišče je razdeljeno na dve davčni občini, Davčo in Leskovicico. Manjši del selišča Davče, ki spada že od nekdaj k davčni občini in poljanskemu vikariatu Leskovicica, je s katastrsko mejo pravilno razmejen: prav toliko Davče spada k leskoviški davčni občini, kolikor ga oklepa vikariat Leskovicica. Tisti del selišča Davče, ki pripada katastrski občini tega imena, pa združuje v sebi kmetije iz dveh drugih župnij. Južni pas selišča je pripadal v predjožefinsko kuracijo Novaki (kuracija spada pod župnijo Cerčno). Severni pas te davčne občine pa je bil v vikariatu Sorica (del župnije Selca). Selišče Davča je bilo tako razdeljeno med dve katastrski občini, toda med tri župnije. Ljudski govor župnijsko trodelnost Davče prav dobro loči in zaznamuje vsak del te vasi posebe kot »Leskoviško, Soriško in Novaško« Davčo. Teža razlikovanja ni mogoče zaznati iz mej v franciscejskem katastru, pač pa po podrobnem ugotavljanju krajevne pripadnosti k župnijam. — Davčno občino Krško omenjam zato, ker so posebne razmere v njej v priloženem zemljevidu zabrisane (zaradi merila). V tej davčni občini je večina nekdanjega vikariata Krško (mesto, Trška gora i. dr.), zraven tega pa še več vasi župnije Leskovec, ki se vrste precej enakomerno ob župni meji. Oblika davčne meje bi svetovala, da bi vse kraje davčne občine pripisali k vikariatu Krško, vendar gre tu za 13 vasi in zaselkov, ki so spadali in še spadajo po večini v župnijo Leskovec (n. pr. Gora in Straža sv. Lovrenca, Dunaj). — Tretji primer, davčna občina Kostanjevica, zadeva kar tri župnije predjožefinske dobe, Kostanjevico samo, Št. Jernej in Sv. Križ. Franciscejska davčna občina Kostanjevica združuje kraje na levem in desnem bregu Krke; kraje na levem bregu reke je treba šteti k župniji Kostanjevica, one na desnem bregu si delita župniji Št. Jernej in Sv. Križ.

Poleg teh desetih davčnih občin je bilo ob mejah predjožefinskih župnij mogoče odkriti še 16 franciscejskih davčnih občin, ki se s svojimi mejami ne skladajo z obsegom župnij. Te davčne občine so: Žeje, razdeljene med Naklo in Šmartin pri Kranju, Duplje med Naklo in Križe, Goriče med Naklo in Preddvor, Bistrica med Tržič in Kovor, Bitenj med Staro Loko in Šmartin pri Kranju, Koprivnik med vik. Novo Oselico in Žiri, Karlovško predmestje med stolno župnijo in župnijo sv. Petra, Peče med Moravče in Vače, Št. Lambert med Vače in vik. Št. Lambert, Kompolje med Loko in Boštanj, Globodol med Mirno peč in Dobrnič, Maverlink med Črnomelj in Stari trg, Vozalj med Kočevsko Reko in Osilnico, Velike Poljane med Ribnico in Dobropolje, Bločice med Cerknico in Stari trg, Ulaka med Cerknico in Bloke. Nekaj negotovosti ostaja le tam, kjer je ena vas deljena med dve župniji in je tako dvom glede nekaj hiš. Zdi se pa, da katastrske meje slede večinoma župnijskim mejam in tudi vasi dele na isti način kakor župnije. Taki primeri so pri vaseh, ki so obenem tudi dale ime davčnim občinam Kozarje, Muljava, Novi svet in Žiberše. Zadnji dve vasi sta razdeljeni med vikariate, ki jih davčna razmejitev ne upošteva v tolikšni meri kakor župnije.

2. Kjer se mejni kraji župnij krijejo z mejnimi kraji v župnijo spadajočih franciscejskih davčnih občin, je treba katastrsko mejo sprejeti v zemljevid predjožefinske župnije kot župnijsko mejo. V tem primeru ne more biti dvoma, da je franciscejska davčna občina ohranila svojo mejo, kakor jo je imela v času jožefinske davčne reforme. Posebno očitno se da to spoznati v prostoru, ki je bil 1826 v cerkvenem pogledu že preurejen, ohranil pa je v franciscejski davčni občini meje, ki so obstajale pred preuredbo župnij za časa Jožefa II. Zgoraj v I. poglavju (odst. 4 a) sem označil štiri take izrazite primere (Sostro, Pešata, Podhom in Huje). Pešati enakovreden primer je davčna občina Zapogge, ki je prav tako oklepala zgolj tisti krajevni predel, ki je bil ozemeljsko ločen od ostale župnije Komenda. Če rišemo meje predjožefinskih župnij, je zgolj tehnično nemogoče vzeti drugo podlago za mejni črtež. To se zelo jasno vidi pri župnijah, ki so oklepale le po en kraj ali pa en večji in kak manjši kraj (predmestje); taki zgledi so: Zasip, Kropa, Kranj, Železniki, Novo mesto, Toplice, Soteska, Idrija ali vikariati: Škofja Loka, Kamna gorica, Godovič, Rakitna. Na isti način postopamo z vso zanesljivostjo tudi pri večjih župnijah, ki v svojih mejah oklepajo več franciscejskih davčnih občin. Gre tu seveda le za tiste davčne občine in tisti del davčnih občin, ki so ob meji župnije. Zaris župnijske meje je tehnično povsem enak kakor pri določanju občinskih mej. Kadar se krajevni obseg predjožefinske župnije krije z mejo sedanje občine, je občinska meja naravno tudi meja župnije.

Vprašanje župnijske meje pa ni zgolj tehnično. Župnije ne obsegajo samo selišč in posameznih hiš, ampak so ozemeljsko točno razmejene tudi v neobljudenem prostoru. To se da preprosto dognati že v primeru, da kdo umrje na polju, na planinskem pašniku ali v gozdu. Za pogreb je pristojna tista župnija, ki ji pripada ta neposeljeni svet. Ali drug primer: nekdo zida novo hišo; ko se vanjo naseli, se s tem pridruži tisti župniji, ki ji svet pripada. Župnijske meje morajo tudi na zemljevidu ustrezati tej pravni opredeljenosti. Zato ni pravilno, če kdo župnijsko mejo postavlja po poljubni in svojevoljni presoji, ne da bi se oziral, kje je dejanska meja v terenu. Prav to ozemeljsko razsežnost župnije pomaga določiti franciscejska davčna občina. Katastrska meja kaže torej okolišč, ki po pravu sodi k župniji.

Zakonik cerkvenega prava (Codex iuris canonici) določa v kanonu 216: »Ozemlje vsake škofije naj se razdeli na več delov (dividatur in distinctas partes territoriales); vsakemu delu se mora določiti posebna cerkev z določenim ljudstvom in se mu postaviti za potrebno dušno pastirstvo poseben voditelj kot njegov lastni pastir.« K temu določilo je treba privzeti še kanon 1409, ki župnijo določuje kot nadarbino (beneficij), ustanovljeno za trajno po pristojni cerkveni oblasti in ki »obstoji iz cerkvene službe ter pravice prejemati s službo združene dohodke iz ustanove«¹²⁴. Iz teh določil izvira trojna natančna opredeljenost župnij: a) o s e b n a, ki je po njej vsak vernik dodeljen v neko župnijo, zlasti glede pristojnosti za krst, poroko in pogreb; b) k r a j e v n a, to je ozemeljska pristojnost župnije, ki sega do neke meje in tam preneha (pristojna je za pogreb mrliča, ki je umrl na prostem, glede zemljišča, kjer je nastala nova hiša); c) o b č e s t v e n a, ki ni samo moralnega značaja, ampak tudi veže skupnost vernikov glede vzdrževanja cerkve in duhovščine; tako ustvarja tudi neke vrste gospodarsko celoto, ki se javlja v obveznosti bire, pri konkurenčnih obravnavah in podobnih prilikah. Vse tri opredeljenosti župnije so v zvezi z zemljiško posestjo župljanov; mejo župniji moramo torej postaviti tam, do koder sega zemljiška posest k župniji spadajočih vernikov. S tega stališča je pojem župnije pravilno opredelil M. Ljubša: župnija je »zemljepisno natančno določeni okolišč, čigar prebivalci se po škofovi polnomoči pridele določeni cerkvi in tam stalno nastavljenemu duhovniku; duhovniku gre: sepultura et baptisma et omnis iustitia«¹²⁵. V

¹²⁴ Besedilo vzeto po Al. Odarju, Zakonik cerkvenega prava, Ljubljana 1944, 91 in 523.

¹²⁵ M. Ljubša, Zemljepisni razvoj... ČZN XIX (1924), 51, 52, 53. Prim. tudi glede Velesovega op. 2.

ustanovnih določilih za župnijo Polšnik obvezuje patriarh dodeljene vernike, da vzdržujejo duhovnika in cerkev z darovi¹²⁶.

Da sta župnijska in katastrska meja praktično ista v pravnem pogledu, se vidi n. pr. na ozemlju mestnih župnij ali vikariatov. Vsi verniki, ki zgrade v katastrski občini Kranj novo hišo in se vanjo uselijo, so brez vprašanja župljani kranjske župnije. Podobno je treba župniji Železniki, osnovani znotraj mej župnije Selca, a tako, da vanjo niso segala kmetska zemljišča, zarisati mejo v obsegu trške zemlje, kjer so imeli kovači peči in les; ta prostor zaznamuje davčna občina Železniki in bi zato pogršel vsak, kdor bi drugače opredelil obseg te župnije. Ena največjih franciscejskih davčnih občin je imenovana po vasi Dovje; obseg te občine se ujema z mejo župnije Dovje; ker imata obe isto mejo, gre po pravici Aljažu naslov »triglavski župnik«. Pri novih hišah v Ljubljani ni nobenega dvoma, kam jih je treba cerkveno dodeliti, ker je že vnaprej nepozidani svet razdeljen med obstoječe župnije.

3. Obveznost katastrske meje za očitavanje zemljevida župnij gre tako daleč, da je treba po katastru nakazane meje upoštevati bolj kakor knjižne podatke. I v. Vrhovec je dvakrat, čeprav ne vselej enako¹²⁷, opisal mejo predjožefinske stolne župnije z župnijo sv. Petra v Ljubljani. Trdi, da je ta meja bila od Špitalskih vrat po Prešernovi ulici (»Slonovih ulicah«) mimo uršulinskih vrtov na Tržaško cesto. Ta meja se ne sklada z mejo franciscejskih davčnih občin Kapucinsko predmestje in Gradišče. V regulacijskih aktih pa je nakazano glede nove jožefinske župnije Marijinega Oznanjenja, da ji pripadajo hiše iz šentpeterske župnije in šentviške župnije. Stolne župnije akti ne omenjajo. Tudi v arhivu frančiškanske župnije ni sledov o tem, kar trdi poleg Vrhovca tudi škofijski šematizem, da bi stolna župnija oddala kake hiše k frančiškanski župniji. Ob preurejanju ljubljanskih župnij je izšlo posebno oznanilo, ki javlja novo razvrstitev ulic po župnijah v l. 1785. To tiskano oznanilo javlja, da dobi »Fara per Marii Divizi Angelskiga zhesljenja pred Mestam... karje pod St. Peter, inu pod St. Vit nad Lublano flifhalu«¹²⁸. St. Vidu je do takrat pripadala

¹²⁶ O ustanavljanju župnij v srednjem veku in o njihovi fundaciji široko razpravlja P. K. Hohenlohe, Grundlegende Fragen des Kirchenrechts, Dunaj 1931, zlasti str. 81 sl. — Primerjaj k temu obe mesti v op. 2 in Zgodovino fara ljubljanske škofije, pa tudi: Ign. Orožen, Das Benediktiner-Stift Oberburg. Maribor 1876; vprašanja dohodkov dajejo glavno vsebino temu spisu, posebno v odnosih do župnij.

¹²⁷ ZMS III (1901), 126 in 149, ZMS V (1903), 18.

¹²⁸ Nedatiran dokument med regulacijskimi spisi ŠkALj. Slovenski del se glasi (glede črke e prirejen na sodoben črkopis): P O P I S V A N J E / Tih Gafs, inu Hifh, katere k'vflaki lublanski Fari v'mejltu inu pred mejltam flifhu.

Ta viklhi fara v'lhkofovski zerkvi Ivetiga Niklausha v'Lublani. / K'leti fari flifhi; / S'Niklavska galsa s'to viklhi, inu lhkofovsko zerkuju Ivetiga Niklavsha. / Hifhe na plazu gori do Tranzhe inu fizer do N. 178 v'mels v'sete. Ali lhe dergazh: v'Ise hifhe na plazu do Tranzh inu Anton Kerarjove hifhe v'mels v'sete; na ti drugi ltrani hifhe na plazu do Peter Anton Kargnatove hifhe v'mels fhtete. / Franzifhkanarska galsa s'klofhtam Ribfha inu meflifhka galsa, Lingerjova galsa. / Shpitavska galsa s'zerkuvjo. / Hifhe sa Sidam is fhlofsarsko inu .... galso. / Jugovska galsa. / Novi Terg. / Breg s'Erlanderjovo galso. / Krishanska galsa inu hifhe per lovdashki vahti s'krishansko zerkuju Divize Marie. / Fiftanska galsa. / Shtivilu tih duh 2598.

Fara Ivetiga Jakoba v'Lublani. / K'leti fari flifhi; / Svetiga Jakoba Galsa s'Zerkuvjo. / Te hifhe od noviga sidanja al tranzhe pruti Ivetimu Jakobu na obeh ltraneh, inu fizer na eni ltrani od N. 177 na ti drugi od N. 113 v'mels fhtete. / Stari Terg. / Svetiga Florjava galsa s'zerkuvjo hrenova galfa. / Rohna galfa. / Shabjek. / Grad s'dvemi Zerkvami Svetiga Jurja, inu Iveti Rofalie na hribu. / Galfa pruti grajskimu hribu. / Galza. / Hifhe pred piflanim vratami zhes ta novi moft do tifhlarjove hifhe v'mels fhtete. / Shtivilu tih duh 2243.

Fara Ivetiga Petra pred Mestam. / K'leti fari flifhi; / St. Petersku predmejtje od blatne vali doli per poti inu od Pamastrove Progarjove hifhe Iazheti v'Ie hifhe per vodi doli do Ivetiga Petra s'vlsim hifhami v kravji vals, inu s'Zerkuvjo Ivetiga Krihthofa s'Melhnarjovo, inu Perlesovo hifho Beshigrad imenvano. / Tomazhov s'Zerkuvjo Iveti Marjete. / Shmartna s'Zerkuvjo Ivetiga Martina. / Hraltje, Oberje, Jarshe. / Udmat, s'Baron Kodelovim gradam. / Sello s'Faberko inu Zerkuvzo Ivetiga Jannela Nep. / Moftah. / Shtefanova vals

soseska Sv. Jerneja v Spodnji Šiški, soseska Sv. Krištofa z delom Spodnje Šiške pa že k Sv. Petru¹²⁹. Z regulacijskimi viri soglaša tudi razpored ulic po franciscejskem katastru. Zato moramo kljub Vrhovcu vzeti obe davčni občini Kapucinsko predmestje in Gradišče celi k predjožefinski župniji Sv. Petra. Pri tem se lahko opiramo na drugo znanstveno pričo, i v. V r h o v n i k a. V njegovi »Trnovski župniji«¹³⁰ je nesporno ugotovljeno, da je pod stolno župnijo spadal svet mestne občine, ki ga oklepa katastrska občina Trnovo, in zemljiška posest križniškega reda v Krakovu in v trnovskem delu Gradišča; ta prostor obsega zelo majhna davčna občina Krakovo. V trnovskem Gradišču le ena sama hiša ni bila v lasti križniškega reda in je bila podložna graščini Turn. Mejni potek katastrskih občin se lepo ujema s to izjemo; meja se drži očitvidno ceste, le pri posestvih graščine Turn se umakne z nje (prim. stransko karto priloženega zemljevida). Ne moremo dvomiti, da je davčna občina Gradišče pravilna meja med šentpetersko in stolno predjožefinsko župnijo.

Od meje v katastru smemo odstopiti le takrat, kadar so za to dobro podprti vzroki. V območju ljubljanskega mesta je težava samo glede Karlovškega predmestja. Davčna občina Karlovško predmestje obsega poleg majhnega mestnega predela še Kurjo vas, Rakovnik in nekaj hiš pod Golovcem na desnem bregu Gruberjevega prekopa. Danes je razen hiš pod Golovcem vsa davčna občina v župniji Sv. Jakoba v Ljubljani. Kako je bilo do Jožefa II.? Regulacijski spisi so nejasni, škofijski šematizem trdi, da je vsa šentjakobska župnija nastala iz šenklavške župnije. Torej bi bila tudi Kurja vas prvotno v šenklavški župniji. Vrhovec dopušča oboje¹²⁷, da je Kurja vas spadala k Sv. Petru ali k stolni župniji. Isto možnost dopušča tudi jožefinski kataster, ki ima tu dva popisna oddelka, Kurjo vas zase in Karlovško predmestje zase¹²⁵; šele franciscejski kataster ju je strnil v eno davčno občino z imenom Karlovško predmestje. Uganka se da razvozljati samo preko župnijskih arhivov. Iz njih in iz uradnih zapisnikov v škofijskem arhivu je razvidno, da je šentjakobska župnija l. 1785 res dobila ves svoj okoliš edinole iz stolne župnije. Ni pa takrat še segala v Kurjo vas in Rakovnik, ker bi to bilo proti dvornim določbam, ki ne dopuščajo združevanja mestnega ozemlja s predmestji¹⁰⁸ v isti župniji. Iz tega dalje sledi, da je Kurja vas z Rudnikom verjetneje bila do 1785 v šentpeterski kakor v stolni župniji. In res se da dognati, da so hišni lastniki, ki jih tod omenja Neuer Instanz Kalender za l. 1782, bili po vrsti vsi šentpeterski župljani. Toda kam jih je dodelila jožefinska cerkvena preuredba, če ne k Sv. Jakobu, kjer so danes? Odgovor daje škofijski uradni zapisnik, ki javlja, da so dne 20. avgusta 1882 dodelili te hiše iz župnije Rudnik k Sv. Jakobu. S tem je pojasnjeno, da je predjožefinska šentpeterska župnija segala prav do Barja, s'Zerkuvjo Ivetiga Shtefana. / Predmejtje Pollane noter predmeitja do pred pilfanim vratmi. / Shtevilu tih duh 3460.

Fara per Marii Divizi Angelskiga zhelhenja pred Mestam. / K'leti fari Ilihi. / Predmejtje Gradilhe s'zerkuvjo Iveti Trojize inu s'Nunskim Kiofhtam, inu lizer koker velka zesta pele namrezh, koker se s'kus krihanske vrata vun pride, v'le hifhe, katere na defni strani zelste Itoje do mohta na glinzih na defni roki. / V'ise hifhe per kapuzinarjih s'zerkuvjo Ivetiga Joannesa Evangelilta, inu s'kapuzinarskim Kiofhtam. / Shempetersku predmejtje od Ihpitauskih vrat sazheti per Puhfinkovi hifhi na defni, inu levi strani do blatne valsi, poler od tod na levi strani do shkolzjatskiga verta inu do galze, katera od Pamafta Pragarja k'Lublanski pele. / Tudi hifhe, katere sa Augulhtinarsko zerkuvjo Itoje, potler hishe na defni inu levi strani per zesti do shkolzjatskiga kiofhtra, verta, inu zerkve Ivetiga Jolhefa. Tudi gradizh turn, kateri je enkrat Jelvitariam Ilihal, grad blifu Ihihke pruti Lublani, novi Ivet, inu Ipodna Ihihka s'zerkuvjo Ivetiga Jerneja, karje pod St. Peter, inu pod St. Vit nad Lublano Ilishalu. / Shtevilu tih duh 2700.

Fara Ivetiga Jannefa v' Ternovim. / K'leti fari Ilihi. / Ternovu. / Krakovu do krishanskih vrati s'tim hifhami, katere pred krishanskim vratmi na levi strani is Mefta hoditi Itoje do Polfovzhoviga grada s'tim okul Itreffenimi hifhami do mohta na glinzih per zelsti na levi strani. / Shtevilu tih duh 1378.

Op. k »Popisvanju«: Pri šenklavški župniji označeno prazno mesto (...) ima v nemškem besedilu Strohgassel, to je današnja Krojaška ulica; hišni sezname 19. stol. imajo namesto Strohgassel že Schneidergasse. Fistanska gasa (Vicedomska) stoji namesto Herrengasse — Gosposka ul. Prim. še: Vrhovnik, Trnovska župnija, 360.

¹²⁹ Gl. op. 20. Delitev Spodnje Šiške se da dognati iz matičnih knjig šempeterske župnije

¹³⁰ Iv. Vrhovnik, Trnovska župnija, 35, 357 sl.

nato pa je do 1882 prepustila zahodni breg Golovca novi lokaliji Rudnik in šele ta je Kurjo vas z Rakovnikom 1882 odstopila župniji sv. Jakoba. Glede davčne občine Karlovško predmestje je treba reči, da je šele po l. 1826 zabrisala prvotne župnijske meje in jo je treba drugače deliti po današnji cerkveni razdelitvi kakor pred l. 1785 (gl. stransko karto za mesto Ljubljana!). Davčna občina Karlovško predmestje potemtakem ni bila nikoli cela ne v stolni ne v šentpeterski predjožefinski župniji in je še danes deljena med župniji Sv. Jakob in Sv. Peter, a drugače kakor l. 1785. Ta davčna občina je najboljši zgled za svarilo, da je treba vse sklepanje — tako po pisanih virih kakor po katastrskih mejah — zastavljati z vso previdnostjo in končni sklep napraviti šele, ko so vsi podatki med seboj v skladu.

4. Tak zaris župnijskih mej ima pogosto tudi poseben zgodovinski smisel. Pogled na zemljevid o kolonizaciji Selške doline, ki ga je objavil P. Blaznik¹³¹, kaže presenetljivo skladnost med mejami predjožefinskih župnij in med mejami naseljevanja v Selški dolini. Župnija Selca se razteza do tja, kamor so segli naseljenci v smeri proti Podnartu, v gorske grebene na severu in v pobočje Porezna na zahodu. Kolonizacija Poljanske doline¹³² kaže sorodnost župnijskih in davčnih mej s tokom naseljevanja v prav taki luči. Naseljenci v Davči so po izvoru različni od naseljencev v ostali Selški dolini, zato pa ohranjajo tudi župnijsko pripadnost na isto stran, od koder so prišli. Tu je temelj ljudskega razločevanja med Leskoviško Davčo, ki je svoje ljudi dobila iz predjožefinske župnije Poljane, med Novaško Davčo, ki je naseljena z župljani župnije Cerkno, pozneje spadajočimi v kuracijo Novaki, in med Soriško Davčo, ki jim je Blaznik dočgal izvor v Selški dolini, in sicer v območju Sorice. Zemljiško gospostvo te pripadnosti pod tuje župnije najbrže ni nič zaviralo. Naseljenci loškega gospostva v Novi Oselici so ostali pod posebnim vikariatom župnije Cerkno. Večinoma se taka razporeditev po župnijah v soglasju z izvorom prebivalcev kaže v nenaravnih mejah davčnih občin, kakor je to videti pri Leskoviški Davči.

Če je naselitev zavzela večji obseg, združuje ena davčna občina vse priseljence in se tako izvor priseljencev iz mej v katastru ne da več razbrati. Kako daleč sega ta povezanost z rodno župnijo prebivalcev, kaže zelo prepričevalno zgled Rateč na Gorenjskem. Naseljenci rateške cerkvene soseske so gotovo prišli s Koroškega, saj jih že govor razodeva, da niso v sorodu z drugimi Gorenjci. Štiri vidimirane listine¹³³ pričajo o njihovi župnijski pripadnosti k D. M. na Zilji, ki je prenehala l. 1390, ko je rateško sosesko prevzel župnik Jurij iz Kranjske gore po posebni, po patriarhu potrjeni pogodbi iz rok ziljskega župnika Henrika Mayra. Rateče imajo posebno davčno občino v franciscejskem katastru.

Posebna, v naravi ne utemeljena oblika župnijske in katastrske meje ima torej včasih izvor v premikanju prebivalstva, ki je po odselitvi še vedno ostalo pri svoji prvotni župniji. Ni pa to nujno. Zdi se, da take meje lahko izvirajo tudi iz posestnih razmer. Fr. Pokorn je na primer opisal pravdo med blejskim gospostvom in baronom Lambergom, čigar podložnik, doma iz Dovjega, je 1572 iztrebil rovt v Radovini¹³⁴. Prav mogoče je, da je sedanja župnijska in davčna meja, ki delita Gor. Radovino na dvoje in v naravi nista utemeljeni, sled tega spora. Vas Radovina je bila razdeljena med predjožefinski župniji Bled in Dovje na isti način, kakor to kaže razmejitev davčnih občin. Drug primer te vrste dobimo v Ljubljani. Ni dvoma, da je stolna župnija, ustanovljena hkrati z ljubljansko škofijo 1461, prvotno oklepala samo obzidano mesto. Ob času jožefinske preuredbe župnij spadata pod stolno župnijo

¹³¹ P. Blaznik, Kolonizacija Selške doline, Lj. 1928, 84, zemljevid v merilu 1:75.000. Isti, Posestne razmere v Selški dolini, GV X (1934), s kartami; posebni odtis 1934.

¹³² P. Blaznik, Kolonizacija Poljanske doline, GMDS XIX (1938), 1—62. V naslednjem opisane razmere v Davči so vzete že v Kolonizacijo Selške dol., 84.

¹³³ ŠkALj, zbirka listin. Vidimus škofa Sigmunda Lamberga s podpisom notarja Johanesa Yssenhausena 1467 jan. 28. Glavna pogodba 1390 nov. 12., patriarhova potrditev 1390 dec. 8.

¹³⁴ Fr. Pokorn, Doneski k zgodovini Bleda in okolice, IMK XIV (1904), 112.

poleg mesta tudi Trnovo in Krakovo. Za to priposestevanje moremo iskati vzroka samo v dejstvu, da je mesto imelo svet v Trnovem in da je bil križniški red gospodar krakovskega sveta. Vse prebivalce v Trnovem in Krakovem je zaradi posestnih razmer pridobila tudi stolna župnija. O teh mejah in posestvih razpravlja Iv. Vrhovnik¹³⁵.

Iz naseljevanja prebivalcev in posestnih razmer bo verjetno mogoče dobiti ključ, ki bomo z njim razložili vse druge nenavadne meje predjožefinskih župnij, ki se odražajo v isti meri v davčni razdelitvi in iz te izhajajoči politični upravni meji. Na ta način se je mogla razširiti predjožefinska župnija Šmartin pri Kranju na levi breg Save, kjer sta vanjo spadali vasi Okroglo in Žeje, pa tudi na sever do Lipnice pri Kropi in na jug do Podreče v bližini Smlednika. Južno od Podreče ležeči trikot med Savo in izlivom Sore more biti na isti način razdeljen med župniji Smlednik in Soro. J. Žontar opozarja, da je v tej razmejitvi sled celjskega gospostva nad Smlednikom¹³⁵. Tako si moremo naravno razložiti, kako je vikariat Sostro spadal k predjožefinski župniji Šmarje, cela njegova okolica, združena v vikariat Lipoglav, pa k šentpetski župniji¹³⁶.

Predjožefinske župnije so navadno meje postavljale po rečnem toku. Če se je včasih meja premaknila preko reke, bo zato spet iskati vzroka v smeri naseljevanja. To bi moglo veljati za župnijo Dol, ki je segala čez Kamniško Bistrico in na desni breg Save, kar se razodeva še v politični razdelitvi mej v 19. stoletju. Dalje vzdolž Save je okrajna meja zapustila rečni tok in se pomaknila na jug za prostor, ki ga zavzema katastrska občina Sp. Log. Prav za toliko je krenila tudi meja predjožefinske župnije Vače na desni savski breg. Nekaj drugih primerov te vrste kaže priloženi zemljevid, zlasti pri župnijah, ki so segale preko deželne meje (Čemšenik, Loka pri Zid. mostu, Sv. Križ pri Kostanjevici, Trnovo na Krasu, Vreme, Vipava). Zaradi tujega izvora naseljencev imajo posebno davčno občino tudi pravoslavni Bojanci. Ker so stare župnijske meje priča za izvor prebivalstva, jih je po pravici upošteval tudi Fr. Ramovš pri razmejevanju narečij¹³⁷.

Zemljevid predjožefinskih župnij, ki zaznamuje meje do l. 1782, ne razodeva več stanja najstarejše cerkvene uprave. Za južno mejo na Kranjskem je treba računati, da je val prebivalstva prvotno prihajal od juga, od Kolpe navzgor, pozneje pa se je naselitveni val obrnil z novimi posestnimi spremembami v nasprotno smer, iz kočevske kotline in doline ob Krki proti jugu¹³⁸.

5. Na priloženem zemljevidu je videti, da je vikariat Hinje spadal v župnijo Krko. S to mejo nočem odločiti vprašanja, od kod dejansko izvira ta vikariat. Izrečno dopuščam možnost, da so Hinje bile kdaj podložne Žužemberku, kar bi bilo zemljepisno mnogo naravneje. Tudi to je možno, da so Hinje bile poseljene s prebivalstvom dobrepoljske župnije in so šele pozneje prišle v odvisnost od Krke¹³⁹. Zemljevid zaznamuje v tem in v drugih primerih stanje kakor ga izkazujejo regulacijski akti. Zato tudi ni cerkvena upravna razdelitev vedno v skladu s Klunovim Arhivom¹⁴⁰.

J. Žontar je v zgodovini Kranja kratko načrtal razvoj, kako se je podružna cerkev v Predvoru, 1154 po patriarhu darovana hkrati s kapelo v Tupaličah vetrinjskemu samostanu in še vedno podložna v cerkvenem oziru župniku v Kranju, razvila v poseben vikariat in končno pridobila iz kranjske pražupnije vse vasi prav do mesta, celo Čirčiče, Klanec in Primskovo¹⁴¹. Ta primer kaže, da so odvisne duhovnije po sposobnosti in delavnosti dušnih pastirjev lahko vplivale na dejansko preureditev

¹³⁵ J. Žontar, Zgod. Kranja, str. 27, 53.

¹³⁶ Prim. Hauptmann, Erläut. I—4, 370 sl.

¹³⁷ Fr. Ramovš, Dialektološka karta slov. jezika, Lj. 1931, zlasti str. 7 sl., 39 sl. Velik pomen imajo naravne ovire pri naseljevanju in gozdna tla.

¹³⁸ Prim. Hauptmann, Erläut. I—4, 366—407, 467—79; Koblar v IMK I (1891), 7; Kočevski zbornik, Lj. 1939, str. 138 in zemljevidi.

¹³⁹ Regulacijski akti ne dopuščajo jasne sodbe, od kod je nastal vikariat v Hinjah. Na zemljevidu je vidno stanje, kakor ga kaže tudi župni arhiv na Krki.

¹⁴⁰ Klunov Arhiv, 105—108.

¹⁴¹ Žontar, Zgod. Kranja, str. 53.

župnijskih mej, ki so v zemljevidu očrtane. Iz regulacijskih aktov je videti, da je možen tudi obraten razvoj. Tako je Radovljica lastni cerkveni upravi priključila vse vasi vikariata Rodine; rodinski vikar se je celo preselil v Radovljico¹⁴². Kakor se je povečala uprava preddvorskega vikarja, tako se je prikrajšala veljava rodinskega vikarja. Prav verjetno je, da se je podoben razvoj zgodil tudi med vikariatom Nevlje in župnijo Kamnik, ki v regulacijskih zapisih prišteva vse vasi neveljskega vikariata pod Kamnik.

Vprašanj v zvezi z razvojem župnij in s spreminjanjem župnijskih mej iz gradiva, ki ga nudi doba preuredb pod Jožefom II., ni mogoče bistveno razčistiti. Za to delo so potrebni novi vidiki in podrobna raziskovanja. Opozarjam samo še na to, da »matrikula« komendske župnije za l. 1774 omenja, da je Komenda pridobila sosesko Zapoge iz župnije St. Vid nad Ljubljano ob času hude kuge, ko niso mogli dobiti zveze z dotedanjim župnikom. Glede Pešate trdi ta vir, da se je ta vas, ležeča na ozemlju župnije Cerklje, zatekla pod upravo komenskega župnika v protestantski dobi, ko je cerkljanski župnik odpadel k novi veri. Razlaga glede Zapog bo komaj verjetna; glede preurejanja mej pod vplivom homatij v dobi reformacije ne obstoje še nobene razprave¹⁴³.

IV.

Jožefinski kataster in prvi naborni okraji.

1. Franciscejski kataster in njegove davčne občine nadomeščajo pri risanju zemljevida predjožefinskih župnij le jožefinski kataster in njemu pripadajoče davčne občine. Načelno so bile le jožefinske davčne občine vezane na okvir predjožefinskih župnij. Kadar se franciscejske davčne občine krijejo z mejami starih župnij, je znamenje, da franciscejski kataster ni spreminjal v dotičnem okolišu okvira, ki so ga dale predjožefinske župnije. Na ta način lahko sklepamo, da posamezne župnije v tu priloženem zemljevidu kažejo osnovno ogrodje jožefinskega katastra.

Meje predjožefinskih župnij so dalje uporabljive za rešitev dveh do zdaj neresenih vprašanj. Prvo vprašanje je, kakšne meje je določal patent z dne 22. aprila 1780 za prve naborne okraje na Kranjskem. Drugo vprašanje zadeva obris nabornih okrajev, ki so bili v veljavi med l. 1785 in 1789, ko so izdelovali jožefinski davčni kataster in v njem prve davčne občine.

2. Prvi naborni okraji iz l. 1780 so urejeni po župnijah, zato njihovega obsega ni mogoče določiti drugače kakor s pomočjo zemljevida predjožefinskih župnij. Cesarica Marija Terezija je nameravala uvesti naborne okraje kot pomožne organe okrožnih uradov pri novačenju takoj po opravljenem ljudskem štetju 1771. Takratna numeracija hiš in sodelovanje vojaških uradov pri štetju sta imela namen, pridobiti dober pregled prebivalstva, da more država določiti razpored polkov in stotnij po okrožjih. Ker državna oblast ni imela uradništva, je z ukazom naložila nove upravne posle na ramena nekaterih gospostev. Naborni okraji so poleg prvotnih vojaških opravil polagoma prevzeli še druge politične posle, zlasti pri štetju in popisovanju prebivalstva glede davkov. Tako so bili ti poverjeni uradi, ki bi jih lahko označili kot pogodbene urade (prim. današnje pogodbene pošte), neke vrste graditelji politične uprave, ki jo zdaj upravljajo davčni in politični okraji (okrajna glavarstva, »srezi«). Na Koroškem in na Štajerskem so začeli naborni okraji poslovati že l. 1777. Na Koroškem so se držali mej deželskih sodišč, na Štajerskem pa so jih uredili po gospostvih in župnijah. Na Kranjskem so se ravnali po štajerskem zgledu, a izvedbo zavlekli tja do l. 1780¹⁴⁴.

Meje prvotnih nabornih okrajev prinaša drugi priloženi zemljevid. Iz tu zaznamovanih mej je videti, da patent z dne 22. aprila 1780 ni mogel ustvariti dobre podlage

¹⁴² Obsežna opomba v regulacijskih predlogih za področje radovljiške župnije.

¹⁴³ ZA Komenda. Iv. Lavrenčič ne ve v Zgod. cerkljanske fare o tem nič povedati.

¹⁴⁴ A. Mell, Krain und d. hist. Atlas, MMK XV (1902), 53. Polec, Kr. Ilirija, 132.

za upravno poslovanje teh organov. Naborne okraje so uvrstili v sestav kantonov, ki so združevali na Gorenjskem in Dolenjskem eno ali dvoje, na Notranjskem pa tudi več nabornih gospostev. Kantonska področja so deloma raztrgana, razvlečena in za dobro upravo komaj še prikladna. Sedeži upravnih središč so slabo razporejeni, tu in tam celo izven mej nabornih okrajev. Kantone za Gorenjsko in Dolenjsko navaja patent v zaporedni vrsti (od I do XVIII), za ostalo Kranjsko uporablja drugo naštevavanje, ki se začne s VII. kantonom in se konča z XII. kantonom. Meje nabornih gospostev in s tem tudi kantonske meje se na dveh mestih ne drže okrožnih mej; župnijo Žiri, ki spada v postojnsko okrožje, so dodelili I. kantonu ljubljanskega okrožja (gospostvo Loka), župnijo Bloke navaja patent v dveh nabornih okrajih hkrati, v novomeškem in v postojnskem okrožju. Glede Blok je torej patent, ki naj bi dodeljeval cele župnije posameznim nabornim okrajem, nedosleden. Župnije Vreme patent sploh ne omenja, vnaša pa župnijo Jezersko. Ker nastopajo že l. 1785 naborni okraji v popolnoma spremenjeni obliki in v veliko večjem številu, smemo sklepati, da se prva razdelitev nabornih okrajev l. 1780 ni obnesla. V drugem seznamu nabornih okrajev ni več kantonov, temveč so naborni okraji neposredno razporejeni po okrožjih.

V dosedanjih objavah patenta z dne 22. aprila so ostale nekatere napake, ki izvirajo iz napačnih tolmačenj krajevnih imen in tiskovnih pogrešk¹⁴⁵, zato se mi zdi koristno, da tu seznam župnij po nabornih gospostvih l. 1780 v skrajšani obliki ponovim. Pri vsakem kantonu imenujem najprej gospostvo, ki mu je bilo poverjeno vodstvo nabornegega okraja, takoj za tem slede gospostvu pripadajoče župnije ali vikariati. Ker kanton v patentu nima označenega sedeža, označuje tu vsakega posebej nova rimska številka.

Gorenjsko

- I. Gospostvo Loka: Sora, Loka, Poljane, Žiri, Nova Oselica, Sorica, Zali log;
- II. Gospostvo Radovljica: Selca, železniki, Kropa, Kamna gorica, Ovšišje, Podbrezje, Mošnjje, Radovljica;
- III. Gospostvo Bled: Bled, Bohinj, Zasip, Zg. Gorje, Jesenice, Dovje, Kranjska gora, Bela peč;
- IV. Gospostvo Tržič: Tržič, Kovor, Križe, Preddvor, Jezersko, Šenčur, Šmartin pri Kranju, Naklo;
- V. Gospostvo Velesovo: Mengeš, Komenda, Vodice, Cerklje, Velesovo;
- VI. Gospostvo Brdo: Kranj, Smladnik, Šmartin p. šm. g., Št. Vid n. Lj., Sv. Peter, Lipoglav;
- VII. Gospostvo Ig: Ig, Dobrova, Brezovica;
Gospostvo Ljubljana: mesto samo zase;
- VIII. Gospostvo Križ: Kamnik, Nevlje, Sp. Tuhinj, Zg. Tuhinj, Špitalič;
Posestvo Kandrše: Motnik, Št. Gotard, Čemšenik, Zagorje, Št. Lambert, Kolovrat, Krašnja;
- IX. Gospostvo Ponočiče: Dob, Moravče, Peče, Vače, Dol, Ihan.

Dolenjsko

- X. Gospostvo Nadlišek: Sv. Vid, Bloke, Loški potok, Sodražica, Vel. Lašče;
Gospostvo Ribnica: Ribnica, Struge, Hinje, Žužemberk, Dobropolje;
- XI. Gospostvo Turjak: Škocijan, Šmarje, Višnja gora;
Samostan Stična: Št. Vid, Prežganje, Sostro, Primskovo, Krka;

¹⁴⁵ V nemškem besedilu (z gotskimi črkami) so zamenjavali črki R in N; tako so brali Radlišek namesto Nadlišek. Nadlišek je grad v vasi Hiteno, znan tudi pod imenom Pakovo. Slov. objava izpušča pri gosp. Logatec št. 12, ki označuje nov kanton. Pirkendorf prevaja kot Brezje namesto Podbrezje, Obergurk kot Zg. Krka.

- XII. Gospostvo Mokronog: Št. Rupert, Trebelno, Mokronog, Sv. Trojica, Dole, Št. Janž;
 Posestvo Klevišče: Radeče, Svibno, Polšnik, Boštanj;
- XIII. Gospostvo Turn (Baron Zois): Dobrnič, Trebnje, Mirna, Sv. Križ, Šmartin pri L., Kresnice;
- XIV. Gospostvo Otočec: Šempeter, Šmarjeta, Bela cerkev, Škocijan, Raka, Št. Jernej;
- XV. Gospostvo Šrajbarski turn: Krško, Leskovec, Cerklje, Čatež;
 Samostan Kostanjevica: Sv. Križ, Kostanjevica;
- XVI. Graščina Grm: Mirna peč, Novo mesto, Šmihel, Stopiče;
 Graščina Soteska: Prečna, Soteska, Toplice, Vavta vas;
- XVII. Graščina Gradec: Metlika, Podzemelj, Semič, Črnomelj;
 Graščina Predgrad: Vinica, Sinji vrh, Stari trg ob Kolpi;
- XVIII. Grofija Kočevje: Črmošnjice, Stari log, Koprivnik, Mozelj, Osilnica, Reka, Kočevje, Fara pri Kostelu.

Notranjsko

- VII. Gospostvo Devin: Devin, Tomaj, Komen, Moše, Miren, Povir;
 Gospostvo Vipava z žup. Vipava;
- VIII. Gospostvo Hasberg: Senožče, Hrenovice, Slavina, Cerknica, Bloke, Stari trg pri Ložu;
- IX. Gospostvo Podgrad: Dolina, Loče, Lanišče, Brezovica, Trnovo, Košana, Prem;
- X. Gospostvo Pazin: Vranja, Boljun, Pičan, Golagorica, Gradišče, Žminj, Sv. Petar u Šumi, Kringa, Tinjan, Trviš, Beram, Zamask, Kaščerga, Krškla, Grdoselo, Novaki, Pazin, Stari Pazin, Lindar, Cerovlje, Borut;
 Gospostvo Kožljak: Paz, Sušnjevica, Nova vas (Villanova), Brdo, Čepič, Kožljak;
 Gospostvo Lupoglav: Šumbrek, Krbune, Sv. Ivanac, Lupoglav;
 Gospostvo Kršan z žup. Kršan;
- XI. Gospostvo Kastav: Klana, Kastav, Veprinac, Mošćenice, Brseč, Lovran, Jelšane, Hrušica;
 Kamer. gospostvo Idrija: Idrija, Sp. Idrija;
- XII. Gospostvo Logatec z žup. Vrhnika;
 Samostan Bistra z žup. Preserje;
 Gospostvo Polhov Gradec z žup. Polhov Gradec.

3. S patentom dne 20. aprila 1785 so prevzeli naborni okraji nalogo, izdelati davčni kataster pod vodstvom okrožnih komisarjev in njim dodeljenih inženirjev¹⁴⁶. Naborni okraji nastopajo v tem času že v novem sestavu in v pomnoženem številu. Kdaj so jih reorganizirali, iz spisov jožefinske davčne reforme ni razvidno. Videti je, da nastopajo že v početku poslovanja pri jožefinskem katastru v istem razporedu kakor ob zaključku jožefinskega katastra 1789. Imena nabornih okrajev je prvič v celoti navedel graški gubernij v poročilu na cesarja dne 10. dec. 1785¹⁴⁷. V ljubljanskem okrožju je že 17 nabornih okrajev (v l. 1780 samo 11), v novomeškem okrožju 35 (prej le 20), v postojnskem 16 (prej le 12) nabornih gospostev. Skupno je torej zdaj na Kranjskem 68 nabornih okrajev, prej le 38. Tako se je število nabornih okrajev povečalo za 79%. Vsaka naborna gosposka je morala dodeliti za izmero zemljišč okrožnim komisarjem primerno število uradnikov¹⁴⁸, gospostvo Loka 30, Stična 16,

¹⁴⁶ Tschinkowitz, Darstellung, 122. Po Pircheggerju, Die Pfarren, 15, je prvi ukaz za jožefinski kataster izšel že 2. nov. 1784. Podrobna navodila za izdelavo so v HKAW fasc. I št. 16.

¹⁴⁷ HKAW fasc. IV št. 132.

¹⁴⁸ Isto m. fasc. IV št. 228 in 234.

Šrajbarski turn 14, Višnja gora 13, Turjak in Kočevje po 12, manjši naborni okraji tudi samo po enega ali dva nastavljenca. Da je delo moglo napredovati, so morali k sodelovanju pozvati samo na Dolenjskem 139 gospostev, čeprav je bilo tam nabornih okrajev samo 35.

Razdelitev nabornih okrajev 1785—89 se ozira v večji meri na zemljiško posest kakor na župnije. Tako je gospostvo Loka, največje med vsemi nabornimi gospostvi, izdelovalo merjenje zemlje predvsem na frisinški posesti, naborno gospostvo ljubljanskega magistrata v Trnovem, škofijski palatinat v vaseh, kjer so bili njegovi glavni podložniki; podobno velja za druga gospostva. Skladnost med mejami nabornih okrajev in mejami župnij je zdaj bolj slučajna kakor načelna. Kljub temu so okoliši nabornih okrajev po možnosti prilagojeni mejam župnij, posebno tam, kjer so se gospostva v večji meri raztezala v istih mejah. Tako se ujemajo župnijske meje z obsegom nabornega okraja pri gospostvih Ig, Kočevje, Kostanjevica, Mokrice, Soteska, Svibno, Turjak in še nekaterih drugih. Pri risanju mej za naborne okraje se da videti, da so župnije deljene na več nabornih okrajev na dva načina; v večini primerov so deli župnij, ki so odtrgani od celote, čisto določeno razmejeni, drugod pa se ne vidi tako razločno, kaj spada v en ali drugi naborni okraj. Da bi nejasnosti odstranil, sem začel meje določevati tam, kjer so razvidne. Meje nabornih okrajev sem zarisal najprej tam, kjer naborni okraj oklepa le po eno župnijo (Polšnik, Novo mesto, Ig, Svibno, Dobropolje). Nato sem obdelal okoliše, kjer naborni okraj oklepa več celih župnij, šele nazadnje so prišle na vrsto raztrgane župnije. Teh razkosanih župnij je na Kranjskem le 14 (na Gorenjskem 9, na Dolenjskem 3, na Notranjskem 2). Devet župnij je takih, da so vsi njihovi kosi razvidno razporejeni po nabornih okrajih. Tako je od župnije št. Vid prešla samo Spodnja Siška h gospostvu križniške komende, iz župnije Podzemelj Tribuče k XXXII. nabornemu okraju. Na določljive dele so razkosane še župnije: Šmartin pri Kranju, Preddvor, Križe, Vrhnika, stolna župnija, Sv. Peter pri Ljubljani in št. Vid pri Stični. Ostale župnije, ki spadajo v več nabornih okrajev hkrati, je mogoče razmejiti šele po sklepanju in primerjanju jožefinskih davčnih občin s franciscejskimi. Obseg nabornih okrajev za leta 1785—89 je namreč znan le po jožefinskih davčnih občinah, zato je njihova meja glede določenosti odvisna od tega, kako so se te občine ohranile v franciscejskem katastru.

4. Davčne občine jožefinskega katastra so se razvile iz popisnih oddelkov, ki so nanje razdelili župnije pri ljudskem štetju 1771. V začetku davčne reforme se ime popisni oddelek najprej zaznamuje kot del nabornega okraja z nazivom »davčni oddelek« (Steuerungsabschnitt)¹⁴⁹. V vseh naslednjih zapisih uporablja davčna komisija izraz »občine« ali »davčne občine«¹⁵⁰. Število davčnih občin je bilo v začetku nekaj manjše kakor ob zaključku zemljiške izmere. Že navedeno poročilo graškega gubernija na cesarja 10. dec. 1785¹⁴⁷ pozna na Kranjskem 864 davčnih občin, v ljubljanskem okrožju 281, v novomeškem 365, v postojnskem 218. Med delom so davčne komisije povečale število občin na 879, na Gorenjskem so ustanovili sedem novih, na Dolenjskem osem, le postojnsko okrožje je ohranilo staro število davčnih občin¹⁵¹.

Davčne občine jožefinskega katastra imajo za razvoj politične uprave na Kranjskem še večji pomen kakor naborni okraji. Pri vseh naslednjih spremembah v politični upravi so ostale temeljno gradivo pri sestavljanju upravnih področij. Medtem so meje nabornih okrajev večkrat menjavali in včasih naborne okraje celo izločevali kot samostojno upravno področje¹⁵², so davčne občine preživele vse upravne spremembe. Končno še danes veljavno obliko so dobile 1826 v franciscejskem katastru. Ker se jožefinski kataster ni uveljavil kot podlaga zemljiškemu davku, so naziv »davčne občine« zamenjali z izrazom »podobčine«¹⁵³. Francoska uprava jih je uporabila pri mejah občin

¹⁴⁹ Pravtam, fasc. I št. 16. Naborni okraj je Leitungsobrigkeit.

¹⁵⁰ Isto m., fasc. I št. 26 (16. marca 1785).

¹⁵¹ Isto m., fasc. 4 št. 211.

¹⁵² V francoski dobi; MMK XV (1902), 122, 131 sl.

¹⁵³ Podobčine so imele drug obseg v francoski kakor avstrijski dobi; prim. Puchleitner v MMK XV, 132, 138.

(komune, arrondissements), obnovljena avstrijska uprava pa pri sestavu glavnih občin. Glavne občine so sestavljale »okrajne gosposke« (Bezirks-Obriegkeit), naslednice nabornih okrajev in izhodišče za poznejše politične okraje. Da so podobčine pod obnovljeno avstrijsko upravo v bistvu enake jožefinskim davčnim občinam, čeprav so tu in tam v mejah iste okrajne gosposke nekoliko predrugačene, dokazuje dekret generalnega gubernija z dne 27. novembra 1814, ki naroča, naj okrožja vzamejo popisne oddelke (jožefinske davčne občine) za mejo podobčin¹⁵⁴. Tudi v podobčinah, ki so bile podlaga upravnih razdelitvi od l. 1817 dalje, je lahko ugotoviti, da so vzete v veliki meri neposredno iz jožefinskega katastra in razmejene po davčnih občinah tega katastra. Marsikje se ravna po podobčine po mejah predjožefinskih župnij, ki jih je franciscejski kataster 1826 že prezrl¹⁵⁵.

Podobčina Kostanjevica ima v svojih mejah zgolj kraje predjožefinske župnije Kostanjevica, podobčina Krško le kraje starega vikariata Krško brez vasi, ki danes v franciscejski davčni občini Krško spadajo pod Leskovec. Nasprotno sta vasi Žeje in Bistrica 1817 že v skupni podobčini, kjub temu, da sta spadali vsaka v svojo predjožefinsko župnijo. Zaloše so že v isti podobčini kakor Mišače, zopet v nasprotju z župnijskimi mejami do Jožefa II. Takih primerov je še več. Dokazujejo pač, da so že pred uvedbo franciscejskega katastra jožefinske davčne občine tu in tam preuredili.

Seznam davčnih občin iz l. 1787 pa ima nedvomne dokaze, da se je razdelitev jožefinskega katastra natančno držala okoliša predjožefinskih župnij. Na prostoru, kjer v franciscejskem katastru ena davčna občina združuje dele dveh starih župnij, nastopa 1787 za vsako župnijo še posebna davčna občina, ki se drži župnijske meje. Tako obstoje v jožefinskem katastru posebne davčne občine za kraje: Sv. Florijan na Gori (pozneje iz župnije Vače prešel k davčni občini Peče), Tirna, Žabnica, Visoko, Ravne, Zaklanec, Podpoljane, Rogati hrib, Srobotnik in Kompolje. Vse te davčne občine so v franciscejskem katastru opustili in jim meje predrugačili. Ponekod jožefinski kataster ne kaže razločno župnijskih mej. Izpušča n. pr. davčno občino Huje pri Kranju, ki se pozneje, tudi v seznamu krajev 1817, javlja kot posebna podobčina; podobčina Huje more temeljiti samo v jožefinskem katastru in le v njem dobimo razlago, da je še 1826 obdržala tiste meje, kakor jih narekuje razmejitev župnij do Jožefa II. Jožefinski kataster ne imenuje še drugih davčnih občin, ki so preživele vse upravne spremembe do danes, n. pr. niti pravoslavnih Bojancev niti Udinega boršta. Zakaj se je to zgodilo, danes ni več mogoče dognati.

Kako se jožefinske davčne občine ujemajo s franciscejskimi, sem poskusil ugotavljati na tale način. Vzel sem najprej okvir predjožefinskih župnij in v njem poiskal imena jožefinskih davčnih občin, ki so enaka kakor v franciscejskem katastru. Nato sem za imena davčnih občin, ki jih franciscejski kataster spreminja, poskusil dognati vzrok taki spremembi. Večinoma se je dalo videti, da je novo ime davčne občine v franciscejskem katastru značilnejše in primernejše za dotični kraj. Na ta način izboljšane nazive sem smatral za zgolj tehniško spremembo. Če je v mejah iste župnije število davčnih občin zmanjšano, sodim, da so več občin združili v eno. Če je število občin 1826 večje, je bilo treba te franciscejske davčne občine dodati k župnijam, kamor spadajo kraji teh davčnih občin. Izredno visoko število takih davčnih občin, ki nastopajo v franciscejskem katastru medtem ko jih jožefinski kataster še ne pozna, nam daje sliko, kako velike spremembe so se izvršile v vmesni dobi. Prepričujejo nas dosti zgovorno, da je bilo postopanje ob določevanju mej za predjožefinske župnije pravilno. Če bi vzeli franciscejske davčne občine za neposredno podlago pri orisu župnijskih mej, bi nas meje davčnih občin zavedle k precejšnjim napakam. Tem napakam se je bilo mogoče izogniti samo na ta način, da smo vzeli za podlago in izhodišče ugotovljene kraje in šele po krajih presodili, kdaj smemo franciscejski kataster varno uporabljati za utemeljeno podlago pri zemljevidu predjožefinskih župnij.

¹⁵⁴ Provinzial Gesetzsammlung za Kranjsko in zah. Koroško Erg. Bd. I—2, 148.

¹⁵⁵ Primere za to nudi Haupt-Ausweis v ŠkALj, gl. Polec, Kr. Ilirija, 310—27. Nekatere navajam v naslednjem odstavku. — Ta seznam je pomagal tudi ugotoviti, da je davčna obč. Laze ista kakor jožefinska d. občina Sv. Agata; pri Polcu str. 311.

V naslednjem (V.) poglavju objavljam celotni jožefinski kataster z nabornimi okraji in jožefinskimi davčnimi občinami, ki so našete v izvornem zaporedju. Te davčne občine v prvopisu niso zaznamovane s številkami, zato so arabske številke le pripomoček, da se jožefinske davčne občine ločijo od ostalega besedila. V drugem oddelku imenujem župnije posameznih nabornih okrajev in v oklepaju zaznamujem jožefinske davčne občine v njihovih mejah. Franciscejske davčne občine, ki jih jožefinski kataster še ne pozna, so postavljene na dveh mestih; če se je spremenilo samo ime, ga dostavljam neposredno zraven jožefinske davčne občine; kadar je v franciscejskem katastru davčna občina prvič imenovana, jo navaja seznam pri predjožefinski župniji, ki vanjo spada.

Če bi šlo pri vzporedjanju davčnih občin obeh katastrov samo za predjožefinske župnije, bi se odnos med njimi lahko dognal brez posebnih težav. Kočljivo postane dodeljevanje franciscejskih davčnih občin samo takrat, kadar so naborni okraji iz l. 1785—89 delili predjožefinsko župnijo na prostoru, kjer je v franciscejskem katastru več davčnih občin kakor v jožefinskem katastru. Taksi primeri so naborni okraji: Brdo pri Kranju, Habah, Križ, Hasberg in Turjak. Tudi ti okraji so za večji del svojega obsega jasno razmejeni. Na dvomnih mestih sem jim sredi župnij določil meje po sklepanju in primerjanju s poznejšimi okrajnimi mejami. Ker gre tu za majhen prostor, so morebitne pogrške na zemljevidu nabornih okrajev komaj zaznavne.

V.

Jožefinske davčne občine v primerjavi s franciscejskimi.

Kratice: *NG*: naborno gospostvo; *NO*: naborni okraj;
jož. d. o.: jožefinske davčne občine;
frc. d. o.: franciscejske davčne občine;
jož. kat.: jožefinski kataster;
frc. kat.: franciscejski kataster.

Pojasnilo. Seznam navaja z zaporednimi rimskimi številkami naborna gospostva iz l. 1785—89, razporojena po okrožjih. Z arabskimi številkami so označene jožefinske davčne občine po vrstnem redu izvornika: »Natural Erträgniss Summarium« iz arhiva Dvorne komore na Dunaju (HKAW), fasc. VII. 552, št. 39 za Gorenjsko, št. 40 za Notranjsko, št. 41 za Dolenjsko. Steuerregulierungsakten für Innerösterreich, Herzogtum Krain, dat. Gradec 31. XII. 1787. Jožefinskim davčnim občinam je v oklepaju dodano ev. spremenjeno ime d. o. po frc. kat. — Franciscejske davčne občine, ki jih jožefinski kataster ne vsebuje, so dodane pri župnijah, med katere so razvrščene vse d. o. *Jožefinski kataster je označen z ležečim tiskom.* Istrskih in primorskih župnij ne zaznamujem.

Ljubljansko okrožje

I. NG BRDO pri Kranju

1. *Bela*, 2. *Spodnje Duplje* (Duplje), 3. *Preddvor* (Breg), 4. *Zgornja Kokra* in 5. *Spodnja Kokra* (obe frc. d. o.: Kokra), 6. *Kokrica*, 7. *Kranj mesto*, 8. *Naklo*, 9. *Pinka*, 10. *Potoče* (v frc. d. o. Breg), 11. *Predoslje*, 12. *Primskovo*, 13. *Zadraga* (v frc. d. o. Duplje), 14. *Žiganja vas*, 15. *Trstenik* (Babin vrt), 16. *Olševak*.

Prim. k temu NO zemljevid v J. Zontarjevi Zgod. Kranja, 235

Župnije v I. NO: Kranj (d. o. št. 7): j. del žup. Križe (št. 2, 13, 14); j. del žup. Naklo (št. 8, 9 + frc. d. o. Strahinj, Zeje delno, Struževo, Udin boršt); Preddvor (št. 1, 3, 4, 5, 6, 10, 12, 15 + frc. d. o. Čirčiče, Klanec, Rupa, Suha, Britof, Tupaliče delno); Senčur (sev. konec s št. 16 in j. delom frc. d. o. Tupaliče).

II. NG SMLEDNIK

1. *Pešata*, 2. *Bukovica*, 3. *Smlednik*, 4. *Kaplja vas*, 5. *Klanec*, 6. *Križ*, 7. *Pirniče* (v frc. kat.: Spodnje P. in Zgornje P.), 8. *Moste*, 9. *Repnje*, 10. *Zapoge*, 11. *Šenkov turn*, 12. *Skaručina*, 13. *Trboje*, 14. *Tunjice*, 15. *Vodice*.

Zemljevid kakor za I. NO v J. Zontarjevi Zgod. Kranja, 235.

Župnije v II. NO: Komenda (št. 1, 4, 5, 6, 8, 10, 14 + frc. d. o. Nasoviče, Suhadole); Smlednik (št. 3, 7, 13 + frc. d. o. Hraše, Moše, Tacen, Zbile); Vodice (št. 2, 9, 11, 12, 15 + Polje, Vesce).

III. NG GAMBERK (Ržišče)

1. *Sv. Duh* (Kotredež), 2. *Sv. Jurij* — Izlake (Ržišče), 3. *Št. Gotard* (Trojane), 4. *Krašnja*, 5. *Sv. Lenart* (kraj onstran dež. meje, tu frc. d. o. Znojile), 6. *Št. Ožbalt*, 7. *Sv. Peter* (Blažovica), 8. *Zagorje*, 9. *Čemšenik*.

Zupnije v III. NO: Čemšenik (št. 2, 3, 5, 9 + Brezje, Hrastnik); Krašnja (št. 4, 6, 7 + Češnjice, Koreno, Sirovše); Zagorje (št. 1, 8 + Loke, Potoška vas).

IV. NG GORIČANE

1. *Dravljje*, 2. *Zgornje Gameljne* (Gameljne), 3. *Glinica*, 4. *Golo brdo*, 5. *Goričane* (Preska), 6. *Gosteče* (Draga), 7. *Govejek* (Studenčice), 8. *Šmartin pod Smarno goro*, 9. *Preska*, 10. *Zgornja Šiška*, 11. *Žlebe*, 12. *Senica* (Zg. Senica), 13. *Soetje* (Medvode), 14. *Stanežiče*, 15. *Tehovec* (Studenčice), 16. *Št. Vid*, 17. *Sora*.

Op. D. o. št. 5 in 9 v frc. kat. združeni, enako št. 7 in 9.

Zupnije v IV. NO: Sora (št. 5, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 15, 17); Šmartin (št. 2, 8); Št. Vid n. Lj. (št. 1, 3, 4, 10, 14, 16 + Vižmarje, Topol); d. o. Spodnja Šiška v NO VIII. št. 9.

V. NG HABAH

1. *Sv. Agata* (Laze, prim. IMK V, 1895, str. 148 in Polec, Kr. Ilirija 311), 2. *Dob*, 3. *Dolsko*, 4. *Dragomelj*, 5. *Beričevo*, 6. *Zlato polje*, 7. *Ihan*, 8. *Krtina*, 9. *Lukovica*, 10. *Dol*, 11. *Nadgorica*, 12. *Sv. Miklavž*, 13. *Podgorica*, 14. *Prevoje*, 15. *Senožete*, 16. *Studa*, 17. *Črnuče*, 18. *Trzin*, 19. *Vinje*, 20. *Brezje* (Studenec).

Zupnije v V. NO: Vik. Črnuče (št. 11, 13, 17); Dob (št. 2, 6, 8, 9, 14, 20 + Brezovica, Podreče, Rafolče); Dol (št. 1, 3, 5, 10, 15, 19 + Peteline, Kleče); Ihan (št. 7, 12 + Sela); Mengeš (j. vzh. del, št. 4, 16, 18 + Loka).

VI. NG KRIŽ

1. *Sv. Anton* (Špitalič), 2. *Bistrica*, 3. *Godič*, 4. *Gozd*, 5. *Češnjica* (Špitalič), 6. *Hruševka*, 7. *Homec*, 8. *Loke*, 9. *Vaseno* (v frc. kat. pod Loke), 10. *Liplje* (Hribi), 11. *Mengeš*, 12. *Šmartin v Tuhinju*, 13. *Mekinje*, 14. *Nevlje*, 15. *Sv. Nikolaj* (Špitalič), 16. *Zgornji Motnik*, 17. *Zgornje Stranje* (Stranje), 18. *Zgornji Tuhinj*, 19. *Podgorje*, 20. *Poreber* (Tučna), 21. *Preserje* (v frc. kat. pod Homec, morda povezano z d. o. Jarše), 22. *Vranja peč* (Paloviče), 23. *Radomlje*, 24. *Rova ali Kolovec* (Rova), 25. *Sela* (Podhruška), 26. *Kamnik mesto*, 27. *Stob* (v frc. kat. razdeljen na 3 d. o.), 28. *Dolina Črna* (Črna), 29. *Tunjice* (Košiše; kamniški del Tunjic!), 30. *Trobelno* (Znojile), 31. *Rašica*, 32. *Volčji potok*.

Op. Frc. kat. združuje d. o. št. 1, 5 in 15 v d. o. Špitalič, št. 8 in 9 v d. o. Loke, na novo urejene št. 7, 21 in 27).

Zupnije v VI. NO: Kamnik z vikariati (št. 1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 32 + Županje njive); Mengeš (sev. del, št. 7, 11, 19, 21, 27, 31 + Jarše?, Šmarca, Domžale, Depalja vas gl. št. 27); *Motnik* (št. 16).

VII. NG LOKA

1. *Stara Loka*, 2. *Stara Oselica*, 3. *Breg*, 4. *Puštal*, 5. *Danje*, 6. *Davča*, 7. *Dobračeva*, 8. *Dobrava* (Dolenja Dobrava), 9. *Dolenja vas*, 10. *Dražgoše*, 11. *Železniki*, 12. *Godešič*, 13. *Gorenja vas*, 14. *Sv. Duh* (Dorfarje), 15. *Hotavlje*, 16. *Jama*, 17. *Jaborje* (Dolenčiče), 18. *Koprivnik*, 19. *Mesto Loka* (Škofja Loka), 20. *Ledine*, 21. *Leskovicca*, 22. *Lučine*, 23. *Malenski vrh* (Zgornja ravan), 24. *Na Logu* (Staniše), 25. *Na vrhu* (Vrh), 26. *Nova vas*, 27. *Nova Oselica* (Laniše), 28. *Zgornji Vrsnik* (Breznik, prav: Breznica), 29. *Peono*, 30. *Podjelovo brdo*, 31. *Pod Blico* (Nemile), 32. *Poljane* (Dobje), 33. *Podreče*, 34. *Rudno* (Studenca), 35. *Bukov vrh* (Kovski vrh), 36. *Žabnica*, 37. *Žiri*, 38. *Zali log*, 39. *Sopotnica*, 40. *Zavratec* (Dole), 41. *Selca*, 42. *Šeolje* (Bukovica), 43. *Žirovski vrh poljanske fare* (v frc. kat. pod d. o. Dobrava in Gorenja vas), 44. *Žirovski vrh žirovske fare*, 45. *Sv. Barbara*, 46. *Sv. Jošt*, 47. *Sv. Klement* (Bukovščica), 48. *Sv. Lenart*, 49. *Šmartin pri Kranju* (Stražišče), 50. *Sv. Miklavž*, 51. *Stražišče* (Drulovka?), 52. *Trebija*, 53. *Češnjica*, 54. *Brode* (Zminec), 55. *Spodni Bitenj* (v frc. kat. pridruženo št. 36), 56. *Besnica* (Zgornja in Spodnja Besnica), 57. *Brda* (Dolenje brdo), 58. *Volča* (Podobenca), 59. *Suha*, 60. *Sorica*, 61. *Čabrače* (Hotavlje — gl. št. 15).

Op. V frc. kat. so združene d. o. št. 15 in 61 v d. o. Hotavlje, št. 26 in 37 v d. o. Žiri, št. 36 in 55 v d. o. Žabnica, drugače razvrščene so: 49 in 51, razdeljena je št. 56 v dve d. o., opuščena je tudi št. 43.

Zupnije v VII. NO: Loka (Stara Loka) (št. 1, 4, 12, 14, 24, 29, 36, 39, 45, 52, 54, 55, 59 + Reteče, Stari dvor, Sv. Ožbalt); Poljane z vikariati (št. 2, 8, 13, 15, 17, 21, 22, 23, 29, 32, 35, 43, 57, 58, 61 + Visoko, Podvrh); Selca z vikariati (št. 5, 6, 9, 10, 31, 34, 38, 41, 42, 47, 48, 50, 60 + Sv. Križ, Kališe, Zgornja Luša); Šmartin pri Kranju (ves des. breg Save): (št. 3, 16, 33, 49, 51, 53, 56 + Drulovka, Praše, Mavčiče); Železniki (št. 11); Žiri (št. 7, 18, 20, 25, 26, 28, 37, 40, 44 + Ledinica, Opale); vik. Nova Oselica (št. 27, 30); vik. Škofja Loka (št. 19).

VIII. NG LJUBLJANA — komenda

1. *Ježica*, 2. *Krakovo*, 3. *Moste*, 4. *Zgornji Kašelj* (Kašelj), 5. *Slape*, 6. *Šmartin*, 7. *Stožice*, 8. *Spodnja Zadobrova* (Zadobrova), 9. *Spodnja Šiška*.

Župnije v VIII. NO: Stolna župnija (št. 2); Sv. Peter — levi breg Ljubljanice (št. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8 + Udmat); Št. Vid n. Lj. (št. 9. gl. IV. NO).

Op. Na stranskem zemljevidu ima d. o. Št. Peter spremenjeno mejo.

IX. NG LJUBLJANA — škofijsko gospostvo (palatinat)

1. *Brezovica*, 2. *Dobrova*, 3. *Log*, 4. *Podsmreka*, 5. *Šujica*, 6. *Vič*.

Župnije v IX. NO: Sv. Peter — zahodno od mesta (št. 4, 6); vik. *Brezovica* (št. 1, 3); vik. *Dobrova* (št. 2, 5).

X. NG LJUBLJANA — mesto

1. *Predmestje Gradišče*, 2. *Karlovško predm.*, 3. *Kapucinsko predm.*, 4. *Ljubljana mesto*, 5. *Predmestje Poljane*, 6. *Šentpetersko predm.*, 7. *Predmestje Trnovo*.

Župnije v X. NO: Stolna župnija (št. 4, 7, deloma 2); Sv. Peter (št. 1, 3, 5, 6, deloma 2).

Op. D. o. *Karlovško predm.* je v frc. kat. preurejena.

XI. NG VELESOVO

1. *Dvorje* (Grad), 2. *Brniki* (Zgornji Brnik, Spodnji Brnik), 3. *Hrastje*, 4. *Luže*, 5. *Velesovo*, 6. *Okroglo*, 7. *Zalog*, 8. *Stiška vas* (Šenturška gora), 9. *Štefanja gora*, 10. *Šmartin*, 11. *Šenčur*, 12. *Zgornje Tenetiše*, 13. *Visoko* (v frc. kat. pod d. o. Tupaliče), 14. *Voklo* (Voglje), 15. *Cerklje*.

Župnije v VI. NO: Cerklje (št. 1, 2, 7, 8, 9, 10, 15 + Češnjevček, Dobrava, Lahoviče); Preddvor (št. 12, enklava); *Velesovo* (št. 5 — vsa ž.); *Šmartin pri Kr. levi savski breg* (št. 6 in ev. sev. del d. o. Žeje); *Šenčur* — glavni del (št. 3, 4, 11, 13, 14 + ev. Huje).

XII. NG TRŽIČ

1. *Golnik* (Stenično), 2. *Gozd* (Križe), 3. *Goriče*, 4. *Kovor*, 5. *Križe* (kakor št. 2!), 6. *Tržič*, 7. *Sv. Ana*, 8. *Sv. Katarina* — *Roov*.

Župnije v XII. NO: *Kovor* (št. 4 + Bistrica deloma); *Križe* (št. 1, 2, 5 + Žiganja vas); *Naklo* — sev. del.) št. 3 + *Srednja vas*; *Tržič* (št. 6, 7, 8 + Bistrica sev. del).

XIII. NG PONOVIČE

1. *Dev. Mar. ali Drtija* (Drtija), 2. *Dev. Mar. v Brišah* (Kandrše), 3. *Gradišče* (Spodnje Koseze), 4. *Sv. Trojica*, 5. *Sv. Križ*, 6. *Leše* (Roviše), 7. *Moravče*, 8. *Zgornji Hotič* (Hotič), 9. *Spine* (Sv. Mohor in Fortunat), 10. *Sv. Andrej*, 11. *Sv. Florijan* (v frc. d. o. Peče), 12. *Sent Lambert*, 13. *Sv. Mihael* (v frc. d. o. Peče), 14. *Sv. Lovrenc* (Spod. Koseze kakor št. 3), 15. *Sv. Miklavž* (Velika vas), 16. *Sv. Peter ali Vrhpolje* (Vrhpolje), 17. *Sv. Stefan* (Zg. Koseze), 18. *Sv. Valentin ali Limbarska gora* (Sv. Valentin), 19. *Tirna* (v frc. d. o. Št. Lambert), 20. *Vače*.

Op. Očitna je razdelitev NO po cerkvenih soseskah. D. o. št. 11 in 13 je strnil šele frc. kat., enako št. 3 in 14, 12 in 19.

Župnije v XIII. NO: *Moravče* z vik. (št. 1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 18); *Vače* z vik. št. 2, 6, 8, 12, 19, 20 + *Spodnji Log*, *Konj*, *Zabava*, *Šemnik*, *Kolovrat*).

XIV. NG RADOVLJICA

1. *Brezje*, 2. *Dobrava*, 3. *Dvorska vas* (Otok), 4. *Kropa trg*, 5. *Lancovo*, 6. *Ljubno*, 7. *Lesce* (Hraše), 8. *Leše*, 9. *Podbrezje*, 10. *Radovljica*, 11. *Žirovnica*, 12. *Zgoše* (Begunje), 13. *Slatina* (Srednja vas), 14. *Smokuč* (Dosloviče), 15. *Kamna gorica*, 16. *Begunje*, 17. *Vošče* (v frc. d. o. Lancovo, gl. št. 5).

Op. Frc. kat. je združil št. 5 in 17 v d. o. Lancovo, št. 12 in 16 v d. o. Begunje.

Župnije v XIV. NO: *Kropa* (št. 4); *Mošnje* (št. 1, 2, 3, deloma Zaloše v frc. kat.); *Radovljica* z vik. (št. 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 + *Nova vas*, *Predtrg*, *Zabreznica*; *Podbrezje* (št. 6, 9 + Zaloše deloma, *Zvirče*).

XV. NG STUDENEC

1. *Studenec*, 2. *Dobravica*, 3. *Jezero*, 4. *Matena* (Iška Loka), 5. *Iška vas*, 6. *Zapotok*, 7. *Želimlje*, 8. *Skrilje* (Golo), 9. *Vrbljene*.

Edina in cela župnija v XV. NO: Ig; v frc. kat. še d. o. *Pijava gorica*, *Tomišelj*.

XVI. NG BLED

1. *Stara Fužina* (Studor), 2. *Zasip*, 3. *Nemški rovt*, 4. *Dobrava* (Blejska Dobrava), 5. *Bištrica*, 6. *Gorjuše*, 7. *Češnjica*, 8. *Srednja vas*, 9. *Nomenj*, 10. *Zg. Gorje*, 11. *Poljšica*, 12. *Ribno*, 13. *Rečica*, 14. *Zagorica* (Zeleeče), 15. *Zeleeče* (kakor št. 14), 16. *Sp. Gorje*, 17. *Bled*, 18. *Podhom*, 19. *Bohinjska Bela*, 20. *Selo*.

Op. V frc. kat. opuščena d. o. št. 14.

Župnije v XVI. NO: Bled (št. 4, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20); Bohinj (št. 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9 + Savica); Gorje (št. 10, 11, 18 + Višelnica); Zasip (št. 2).

XVII. NG BELA PEČ

1. *Jesenice*, 2. *Koroška Bela*, 3. *Kranjska gora*, 4. *Dovje*, 5. *Planina* (Sv. Križ), 6. *Rateče*, 7. *Bela peč*.

Župnije v XVII. NO: Dovje (št. 4); Jesenice (št. 1, 2, 5 + Hrušica, Javornik, Potoki); Kranjska gora z vik. (št. 3, 6, 7 + Gozd, Podkoren).

Vseh NO na Gorenjskem 17, jožefinskih d. o. 288.

Postojnsko okrožje

I. NG POSTOJNA

1. *Postojna*, 2. *Matenja vas*, 3. *Slavina*, 4. *Selce*, 5. *Petelinje*, 6. *Trnje*, 7. *Zagorje*, 8. *Kal*, 9. *Kilovče*, 10. *Narinj*, 11. *Nadanje selo*, 12. *Stara Sušica*, 13. *Zgornja Košana* (Košana), 14. *Čepno* (Volče), 15. *Suhorje*.

Župnije v I. NO: Košana z vik. (št. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 + Parije, Rateževo brdo, Ostrožno brdo); Slavina z vik. (št. 1, 2, 3, 4, 5, 6 + Palčje, Radohova vas, Rakitnik, Stara vas, Zalog).

II. NG POLHOV GRADEC

1. *Babna gora*, 2. *Polhov Gradec*, 3. *Setnik*, 4. *Zaklanec*, 5. *Horjulj*, 6. *Vrzedenc*, 7. *St. Jošt*, 8. *Briše* (v frc. d. o. Setnik, gl. št. 3), 9. *Butajnova*, 10. *Črni vrh*.

Op. V frc. kat. opuščena d. o. št. 8.

Edina in cela župnija v II. NO: Polhov Gradec (št. 1—3, 4 deloma, 5—10 + Selo).

III. NG PODGRAD (v Istri)

1. *Vodice*, 2. *Brežec*, 3. *Kovčice*, 4. *Vrhopolje*, 5. *Brezovica*, 6. *Prešnica* (Breznica, v izv. Presusnica), 7. *Kozjane*, 8. *Holičina*, 9. *Rožice*, 10. *Markoščina*, 11. *Spodnje Vreme*, 12. *Draga*, 13. *Herpelje*, 14. *Očisla*, 15. *Podgorje*, 16. *Črni kal*, 17. *Prebenik*, 18. *Boljunc*, 19. *Ricmanje*, 20. *Boršt*, 21. *Dolina*. — Na Kranjskem samo d. o. št. 11; v frc. kat. 3 d. o.: Britof, Famlje, Gorenje Vreme, ki obsegajo župnijo Vreme.

IV. NG BISTRA

1. *Verd*, 2. *Kamnik*, 3. *Preserje*, 4. *Borovnica*, 5. *Sabočevo*, 6. *Rakitna*.

Župniji v IV. NO: Preserje z vik. (št. 2, 3, 4, 5, 6); Vrhnik a južni rob (št. 1).

V. NG HASBERG (Planina)

1. *Jakobovica* (Laze), 2. *Zg. Planina*, 3. *Unec*, 4. *Dol. vas*, 5. *Cerknica*, 6. *Grahovo*, 7. *Bezuljak*, 8. *Begunje*, 9. *Ulaka*, 10. *Bločice*, 11. *Lipsenj*, 12. *Nova vas*, 13. *Hudi vrh*, 14. *Lož mesto*, 15. *Stari trg*, 16. *Dane*, 17. *Iga vas*, 18. *Vrhnik a*, 19. *Kozaršče*, 20. *Babno polje*.

Župnije v V. NO: Bloke del (št. 9, 12, 13 + Metlje, Topol); Cerknica z vik. (št. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 deloma, 10 deloma + Ovčarjevec, Sp. Planina, Kozljek, Žirovnica, Rakek, Selsček); Stari trg (št. 10, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20 + Otok, Poljane, Babna polica, Vrh, Nadlesek, Podcerkev, Goričica, Knežja njiva, Pudob, Viševak).

VI. NG IDRİJA

1. *Jelični vrh*, 2. *Zg. Idrija*, 3. *Sp. Idrija*, 4. *Sp. Konomlja*, 5. *Zg. Konomlja*, 6. *Vojsko*.

Župniji v VI. NO: Idrija (št. 2); Sp. Idrija (št. 1, 3, 4, 5, 6 + Čekovnik, Krnica, Sred. Konomlja).

VII. NG KASTAV (v Istri)

1. *Volosko*, 2. *Lovran*, 3. *Opatija*, 4. *Rukabac*, 5. *Vasanska*, 6. *Bernardova*, 7. *Dobreg — Mandiči*, 8. *Tuliševica*, 9. *Kalac*, 10. *Sv. Frančišek* (Lovran sv. Frančiška), 11. *Oprič*, 12. *Puharska*, 13. *Poljane*, 14. *Mošćenice*, 15. *Beršeč*, 16. *Palubje*.

VIII. NG LOGATEC

1. *Blažna Brezovica*, 2. *Vel. Ligojna*, 3. *Nova Vrhnika* (Vrhnika), 4. *Stara Vrhnika*, 5. *Žažar*, 6. *Podlipa*, 7. *Dol. Logatec*, 8. *Gor. Logatec* (Cerkovska vas pri Freyerju; Gorenja vas), 9. *Zaplana*, 10. *Medvedje brdo*, 11. *Route*, 12. *Hotedršica*, 13. *Godovič*.

Župnija v VIII. NO: Vrhnika — brez j. roba — z vik. (št. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 + Blekova vas, Petkovec, Ravnik, Žibrše).

IX. NG PREDJAMA

1. *Studeno*, 2. *Predjama* (Bukovje), 3. *Hraše*, 4. *Zagon*, 5. *Šmihel*, 6. *Orehok*, 7. *Strane*.

Edina in cela župnija Hrenovice z vik.; v frc. kat. še d. o.: Rakulik, Razdrto, Studenec, Strmca, Vel. Brdo, Hruševje, Hrenovice.

X. NG LUPOGLAVA (v Istri)

1. *Vranja*, 2. *Dol. vas*, 3. *Lesičina*, 4. *Krbune*.

XI. NG PAZIN (v Istri)

1. *Gologorica*, 2. *Lindar*, 3. *Stari Pazin*, 4. *Grdoselo*, 5. *Sv. Petar*, 6. *Beram*, 7. *Žminj*, 8. *Kaščerga*, 9. *Trviš*, 10. *Tinjan*, 11. *Zamask*, 12. *Novaki*, 13. *Kringa*, 14. *Borut*, 15. *Gračiče*, 16. *Pičan*, 17. *Pazin*.

XII. NG PREM

1. *Knežak*, 2. *Bač*, 3. *Prem*, 4. *Sembije*, 5. *Bistrica*, 6. *Prelože*, 7. *Zarečje*, 8. *Vrbovo*, 9. *Harije*, 10. *Vel. Bukovica*, 11. *Jelšane*, 12. *Trpčane*, 13. *Dol. Zemon*, 14. *Sobonje* (Zabonje), 15. *Velo Brdo*, 16. *Žabiče*, 17. *Lipa*, 18. *Lišac*, 19. *Novokračina*, 20. *Račice*, 21. *Tatre*, 22. *Klana*, 23. *Obrov*, 24. *Mune*, 25. *Žejane*, 26. *Golac*, 27. *Brgud Veli*.

Kranjski župniji v XII. NO: Trnovo z vik. (št. 1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13 + Jurešče, Koritnica, Jasen, Jablanica, Gor. Zemon, Mereče, Podstenje, Topolec, Brdce, Dobro polje, Koseze, Mala Bukovica, Tominje, Zarečica); Prem (št. 3 + Celje, Janežovo brdo, Smrje).

XIII. NG SENOŽEČE

1. *Senožeče*, 2. *Gor. Senadole* (Senadole), 3. *Dolenja vas*.

Edina in cela župnija v XIII. NO: Senožeče (št. 1, 2, 3 + Gabrče, Laže, Potoče).

XIV. NG DEVIN

1. *Vrhovlje*, 2. *Veliki Repenj*, 3. *Skopo*, 4. *Mali Repenj*, 5. *Šempolaj*, 6. *Nabrežina*, 7. *Devin*, 8. *Opatje selo*, 9. *Gabrje*, 10. *Tamjan?*, 11. *Slivno*, 12. *Gabrovica*, 13. *Gorjansko*, 14. *Štorje*, 15. *Tomaj*, 16. *Brestovica*, 17. *Salež*, 18. *Selo*, 19. *Mavhinje*, 20. *Brje*, 21. *Woullon?*, 22. *Merče*.

Naborni okraj Devin ni segal nikjer na Kranjsko v mejah izza leta 1848.

XV. NG KOŽLJAK (v Istri)

1. *Paz*, 2. *Brdo*, 3. *Gradinje*, 4. *Sušnjevec*, 5. *Jesenovik*, 6. *Čepič*, 7. *Kožljak*, 8. *Šumbrek*, 9. *Sv. Ivanac*, 10. *Boljun*, 11. *Kršan*.

XVI. NG VIPAVA

1. *Podkraj*, 2. *Kolk*, 3. *Kanji dol*, 4. *Zadlog*, 5. *Črni vrh*, 6. *Vipava*, 7. *Slap*, 8. *Podraga*, 9. *Ustje*, 10. *Zapuže* (Šturje), 11. *Sanabor*, 12. *Budanje*, 13. *Vrhpolje*, 14. *Podbreg* (Št. Vid), 15. *Lozice*, 16. *Planina*, 17. *Erzelj*, 18. *Griže*, 19. *Polje*, 20. *Goče*.

Edina župnija v XVI. NO: Vipava z vik. in kapl. (št. 1 — 20 + frc. d. o. Col, Idrski log, Javornik, Križna gora, Leše, Lome, Nanos, Višnje, Vodice).

Vseh NO na Notranjskem 16, jož. d. o. 218.

Novomeško okrožje

I. NG TURJAK

1. *Krvava vas* (v izvorniku pomota, prav: Krvava peč), 2. *Veliki Osolnik*, 3. *Selo*, 4. *Turjak*, 5. *Velike Lašče*, 6. *Dvorska vas*, 7. *Lužarji*, 8. *Ulaka*, 9. *Podpoljane* (Velike Poljane), 10. *Sv. Gregor*, 11. *Veliki vrh*, 12. *Zales*, 13. *Ravnik*, 14. *Bloke* (Vel. Bloke), 15. *Štrukljeva vas*, 16. *Otave*, 17. *Ravne*, 18. *Osredeč*, 19. *Lipljene Male* (Velike Lipljene).

Župnije v I. NO: *Bloke* — glavni del (št. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 + Cajnarji, Gradiška, Jeršiče, Hiteno, Benete, Kremenca, Kranjče, Radlek, Runarsko, Strmica, Studenec, Studeno, Sv. Duh, Volčji potok); *Škocijan* (št. 1, 2, 3, 4, 19); vik. *Velike Lašče* (št. 5, 6, 7, 8, 9, 10).

II. NG SOTESKA

1. *Soteska* (Gorenje Polje), 2. *Toplice*, 3. *Prečna* (Dalnji vrh), 4. *Zalog* (Gorenja Straža), 5. *Dol. Kamnica* (Dalnji vrh kakor št. 3), 6. *Dolenja Straža* (Gorenja Straža kakor št. 4).

Op. D. o. št. 3 in 5 združeni v frc. d. o. Dalnji vrh, št. 4 in 6 v frc. d. o. Gor. Straža.

Župnije v II. NO: vik. *Prečna* (št. 3, 4, 5 + Bršljin); *Soteska* (št. 1); *Toplice* (št. 2).

III. NG KOČEVJE

1. *Steinwand* (Podstenice), 2. *Poljane*, 3. *Stara žaga*, 4. *Laze* (v frc. d. o. Stara žaga), 5. *Črmošnjice*, 6. *Blatnik*, 7. *Kleče*, 8. *Planina*, 9. *Štale*, 10. *Staro Brezje* (Brezje), 11. *Koprivnik*, 12. *Hrib*, 13. *Reichenau*, 14. *Kummerdorf*, 15. *Bukova gora*, 16. *Stari log*, 17. *Stari breg* (Mala gora), 18. *Polom*, 19. *Spodnja Topla reber* (Bukova gora), 20. *Zgor. Ložin* (Kobljarji), 21. *Slovenska vas*, 22. *Klinja vas* (Selo), 23. *Onek* (Mačkovec), 24. *Rogati hrib* (v frc. d. o. Štalcarji), 25. *Črni potok*, 26. *Šalka vas* (Selo kakor št. 22), 27. *Kočevje mesto*, 28. *Zdihovo* (Škrilj), 29. *Verdrenk* (Rainthal), 30. *Mozelj*, 31. *Novi lazi*, 32. *Koče*, 33. *Reka*, 34. *Gotonica*, 35. *Borovec*, 36. *Dol. Briga* (Brige), 37. *Srobotnik* (v frc. d. o. Vozalji), 38. *Vozalj*, 39. *Osilnica*, 40. *Žurgi*, 41. *Trava*, 42. *Draga*.

Op. Jož. kataster ima več d. o. kakor franciscejski; odpadle so d. o. št. 4, 19, 24, 26, 37.

Župnije v III. NO: *Črmošnjice* (št. 1—9), *Kočevje* z vik. (št. 16—27); *Kočevska Reka* (št. 31—37); *Koprivnik* (št. 10—15 + Golobinjek); *Mozelj* (št. 28, 29, 30); *Osilnica* (št. 38—42).

IV. NG GRADEC (Gradac)

1. *Gradec*, 2. *Podzemelj*, 3. *Griplje*, 4. *Podbrežje* (Adlešiči), 5. *Pribinci* (Bedenj), 6. *Obrh*, 7. *Beleči vrh*, 8. *Stara lipa*, 9. *Vinica*, 10. *Preloka*, 11. *Vučakovci*, 12. *Damelj*, 13. *Hrast*.

Župnije v IV. NO: *Podzemelj* — brez Tribuč (št. 1, 2, 3, 4, 5 + Dobravice, Krasinec, Primostek); *Vinica* (št. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 + Nova lipa, Žuniči).

Op. Jož. kat. ne omenja pravoslavne občine Bojanci, ki imajo v frc. kat. svojo posebno d. o.

V. NG KRŠKO

1. *Krško mesto*, 2. *Gorenje Pijavško*.

V. NO obsega vikariat Krško.

Op. V frc. kat. se d. o. Krško in Pijavško ne skladata več z obsegom vikariata.

VI. NG KLEVIŠČE

1. *Polšnik*.

Župnija Polšnik.

VII. NG KOSTEL

1. *Kuželj*, 2. *Pirče*, 3. *Fara*, 4. *Kostel trg* (Suhor), 5. *Banja Loka*.

Župnija Fara pri Kostelu (št. 1—5 + Vrh).

VIII. NG RAKOVNIK

1. *Ravne* (v frc. kat. dodeljena d. o. Sv. Lovrenc), 2. *Pijavče*, 3. *Veliki Cirknik* (Cirknik), 4. *Št. Rupert*, 5. *Zaloke* (v frc. d. o. Straža), 6. *Straža*, 7. *Bistrica*.

Edina župnija št. Rupert (št. 1—7 + Zabukovje).

IX. NG PRISTAVA

1. *Knežja vas*, 2. *Sela pri Šumberku*, 3. *Dobrnič*, 4. *Gorenji Ajdovec* (Ajdovec).
Edina župnija Dobrnič (št. 1—4 + frc. d. o. Korita).

X. NG KOSTANJEVICA

1. *Sv. Križ*, 2. *Ošterc*, 3. *Črneča vas*, 4. *Šutna* (v frc. d. o. Sv. Križ kakor št. 1), 5. *Planina*, 6. *Stojanski vrh*, 7. *Kostanjevica mesto*, 8. *Bušeča vas* (na davčni karti iz l. 1830 v MuALj: Poštena vas).

Op. V frc. kat. sta d. o. 1 in 4 združeni v d. o. Sv. Križ, d. o. št. 7 pa preurejena.
Župniji v X. NO: Kostanjevica (št. 7); Sv. Križ (št. 1—6, 8).

XI. NG METLIKA

1. *Dole*, 2. *Radovica*, 3. *Metlika mesto*, 4. *Lokvoica*, 5. *Bušinja vas*, 6. *Slamna vas*, 7. *Draščiči*, 8. *Rosalnice*.

Edina župnija Metlika (št. 1—8 + frc. d. o. Bojanja vas, Božjakovo, Gabrovec, Hrast, Radovičji).

XII. NG MOKRICE

1. *Nova vas* (frc. d. o. Bregana), 2. *Velika Dolina*, 3. *Bregana* (kakor št. 1!), 4. *Koritno*, 5. *Cerina*, 6. *Dobeno* (v frc. d. o. Cerina!), 7. *Čatež*.

Op. Dve d. o. v frc. kat. opuščeni!
Edina župnija Čatež (št. 1—7 + Globočica).

XIII. NG MOKRONOG

1. *Trg Mokronog*, 2. *Dolenji Laknic* (Laknice), 3. *Tržišče*, 4. *Jelševce*, 5. *Trebelno*, 6. *Ornuška vas*.

Župnije v XIII. NO: Mokronog (št. 1); Trebelno (št. 2, 4, 5, 6 + Zabukovje); vik. Sv. Trojica v Tržišču (št. 3).

XIV. NG MIRNA

1. *Brezovica*, 2. *Mirna*, 3. *Selo*, 4. *Ostrožnik*.

Edina župnija: vik. Mirna (št. 1—4).

XV. NG NOVO MESTO — proštija

1. *Drganja sela* (Jurka vas), 2. *Podturn*, 3. *Veliki Kal* (Zaprica), 4. *Mirna peč*, 5. *Golobinjek*.

Župniji v XV. NO: Mirna peč (št. 3, 4, 5 + Globodol, Hmeljčiči); Vavta vas (št. 1, 2 + Dobenji dol).

XVI. NG NOVO MESTO — mesto

1. *Novo mesto*.

Župnija Novo mesto.

XVII. NG PLETERJE

1. *Gabrje*, 2. *Vel. Vodenice* (v frc. d. o. Orehovica), 3. *Ostrog*, 4. *Sp. Stara vas* (pod d. o. Št. Jernej), 5. *Groblje* (pod št. 3), 6. *Gor. Vrhpolje* (Vrhpolje), 7. *Gor. Orehovica* (Orehovica, kakor št. 2), 8. *Vel. Brusnice* (Brusnice), 9. *Polhovica*, 10. *Čadreže* (pod nasl. d. o. št. 11), 11. *Zgornje Gradišče* (Gradišče), 12. *Drama*, 13. *Št. Jernej* (gl. št. 4), 14. *Spodnja Orehovica* (Orehovica kakor št. 2 in 7!), 15. *Doble* (Ostrog, kakor 3 in 5).

Op. Franciscejski kataster ima 6 d. o. manj kakor jožefinski.

Edina in cela župnija Št. Jernej.

XVIII. NG PODGRAD

1. *Sinji vrh* (Vrh), 2. *Spod. Radence* (Radence), 3. *Stari trg*, 4. *Laze* (Dol), 5. *Predgrad*, 6. *Zagozdec* (Spodnji log), 7. *Vimolj* (Čeplje), 8. *Knežja lipa*, 9. *Loka* (Nemška Loka).

NO oklepa župnijo Stari trg ob Kolpi z vik. Sinji Vrh (št. 1—9 + frc. d. o. Podgora).

XIX. NG RADEČE

1. *Radeče trg*, 2. *Njibice*, 3. *Hotemež*, 4. *Vrhovo*.

Edina in cela župnija Radeče (št. 1—4 + frc. d. o. Podkraj).

XX. NG RIBNICA

1. Goriča vas, 2. Ribnica trg, 3. Gorenja vas, 4. Grčarice, 5. Vel. Poljane, 6. Sušje, 7. Jurjevica, 8. Dane, 9. Raone, 10. Rakitnica, 11. Dolenja vas, 12. Prigorica, 13. Vinica, 14. Mostek (Zamostec), 15. Sodražica, 16. Žigmarice, 17. Gora nad Sodražico (Gora), 18. Retje, 19. Gora pri Tabru (Hrib), 20. Traonik.

Župniji v XX. NO: Ribnica z vik. Sodražico (št. 1—17); žup. vik. Loški potok (št. 18—20).

XXI. NG RUPERČ VRH

1. Vel. Podljuben, 2. Stranska vas, 3. Grm (Kandija), 4. Irčna vas (Kandija), 5. Šmihel (Kandija, kakor št. 3 in 4), 6. Smolenja vas, 7. Potov vrh, 8. Stopiče (Črmošnjice), 9. Vel. Orehek (Zajčji vrh), 10. Dolž (Cerovec).

Op. Frc. kat. je strnil d. o. št. 3, 4, 5 v novo d. o. Kandijo.

Župniji v XXI. NO: Stopiče (št. 8, 9, 10 + Hrušica, Vinja vas, Težka voda); Šmihel (št. 1—7 + Lakonič vrh, Gotna vas).

XXII. NG BOŠTANJ

1. Vrh, 2. Spod. Boštanj (Boštanj), 3. Goveji dol, 4. Podboršt, 5. Budna vas (Cerovec), 6. Dvor, 7. Kal, 8. Kompolje.

Župnije v XXII. NO: Boštanj (št. 1, 2); vik. Št. Janž (št. 3—7); del štajerske župnije Loka (št. 8).

XXIII. NG SVIBNO

1. Sv. Križ, 2. Sv. Ana (Dobovec), 3. Sv. Jurij (pod Kumom), 4. Sv. Jernej (Košica).

Op. D. o. v frc. kat. na zahodni meji preurejene.

Edina in cela župnija Svibno.

XXIV. NG ŽUŽEMBERK

1. Žužemberk trg, 2. Dvor, 3. Nemška vas, 4. Šmihel, 5. Gorenji Križ, 6. Reber, 7. Hinje, 8. Žvirče, 9. Liplje Velike.

Župniji: Žužemberk (št. 1—6); vik. Hinje (št. 7, 8, 9 + Sela).

XXV. NG STIČNA

1. Stična, 2. Metnaj, 3. Veliki Gaber, 4. Velika Loka, 5. Stehanja vas, 6. Dob, 7. Valična vas, 8. Zagorica, 9. Podboršt, 10. Male Dole, 11. Temenica, 12. Velike Pece, 13. Radohova vas, 14. Muljava, 15. Gorenja vas, 16. Subrače, 17. Podbukovje, 18. Veliko Globoko, 19. Velike Češnjice (Češnjice), 20. Št. Vid, 21. Bukoviča, 22. Vrhi, 23. Sušice, 24. Krška vas (Krka), 25. Fužine (Zagradec), 26. Ambrus, 27. Višnje.

Župnije v XXV. NO: Krka (št. 7, 17, 18, 22, 23, 24, 25); Št. Vid pri Stični (št. 1, 2, 3, 4, 7, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16; 19; 20; 21 + Ješen vrh; Prapreče); vik. Ambrus (št. 26, 27); vik. Št. Lovrenc? (št. 4: Velika Loka).

Op. D. o. Velika Loka je bila del vik. Št. Lovrenc a izza leta 1768, torej po ljudskem štetju 1754, zato nastopa v aktih še vedno kot del župnije Št. Vid.

XXVI. NG SLATINA

1. Šmartin, 2. Podružnica Sv. Peter in Pavel (Vintarjevec), 3. Jablanica, 4. Podružnica Sv. Anton (Štanga), 5. Kresnice, 6. Kresniški vrh, 7. Trg Litija.

Edina župnija Šmartin pri Litiji z vik. Kresnice (št. 1—7 + Liberga).

XXVII. NG ŠRAJBARSKI TURN

1. Veliki Podlog, 2. Velika vas (Senuše), 3. Leskovec, 4. Brege (Drnovo), 5. Senuše, 6. Straža Sv. Valentina (pod frc. d. o. Senuše), 7. Gora Sv. Lovrenca (pod frc. d. o. Krško), 8. Dol. Skopice (Krška vas), 9. Krška vas (gl. št. 8), 10. Veliko Mraševo, 11. Veliki Trn, 12. Nemška vas, 13. Šenje (v frc. d. o. Vel. Trn), 14. Češnjice (Cerklje), 15. Raka, 16. Ravno pri Sv. Lenartu (Smlednik), 17. Dolenja Radulja (v frc. d. o. Bučka), 18. Bučka, 19. Log (v frc. d. o. Hubanjica), 20. Hubanjica, 21. Roviše (Studenc), 22. Arto (Studenc).

Op. Franc. kat. ima 5 d. o. manj kakor jožefinski, zato pa ima le eno novo. Preurejena je meja d. o. Krško in Vel. Podlog.

Župnije v XXVII. NO: Vik. Cerklje (št. 8, 9, 14); Leskovec (št. 1—7, 10—13); Raka (št. 15—22 + Podvršje).

XXVIII. NG TURN (Zoisova graščina)

1. *Sv. Mihael* (Vel. Goba), 2. *Moravče*, 3. *Tihaboj*, 4. *Zgornje Vodice* (Vodice), 5. *Zgornje in Spodnje Ravno* (v frc. d. o. Tihaboj), 6. *Gabrška gora* (v frc. d. o. Tihaboj), 7. *Gorenji vrh* (Poljane), 8. *Catež*, 9. *Gradišče*, 10. *Ješen vrh*, 11. *Dole*, 12. *Soseska sv. Lovrenca*.

Op. Frc. kat. je strnil št. 3, 5 in 6 v d. o. Tihaboj.

Župnije v XXVIII. NO: žup. vik. *Dole* (št. 1, 11, 12); žup. vik. *Sv. Križ* (št. 2, 3, 4, 5, 6, 8); vik. *Primskovo* (št. 7, 9, 10).

XXIX. NG KODELIJEV GRAD

1. *Vnajnarje* (Volavljje), 2. *Račica* (Volavljje), 3. *Trebeljevo*, 4. *Volavljje*, 5. *Sostro*.

Op. D. o. št. 1, 2 in 4 združene v frc. d. o. Volavljje.

Župniji v XXIX. NO: žup. vik. *Prežganje* (št. 1—4); vik. *Sostro* (št. 5).

XXX. NG PODTUREN (Tivolij)

1. *Štepanja vas*, 2. *Bijovik*, 3. *Dobrunje*, 4. *Podmolnik*, 5. *Javor*, 6. *Orlje*, 7. *Lipoglav*.

Župnija *Sv. Peter*, desni breg *Ljubljaniče* (št. 1—3) z vik. *Lipoglav* (št. 4—7).

XXXI. NG TREBNJE

1. *Trebnje*, 2. *Sv. Štefan*, 3. *Gor. Medvedje selo* (Medvedje selo), 4. *Blato* (Ševnica), 5. *Škovec*, 6. *Dolga njiva*, 7. *Mali Videm*, 8. *Češnjevok*, 9. *Dol. Ponikve* (Ponikve), 10. *Lukovec*.

Župnija *Trebnje* (št. 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10 + *Vrhtrebnje*) z vik. *Št. Lovrenc* (št. 6, 7).

XXXII. NG ČRNOMELJ

1. *Talčji vrh* (Rožičev vrh), 2. *Dobliče*, 3. *Tanča gora*, 4. *Golek*, 5. *Štrekljavec*, 6. *Semič*, 7. *Tribučje*, 8. *Sodji vrh*, 9. *Črnomelj mesto*, 10. *Kot*, 11. *Vinji vrh*, 12. *Črešnjevok*, 13. *Petrova vas*, 14. *Loka*.

Župnije v XXXII. NO: *Črnomelj* (št. 1, 2, 3, 4, 9, 13, 14 + *Butoraj*, *Mavrlin*, *Zastava*); *Semič* (št. 5, 8, 10, 11, 12 + *Brezje*, *Pribišje*); del žup. *Podzemelj* (št. 7).

XXXIII. NG VIŠNJA GORA

1. *Višnja gora mesto*, 2. *Velika Loka*, 3. *Polica*, 4. *Beleči vrh*, 5. *Mali vrh*, 6. *Zgornja Draga* (Draga), 7. *Križna vas*, 8. *Velika Račna* (Račna), 9. *Luče*, 10. *Podslivnica*, 11. *Malo Mlačevo* (v frc. d. o. Podslivnica), 12. *Ponova vas*, 13. *Udinje* (Vino), 14. *Laniše*, 15. *Šmarje*, 16. *Stranska vas*, 17. *Grosuplje*, 18. *Velika Stara vas* (Stara vas), 19. *Selo*, 20. *Leskovec*, 21. *Zg. Dobrava* (Dobrava), 22. *Hudo*.

Župniji v XXXIII. NO: *Šmarje* (št. 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 + *Ilova gora*); *Višnja gora* (št. 1, 6, 7, 20, 21, 22 + *Dedni dol*).

XXXIV. NG OTOČEC

1. *Šalovica*, 2. *Družinska vas*, 3. *Ždinja vas*, 4. *Šempeter*, 5. *Bela cerkev*, 6. *Tomažja vas*, 7. *Češnjica*, 8. *Herinja vas*, 9. *Zbure*, 10. *Gorenja vas*, 11. *Telče*, 12. *Kršinji vrh*, 13. *Zagrad*, 14. *Dobrava*, 15. *Stara vas*, 16. *Bučka* (prim. NO XXVI/7!), 17. *Zgornje Dole* (Dole), 18. *Hrvaški brod* (Mršeča vas).

Op. V frc. kat. št. 16 opuščena.

Župnije v XXXIV. NO: *Bela cerkev* (št. 5, 6); *Škocijan* (št. 11—18); *Šmarjeta* (št. 1, 2, 9, 10); *Šempeter* (št. 3, 4, 7, 8).

XXXV. NG ČUŠPERK

1. *Videm*, 2. *Cesta*, 3. *Zagorica*, 4. *Zdenska vas*, 5. *Podtabor*, 6. *Potiskovec*, 7. *Podgora*, 8. *Kompolje*.

Župnija *Dobrepolje* (št. 1—4, 7, 8) z vik. *Struge* (št. 5, 6).

Vseh NO na *Dolenjskem* 35, jožefinskih d. o. 373.

Priloga

Cerkvena uprava na Kranjskem do jožefinskih reform 1782—85

Pojasnilo: Seznam navaja 1. škofijske okoliše, razporejene po okrožjih, 2. arhidiaconate in komisariate ter dekanate, 3. župnije z odvisnimi duhovnjaki (žup. vikariati, kaplanijami), 4. kraje teh župnij; letnica poleg razprto tiskanega krajevnega imena zaznamuje leto poznejše osamosvojitve kraja kot lokalna kaplanija, župnija ali ekspozitura, 5. franciscjske davčne občine (d. o.). Poleg imena župnije uporablja seznam tele kratice: ZA za župnijski arhiv, SkALj za škofijski arhiv v Ljubljani, KapALj za kapiteljski arhiv v Ljubljani, MuALj za drž. arhiv pri Nar. muzeju v Ljubljani. Za tem sledeče letnice pomenijo: 1526 podatke iz Koblarjevega spisa »Cerkvene dragocenosti«, 1689 podatke iz Valvasorja, 1694 podatke iz Rossettija, 1782—85 arhivalne podatke iz dobe župnijske preuredbe. Sproti je navedena tudi najvažnejša literatura. Razprto tiskane kraje zaznamuje tudi priloženi zemljevid, ki ga s tem pregledom dopolnujem.

Ljubljanska škofija
Gorenjsko

A Komisariat Dob

1. Dob. ZA, 1526, 1689, 1782—85.
Brezje, Brezovica, Brdo 1787, Čemšenik, Čeplje, Črnelo, Dolenja vas, Dupeljne, Imovica, Količevo, Krtina, Lačni vrh, Lukovica, Obrše, Pišajnovica, Podreče, Prapreče, Prevalje, Prevoje, Rača, Rafolče, Straža, Studenec, Trnovče, Vir, Vrhpolje, Vrba, Zlato polje 1787.
d. o. Brezovica, Dob, Krtina, Lukovica, Podreče, Prevoje, Rafolče, Studenec, Zlato polje.
2. Krašnja. 1689, 1782—85.
Blagovica 1787. Češnjice 1787, Gabrje, Gabrovica, Golčaj, Gorenje, Jasne, Jelnik, Jelša, Koreno, Krajno brdo, Lipa, Log, Loke, Negastrn, Petelinek, Poljane, Prevoje, Prvine, Rakitovec, Suša, Št. Ožbalt 1787, Vranek, Vrh, Žirovše.
d. o. Blagovica, Krašnja, Koreno, Št. Ožbalt, Žirovše.
3. Smlednik. ZA, 1526, 1689, 1782—85.
Dragočajna, Hraše, Moše, Pirniče Zgornje in Spodnje, Podreča (del), Rocenj, Sv. Valburga, Tacen, Trboje 1787, Zbilje (Svile), Zeje.
d. o. Hraše, Moše, Zgornje in Spodnje Pirniče, Smlednik, Trboje.
4. Šmartin pod Šmarno goro. ZA, 1689, 1754, 1782—85.
Gameljne Spodnje, Srednje in Zgornje.
d. o. Gameljne, Šmartin.
5. Vodice. 1526, 1689, 1754, 1782—85.
Bukovica, Dobruša, Koseze, Kot, Polje, Potok, Povodje, Pustince, Repnje, Selo, Skaručina, Šinkov turn, Šmarna gora, Vesce, Vojsko, Zaprice.
d. o. Bukovica, Polje, Repnje, Skaručina, Šinkov turn, Vesce, Vodice.

B Komisariat Gorje

6. Bled. ZA, 1689, 1754, 1782—85.
Blejska Dobrava, Bodešče, Bohinjska Bela 1789, Grad, Koritno, Kupljenik, Laze, Mlino, Otok, Radovina Dolenja in Gorenja (del), Rečica, Selo, Slamniki, Spodnje Gorje, Višelnica, Zagorica, Zeleče.
d. o. Bled, Boh. Bela, Dobrava, Rečica, Ribno, Selo, Spodnje Gorje, Višelnica, Zeleče.
7. Bohinj (Srednja vas). ZA, 1689, 1754, 1782—85.
Bitnje, Bohinjska Bistrica 1788, Brod, Češnjica, Gorjuše, Jereka, Kamnje, Koprivnik 1791, Laški Rovt, Lepence, Log, Nomenj, Nemški Rovt, Podjele, Polje, Ravne, Ribičev laz, Savica, Srednja vas, Stara fužina, Studor, Sv. Duh, Sv. Janez, Zlan.
d. o. Bistrica, Češnjica, Gorjuše, Nemški Rovt, Nomenj, Savica, Studor.
8. Gorje (Zgornje). ZA, 1754, 1782—85.
Grabče, Krnica, Laze, Mevkuž, Poljšica, Podhom, Pokljuka, Sebenje, Zabrezno, Zatrnik, Zgornje Gorje.
d. o. Podhom, Poljšica, Zgornje Gorje.
9. Mošnje. ZA, 1689, 1782—85.
Brezje, Črnilec, Dobrava 1788, Dobravica, Dobro polje (del), Globoko, Gorica, Mišače, Noše, Otok Zgornji in Spodnji, Podnart, Prezrenje, Vrbnje.
d. o. Brezje, Dobrava, Mošnje, Otok, Zaloše (del).
10. Radovljica. ZA, 1689, 1754, 1782—85.
Begunje 1792, Breg, Breznica 1821, Brinje, Dosloviče, Dvorska vas, Hlebce, Hraše, Kolnica, Lancovo, Lesce 1788, Leše 1783, Lipnica, Mlaka, Moše, Moste, Nova vas, Paloviče, Peračica, Poljče, Predtrg.

a) Vik. Rodine 1788 (od 1821 na Breznici), Selce, Selo, Slatna, Smokuč, Studenčice, Sv. Lucija, Zabreznica, Zgoše, Zapuže, Žirovnica.
d. o. Begunje, Dosloviče, Hraše, Lancovo, Leše, Nova vas, Predtrg, Radovljica, Zabreznica, Žirovnica.

b) Vik. Kamna gorica.

d. o. Kamna gorica.

11. Zasip. ŠkALj, 1689, 1782—85.

Edina vas Zasip.

d. o. Zasip.

C Komisariat Kranjska gora

12. Dovje. 1526, 1689, 1754, 1782—85.

Belica, Jama, Mojstrana, Radovina Gornja (del).

d. o. Dovje.

13. Jesenice. ŽA, 1689, 1754, 1782—85.

Javornik, Javorniški Rovt, Hrušica, Koroška Bela 1788, Planina, Sv. Križ 1844, Plavž, Potoki, Prihodi, Rovte, Rudnik, Sava.

d. o. Hrušica, Jesenice, Javornik, Koroška Bela, Planina.

14. Kranjska gora. ŽA, 1689, 1754, 1782—85, ŠkALj.

Gozd, Log, Podkoren, Podkuže, Rateče 1785, Srednji vrh.

d. o. Gozd, Kranjska gora, Podkoren, Rateče.

a) Vik. Bela peč: Ahlete, Koprivnik, Zaograd.

d. o. Bela peč.

Č Komisariat Šmartin pri Kranju

15. Kranj. ŽA, 1689, 1754, 1782—85, Zontar J., Zgod. mesta Kranja, 1939.

Mesto s predmestji.

d. o. Kranj.

16. Križe. ŽA, 1689, 1754, 1782—85.

Bistrica, Breg, Brezje, Pristava, Repnje, Sebenje, Senično, Spodnje Duplje (del), Vetrno, Žiganja vas.

d. o. Duplje (del), Bistrica (del), Križe, Senično, Žiganja vas.

17. Kropa. ŽA, ŠkALj (urbar).

Brez vasi.

d. o. Kropa.

18. Naklo. 1689, 1754, 1782—85. Vrhovnik I. in Koblar A., Zgodovina Nakelske, Dupljanske in Goriške fare, Lj. 1885.

Bistrica, Cegelnica, Duplje Spodnje (del) 1832, Duplje Zgornje, Goriče 1786, Polica, Srednja vas, Strahinj, Strževo, Svarje, Zadruga, Zalog.

d. o. Goriče (del), Pivka, Naklo, Srednja vas, Strahinj, Strževo, Udin boršt, Zeje (del).

19. Podbrezje. ŽA, 1689, 1782—85.

Britof, Dobro polje (del), Dolenja vas, Ljubno benef. 1737, žuz. 1786, Otoče, Posavec, Prapreče, Srednja vas, Tabor, Zaloše, Žvirče.

d. o. Ljubno, Podbrezje, Zaloše (večji del), Žvirče.

20. Preddvor. ŠkALj, 1689, 1782—85.

Babin vrt, Bašelj, Bela Spodnja, Srednja in Zgornja, Bobovek, Breg, Čadavljice, Čirčiče, Gorenje, Kokra 1787 Spodnja Srednja in Zgornja, Kokrica, Klanec, Letence, Mače, Mlaka, Nova vas, Povelje, Pangršica, Predoslje 1787, Potoče, Primskovo, Rupa, Srakovlje, Suha, Sv. Jakob, Tatinec, Tenetiše, Tupaliče, Trstenik 1787 (Pernè Fr., Trstenik. Lj. 1903), Zablje.

d. o. Babin vrt, Bela, Breg, Čirčiče, Goriče (del), Klanec, Kokra, Kokrica, Predoslje, Primskovo, Rupa, Suha, Tenetiše, Tupaliče.

21. Sora. 1689, 1754, 1782—85. Koblar A., Zgodovina Sorske in Preške fare, Lj. 1884.

Dol, Draga, Jeprica, Goričane, Gosteče, Ladja, Ločnica, Medvode, Preska 1786, Pungart, Rakovnik, Osojnik, Senica, Studenčice, Svetje, Tehovec, Trnovec, Zlebe.

d. o. Draga, Medvode, Preska, Sora, Studenčice, Zgor. Senica, Zlebe.

22. Šmartin pri Kr. ŠkALj, 1689, 1754, 1782—85.

Besnica 1780, žup. 1900 (Pokorn Fr., Besnica, Lj. 1909), Breg, Drulovka, Bitenj Zgornji in Srednji, Jama, Javornik, Mavčiče 1787, Okroglo, Orehek, Podreča (del), Pševo, Praše, Stražišče, Sv. Jošt (kur. 1600), Zabukovje, Zeje.

d. o. Besnica Zgornja in Spodnja, Zeje (del), Bitenj (del), Breg, Drulovka, Jama, Mavčiče, Okroglo, Podreče, Praše, Stražišče, Sv. Jošt.

a) Vik. O v š i š e: Brezovica, Dobravica, Poljšica, Rovte.

d. o. Češnjica.

D Komisariat Vrhnika

Na Gorenjskem:

23. Dobrova, vik. žup. Št. Vid n. Lj. od l. 1723. Lesjak A., Zgod. dobrovske fare, Lj. 1893; podatki kakor Št. Vid.

Brezje, Gabrje, Hruševo, Kozarje (del), Osredek, Stranska vas, Šujica, Vrhovci.
d. o. Dobrova, Šujica.

24. Ig. ŠkALj, 1689, 1782—85.

Boršt, Brest, Brezje, Dobravica, Golo 1787, Gorenji Ig, Gradišče, Iška, Iška loka, Iška vas, Jezero, Klada, Kremenica, kapl. Kurešček, Mala vas, Matena, Pijava gorica, Planinica, Podgozd, Sarsko, Smerjane, Strahomer, Studenec, Suša, Škrilje, Tomišelj 1787, žup. 1904, Visoko, Vrbljene, Vrh, Zapotok, Zelimlje 1787.

d. o. Dobravica, Golo, Iška loka, Iška vas, Jezero, Pijava gorica, Studenec, Tomišelj, Vrbljene, Zapotok, Zelimlje.

Na Notranjskem:

25. Polhov Gradec. ŠkALj, 1526, 1689, 1754, 1782—85.

Belo, Butajnova, Briše, Črni vrh 1789, Dvor, Horjulj 1789, Koreno, Lubgojna, Planina, Podolnica, Prapreče, Ravnik, Samotorica, Setnica, Setnik, Sv. Lovrenc, Vrzdenec, (kur. 1733—89), Vrh, Zaklanec, Za mejo.

d. o. Babna gora, Butajnova, Črni vrh, Horjulj, Polhov Gradec, Selo, Setnik, Vrzdenec, Zaklanec (del).

a) Vik. Št. Jošt: Breg, Smrečje.

d. o. Št. Jošt.

26. Vrhnika. ŠkALj, 1526, 1689, 1754, 1782—85.

Bevke (kapl. 1782), Bistra, Blatna Brezovica, Lesno brdo, Ligojna Velika in Mala, Podlipa 1790, Sinja gorica, Stara Vrhnika, Verd, Zaplana 1787, Žažar.

d. o. Blatna Brezovica, Podlipa, Stara Vrhnika, Velika Ligojna, Vrhnika, Zaklanec (del), Zaplana, Žažar.

a) Vik. Gorenji Logatec: Cerkovska vas, Čevica, Dol. Logatec 1910, Gorenja vas, Kalce, Novi svet (del), Žiberše (del).

d. o. Gorenja vas, Blekova vas, Dol. Logatec.

b) Vik. Hotedršica: Novi svet (del), Ravnik, Sleme, Žiberše (del).

d. o. Hotedršica, Ravnik, Žiberše (del).

c) Vik. Godovič: soseska Godovič.

d. o. Godovič.

c) Vik. Rovte.

Medvedje brdo, Petkovec, Praprotno brdo.

d. o. Medvedje brdo, Petkovec, Rovte.

E Župnije izven komisariatov

Na Gorenjskem:

27. Stolna župnija sv. Nikolaja. ŠkALj, 1689, 1754, 1782—85; Vrhovec Iv., ZMS III, 126 sl.; Vrhovnik Iv., Trnovska župnija, Lj. 1933.

Mesto, Sv. Jakob žup. 1785, Krakovo, Trnovo žup. 1785.

d. o. Ljubljana mesto, Krakovo, Karlovško predmestje (del), Trnovo.

28. Sv. Peter v Lj. ŠkALj, ŽA, 1526, 1689, 1782—85. Vrhovec Iv., ZMS III, 1901 in ZMS V, 1903 (z napakami).

Babina gorica, Bizovik, Dobrunje (lok. 1787—1810), Daljnja vas, Draževnik, Fužine, Hrastje, Hrušica, Ježica 1787, Jarše, Kašelj, Kleče, Komanija, Kurja vas, Mala vas, Moste 1938, Obrije, Orlje, Podsmreka, D. M. v Polju 1783, Poljansko predmestje, Pred Spitalskimi vrati žup. Mar. Oznanjenja 1785, Rozore, Rožnik, Rudnik 1787, Savlje, Snerberje, Stožice, Sv. Krištof žup. Sv. Cirila in Metoda 1934, Šentpetersko predmestje, Šmartin, Štepanja vas, Selo, Tomačevo, Udmat, Vevče, Vič 1908, Zadobrova, Zadvor, Zalog, Zavogljje.

d. o. Bizovik, Dobrunje, Gradišče, Ježica, Kapucinsko predm., Karlovško predm. (vzhodni rob), Kašelj, Moste, Orlje, Podsmreka, Poljansko predm., Slape, Stožice, Šentpetersko predm., Šmartin, Štepanja vas, Udmat, Vič, Zadobrova.

a) Vik. Brezovica. Novak J., Zgod. brezoviške žup., ZZ 1907.

Dragomer, Log, Lukovica, Notranje gorice, Plešivica, Vnanje gorice, Zabja vas.

d. o. Brezovica, Log.

b) Vik. Lipoglav.

Besnica (del), Brezje, Dolje, Javor 1787, Plešivica, Podmolnik, Rebno, Selo.

d. o. Javor, Lipoglav, Podmolnik.

29. Št. Vid n. Lj. KapALj, MuALj, 1526, 1689, 1754, 1782—85.

Babni dol, Brezovica, Brod, Dolnice, Dravljje, Dvor, Glinica, Golo brdo, Gunclje, Jama, Koseze, Medno, Podgora, Podutik, Prežganje (Pržanj), Seničica, Sp. Šiška 1928, Stanežiče, Sv. Katarina 1787, Topol, Toško čelo, Trata, Vižmarje, Zg. Šiška 1941, Zapuže.

d. o. Glinica, Golo brdo, Dravljje, Seničica, Sp. Šiška, Št. Vid, Topol, Vižmarje, Zg. Šiška, Vik. Dobrova — pod št. 23!

Na Dolenjskem:

30. Svibno. KapAlj, 1526, 1689, 1754, 1782—85.

Dobovec kur. 1776, žup. 1794, Dobovica, Gorenja vas, Ključevica, Kum, Osredok, Prusnik, Radgonica, soseske: Sv. Jakob (Padež), Sv. Jernej (Košica, eksp. 1827), Sv. Katarina (Borje), Sv. Uršula (Borovak), Sv. Lovrenc (Selo), Sv. Bric (Rtič), Sv. Janez, Sv. Marjeta (Jagnjenica), Sv. Mihael (Završje), Št. Jurij 1786.

d. o. Dobovec, Dole (del), Košica, Sv. Križ.

31. Št. Jernej. 1689, 1754, 1782—85. Lesjak A., Zgodovina šentjernejske fare 1927.

Brusnice 1787, Cerov loč, Dobe, Dobrava, Dolenje, Drama, Grič, Groblje, Dolenja vas, Čadrece, Ivanjše, Kočarija, Maharovec, Mihovica, Orehovec, Orehovica, Ostrog, Podstrm, Polhovica, Pristava, Pleterje, Prekopa, Ratež, Ržišče, Roje, Slatnik, Stara vas, Suhadol, Sv. Jera, Sv. Miklavž, Vodnice, Vrhpolje.

d. o. Brusnice, Gabrje, Gradišče, Kostonjevica (južno od Krke), Orehovec, Ostrog, Polhovica, Št. Jernej, Zgornja Orehovica, Vrhpolje.

F Iz komisariata Braslovče

32. Vik. Motnik (spada pod žup. Vransko), 1754, Urankar P., Zgod. trga Motnika 1940. Trg Motnik, Jasovnik, Zgornji Motnik.

d. o. Motnik.

Goriška nadškofija

Gorenjski arhidiakonot

33. Cerklje pri Kranju. 1526, 1689, 1782—85; Lavrenčič I., Zgodovina cerkljanske fare, Lj. 1890.

Apno, Brniki Zgornji in Spodnji, Češnjevok, Glinje, Grad, Dvorje, Dobrava, Lahovče, Možjanica, Poženik, Pšenična polica, Rebno, Ravno, Stiška vas, Sv. Ambrož, Šenturška gora 1787, Štefanja gora, Sv. Lenart, Šmartno, Vasica, Zalog.

d. o. Cerklje, Češnjevok, Dobrava, Grad, Lahoviče, Olševok (del), Sp. Brnik, Šenturška gora, Štefanja gora, Šmartin, Zalog, Zgornji Brnik.

34. Ihan. ŽA, 1526, 1689, 1782—85.

Brdo, Mala loka, Prelog, Sv. Miklavž, Selo, Tabor.

d. o. Ihan, Selo, Sv. Miklavž.

35. Kamnik. ŽA, 1526, 1689, 1782—85; Stiasny J., Kamnik, Lj. 1894.

Bela peč, Bistrica, Bistričica, Brišče, Brezje, Godič, Hrib, Hudo, Kališče, Klemenčevo, Košiče, Kregarjevo, Kolovec, Laze, Markovo, Mekinje 1787, (a) vik. Nevlje, Osredok, Gozd 1792, Paloviče, Perovo, Podstudenc, Podjelše, Prapretno, Podlom, Podhruška, Radomlje, Rova 1798, Rudnik, Sela 1793, Sovina peč, Šlatina, Stranje 1792, Stolnik, Sv. Primož, Sv. Florijan, Stahovec, Srednja vas, Škrjanče, Trobelno, Tučna, Viševok, Vranja peč 1788, Vrhpolje, Vodice, Volčji potok, Zagorica, Zakal, Zduša, Znojile, Žaga, Zale, Žiče, Županje njive, Zabrezovje, Zubejevo.

d. o. Bistrica, Črna, Godič, Gozd, Kamnik, Košiče, Mekinje, Nevlje, Paloviče, Podhruška, Radomlje, Rova, Stranje, Tučna, Volčji potok, Znojile, Županje njive.

b) Vik. Spodnji Tuhinj (Šmartin v Tuhinju).

Buč, Gradišče, Hruševka, Loka, Kostanj, Sidol, Velika Lašna, Vaseno, Sv. Miklavž.

d. o. Hruševka, Loke, Šmartno.

c) Vik. Špitalič.

Bela, Češnjice, Okrog.

d. o. Špitalič.

č) Vik. Zgornji Tuhinj.

Čirkovše, Črni vrh, Golice, Laze, Planina, Selo.

d. o. Hribi, Zgornji Tuhinj.

36. Komenda. ŽA, 1526, 1689, 1782—85.

Breg, Dobrava (Komendska), Gmajnica, Gora, Klanec, Kaplja vas, Križ, Moste, Mlaka, Nasoviče, Potok, Pešata, Suhadole, Tunjice 1831, Zapoge kapl. 1781, žup. 1875, Zeje.

d. o. Kaplja vas, Klanec, Križ, Moste, Nasoviče, Suhadole, Tunjice.

37. Loka (Stara Loka). ŽA, 1782—85.

Bešter, Binkelj, Bodovlje, Brode, Breznica, Crngrob, Čepule, Dorfarje, Gabrovo, Gabrk, Godešič, Gorenja vas, Križna gora, Lavtarski vrh, Lipica, Loč, Moškrinj, Pevno, Reteče 1848, žup. 1876, Planica, Puštal, Sopotnica, Spodnji Bitenj, Suha, Sv. Andrej, Sv. Barbara, Sv. Filip in Jakob, Sv. Ožbalt, Staniše, Sv. Duh, Šutna, Trata, Virmaše, Zminec, Zabnica 1899.

d. o. Bitenj (del), Dorfarje, Godešič, Križna gora, Pevno, Puštal, Reteče, Sopotnica, Staniše, Stara Loka, Stari dvor, Suha, Sv. Barbara, Sv. Ožbalt, Zminec, Žabnica.

- a) Vik. Škofja Loka (žup. 1804).
Mesto, Vincarji.
d. o. Škofja Loka.
38. Moravče. 1526, 1689, 1782—85.
Dole, Drtija, Gora, Goričica, Gradišče, Gorenje, Imenje, Javoršica, Limbarska gora, Preserje, Preke, Ribče, Spodnje Koseze, Sv. Andrej, Sv. Križ, Sv. Mohor, Sv. Trojica, Svine, Tustanj, Vrhpolje, Velika vas, Zgornje Koseze, Zeje.
d. o. Drtija, Koseze Spodnje in Zgornje, Moravče, Sv. Andrej, Sv. Križ, Sv. Mohor, Sv. Valentin, Sv. Trojica, Velika vas, Vrhpolje.
- a) Vik. Peče.
Soseska Peče.
d. o. Peče (večji del).
39. Poljane n. Šk. L. ŽA, 1689, 1782—85.
Bačna, Bukov vrh, Brebovnica, Brda, Brezje (Sv. Križ), Čabrače, Četena ravan, Delnice, Dobrava, Dolge njive, Dolenčice, Gabrška gora, Gorenja vas, Jelovec, Hotavlje, Hotovlje, Kladje (del), Kremenik, Kovski vrh, Javorje 1788, Lom, Mlaka, Malenski vrh, Log, Podvrh, Podobeno, Prelesje, Ravan Gorenja in Dolenja (Ravni), Smoldno, Srednje brdo, Srednja vas, Suhadole (Suhidol), Lučine 1788, Suša, Sv. Valentin, Sv. Volbenk, Todraž, Trata žup. 1788, Volaka, Volča, Visoko, Vinharje, Zadobje, Zabja vas, Zetina Gorenja in Dolenja, Žirovski vrh sv. Antona in sv. Urbana.
d. o. Dolenčice, Dolenja Dobrava, Dolenje brdo, Dobje, Gorenja vas, Hotavlje, Kovski vrh, Lučine, Podobeno, Podvrh, Visoko, Zg. Ravan.
- a) Vik. Leskoviča: Kopačnica, Krnica, Lajše, Laze, Leskoviška Davča, Novine, Robidnica, Studor, Tično brdo, Debeni.
d. o. Leskoviča.
- b) Vik. Stara Oselica: Fužine, Hobovše, Kladje (večina), Kranjsko brdo, Podgora.
d. o. Stara Oselica.
40. Selca. ŽA, 1689, 1782—85.
Bukovica, Bukovščica 1789, Češnjica, Dolenja vas, Dražgoše kapl. 1756, Bezovnica, Golica, Jamnik, Kališe, Knap, Krivo brdo, Lajše, Luša, Martinji vrh, Njivica, Podblica, Podlonk, Prtovč, Praprotno, Rantovše, Rovte pri Podnartu (del), Rovte pri Sv. Lenartu, Log, Nemile, Ostri vrh, Rudno, Stirpnik, Strmica, Studeno, Sv. Lenart 1790, Sv. Primož, Sv. Tomaž, Topole, Ševlje, Zabrekve.
d. o. Bukovica, Bukovščica, Dražgoše, Dolenja vas, Kališe, Nemile, Selca, Studeno, Sv. Lenart, Sv. Miklavž, Sv. Križ, Zg. Luša.
- a) Vik. Sorica: Danje, Davča (Soriška Davča), Porezen (Podporezen), Ravne, Torka za Brdom.
d. o. Danje, Sorica, Davča (del).
- b) Vik. Zali log: Martinj vrh (del), Osojnik, Potok.
d. o. Zali log.
41. Senčur. ŠkALj, 1526, 1689, 1782—85.
Hotemaže, Hrastje, Huje, Mile, Luže, Pribačevo, Srednja vas, Visoko, Viševak (Olševak), Voglje, Voklo.
d. o. Hrastje, Huje, Luže, Olševak, Senčur, Tupaliče (del), Voglje.
42. Tržič. 1526, 1689, 1782—85, Kragl V., Zgodovinski drobci žup. Tržič 1936.
Sv. Ana pod Ljubeljem, Sv. Katarina v Lomu 1809.
d. o. Velesovo. ŽA. Adergas, Praprotna polica, Trata.
d. o. Velesovo.
44. Železniki. (1622 iz žup. Selca). Prim. IMDK IV (1894), str. 74—77.
Samo trg brez kmetov.
d. o. Železniki.
45. Žiri. ŽA. 1782—85.
Breznica, Dobračeva, Dole, Goropeke, Govejek, Hlevni vrh, Izgorje, Javorjev dol, Koprivnik (del), Ledine 1796, Ledinica, Lavrovec, Krnica, Lome, Nova vas, Opale, Razpotje, Račeva, Ravne, Selo, Sopot, Stara vas, Sv. Trije kralji (Vrh) 1788, Sovra, Treven, Vharše, Vrsnik, Zavratec 1788, Žirovnica, Žirovski vrh.
d. o. Breznica, Dole, Javorjev dol, Dobračeva, Ledine, Ledinica, Opale, Vrh, Žirovski vrh, Žiri.

Arhidiakonatski Stična

Na Gorenjskem:

46. Čemšenik. ŽA, 1689, 1782—85.
Aržiše, Brezje, Dobrljevo, Izlake, Jesenovo, Podkraj, Prhovec, Razbor, Sv. Jurij, Sv. Lenart-Vrhè (9 hiš čez dež. mejo), Zabreznik, Znojile.
d. o. Aržiše, Brezje, Čemšenik, Znojile, Sv. Lenart.

- a) Vik. Št. Gotard: Jelenjek, Hrastnik, Hribi, Podzid, Trojane, Zaplana.
d. o. Hrastnik, Trojane.
47. Dol. ZA, 1526, 1689, 1782—85.
Beričevo, Brinje, Dolina, Dolsko, Hrib, Gostinica, Kleče, Klopce, Laze, Osredki, Peteline, Podgora, Podgrad, Senožet, Sv. Helena 1788, Videm, Vinje, Zaboršt, Zajelše.
d. o. Beričevo, Dol, Dolsko, Laze, Peteline, Podgora, Senožet, Vinje.
48. Mengeš. ZA, 1526, 1689, 1782—85. Bernik Fr., Zgod. fare Domžale, Domžale 1923. Brod, Depalja vas, Dobeno, Domžale (Goričica) 1908, Dragomelj, Duplica, Homec 1789, Groblje, Jarše, Ježa, Loka, Nadgorica, Nožice, Podboršt, Pešata, Podgorica, Pristava, Rašica, Stob, Podgorje, Studa, Sv. Pavel, Šmarca, Topolje, Sv. Jakob 1788, Trzin.
- a) Vik. Črnuče (nestalen okoliš).
d. o. Črnuče, Depalja vas, Domžale, Dragomelj, Homec, Jarše, Loka, Mengeš, Nadgorica, Podgorica, Podgorje, Rašica, Stob, Studa, Šmarca, Trzin.
49. Vače. 1526, 1689, 1782—85.
Golišče, Golče, Gorenji log, Gradec, Hotič 1788, Jesenje, Kandrše, Klenik, Konj, Ponoviče, Potok, Ravno, Ržišče, Sava 1809, Selo, Slanšek, Spodnji log, Sv. Florijan na Gori, Sv. Gora 1826, Sv. Neža, Šemnik, Široka set, Tirna, Vitače, Vrnjek, Zabava, Zahrib, Zapodje.
d. o. Hotič, Konj, Peče (del), Roviše, Spodnji log, Šemnik, Zabava, Vače.
- a) Vik. Kolovrat: Borje, Briše, Medija, Podlipovica, Strma njiva, Suhi potok, Vrh, Vrtače, Zvarulje.
d. o. Kolovrat.
- b) Vik. Št. Lambert: Čolnišče, Jablana, Senožet, Vodice, Zavšenik.
d. o. Št. Lambert.
50. Zagorje. ZA, 1689, 1782—85.
Čebinja, Gorica, Kisovec, Kotredež, Leskovec, Loke, Podkraj, Potoška vas, Rove, Selo, Sv. Planina 1805, Toplice, Vine, Vrh.
d. o. Kotredež, Loke, Potoška vas, Zagorje.
- Na Dolenjskem:
51. Bela cerkev. ZA, 1689, 1782—85.
Dolina, Drača, Hrib, Ruhtna vas, Stranje, Straža, Tomažja vas, Vinji vrh.
d. o. Bela cerkev, Tomažja vas.
52. Žup. vik. Šempeter (p. N. mestu). (Iz žup. Bela cerkev 1620.) Šaselj I., Zgod. šempetske fare pri N. m., Lj. 1886. Prim. Carniola III. (1848) str. 74.
Češnjica, Dobovo, Grčevje Gorenje, Srednje in Dolenje, Golušnik, Grič, Herinja vas, Jelše, Karlovec, Kote, Kronovo Gorenje, Lešnica, Lutersko selo, Mačkovec, Paha, Prapreče, Sela, Sevno, Suhoplati, Štravberk, Trška gora, Veliki vrh, Vrh Gorenji in Dolenji, Zagrad, Ždinja vas.
d. o. Češnjica, Herinja vas, Šempeter, Ždinja vas.
53. Dobrnič. ZA, 1689, 1782—85.
Ajdovec 1789, Arčevci, Artešenca, Artmanja vas (Vavpča vas), Babna gora, Brezova reber, Dobrava, Grmada, Kal, Kamnje Dolenje in Gorenje, Knežja vas, Korita, Kozjek, Krušni vrh, Kutna, Lipovec, Lisec Spodnji, Log, Lokve, Luže, Mala vas, Rožempelj, Riplje, Reva, Sela 1788, Selce, Stranje, Svetinja, Šahovec, Šmaver, Šumberk, Vrbovec, Vrh Spodnji in Zgornji, Vrtača, Zagorica, Zgornja vas, Zelezno.
d. o. Ajdovec, Dobrnič, Globodol (del), Knežja vas, Korita, Sela.
54. Krka. 1689, 1782—85. Prim. Hauptmann L., Erläut. I—4, 472. Breg, Češnjice, Fužine, Gabrovka, Grintovec, Globoko Veliko in Malo, Gabrovščica, Kitnji vrh, Korinj Veliki in Mali, Laze, Lese Velike in Male, Leševje, Koželjevec, Krška vas, Marinča vas, Mevce, Muljava (manjši del), Oselica, Podbenik, Podbukovje, Potok, Reberca Velika in Mala, Ravni dol, Sušica, Tolčane, Trebna gorica, Trebež, Valična vas, Videm, Vrhi, Zagradec 1788, Znojile.
d. o. Krka, Podbukovje, Sušica, Valična vas, Veliko Globoko, Vrhi, Zagradec.
- a) Vik. Ambrus: Brezovi dol, Kal, Kamen vrh, Primča vas, Višnje.
d. o. Ambrus, Višnje.
- b) Vik. Hinje: Gradnec, Hrib, Klopce, Liplje Malo in Veliko, Lopata, Pleš, Prevalje, Ratje, Sela, Visajec, Vrh, Žvirče.
d. o. Hinje, Sela, Veliko Liplje, Žvirče.
5. Raka. 1689, 1782—85.
Ardo, Arto, Brezje, Bučka 1788, Celine, Cicelj, Cirje, Dobrava, Dolenja vas, Dolga Raka, Dolenje Radulje, Gmajna, Goli vrh, Gomila, Gorična vas, Hubanica, Impoljca, Impoljski potok, Jelenjek, Jelša, Konjsko, Koren Veliki in Mali, Koritnica, Kržiše, Laze, Log, Močvirje, Mikote, Mirna, Novo, Orle Zgornje in Spodnje, Osredok, Planina, Podlipa, Podvrh, Podvršje, Ponikve, Preska, Prevalje, Pristava, Ravno, Roviše, Sela, Smolnik, Sv. Primož, Studenec 1771, žup. 1861, Tariška vas, Videm, Zabukovje, Zavratac, Zaloge, Žirovnik.
d. o. Bučka, Hubanica, Podvršje, Raka, Smolnik, Studenec.

56. Škocijan pri Mokr. ŽA. 1689, 1782—85. Bohinjec P., Zgodbe fare Škocijan pri Dobravah, Skocijan 1911.

Breznik, Čisti breg, Čučja mlaka, Dobrava, Dobruška vas, Dole, Družče Gorenje in Dolenje, Gora, Goriška vas, Grmovlje, Hrastje, Hrastnik, Hrastovlje, Hudenje, Hrovaški brod, Jelen dol, Jeperjek, Klenovnik, Kršnji vrh, Lepstan, Mačkovec, Mršča vas, Nova gora, Otavnik, Otok, Otrsek, Poljane, Poljanica, Resa, Rogačica, Segonje, Slančji vrh, Stopno, Stara vas, Telče, Zagrad, Zameško, Zavinek, Zloganje.

d. o. Dobrava, Dole, Kršnji vrh, Mršča vas, Stara vas, Telče, Zagrad.

57. Šmarje. ŽA. 1526, 1689, 1782—85.

Blečji vrh, Bičje, Blato, Boštanj, Brezovo, Dobje, Dole, Dolje, Drenik, Duplice Gorenje in Spodnje, Gatina, Grosuplje, Gumnišče, Gorenja in Dolenja vas, Ilova gora, Klanec, Kožljevo, Kopanj 1787, Lanišče, Luče, Mlačovo Veliko in Malo, Mala loka, Mali konec, Nova vas, Peč, Plešivica, Podgorica, Polica 1787, Ponova vas, Predole, Račna Velika in Mala, Repče, Rogatec, Selo, Slap, Slivnica Zgornja in Spodnja, Stara vas Velika in Mala, št. Jurje 1787, Tlake, Trošine, Vino, Zalna Velika in Mala, 1787.

d. o. Blečji vrh, Grosuplje, Ilova gora, Luče, Lanišče, Mali vrh, Polica, Ponova vas, Podslivnica, Račna, Sela, Stara vas, Stranska vas, Smarje, Velika Loka, Vino.

a) Vik. Sostro: Češnjice, Podlipoglav, Sodinja vas, Sv. Lenart, Zagradišče.

d. o. Sostro.

58. Šmarjeta. ŽA. 1689, 1782—85. Volčič J., Zgod. Šmarješke fare na Dol., Novo mesto 1887.

Brezovica, Čelevec, Dolenja vas, Družinska vas, Dule, Gorenja vas, Gradenje, Kronovo, Laknice Dolenje (del), Obrh, Orešje, Osrečje, Radovlja, Strlac, Strmica, Sela, Salovica, Toplice, Vinica, Vinji vrh, Zalog, Zbure.

d. o. Družinska vas, Gorenja vas, Šalovica, Zbure.

59. Šmartin pri Litiji. ŽA. 1526, 1689, 1782—85.

Breg, Brezje, Cerovec, Črni potok, Dvor, Gradišče, Dragovšek, Jablanica, Javorje 1788, Jastrebnik, Jelše, Kostrevnica, Laze, Litija 1936, Liberga, Lupince, Leskovec, Poganik (št. Jurij), Preska, Rašica, Sevšek, Širmanski hrib, štanga 1788, Tenetiše, Ustje, Veliki vrh, Višnji grm, Vintarjevec, Vodice, Vrata, Zavrstnik, Zagolišče.

d. o. Jablanica, Liberga, Litija, Sv. Anton (Štanga), št. Jurij, Šmartin.

a) Žup. vik. Prežganje: Dolgi grm (Tuji grm), Gozd-Reka, Janče 1782, Koške Poljane, Laze, Mali vrh, Straža, Trebeljevo, Vnanjarje, Volavljve.

d. o. Trebeljevo, Volavljve.

b) Vik. Kresnice: Golišče, Jevnica, Kresniške Poljane, Kresniški vrh, Mala Dolga noža.

d. o. Kresnice, Kresniški vrh.

60. št. Vid pri Stični. ŽA. 1689, 1782—85.

Artiža vas, Beč, Bojanji vrh, Boga vas, Bratenci, Breg, Brezovica, Bukovica, Cesta, Češnjica Velika in Mala, Črnelo, Dobe, Dole, Gaberje, Gorenja vas, Goričica, Gradišče, Griže, Hrastov dol, Javor, Jurka vas, Kumpale, Lučarjev Kal, Marinča vas, Martinja vas, Mekinje, Metnaj, Mlešovo, Muljava (večji del), Mrzlo polje, Obolno, Osredek, Pece Velike in Male, Petrušna vas, Podboršt, Poljane, Potok, Prapreče, Pristava, Pristavlja vas, Pungart, Radohova vas, Sela, Sobračce, Stehanja vas, Stična 1784, Stranje, Studenec. Sv. Jurij, Sv. Križ, št. Pavel, Sv. Rok, Škrjanče, Temenica, Trnovica, Velič vrh, Veliki Gaber, Videm, Vir, Vrhpolje, Vrtače, Zaboršt, Zagorica, Žubina.

d. o. Bukovica, Češnjica, Dob, Gorenja vas, Male Dole, Metnaj, Podboršt, Prapreče, Radohova vas, Sobračce, Stehanja vas, Stična, št. Vid, Temenica, Veliki Gaber, Velike Pece, Zagorica.

a) Vik. Primskovo: Dol. in Gor. Vrh, Gradišče, Ježni vrh, Kamni vrh, Mengeš, Obla gorica, Mišji dol, Poljane, Vinji vrh.

d. o. Gradišče, Ježni vrh, Poljane.

61. Trebnje. ŽA. 1526, 1689, 1782—85.

Bolšinja vas, Blato, Breg, Breza, Češnjevok, Črni potok, Dedča vas, Dobrava, Dol, Gorenji Boršt, Gradišče, Grič, Hudenje, Igljenik, Jezero, Križ, Lipnik, Lukovek, Mačkovec, Nemška vas, Pekel, Ponikve, Račje selo, Rihpovec, Rodnje, Roje, Ševnica, Škovec, Stari trg, Sv. Štefan, Trebanjski vrh, Vodice.

d. o. Češnjevok, Lukovek, Medvedje selo, Ponikve, Ševnica, Sv. Štefan, Škovec, Trebnje, Vrh-trebnje.

a) Žup. vik. Mirna: Bačje, Brezovica, Debenec, Dobrava, Gorenja vas, Kalce, Križni vrh, Lanšprež, Log, Migovica, Ostrožnik, Oštarija, Prapretnica, Ribnik, Sajovice, Selo, Slepšek, Stan, Sv. Helena, Sv. Križ, Ševnica, Zabrdje.

d. o. Brezovica, Mirna, Selo.

b) Žup. vik. Sv. Križ pri Litiji: Brezovo, Cirknik, Čatež 1787, Dolenja vas, Dolina, Gabrška gora, Gorenja vas, Gradišče, Jelše, Okrog, Moravče, Moravska gora, Kržišče, Pečice, Podpeč, Ravno, Razbor, Tihaboj, Tlaka, Vodice, Vrh, Zagorica, Zaplaz.

d. o. Čatež, Moravče, Okrog, Tihaboj.

c) Vik. Št. Lovrenc: Dolga njiva, Mala Loka, Mali Videm, Mačkovec, Velika Loka, Veliki Videm.

d. o. Dolga njiva, Mali Videm, Velika Loka.

62. Višnja gora. ŽA, 1689, 1782—85.

Dedni dol, Draga, Dobrava, Hudo, Kamno brdo, Križka vas, Leskovec, Mlaka, Nova vas, Polje, Pristava, Sela, Sv. Helena, mesto Višnja gora, Vrh, Zavrtača.

d. o. Dedni Dol, Dobrava, Draga, Hudo, Križka vas, Leskovec, Višnja gora.

63. Žužemberk. 1526, 1689, 1782—85.

Breg, Budanja vas, Dečja vas, Dešeča vas, Dršča vas, Dvor, Goli vrh, Hrib, Jama, Klečet, Kot, Lašče, Mačkovec, Plešivica, Podgozd, Prapreče, Poljane, Rebro, Sadinja vas, Skopica, Stavča vas, Stranska vas, Sv. Peter, Šmarjeta, Šmihel 1786, Trebča vas, Vinkov vrh, Vrhovo.

d. o. Dvor, Gorenji križ, Rebro, Stavča vas, Šmihel, Žužemberk.

Arhidiakonot Kostanjevica

Na Gorenjskem:

64. Kovor. ŽA, 1689, 1782—85.

Brezje, Hudo, Popovo, Vadiče, Zvirče.

d. o. Kovor, Bistrica (večji del).

Na Dolenjskem:

65. Čatež ob Savi. ŽA, 1689, 1782—85.

Bregana, Brezje, Černik, Čedno, Cerina, Dobeno, Gaj, Globočice, Jesenice, Kamenica, Koritno, Kraška vas, Laze, Mala Dolina, Malence Velike in Male, Mokrice, Mrzlava vas, Nova vas, Obrežje, Perišče, Pogračeno, Ponikve, Stankovo, Straža, Velika Dolina 1787, Žejno.

d. o. Bregana, Cerina, Čatež, Globočica, Vel. Dolina.

66. Kostanjevica. ŽA, ŠkALj.

Mesto, Koprivnik, Malence, Sajevec.

d. o. Kostanjevica (levi breg).

67. Sv. Križ pri Kostanjevici. ŽA, 1689, 1782—85.

Avguštine, Brezovica, Bušeča vas, Brvi, Češnjica, Črneča vas, Dobrava, Dol, Dolšice, Ferluža, Globočice, Gradec, Hrastek, Izvir, Jablanica, Karelče, Mladje, Oštrc, Pirašica, Planina, Poštena vas, Prušna vas, Pristava, Premačovče, Stojanski vrh, Sela, Slinovice, Šutna, Trelnik, Vinji vrh, Vrhovska vas, Zavodje; onstran deželne meje: Cerovica, Novo selo, Poklek.

d. o. Črneča vas, Kostanjevica (desni breg Krke), Ošterc, Planina, Poštena vas, Stojanski vrh, Sv. Križ.

68. Trebelno. 1526, 1689, 1782—85.

Bitna vas, Cerovec, Cikava, Češnjica, Čučna vas, Dereči vrh, Gorenji Mokronog, Jelševc, Laknice Dolenje, Srednje in Gorenje, Makovica, Mirna vas, Ornuška vas, Pavla vas, Podturn, Radna vas, Strnica, Sveti vrh, Štatemberk, Vrh, Zabukovje.

d. o. Jelševc, Laknice, Ornuška vas, Trebelno, Zabukovje.

Arhidiakonot Novo mesto

(Vse župnije so na Dolenjskem.)

69. Boštanj. ŽA, 1689, 1782—85.

Apnenik, Boštanj Spodnji, Gabrje, Gradišče, Jablanica, Lukovec, Novi grad, Okič, Radna, Sv. Križ, Topolovec, Vrh.

d. o. Boštanj, Novi grad, Vrh, Kopolje (del).

70. Mirna peč. ŽA, 1689, 1782—85. IMD II. (1892), 70—71.

Biška vas, Boršt Gorenji in Dolenji, Čemše, Češnjica, Dobje, Dolenja vas, Globočji dol, Globoko Srednje in Spodnje, Golobinjek, Goriška vas, Hmeljčič, Hmeljnik, Hrastje, Jablan, Jelše, Jordan Kal, Kal Veliki in Mali, Kamenje, Karteljevo, Malenska vas, Orkljevec, Podboršt Dolenji, Poljane, Št. Jurij, Vrh, Vrhovo, Vrhpeč, Zagorica.

d. o. Hmeljčič, Globodol (večina), Golobinjek, Mirna peč, Zagorica.

71. Mokronog. ŽA, 1689, 1782—85.

Martinja vas, Šeginke, Žalostna gora.

d. o. Mokronog.

72. Novo mesto. ŽA. Obsega samo Novo mesto (levi breg Krke).

d. o. Novo mesto.

a) Žup. vik. Prečna: Bršljin, Bučna vas, Čečna vas, Daljnji vrh, Griblje, Hudo, Kal, Kamnica Gorenja in Dolenja, Ločna, Lokve, Luknja, Muhaber, Opeka, Podgora, Potočna vas, Straža Gorenja in Dolenja, Suhor, Zalog.

d. o. Bršljin, Daljnji vrh, Straža.

73. Polšnik. 1286. (Prim. Steklasa I., Zgod. žup. Šent Rupert z zemljevidom) 1526, 1689. Čebelnik, Dolgo brdo, Glinjek, Klevišče, Koprivnik, Mamolj, Ostrež, Podmilj, Ravno, Renke, Tepe, Zampoh.
d. o. Polšnik.
74. Soteska. (Iste meje 1689 kakor danes.)
Hruševje, Polje Gorenje in Dolenje.
d. o. Gorenje Polje.
75. Šmihel pri Novem mestu. ZA, 1689, 1782—85.
Birčna vas, Biška vas, Boričevo, Cerovec, Cikava, Dolenja vas, Graben, Grm, Irča vas, Jama, Jedinščina, Krka, Lahovnica, Ljuben, Mraševo, Petane, Podljuben Veliki in Mali, Potov vrh, Račovo, Rakovnik, Regrča vas, Ruperč vrh, Selo, Slatnik, Smolenja vas, Srebrniče, Stranska vas, Škrjanče, Zolja luža.
d. o. Kandija, Podljuben, Potov vrh, Smolenja vas, Stranska vas.
76. Stopiče. (1715 iz Šmihela), 1782—85.
Cerovec Veliki in Mali, Crmošnjice, Dolž, Grm, Gabrje, Hrib, Hrušica, Igljenik, Jugorje, Jurinja vas, Konec, Koroška vas, Mehovo, Mihovec, Orehek, Pangerč grm, Podgrad 1790, Pristava, Pušče, Sela, Sv. Jošt, Težka voda, Verdun, Vinja vas, Zajčji vrh.
d. o. Cerovec, Crmošnjice, Hrušica, Težka voda, Vinja vas, Zajčji vrh.
77. Št. Rupert. ZA, 1526, 1689, 1782—85. Steklasa Iv., Zgod. žup. Šent Rupert, 1913, str. 3—6, 112 sl. zemljevid z napakami.
Bistrica, Bojanje selo, Brezje, Brinje, Cirknik Veliki in Mali, Češnjavec, Dolenji Ravnik, Draga, Hrastovica, Hrastno, Jesenice, Kamnje, Kostanjevica, Log, Mladetiče Gorenje in Dolenje, Most, Okrog, Pijavice, Prapreče, Prelesje, Rakovnik, Ravne, Roženberk, Slape, Srednik, Svinjsko, Straža, Škriljevo, Trstenik, Vederina, Vesela gora, Viher, Vrh, Zabukovje, Zagorica (Sv. Rok 1789—1809), Zaloka, Zunovec.
d. o. Bistrica, Cirknik, Pijavice, Straža, Št. Rupert, Zabukovje.
- a) Žup. vik. Dole: Bobneči vrh, Čeplje, Goba Velika in Mala, Gradišče, Javor, Jelenje, Kraje, Ljubež, Mlake, Preska, Prevalje, Selce, Slavina, Strmec, Sv. Lovrenc, Suhadole.
d. o. Dole (večji del), Goba, Sv. Lovrenc (večji del).
- b) Vik. Sv. Trojica. (Tržišče 1752 iz Št. Ruperta, žup. 1793).
Kapla vas, Skrovnik, Vodale, Vrhek.
d. o. Tržišče.
- c) Vik. Št. Janž (od 1752).
Brezje, Cerovec, Češnjica, Hinje, Gabrje, Gomila, Gradec, Kal (lok. 1789—1809), Kamnica, Kladje, Koldrije, Leskovec, Osredek, Podboršt, Pristava, Videm.
d. o. Dolenji Cerovec, Dvor, Goveji dol, Kal, Podboršt.
78. Toplice. 1689 ZA, MHK XII (1857), str. 23 sl.
Gradišče Zgornje in Spodnje.
d. o. Toplice.
79. Stari trg. (Trg, Poljane ob Kolpi), 1689, 1782—85.
Brezovec, Čeplje, Dečina, Deskova vas, Dol, Hrelina, Jelenja vas, Knežja lipa, Kot, Kovačja vas, Kozice, Lazi, Miklarji, Močilo, Nemška loka 1828, Novi rovt, Pockstein, Poljane, Predgrad, Prerigelj, Radenci, Ramsriegel, Römergrund, Sodevci, Spodnji log 1828, Stari trg, Turn, Verd, Videm, Vilpen, Vimolj, Vrtače, Zadrc, Zažozdec.
d. o. Čeplje, Dol, Knežja lipa, Mavrlin (del), Nemška loka, Podgora, Predgrad, Radenci, Sodevci, Spodnji log, Stari trg.
- a) Vik. Sinji vrh: Dalnje njive, Draga, Gorice, Hrib, Selce, Špeharji.
d. o. Vrh.
80. Vavta vas. ZA, 1689, 1782—85.
Bušinec, Dobenji dol, Drganja sela, Jurka vas, Komanja vas, Laze, Loška vas, Meniška vas, Mraševo Dol, Nazarovice, Podhosta, Podturn, Prapreče, Sela, Selišče, St. Obrh, Sušice Gorenje in Dolenje, Suhor, Uršna sela, Veliki Rigelj.
d. o. Dobenji dol, Jurka vas, Podturn.

Arhidiakonot Ribnica

Na Dolenjskem:

81. Črmošnjice. ŠkALj, 1689, 1782—85.
Blatnik, Blaževica, Brčice, Brezje, Dranbank, Gorica, Grčice, Kleče, Komarna vas, Konjski hrib, Lahina, Laze, Male Toplice, Mali Rigelj, Nova gora, Opčice, Planina 1792, Pleš, Podstenice, Pogorelec, Poljane pri Toplicah 1792, Ponikve, Resa, Ribnik, Seč, Sredgora, Srednja vas, Skrilj, Stara žaga, Štale, Tabor, Topli vrh, Travnji dol, Vinol.
d. o. Blatnik, Crmošnjice, Kleče, Podstenice, Planina, Poljane, Stara žaga, Štale.
82. Dobropolje. ŠkALj, 1689, 1782—85.
Andol, Borovec, Brlog, Bruhanja vas, Cesta, Gašpinovo, Graben, Greben, Hočevje, Hojče, Kališe, Kompolje, Krnče, Levstiki, Lužarji, Mala vas, Marelče, Maršiči, Novi pot, Perovo,

- Plazovo, Podgorica, Podpeč, Podpoljane Gor. in Dol., Podžaga, Pogled, Ponikve, Prapreče, Pusti hrib, Sv. Gregor 1788, Videm, Vintarje, Zadnik, Začgorica, Zdenska vas.
d. o. Cesta, Kopolje, Lužarji, Podgora, Sv. Gregor, Videm, Začgorica, Zdenska vas.
- a) Vik. Velike Lašče: Dvorska vas, Hlebče, Male Lašče, Opalkovo, Retje, Slevica Velika in Mala, Srobotnik, Stope, Sv. Trojica, Ulaka.
d. o. Dvorska vas, Ulaka, Velike Lašče.
- b) Vik. Struge: Cretež, Kolenča vas, Paka, Podtabor, Potiskovec, Pri cerkvi, Rapljevo, Tisovec, Tržič.
d. o. Podtabor, Potiskovec.
83. Fara pri Kostelu (Kostel). ŠkALj, 1689, 1782—85.
Ajbelj, Banja loka 1785, Brezje, Briga, Drežnik, Fruškova Draga, Jesenov vrh, Kaptol, Klanec, Kostel, Krkovo, Kuželj, Nova sela, Ograja, Petrina, Pirče, Postenje, Rake, Rački potok, Slavski laz, Stružnica, Vas, Vrh, Zapuže.
d. o. Banja loka, Briga, Fara, Kuželj, Pirče, Suhor, Vrh.
84. Kočevje. ŠkALj, 1689, 1782—85.
Breg, Črni potok, Cvišlarji, Dolga vas, Gor. vas, Klinja vas, Koblarji, Konec, Livold, Ložine Gor. in Dol., Mačkova vas, Mala gora, Mala vas, Mlaka, Mošvald, Onek, Rogati hrib, Selo, Slov. vas, Srednja vas, Stara cerkev 1788, Sv. Ana, Šalka vas, Zajčja vas.
d. o. Črni potok, Koblarji, Livold, Mačkova vas, Mala gora, Selo, Stara cerkev, Štalcarji (del).
- a) Vik. Stari log. (Žup. 1783.)
Beli kamen, Cesta, Kleče, Kukovo, Novi log, Polom 1808, Puglarji, Rdeči kamen, Seč, Smuka, Stari breg, Stari potok, Schönberg, Topla reber 1828, Trnovec, Vrbovec, Žibenj.
d. o. Polom, Smuka, Stari log.
85. Koprivnik. 1689, 1782—85.
Brezje Staro in Novo, Bukova gora Gorenja, Srednja in Dolenja, Golobinjek, Kummersdorf, Najbihl (Untersteinwand), Ovčjak, Reichenau, Slaba gorica, Svetli potok, Sušje, Tančji hrib.
d. o. Brezje, Bukova gora, Golobinjek, Hrib, Koprivnik, Kummersdorf, Reichenau.
86. Leskovec (tudi Krško). ŽA, 1689, 1782—85.
Apnenik, Brezje, Brod, Češnjica, Dole, Drnovec, Drnovo, Dunaj, Globel, Golek, Gora, Gorica, Grčeča vas, Ivandol, Jelševce, Kalce-Naklo, Kočno, Lepa vas, Loke, Lomno, Malo Mraševo, Mrtvice, Nemska vas, Nova gora, Podlog Veliki in Mali, Pristava, Ravno, Rebro, Selce, Senožet, Senuša, Straža pri Sv. Valentinu, Strmo rebro, Sv. Duh, (Trn Veliki in Mali) 1793, Velika vas, Venišče, Vihre, Volovnik, Vrhpolje, Zakonce, Zdole, Žejne.
d. o. Drnovo, Krško, Leskovec, Ravno, Senuše, Veliko Mraševo (del), Veliki Podlog, Veliki Trn.
- a) Vik. Krško žup. 1894 (iz Leskovca 1768).
Cesta, Cretež, Pijavško, Sv. Rozalija, Trška gora.
d. o. Krško (večina).
- b) Vik. Cerklje: Boršt, Češnjice, Gazice, Hrastje, Krška vas, Račja vas, Skopice, Vel. Mraševo, Zasap, Zasavje, Župeča vas.
d. o. Cerklje, Krška vas, Vel. Mraševo (del).
87. Mozelj. 1526, 1689, 1782—85.
Kočarji, Küchlern, Mlin ob Kolpi, Oberpockstein, Otterbach, Spodnji Škrilj, Suha vas, Turkova Draga, Verdrenk, Zdihovo 1840.
d. o. Mozelj, Reinthal, Zdihovo.
88. Osilnica. ŽA, 1689, 1782—85.
Belica, Bizgarji, Črni potok, Draga 1834, od 1799—1834 v Travi, Kot Stari in Novi, Križmani, Ložec, Papeži, Peščenec, Podpreska, Podvrh, Ribjek, Sela, Srednja vas, Strojčiči, Trava, Vozalj, Žurge.
d. o. Draga Osilnica, Trava, Vozalj (del), Žurge.
89. Reka (Kočevska). 1689, 1782—85; IMD II. 1892, str. 84, 85.
Borovec 1792, Breže, Briga Gorenja in Dolenja, Gotenica 1845, Handlerji, Inlauf, Jelenje, Koče, Mlaka, Morava, Novi lazi, Plösch, Ravnj, Srobotnik, Sv. Lenart, Štalcarji, Wetzenbach.
d. o. Borovec, Gotenica, Koče, Novi lazi, Reka, Štalcarji (večji del), Vozalj (del).
90. Ribnica. ŽA, 1689, 1782—85.
Betonovo, Blate, Breg, Breže, Bukovec, Dane, Dole, Dolenja vas 1787, žup. 1830, Dol. Lazi, Finkovo, Gora 1790, žup. 1909, Gorenja vas, Goriča vas, Grčarice kapl. 1767, žup. 1878, Grčarske Ravnj, Hrovača, Jelovec, Jurjevica, Kot, Kračale, Lipovec, Lipovšica, Nemska vas, Nova štifta, Otavice, Podklanec, Preska, Prigorica, Rakitnica, Ravne, Ravnj dol, Sinovica, Skrajnik, Slapnik, Sušje, Velike Poljane 1899, Vinica, Vrh, Zadolje, Zamostec, Zapotok, Zapuže, Zlebič, Žigmarice, Žukovo.
- a) Vik. Sodražica (od 1753, žup. 1862); po ŠkALj so vsi kraji okrog Sodražice v žup. Ribnica.

d. o. Dane, Dolenja vas, Gorenja vas, Gora, Goriča vas, Grčarice, Jurjevica, Prigorica, Sodražica, Sušje, Vel. Poljane, Vinica, Zamostec, Žigmarice.

91. Skocijan pri Turjaku. ZA, 1689, 1782—85. Prim. IMD XVIII 1908, str. 11.

Bani, Bavdek, Bošče, Bukovica, Čretež, Dolšane, Gradec, Javornik, Knej, Krvava peč, Laporje, Laze, Lipljenje Veliko in Malo, Ločnik Veliki in Mali, Medvedjica, Mohorje, Naredi, Osolnik Veliki in Mali, Osredok, Podhojni hrib, Podlog, Prazniki, Pristava, Purkarče, Rašica, Rob 1789, žup. 1876, Rožnik, Rupe, Selo, Sloka gora, Staro Apno, Srnja, Sekirišče, Skamevec, Ščurki, Turjak 1789, žup. 1811, Uzmani, Žabukovje, Železnica, Žgonče.

d. o. Krvava peč, Selo, Turjak, Veliko Lipljenje, Veliki Osolnik.

Na Notranjskem:

92. Bloke. ZA, 1526, 1689, 1782—85.

Benete, Glina, Gradiško, Hiteno, Hudi vrh, Jeršanovo, Kramplje, Lahovo, Lovranovo, Metlje, Mramorovo, Nadlišek (Pajkovo), Nemška vas, Podklanec, Poljšče, Pri fari, Radljek, Ravne, Ravnik, Runarsko, Sleme, Služovo, Strmec, Studenec, Studeno, Sv. Trojica 1808, Škrabče, Topol, Ulaka, Volčje, Zales, Zavrh.

d. o. Benete, Gradiško, Hiteno, Hudi vrh, Metlje, Nova vas, Radljek, Ravne, Ravnik, Runarsko, Studenec, Studeno, Strmec, Sv. Duh, Topol, Ulaka (del), Velike Bloke, Veliki vrh, Volčji potok, Zales.

a) Žup. vik. Loški potok (od 1666): Bela voda, Hrib, Mali log, Retje, Srednja vas, Segova vas, Tabor, Travnik.

d. o. Hrib, Retje, Travnik.

b) Vik. Sv. Vid nad Cerknico (iz Blok 1754): Cajnarji, Čolnovo, Hruškarji, Jeršiči, Korošče, Košica, Kranjče, Kremenica, Kržišče, Lešnjaki, Osredok, Otave, Pikovnik, Pirmani, Ravne, Ščurki, Štrukljeva vas, Tavžlje, Zahrib, Zala, Županovo.

d. o. Cajnarji, Jeršiči, Kranjče, Kremenica, Osredok, Otava, Ravne, Šilce, Štrukljeva vas.

93. Stari trg pri Ložu (tudi Lož). ZA, 1512, MMK XVII (1904), 45, 1526, 1689, 1782—85.

Babna polica, Babno polje 1829, Bloška Polica, Bukovica, Dane, Gor. Jezero, Goričica, Iga vas, Klanci, Knežja njiva, Kozarišče, Križna gora, Laze, Lipsenj, Lož, Nadlesk, Otok, Podcerkev, Podgora, Podlož, Poljane, Pudob, Smarata, Skrilje, Šteberk, Viševk, Vrh, Vrhnika.

d. o. Babna Polica, Babno polje, Bločice (del), Dane, Iga vas, Jezero, Knežja njiva, Kozarišče, Lipsenj, Lož, Nadlesk, Podcerkev, Poljane, Pudob, Stari trg, Vrh, Vrhnika, Viševk.

Arhidiakonot Bistra

(Ves na Notranjskem.)

94. Cerknica. ZA, 1526, 1689, 1782—85; prim. še IMD I, 1891, str. 6, 18.

Begunje 1847, žup. 1905, Bezuljak, Bločice, Brezje, Dobec, Dolenje Jezero, Dolenja vas, Grahovo 1785, žup. 1870, Ivanje selo, Kožljek, Mahnete, Martinjak, Otavice, Podslivnica, Rakek 1940, Selščak, Slivica, Topol, Unec 1785, žup. 1876, Zirovnica.

d. o. Begunje, Bezuljak, Bločice (del), Cerknica, Dolenja vas, Grahovo, Kožljek, Rakek, Selščak, Ulaka (del), Unec, Zirovnica.

a) Žup. vik. Planina: Gor. Planina, Grčarjevec, Jakovica, Laze, Liplje, Mlini, Planinska gora, Sv. Duh.

d. o. Grčarjevec, Laze, Planina Gorenja in Dolenja.

b) Žup. vik. (v starejših virih: župnija) Preserje: Kamnik, Lešnik, Podpeč, Prevalje, Zalostna gora.

d. o. Kamnik, Preserje.

Pod Preserje spadajoča vikariata:

c) Borovnica (žup. 1862): Breg, Dol, Dražica, Lašče, Ohonica, Padež, Pekel, Pokojišče, Sabočevo.

d. o. Borovnica, Sabočevo.

č) Rakitna: kraj in

d. o. Rakitna.

Dekanat Metlika

(Ves na Dolenjskem.)

95. Črnomelj. ZA, 1526, 1689, 1782—85; Podlogar L., Kronika mesta Črnomlja in njega župe. Lj. 1906.

Bistrč, Breznik, Butoraj, Čudno selo, Desinec, Doblje, Dragovanja vas, Goljek, Grič, Jelševnik, Jerneja vas, Kočevje, Kvasica, Lahinja, Loka, Mavrlin, Mihelja vas, Naklo, Otavec, Paka Gorenja in Dolenja, Petrova vas, Rodine, Rožanec, Rožičev vrh, Ručetna vas, Sela, Sv. Ana, Svibnik, Talčji vrh, Tušev dol, Zajčji vrh, Zastava.

d. o. Butoraj, Doblje, Črnomelj, Golek, Mavrlin (večji del), Petrova vas, Rožičev vrh, Tanča gora, Zastava.

96. Metlika. 1689, 1782—85. Prim. IMD XI 1901, 57, 69.

Bereča vas, Bojanja vas, Boldrež, Božičji vrh, Božjakovo, Bušinja vas, Dole, Dragomlja vas, Drašiči, Gabrovec, Hrast, Jugorje, Krašnji vrh, Križevska vas, Krmačina, Lokvice, Mač-

kovec, Radoše, Radovica 1854, Ravnace, Rosalnice, Sela, Slamna vas, Suhor 1855, Sv. Rok, Tri fare, Trnovce, Vidošiči, Železniki.

d. o. Bojanja vas, Božjakovo, Bušinja vas, Dole, Drašiči, Gabrovec, Hrast, Kamnec, Lokvice, Metlika, Radovica, Rosalnice.

97. Podzemelj. ZA, 1526, 1689, 1782—85; Šašelj Iv., Zgod. adlešičke fare, Lj. 1887.

Adlešiči 1785, Bedenj, Cerkvišče, Dobravice, Dolinci, Fučkovci, Gorenjci, Gradec, Griblje, Kapljišče, Klošter, Krasinec, Krivoglavce, Marindol (dve hiši), Mlake, Pobrežje, Pribinci, Prilozi, Primostek, Sela, Tribučje, Vranoviče, Vrhovci.

d. o. Adlešiči, Bedenj, Dobravice, Gradec, Griblje, Krasinec, Podzemelj, Primostek, Tribučje.

98. Semič. ZA, 1526, 1689, 1782—85.

Brezje, Brezova reber, Brstovec, Cerovec, Češnjevek, Gaber, Gorenjce, Gradnik, Hrib, Kal, Krupa, Krvavški vrh, Laze, Lipovec, Maline, Nestoplja vas, Omota, Osolnik, Podreber, Prapreče, Praprot, Preloge, Pribišeje, Rečica, Rožni dol, Sela, Smuk, Sodinja vas, Dodji vrh, Starihov vrh, Stranska vas, Štrekljavec, Trata, Trebinji vrh, Valpča vas, Vinji vrh, Vrtača.

d. o. Brezje, Češnjica, Kot, Pribišeje, Semič, Sodji vrh, Štrekljavec, Vinji vrh.

99. Vinica. ZA, 1526, 1689, 1782—85.

Balkovci, Beleči vrh, Češnjevec, Damelj, Dragatuš 1854, Hrast, Knežina, Kovačji grad, Lipa Stara in Nova, Narajec, Obrh, Podklanec, Preloka 1787, Pusti gradec, Sečje selo, Suhor Stari in Novi, Učakovice, Zapodje, Zilje, Žuniči.

d. o. Beleči vrh, Damelj, Hrast, Obrh, Preloka, Stara lipa, Učakovci, Vinica, Žuniči.

Op.: Pravoslavni Bojanci z lastno d. o.

Savinjski arhidiakoniat (Celje)

Na Dolenjskem:

100. Žup. vik. Radeče. ZA, 1526, 1689, 1782—85; prim. IMD I 1891, str. 83, 84.

Brusnik, Gorelica, Hotemež, Jelovo, Log, Loška gora, Močilno, Njivice, Podkraj, Prapretno, Rudna vas, Sava, Stari dvor, Vrhovo, Žebnik.

d. o. Hotemež, Njivice, Podkraj, Vrhovo.

101. Štajerska župnija Loka ima na Kranjskem vas Kompolje.

d. o. Kompolje (del).

Prim. k arhidiakonatu: ČZN XVI (1920/21), str. 106—08.

Dekanat Vipava

102. Vipava. ŠkALj, 1782—85; prim. IMD IV 1894, 19—27.

Gradišče, Log, Zemona.

d. o. Vipava.

a) Žup. vik. Št. Vid pri Vipavi: Lozice, Manče, Otošče, Pasji rep, Podbreg, Podraga, Sv. Hieronim, Sv. Nikolaj.

d. o. Lozice, Nanos, Podraga, Št. Vid.

b) Žup. vik. Črni vrh: Griže, Idrska Bela, Idrski Log, Javornik, Kanji dol, Lome, Mrzli log, Zadlog.

d. o. Črni vrh, Idrski Log, Javornik, Kanji dol, Lome, Zadlog.

Kaplanije:

1. Budanje: Dolge Poljane.

d. o. Budanje.

2. Col: Križna gora, Polje, Sanabor.

d. o. Križna gora, Polje, Sanabor.

3. Erzelj: d. o. Erzelj.

4. Goče: Lože, Obelunec.

d. o. Obelunec, Lože.

5. Podkraj: Bela, Višnje, Vodice.

d. o. Podkraj, Višnje, Vodice.

6. Planina: d. o. Planina.

7. Slap: d. o. Slap.

8. Šturje: Fužine, Kolk, Žapuže.

d. o. Kolk, Šturje.

9. Ustje: d. o. Ustje.

10. Vrabče: Griže.

d. o. Griže, Vrabče.

11. Vrhpolje: d. o. Vrhpolje.

Arhidiakoniat Gorica

103. Idrija, podrejena neposredno nadškofu v Gorici. ZA, ŠkALj, Arko M., Zgodovina Idrije, Gorica 1931.

Obsega mesto in d. o. Idrija.

Arhidiakoniat Tolmin

Na Gorenjskem:

104. Vik. Nova Oselica (pod žup. Cerčno). ZA (župnijska kronika, rokopis). Hobovše, Koprivnik (del), Laniše, Podjelovo brdo, Podlaniše, Podpleče, Sovodenj. d. o. Koprivnik (del), Laniše, Podjelovo brdo.

105. Kuracija Novaki (pod žup. Cerčno). ZA (ekspoz. Davča). Del vasi Davča (tako imenovana Novaška Davča). Južni del d. o. Davča.

Na Notranjskem:

106. Spodnja Idrija. ŠkALj. Arko M., Zgodovina Idrije, Gorica 1931.

Čekovnik, Gora 1819, Jelični vrh, Konomlja Spodnja, Srednja in Zgornja, Krnice, Vojsko 1807.

d. o. Čekovnik, Jelični vrh, Konomlja Spodnja, Srednja in Zgornja, Krnice, Vojsko.

Tržaška škofija

Dekanija Košana

107. Hrenovice. 1526, 1689, 1694, 1782—85.

Belsko, Gorenje, Goriče, Gozd, Hraše, Hruševje, Jama, Landol, Orehek (kapl. 1691), Otok Veliki in Mali, Razdrto (kapl. 1707), Slavinje, Stranje, Strmca, Studenec, Studeno (kapl. 1703), Sv. Bric, Sv. Jera v Hrušici, Sv. Lovrenc, Sv. Jurij, Šmihel, Ubelsko (kapl. 1765), Zagon, Zalag.

d. o. Bukovje, Hraše, Hrenovice, Hruševje, Landol, Orehek, Rakulik, Razdrto, Stranje, Strmca, Studenec, Studeno, Šmihel, Veliko Brdo, Zagorje.

108. Košana. 1526, 1689, 1694, 1782—85.

Buje, Gorenja Košana, Jama, Kal, Nadanje selo, Narin, Neverke, Ostrožno brdo, Suhorje (kapl. 1780), Sušica Stara in Nova, Sv. Štefan, Volče, Vremščiće.

d. o. Košana, Narin, Ostrožno brdo, Stara Sušica, Suhorje, Volče.

a) Vik. Zagorje (izpred leta 1683 sedež v Šilentabru, 1722 prenesen v Zagorje): Drskovče, Kilovče, Parje, Šilentabor.

d. o. Kilovče, Parje, Ratečno brdo, Zagorje.

109. Prem. ZA, (1668 iz žup. Trnovo). Opis 1694.

Čelje, Ivančji mlin, Janeževo brdo, Prem, Smerje.

d. o. Čelje, Janeževo brdo, Prem, Smerje.

110. Senožee. Opis 1694, obseg isti kakor danes.

Dolenja vas, Gabrče, Gabrok, Laže, Potoče, Senadole.

d. o. Dolenja vas, Gabrče, Laže, Senadole, Senožee.

111. Slavina. 1526, 1694, 1780. Zabukovec J., Slavina, Lj. 1910.

Gradec, Klenik, Koče, Lomica, Matenja vas (tudi Štivan, kapl. 1810), Nemška vas, Palčje, Petelinje, Prestranek, Radohova vas, Replje, Selce, Sv. Jurij na Počku, St. Peter (kapl. 1721), Trnje (kapl. 1808).

d. o. Matenja vas, Palčje, Petelinje, Radohova vas, Rakitnik, Selce, Slavina, Trnje.

a) Vik. Postojna (kapl. 1635, vik. 1767, žup. 1794): Stara vas, Zalag.

d. o. Postojna, Stara vas, Zalag.

112. Trnovo. 1526, 1686, 1694, 1708. Prim. Bilc J., Laib. Diöcesanblatt 1880, str. 34—50.

Bistrica, Bukovica Velika in Mala, Brdce, Jablanica, Jasen, Koseze, Lisec, Mereče, Podstenje, Soze, Sv. Ahac (podrta cerkev), Šembije, Topolec, Vrbica, Vrbovo, Zarečica, Zarečje, Zemon Gorenji in Dolenji.

d. o. Brdce, Bukovica Velika in Mala, Dobro polje, Jasen, Mereče, Podstenje, Šembije, Topolec, Trnovo, Vrbovo, Zarečica, Zarečje, Zemon Gorenji in Dolenji.

a) Vik. Pograje (sedež v Istri, na Kranjskem ima kraje): Kožljak, Kuteževo, Trpčane.

d. o. Trpčane.

Kaplaniji:

1. Harije: ustan. 1781, Tominje.

d. o. Harije, Tominje.

2. Knežak (kapl. 1635, žup. 1839). Bač, Jurešče, Koritnica, Sv. Barbara, Sv. Trojica na Kalcu.

d. o. Jurešče, Koritnica.

Pod dekanijo Hrušica:

113. Vreme. 1689, 1694. Velik del župnije sega preko deželne meje. Na Kranjskem ji pripadajo:

Britof, Famlje, Gorenje Vreme, Gradišče, Misleče, Naklo, Polje, Škocijan, Škoflje, Vajeje. d. o. Britof, Famlje, Gorenje Vreme.

Abecedno kazalo

župnij v prilogi: »Cerkvena uprava na Kranjskem«.

(Številke zaznamujejo zaporedno mesto duhovnij na str. 48–60).

- Ambrus vik. 54. a, Gorica, — arhid. Stična
 Bela cerkev žup. 51., Gorica, — arhid. Stična
 Bela peč vik. 14. a, Ljubljana, — kom. Kranjska gora
 Bled žup. 6., Ljubljana, — kom. Gorje
 Bloke žup. 92., Gorica, — arhid. Ribnica
 Bohinj žup. 7., Ljubljana, — kom. Gorje
 Borovnica vik. 94 c, Gorica — arhid. Bistra
 Boštanj žup. 69, Gorica — arhid. Novo mesto
 Brezovica vik. 28. a, Ljubljana, — izven kom.
 Budanje kapl. 102/1, Gorica, — dek. Vipava
 Cerklje vik. 86. b, Gorica, — arhid. Ribnica
 Cerklje pri Kranju žup. 33., Gorica, — arhid. Gorenjski
 Cerknica žup. 94., Gorica, — arhid. Bistra
 Col kapl. 102/2, Gorica, — dek. Vipava
 Čatež ob Savi žup. 65., Gorica, — arhid. Kostanjevica
 Čemšenik žup. 46., Gorica, — arhid. Stična
 Črmošnjice žup. 81., Gorica, — arhid. Ribnica
 Črni vrh žup. vik. 102. b, Gorica, — dek. Vipava
 Črnomelj žup. 95., Gorica, — dek. Metlika
 Črnuče vik. 48. a, Gorica — arhid. Stična
 Dob žup. 1., Ljubljana, — kom. Dob
 Dobropolje žup. 82., Gorica, — arhid. Ribnica
 Dobrnič žup. 53., Gorica, — arhid. Stična
 Dobrova vik. 23., Ljubljana, — kom. Vrhnika
 Dol žup. 47., Gorica, — arhid. Stična
 Dole žup. vik. 77. a, Gorica, — arhid. Novo mesto
 Dovje žup. 12., Ljubljana, — kom. Kranjska gora
 Erzelj kapl. 102/3, Gorica, — dek. Vipava
 Fara pri Kostelu žup. 83., Gorica, — arhid. Ribnica
 Goče kapl. 102/4, Gorica, — dek. Vipava
 Godovič vik. 26. c, Ljubljana, — kom. Vrhnika
 Gorje žup. 8., Ljubljana, — kom. Gorje
 Harije kapl. 112/1, Trst, — dek. Košana
 Hinje vik. 54. b, Gorica, — arhid. Stična
 Hotedrška vik. 26. b, Ljubljana, — kom. Vrhnika
 Hrenovice žup. 107., Trst, — dek. Košana
 Idrija žup. 103., Gorica, — arhid. Gorica
 Ig žup. 24., Ljubljana, — kom. Vrhnika
 Ihan žup. 34., Gorica, — arhid. Gorenjski
 Jesenice žup. 13., Ljubljana, — kom. Kranjska gora
 Kamna gorica vik. 10. b, Ljubljana, — kom. Gorje
 Kamnik žup. 35., Gorica, — arhid. Gorenjski
 Knežak kapl. 112/2, Trst, — dek. Košana
 Kočevje žup. 84., Gorica, — arhid. Ribnica
 Kolovrat vik. 49. a, Gorica, — arhid. Stična
 Komenda žup. 36., Gorica, — arhid. Gorenj.
 Koprivnik žup. 85., Gorica, — arhid. Ribnica
 Kostanjevica žup. 66., Gorica, — arhid. Kostanjevica
 Košana žup. 108., Trst, — dek. Košana
 Kovor žup. 64., Gorica, — arhid. Kostanjevica
 Kranj žup. 15., Ljubljana, — kom. Šmartin pri Kranju
 Kranjska gora žup. 14., Ljubljana, — kom. Kranjska gora
 Krašnja žup. 2., Ljubljana, — kom. Dob
 Kresnice vik. 59. b, Gorica, — arhid. Stična
 Križe žup. 16., Ljubljana, — kom. Šmartin pri Kranju
 Krka žup. 54., Gorica, — arhid. Stična
 Kropa žup. 17., Ljubljana, — kom. Šmartin pri Kranju
 Krško vik. 86. a, Gorica, — arhid. Ribnica
 Leskovec žup. 86., Gorica, — arhid. Ribnica
 Leskoviča vik. 39. a, Gorica, — arhid. Gorenjski
 Lipoglav vik. 28. b, Ljubljana, — izv. kom.
 Logatec Gorenji vik. 26. a, Ljubljana, — kom. Vrhnika
 Loka (Stara Loka) žup. 37., Gorica, — arhid. Gorenjski
 Loka žup. 101., Gorica, — arhid. Celje
 Loški potok vik. 92. a, Gorica, — arhid. Ribnica
 Mengeš žup. 48., Gorica, — arhid. Stična
 Metlika žup. 96, Gorica, — dek. Metlika
 Mirna vik. 61. a, Gorica, — arhid. Stična
 Mirna peč žup. 70., Gorica, — arhid. Novo mesto
 Mokronog žup. 71., Gorica, — arhid. Novo mesto
 Moravče žup. 38., Gorica — arhid. Gorenj.
 Mošnje žup. 9., Ljubljana, — kom. Gorje
 Motnik vik. 32., Ljubljana, — iz kom. Braslovče
 Mozelj žup. 87., Gorica, — arhid. Ribnica
 Naklo žup. 18., Ljubljana, — kom. Šmartin pri Kranju
 Nevlje vik. 35. a, Gorica, — arhid. Gorenjski
 Novaki kuracija 105, Gorica — arhid. Tolmin
 Nova Oselica vik. 104., Gorica, — arhid. Tolmin
 Novo mesto žup. 72., Gorica, — arhid. Novo mesto
 Osilnica žup. 88., Gorica, — arhid. Ribnica
 Ovsiške vik. 22. a, Lj. — kom. Šmartin p. Kr.
 Peče vik. 38. a, Gorica, — arhid. Gorenjski
 Planina kapl. 102/6, Gorica, — dek. Vipava
 Planina vik. 94. a, Gorica, — arhid. Bistra
 Podbrezje žup. 19., Ljubljana, — kom. Šmartin pri Kranju
 Podkraj kapl. 102/5, Gorica, — dek. Vipava
 Podzemelj žup. 97., Gorica, — dek. Metlika
 Pograje žup. 112. a, Trst, — dek. Košana
 Polhov Gradec žup. 25., Ljubljana, — kom. Vrhnika
 Poljane nad Šk. Loko žup. 39., Gorica — arhid. Gorenjski.
 Polšnik žup. 73, Gorica — arhid. Novo mesto
 Postojna vik. 111. a, Trst — dek. Košana
 Prečna vik. 72 a, Gorica — arhid. Novo mesto

- Preddvor žup. 20., Ljubljana, — kom. Šmartin pri Kranju
 Prem žup. 109., Trst, — dek. Košana
 Preserje vik. 94. b, Gorica, — arhid. Bistra
 Prežganje vik. 59. a, Gorica, — arhid. Stična
 Primskovo vik. 60. a, Gorica, — arhid. Stična
 Radeče vik. 100., Gorica, — arhid. Celje
 Radovljica žup. 10., Ljubljana, — kom. Gorje
 Raka žup. 55., Gorica, — arhid. Stična
 Rakitna vik. 94. č, Gorica, — arhid. Bistra
 Reka (Kočevska) žup. 89., Gorica, — arhid. Ribnica
 Ribnica žup. 90., Gorica, — arhid. Ribnica
 Rodine vik. 10. a, Ljubljana, — kom. Gorje
 Rovte vik. 26. č, Ljubljana — kom. Vrhnika
 Selca žup. 40., Gorica, — arhid. Gorenjski
 Semič žup. 98., Gorica, — dek. Metlika
 Senožeče žup. 110., Trst, — dek. Košana
 Sinji vrh vik. 79. a, Gorica, — arhid. Novo mesto
 Slap kapl. 102/7, Gorica, — dek. Vipava
 Slavina žup. 111., Trst, — dek. Košana
 Smlednik žup. 3., Ljubljana, — kom. Dob
 Sodražica vik. 90. a, Gorica, — arhid. Ribnica
 Sora žup. 21., Ljubljana, — kom. Šmartin
 Sorica vik. 40. a, Gorica, — arhid. Gorenjski
 Sostro vik. 57. a, Gorica, — arhid. Stična
 Soteska žup. 74., Gorica, — arhid. Novo mesto
 Spodnja Idrija žup. 106., Gorica, — arhid. Tolmin
 Spodnji Tuhinj vik. 35. b, Gorica, — arhid. Gorenjski
 Stara Oselica vik. 35. b, Gorica, — arhid. Gorenjski
 Stari log vik. 84. a, Gorica, — arhid. Ribnica
 Stari trg žup. 79., Gorica, — arhid. Novo mesto
 Stari trg pri Ložu žup. 93., Gorica, — arhid. Ribnica
 Stopiče žup. 76., Gorica, — arhid. Novo mesto
 Struže vik. 82. b, Gorica, — arhid. Ribnica
 Šturje kapl. 102/8, Gorica, — dek. Vipava
 Svibno žup. 30., Ljubljana, — izv. kom.
 Sv. Križ pri Litiji vik. 61. b, Gorica, — arhid. Stična
 Sv. Križ pri Kost. žup. 67., Gorica, — arhid. Kostanjevica
 Sv. Nikolaj stol. žup. 27., Ljubljana, — izv. kom.
 Sv. Peter žup. 28., Ljubljana, — izv. kom.
 Sv. Trojica vik. 77. b, Gorica, — arhid. Novo mesto
 Sv. Vid nad Cerknico vik. 92. b, Gorica, — arhid. Ribnica
 Šempeter vik. 52., Gorica, — arhid. Stična
 Šenčur žup. 41., Gorica, — arhid. Gorenjski
 Škocijan žup. 56., Gorica, — arhid. Ribnica
 Škocijan žup. 91., Gorica, — arhid. Stična
 Škofja Loka žup. vik. 37. a, Gorica, — arhid. Gorenjski
 Šmarje žup. 57., Gorica, — arhid. Stična
 Šmarjeta žup. 58., Gorica, — arhid. Stična
 Šmartin pod Šmarno goro žup. 4., Ljubljana, — kom. Dob
 Šmartin pri Kranju žup. 22., Ljubljana, — kom. Šmartin pri Kranju
 Šmartin pri Litiji žup. 59., Gorica, — arhid. Stična
 Šmihel pri Novem mestu žup. 75., Gorica, — arhid. Novo mesto
 Špitalič vik. 35. c, Gorica, — arhid. Gorenj.
 Št. Gotard vik. 46. a, Gorica, — arhid. Stična
 Št. Janž vik. 77. c, Gorica, — arhid. Novo mesto
 Št. Jernej žup. 31., Ljubljana, — izv. kom.
 Št. Jošt vik. 25. a, Ljubljana, — kom. Vrhnika
 Št. Lambert vik. 49. b, Gorica, — arhid. Stična
 Št. Lovrenc vik. 61. c, Gorica, — arhid. Stična
 Št. Rupert žup. 77., Gorica, — arhid. Novo mesto
 Št. Vid pri Stični žup. 60., Gorica, — arhid. Stična
 Št. Vid n. Lj. žup. 29., Ljubljana, — izv. kom.
 Št. Vid pri Vipavi žup. vik. 102. a, Gorica, — dek. Vipava
 Toplice žup. 78., Gorica, — arhid. Novo mesto
 Trebelno žup. 68., Gorica, — arhid. Kostanjevica
 Trebnje žup. 61., Gorica, — arhid. Stična
 Trnovo žup. 112., Trst, — dek. Košana
 Tržič žup. 42., Gorica, — arhid. Gorenjski
 Ustje kapl. 102/9, Gorica, — dek. Vipava
 Vače žup. 49., Gorica, — arhid. Stična
 Vavta vas žup. 80., Gorica, — arhid. Novo mesto
 Velesovo žup. 43., Gorica, — arhid. Gorenjski
 Velike Lašče vik. 82. a, Gorica, — arhid. Ribnica
 Vinica žup. 99., Gorica, — dek. Metlika
 Vipava žup. 102., Gorica, — dek. Vipava
 Višnja gora žup. 62., Gorica, — arhid. Stična
 Vodice žup. 5., Ljubljana, — kom. Dob
 Vrabče kapl. 102/10, Gorica, — dek. Vipava
 Vreme žup. 113., Trst, — pod dek. Hrušica
 Vrhnika žup. 26., Ljubljana, — kom. Vrhnika
 Vrhpolje kapl. 102/11, Gorica, — dek. Vipava
 Zagorje vik. 108. a, Trst, — dek. Košana
 Zagorje žup. 50., Gorica, — arhid. Stična
 Zali log vik. 40. b, Gorica, — arhid. Gorenj.
 Zasip žup. 11., Ljubljana, — kom. Gorje
 Zgornji Tuhinj vik. 35. č, Gorica, — arhid. Gorenjski
 Železniki žup. 44., Gorica, — arhid. Gorenj.
 Žiri žup. 45., Gorica, — arhid. Gorenjski
 Zužemberk žup. 63., Gorica, — arhid. Stična

Pripombe k zemljevidoma

Oba priložena zemljevida nudita kartografsko ponazoritev vse razprave in skupaj s priložo na str. 48—62 povzemata glavne razpravne zaključke.

1. Skupni temelj obeh zemljevidov je izdelan v črni barvi. Kaže meje predjožefinskih duhovnij (župnij in vikariatov) v okviru deželnih in okrožnih mej. Medsebojna cerkvenopravna povezanost prostorno ločenih predelov je zaznamovana s puščico (Gorje—Podhom, Šenčur—Huje, Bloke—Loški potok itd.), prenos duhovnijskega sedeža pa s pretrgano črto (Rodine—Breznica, Vrzenec—Horjulj); močnejše župnijske meje določajo območje nadrejenih župnij za vikariate, ki so proti njim razmejeni s šibkejšimi pikčastimi mejami. Izven deželnih mej upoštevam le tiste predele, ki so bili cerkveno vezani na kranjske župnije in tiste kranjske kraje, ki so spadali pod sosedne župnije; zato sta izpadli n. pr. župniji Vivodina in Žumberak onstran Gorjancev, čeprav sta bili do 1788 na Kranjskem in pod goriško nadškofijo.

Za dobro ponazoritev župnijskih mej bi bila potrebna boljša predloga, ki bi imela merilo 1:200.000 in bi imela dobro izražen teren (relief in vodovje) — vsaj tako dobra predloga, kakor jo ima za podlago Zgodovinski atlant alpskih dežel pri zemljevidu kranjskih deželskih sodišč iz l. 1929. V predlogi naj bi bili očitani tudi vsi poseljeni kraji v razmerju njihove velikosti. Sele tak zemljevid bo prinesel pravično podobo predjožefinskih župnij, primerno za znanstveni študij. Plošča, ki jo je mogla uporabljati Slovenska Matica za Zemljevid slovenskega ozemlja, je za ta namen mnogo premedla, zlasti premalo plastična. Na zemljevid v merilu generalke bi se dale vnesti tudi meje vseh poznejših župnij kot dokaz, kako zelo je Jožef II. predrugačil župnijsko upravo na Kranjskem.

Tu uporabljeno merilo 1:300.000 izključuje označevanje terena in vseh selišč, ki niso hkrati upravna središča. Tako je dobil temelj obeh tu objavljenih zemljevidov pretežno upravni značaj. Kljub temu je terenska ploskev predjožefinskih župnij tudi tu bistvenega pomena in so meje kar se da natančno izvedene, da je razviden obseg posameznih okolišev. Za določitev krajev je treba zraven zemljevida uporabljati seznam krajev v prilogi na str. 48—62. Edino pri majhnih predelih, posebno pri tistih, ki so ločeni od glavnega župnijskega ozemlja (n. pr. Podhom, Žeje, Huje, Novo mesto), so terenska območja v toliko pretirana, da jih je bilo mogoče vnesti na tak zemljevid. V mestu Ljubljani ni bilo mogoče povzeti pravičnih župnijskih mej, zato jih je bilo treba izraziti na posebni stranski karti. Če odštejemo te izjeme, je temelj obeh zemljevidov glede poteka mej in glede ploskovnega obsega župnij izdelan v takem sorazmerju, da omogoča pravilno predstavo označenih predelov. Neko oporo za predstavo o terenu daje zemljevidoma označba glavnih rečnih tokov, ki so tu nepogrešljivi. Predstavo o krajevnem obsegu starih župnij dobimo v neki meri s pomočjo novejših duhovnij, ki so na zemljevidih vse zaznamovane z označbo njihovih sedežev. Razen prvotnih predjožefinskih župnijskih sedežev in sedežev vseh poznejših duhovnij prinašata zemljevida samo še nekaj krajev v oklepajih, ki jih posebej obravnavam v razpravi in so važni zaradi mej ali kot sedeži davčnih občin.

2. Čeprav so župnijske meje temeljna vsebina priloženih zemljevidov, je vendar na obeh na prvi pogled zaradi učinkovitosti barv vidnejša njihova razvrstitev v višje enote cerkvene uprave (prvi zemljevid) oz. njihova razporeditev v naborne okraje (drugi zemljevid).

a) Zemljevid cerkvene uprave podaja v barvnih ploskvah obseg škofijskih okolišev na Kranjskem za prva leta vladavine Jožefa II. S tem je v podrobnostih močno izboljšana edini do zdaj objavljeni škofijski zemljevid, ki je izšel v prilogi Klu-novega arhiva II-III v letu 1854 in ki ga je pripravil P. Hicingner. Njegov zemljevid je nespremenjen prešel v pregledno karto notranjeavstrijskih škofij pri večkrat navedenem Kušejevem delu Joseph II. Izboljšave Hicingnerjevega zemljevida izvirajo iz natančnejšega obrisa župnijskih mej in so posebno vidne pri Dobu, Svibnu, Kranju in še ponekod drugod.

Z mejnimi črtami v barvah in posebnih znakih so v zemljevid cerkvene uprave vnesene meje arhidiakonotov, dekanij in komisariatov. Z njimi je podana vsa zapletenost cerkvene uprave na Kranjskem, ki je povzročila želje po preuredbi pod Jožefom II. in škofom Karlom Herbersteinom. Očiten je posebno geografski nesmisel dotedanje uprave.

b) Zemljevid nabornih okrajev razodeva odnos med cerkveno in politično upravo na Kranjskem. Ob merilu 1:300.000 zemljevid ni prenesel označbe vseh mest, kjer se meje davčnih občin ne skladajo z mejami župnij; neko nadomestilo za ponazoritev teh odnosov prinaša samo stranska karta. Tako se glavni zemljevid nanaša samo na naborne okraje in kantone iz l. 1780 in na naborne okraje iz l. 1787. To je obenem prvi poskus, kako bi se mogli naši začetni politično upravni okoliši na kartografski način začrtati. Iz mejnih črt teh nabornih okrajev je dobro vidno, kako zelo so še bili uklenjeni v prvi obliki v območja cerkvenih upravnih enot, v drugi obliki pa v meje patrimonialnih gospostev. Razmere v ljubljanskem mestu in okolici je bilo treba spet podrobneje ponazoriti s stransko karto.

3. Stranski zemljevid za Ljubljano dopolnjuje oba glavna zemljevida glede deželnega glavnega mesta. Edino tu je bila priložnost povzeti vse sestavine, iz katerih je nastala podoba upravnih razmer na obeh glavnih zemljevidih: na stranski karti so začrtane meje davčnih občin, obeh predjožefinskih in vseh novejših župnij (prvi zemljevid) pa tudi razdrobljenost ljubljanskih župnij med naborne okraje (drugi zemljevid). Tu se tudi vidi, da so včasih stali sedeži nabornih gospostev na ozemlju izven njim pripadajočega upravnega področja. Zanimivo je primerjati meje sedanjih mestnih četrti z mejami davčnih občin in mejami drugih upravnih enot.

*

Skrb za tehnično izvedbo obeh kartografskih prilog je s prijateljsko in strokovno vneto prevzel na svoje rame prof. Fr. Planina. Rešiti je moral na omejenem prostoru zapletene kartografske probleme, katerih zapletenost je povečavala težava s tiskarskimi pripomočki, povzročena po vojni. Reševal jih je z izredno vztrajnostjo in ljubeznijo do sprejetega dela. Brez njegove pomoči bi obeh zemljevidov ne mogel izdati in bi tako ne mogel izraziti glavnih zaključkov razprave. Dolžan sem mu posebno iskreno zahvalo.

Nemogoče mi je imenovati vse druge osebnosti, ki so mi v dobi osemnajstih let, odkar sem začel raziskovati meje predjožefinskih župnij na Kranjskem, dajale pobudo, naj delo nadaljujem, mi v dopisih postregle s podatki ali pa so mi s prijateljsko uslužnostjo šle na roko pri posojanju knjig, zemljevidov in arhivalij. Zahvaljujem se zlasti svojim akademskim učiteljem in vodstvom domačih in tujih uporabljenih arhivov. Naj bo vsem in vsakomur izmed njih, kakor je meni, v zadoščenje, da so s svojimi službami pripomogli tako potrebni razpravi, da je mogla iziti!

Pregled vsebine

I. Problem predjožefinskih župnij, viri in literatura	3
II. Krajevni obseg predjožefinskih župnij	18
III. Meje predjožefinskih župnij po franciscejskem katastru	27
IV. Jožefinski kataster in prvi naborni okraji	34
V. Jožefinske davčne občine v primerjavi s franciscejskimi	39
Priloga: Cerkevna uprava na Kranjskem do jožefinskih reform 1782—85	48
Abecedno kazalo župnij	61
Pripombe k zemljevidoma	63
Dva zemljevida izven besedila.	

DEŽELNI ROČINI KOT VIRI NAŠE USTAVNE ZGODOVINE

Dr. Sergij Vilfan

Vprašanje o bistvu in ustroju stanovske monarhije v zgodovini Štajerske, Koroške in Kranjske je doslej v slovenski literaturi, izvzemši nekatere sumarične preglede (36, 13, 15) s pravnozgodovinskega vidika skoraj neobdelano, čeprav spada poleg vprašanja o prvobitnih državnih oblikah, o tvorbi teritorijev in deželnoknežje oblasti ter o razvoju uradniške države med najvažnejša poglavja naše ustavne zgodovine. Tudi drugojezična literatura (26—31, 25, 33, 34, 10, 14, 38) nam pušča zlasti za Kranjsko in Koroško še dokaj nezorane ledine.

Smoter naslednje razprave o deželnih ročinih kot virih naše ustavne zgodovine je, na podlagi dosedanjih izsledkov zgodovinske vede in z uporabo deloma tudi še neupoštevane gradiva pokazati materialne vire stanovskega ustavnega prava, in obenem v njih vsebovane osnove stanovsko-dualistične deželne ustave. Ko s tem združujemo podatke naših virov v pravno-sistematske skupine in jih v tem okviru kvalificiramo, nas pri tem vodi misel, da ostane zgodovinska snov za pravno zgodovino mrtva, če je ne zajamemo v pravila (40:108). »Če se odpovemo uporabi določenih pojmov, to je poskusu, meriti poročila starih virov ob naših modernih tehničnih pojmih, nudimo ali neobdelane izvlečke listin ali pa zapademo v breznačrtno govoričenje« (40:110 ss). Ne gre za mehanično prenašanje modernih pojmov v zgodovino, marveč za njihovo primerjavo z zgodovinskimi pojavi. Pri tem se glede stanovske monarhije pokažejo razlike tako glede formalnega pojma ustav, kakor tudi glede državnega ustroja kot takega, ki ga označuje dualizem nosilcev državne oblasti (46:1116). Ti dve značilnosti nam za naše razmere v osnovnih potezah osvetljujejo naši deželni ročini.

Z izrazom *deželni ročini* označujemo po prevajalcu Gorskih bukev Reclju (12:96, 131) nemške »Landhandfesten«. Handfeste — manifest je prvotno listina, ki se potrdi s tem, da se položi nanjo roka. Landhandfesten pa so oblikovno in vsebinsko svojevrstne listine, ki jih Motloch označuje kot »skupnost svoboščin, ki so tvorile deželno stanovsko ustavo in ki je nanje deželni knez pri dednem poklonu prisegel ter jih nato listinsko potrdil« (43:332).¹ Poleg tega najobičajnejšega pomena označuje

¹ Deželni ročini nekdanjih tako imenovanih notranjeavstrijskih dežel, to je Štajerske, Koroške in Kranjske s priključenimi gosposkami, tvorijo ne le v oblikovnem, marveč tudi v vsebinskem oziru notranje sorodno celoto. Po njih se stanovska ustava teh dežel razlikuje od ustave drugih dežel avstrijske krone v tem, da so notranjeavstrijske dežele imele trdnejši in stalnejši zapis deželnostanovske ustave. Zato so druge dežele v tem sistemu zapisov deželnih svoboščin videle nekak vzor, saj njihovi deželni redi, ki bi jih mogli deloma vzporediti deželnim ročinom, večinoma niti niso dosegli potrditve, pa tudi niso nudili tolike ustavne zaščite.

Deželnih ročinov tudi ni bilo na Goriškem. Gotovi znaki kažejo sicer, da je morda tudi tam kdaj veljal enak privilegij, kot sta ga dobili l. 1365 dve drugi gospostvi Goriških grofov, Slovenska marka z Metliko ter Istra (25:121; 28:172), vendar so se po dosedanjih ugotovitvah uveljavile kot pravni vir bolj konstitucije patriarha Markwarda iz l. 1366, ter pozneje Constitutiones illustrissimi Comitatus Goritiae, potrjene l. 1604. Do razvoja deželnih svoboščin v obliki deželnih ročinov pa na Goriškem ni prišlo, kakor se sploh zgodovina stanovske ustave te dežele v marsičem loči od zgodovine ustave sosednje Kranjske (34:355).

Prav tako ostane odprto vprašanje, ali so bile kraševskemu plemstvu podeljene enake svoboščine kot istrskemu. Spise, ki o tem govorijo, navaja Levec iz dvornega komornega arhiva (25:265). Nekaj jih je ohranjenih iz l. 1526 tudi v kranjskem deželnem arhivu (5:207).

beseda »Landhandfeste« v širšem smislu tudi posamezen deželni privilegij. Tako štejem sem na primer tudi osnovni zapis pravic štajerskih ministerialov po zadnjem vojvodu iz rodu Traungaucev (1186), Georgenberški privilegij, ki kot tak ni bil nikdar vstavljen v kako poznejšo potrditev. Pod isto označbo razumemo tudi nekatere poluradne tiskane zbirke štajerskih deželnih privilegijev iz l. 1523 in pozneje, v katerih so uvrščene listine po kompilatorjevem preudarku. Ker so služile za podlago poznejšim deželnoknežjim potrditvam, to je uradnim ročinom (30:168), se z njimi vsebinsko v glavnem ujemajo. Nekatere druge tiskane »Landhandfesten« so le ponatisk deželno-knežjih potrditev z inseriranimi privilegiji.²

Kot »Landhandfeste« se dalje označuje tudi Streinova zbirka deželnih svoboščin Avstrije pod Anižo iz zadnjih let stanovske moči, ki pa ni bila nikdar potrjena (34:332). Tudi potrditev privilegijev habsburške rodovine iz l. 1442 se označuje s tem nazivom (29:8).

Drugače kakor drugod, na pr. v čeških deželah običajni deželni redi (48), deželni ročini niso kodifikacije, marveč prepisi starih svoboščin in njihovih dotedanjih potrditev v novi potrditvi. Zato obsegajo dve sestavini: potrjene listine in potrditvene klavzule poznejših vladarjev. Potrjene listine, ki tvorijo prvotno jedro ročinov in ki jih veže v celoto šele prva potrditev, označujem kot osnovne listine, one, ki so priključene ročinu v teku nadaljnje razvoja, pa kot dodane listine. — Osnovne listine za Štajersko so privilegiji iz l. 1237, 1277 in 1292 ter deželni mir iz l. 1276; v nekem smislu tudi predhodnik naštetih privilegijev, t. j. Georgenberški privilegij iz l. 1186. Koroški ročin temelji na deželnem miru iz l. 1276 in na privilegiju iz l. 1338, kranjski na privilegiju iz l. 1338, ročini Slovenske Marke z Metliko ter istrski ročini, poznejše sestavine kranjskega ročina, pa na privilegijih iz l. 1365 in 1374.

V svoji dokončni obliki, ki so jo dobili s potrditvami v absolutistični dobi (zadnje potrditve je izdal Karel VI.), so deželni ročini prepisi najrazličnejših listin, med katere so vpletene razne potrditve nekdanjih vladarjev. Pri tem je za vrstni red odločilen zgodovinski razvoj, ne pa kaki sistematski vidiki. Zato nam bolj kot naštetje listin³ predoči zgradbo deželnih ročinov kratek shematičen pregled njihovega razvoja.

Leta nastanka osnovnih listin tvorijo prvo dobo v razvoju deželnih ročinov. V teh listinah prihaja do izraza porast moči deželnih velikašev, ki izrabijo spremembe dinastij (privilegiji iz let 1186, 1292, 1338, 1365) ali borbe med deželnim knezom in cesarjem (1237, 1277) za razširitev in zapis svojih pravic. Nato nastopi v vseh deželah doba stagnacije,³ ki traja do l. 1414, ko je izdal Ernest Železni za posamezne dežele prve potrditve svoboščin v obliki inserta (to je prepisa) ter s tem položil temelj večstoletni poznejši praksi. Povod za to ravnanje je bil strah stanov pred nevarnostjo izgube deželnih svoboščin, ki se tedaj niso hranile v kakem stalnem arhivu. Ugoden pogoj za ohranitev tradicije potrjevanja pa so bila določila o pogojni prisegi stanov po privilegiju iz l. 1277. (Le privilegiji za Slovensko Marko z Metliko ter Istro so po potrditvi iz l. 1407 prešli neposredno v naslednjo dobo 25:285). Od l. 1414 dalje do nastopa knežjega absolutizma 1620 traja doba razvoja deželnih ročinov, ki jo označujejo številne potrditve in v kateri se zlasti 16. stoletje odlikuje po mnogih dodatkih. Ta razvoj se vrši v glavnem tako, da stanovi predlože ob nastopu vsakega novega vladarja deželni ročin njegovega prednika v potrditev. Obenem na-

² Pregled tiskov in njihove zgodovine nudi za Štajersko Luschin (30:195), za Kranjsko Levec (25:293). Koroška je imela le eno tiskano izdajo svojega deželnega ročina in to iz l. 1610 (prim. 28:158).

Dopolnilno k Levčevim navedbam omenjamo še, da je za Kranjsko v 18. stol. izpričan poskus, natisniti deželni ročin ponovno, v tretje. Dne 21. maja 1740 je bil v deželnem zboru stavljen predlog za nov natisk, nakar je deželni zbor odredil poizvedbe, ali obstajajo še kaki privilegiji, ki bi se vključili v deželni ročin (Peritzhoffer, Carniolia pragmatica v stanovskem arhivu). S tem je verjetno v zvezi spomenica »Von der Landtshandvest in Krain«, ki jo je našel prof. Polec v fasc. XVII Raigersfeldovih spisov Dolskega arhiva (37:104). Ta spomenica vsebuje predlog, katera določila naj bi se sprejela v prihodni deželni ročin.

³ Začetek te dobe je za razne dežele različen, na Štajerskem l. 1292, na Koroškem in Kranjskem l. 1338. Edini napredek deželnih svoboščin v tej dobi je na Štajerskem avtentični nemški prevod Rudolfovega privilegija iz l. 1277 (1339).

značijo listine tega prednika, ki so bile izdane po podpisu zadnjega ročina, in o katerih žele, da bi jih novi vladar potrdil v svojem ročinu. — Prav ob koncu te dobe pride l. 1593 do združitve kranjskega ročina s svoboščinami Slovenske Marke z Metliko ter Istre v skupni potrditvi. Kmalu nato, l. 1596, so združili v eno listino štajerske latinske privilegije in njih avtentične nemške prevode, ki so se dotlej ločeno potrjevali, ter nekatere dotedanje potrditve; poznejše potrditve oklepajo po Luschinovih besedah te združene ročine kakor letnice pri deblu (30:162). Koroški ročin je bil že od začetka enoten. — V četrti dobi zgodovine deželnih privilegijev⁴ se ti sicer na Štajerskem še nekoliko, a ne bistveno izpopolnijo, v ostalem pa obogate le z nadaljnjimi potrditvami. Že v zunanjem razvoju ročinov se nam kaže glavni znak te dobe, da se pod videzom formalne veljavnosti deželnih privilegijev skriva dejanski porast moči knežjega absolutizma. Doba prosvetljenega absolutizma tvori le še epilog temu vzponu in propadu deželnih svoboščin.⁵ — V tej zgozlj na zunanjih vidikih temelječi razdelitvi zgodovine deželnih privilegijev odsevajo obenem tudi glavne stopnje njihovega vsebinskega razvoja.

Značaj deželnih ročinov kot nekakih ustavnih listin je v literaturi splošno spoznan in priznan, a v posameznostih malo raziskan. Motriti ga moremo z dveh vidikov: v koliko ustrezajo deželni ročini po svoji naravi pojmu ustavnih zakonov in v koliko jih moremo glede na njihovo vsebino smatrati za ustave.

I. Narava deželnih ročinov.

Kot bistvene znake ustavnih zakonov v tehničnem pomenu besede, torej kot bistvo tako imenovanih togih ustav, moremo označiti tri medsebojno povezane lastnosti: idejo o konstituenti, težjo spremenljivost ustave v primeri z drugimi zakoni ter večjo vrednost ustave nad temi (46 a:184, 233 s). Vzporeditev pravnega pojmovanja deželnih ročinov v dobi njihove veljavnosti s pojmom ustavnih zakonov v gornjih treh točkah primerjave, to je glede ustavotvorne oblasti, spremenljivosti ustav in hierarhije norm, nas privede do naslednjih ugotovitev:

1. Vir veljavnosti deželnih ročinov. Srednji vek je v splošnem smatral zakon za večno naravno ali božanstveno normo pravičnosti, ki je višja nego država in vladar. Po tem pojmovanju srednjeveški vladar ni bil zakonodavec in ni bilo enega vsedržavnega pravotvornega organa (52:118, 32:4). To pravnofilozofsko pojmovanje pri uporabi norm deželnih ročinov v naših krajih vsaj v 16. stoletju ne prihaja do izraza.⁶ O tedanjem pojmovanju neposrednega izvora deželnih svoboščin in zlasti obveznosti njihovih norm nas pouče stanovske pritožbe (deželna gravamina), to so listine, v katerih zberejo deželni stanovi — običajno zbrani na deželnem zboru — v odgovoru na vladarjeve finančne postulate svoje zahtevke napram deželnemu knezu. Te zahtevke, kolikor so pravne narave, utemeljujejo z deželnimi svoboščinami ter skušajo doseči vladarjevo privolitev s tem, da odrekajo ali zavlačujejo odobritev svojega denarnega prispevka deželnemu knezu.

Številna so mesta, na katerih se stanovi sklicujejo na starost svojih svoboščin. Naj navedemo le eno od njih: L. 1596 ugotavljajo stanovi v svoji pritožbi — in morda ne po krivici — da se jim hoče dozdevati, kakor da se nekako nalašč, »de industria«, s posebnim

⁴ Podrobnosti o razvoju deželnih ročinov ter seznam najvažnejših listin za Štajersko gl. Luschin (30), za Kranjsko Levec (25). Za Koroško nimamo doslej podobnega dela. Zato se v glavnem držim tiskanega deželnega ročina.

⁵ Kot leto dokončnega propada svoboščin deželnih stanov velja v splošnem leto 1848. V krajih, ki so pripadli Napoleonovi Iliriji, pa je dejansko nastopil konec deželnih svoboščin že s francosko okupacijo (prim. 36:267 ss).

⁶ Sicer se tu in tam pojavljajo usedline mišljenja, da je pravo božjega izvora, a pri tem ni mišljen neposredni vir veljavnosti deželnih svoboščin. V pritožbi z dne 27. marca 1607 (5:208 a, 208) prosijo na pr. stanovi za potrditev novega reda za ograjno sodišče, da bi se lahko vsakomur delilo božje pravo — »das göttlich recht«. — Tudi naravna pamet se navaja kot merilo za presojo pravnih norm, pri čemer služi tudi v podkrepitev primerjava s pravom drugih narodov (ius gentium). Kot zgled nam služi Maksimiljanovo pismo o dopustitvi nasprotni tožbe z dne 2. ma'ca 1503 (2).

trudom maličično njihove prastare hvalevredne svoboščine in privilegiji, katerih vzdrževanje, obrambo in zaščito so jim vedno in vedno z visokimi besedami obetali in zagotavljali (5:207 a). — Svoje vojaške zasluge omenjajo kranjski stanovi v uvodu številnih pritožb zlasti v 16. stoletju, in s tem večkrat bolj ali manj neposredno skušajo podpreti svoje zahteve po spoštovanju deželnih svoboščin, ki so si jih priborili s svojimi žrtvami. Tako na primer opozarjajo stanovi v instrukciji iz l. 1516, kako so pod predniki vladajočega kneza (cesarja Maksimilijana) žrtvujoč svoje telo in imovino ter s prelivanjem svoje krvi pomagali tem prednikom, ki so zato deželo tako vzljubili, da so jo povzdignili v vojvodino, izpopolnili deželni grb ter izstavili deželne svoboščine in Zlato bulo (5:207, 211). — Ko se pritožujejo na drugem mestu zoper pobiranje mitnine na Klancu za vino, sol in druge stvari, ki jih vozijo deželani za lastne potrebe, opozarjajo na to, da so z žrtvami življenja in imovine pripomogli k temu, da je ta mitnica z nekaterimi kraji vred prešla od Benečanov na Avstrijce (nedatirano 5:207). Na pridobitni naslov deželnih svoboščin iz vojnih junaštev kranjskih deželanov kažejo tudi razne fraze, ki jih v pritožbah večkrat srečujemo, tako omemba »pošteno, viteško in drago plačanih deželnih svoboščin« (10. junij 1604, 5:208 a) ali »svoboščin, ki so jih, žrtvujoč blago in kri, drago pridobili« (ok. 1700, 5:208 a), slednjič navadna omemba »drago plačane« svoboščine (na primer 27. marec 1607, 5:208 a, 208/1 str. 291). Podobne fraze so se v absolutistični dobi ohranile le še kot ostanek brez globlje vsebine. — Tudi zapisi in potrditve po prejšnjih vladarjih so razlog, s katerim skušajo stanovi dati večjo učinkovitost svoboščinam, ki se nanje sklicujejo. V pritožbi z dne 25. novembra 1577 pravijo na primer: »Tako so slavni nadvojvode avstrijski podelili svojim deželam posebne milosti in privilegije in jim tudi potrdili njihove iz davnine prinešene svoboščine in ročine.« (5:207 a). Sledi citat člena kranjskega ročina. — Na klavzule o potrditvah deželnih privilegijev se stanovi zlasti radi sklicujejo v absolutistični dobi. V pritožbi z dne 13. januarja 1722 celo te potrditve z vso potankostjo citirajo (5:209).

Najizčrpnější prikaz pojmovanja o izvoru ročinov daje pritožba kranjskih stanov zoper vladarjevega fiskala (komornega prokuratorja) z dne 28. decembra 1536 (5:208 a, 215). Pritožbo utemeljujejo s tem, da so si dežela Kranjska in njej pripadajoče gospodske in grofije pridobile svoje pravice še preden so se podvrgle (zanimiva aktivna oblika!) slavni avstrijski vladarski hiši. Od tedaj dalje so jih po starem običaju uživali, se jih posluževali in zaslužili s svojo krvjo ter viteškimi in častnimi dejanji, kar je dovolj drago. Te pravice so prejšnji nadvojvode avstrijski v deželnih ročinah, Zlati buli in privilegijih razločno izrazili ter jih obenem z drugimi starimi običaji, navadami in šegami drug za drugim potrjevali in konfirmirali, kar je storil tudi sedanjí deželni knez.⁷ — Tu so v kratkem izraženi glavni viri, iz katerih izvajajo stanovi pravno veljavnost svojih pravic: pridobitev od prejšnjih vladarjev, običaj, zasluge z vojaškimi in imovinskimi žrtvami⁸ ter slednjič zapisi in potrditve stanovskih pravic po deželnih knezih. Potrditev po vladajočem knezu se navaja šele na zadnjem mestu in ni v njej iskati osnovnega vzroka veljavnosti stanovskih pravic.

Morda ni le fraza, marveč tudi izraz spreminjajočega se pravnega mišljenja, če v neki listini iz absolutistične dobe, verjetno iz let okoli 1660, beremo iz'avo stanov, da so pridobili svoje svoboščine z žrtvami imovine in krvi in jih uživajo iz naklonjenosti in milosti deželnega kneza. Tu izražena misel, ki se pojavlja poleg starega utemeljevanja deželnih svoboščin, je značilna za miselnost absolutistične dobe, ki je deželne svoboščine še formalno priznavala, a njih izvajanje (uživanje) večkrat napravila odvisno od vladarjeve milosti.

2. Nespremenljivost deželnih ročinov. O vprašanju, ali more deželni knez spreminjati deželne privilegije, so v literaturi mnenja različna. Obstoj te pravice zagovarja zlasti F. Tezner (53/1): »Pri vsaki spremembi vladarja nastane vprašanje, ali se bo ustava obdržala ali ne, ker je potrebna njena potrditev po novem regentu in poklon stanov... Vsekakor se avstrijska stanovska država ne more otresti

⁷ »...nemblich das gemaine landschafft in Crain, vndt derselben eingeleibte herrschafften vndt graffschafften ehe sye sich dem hochlöblichen hauß Österreich vnderthänig gemacht, seythero auß altem herkhomben woll zu gedenken, mit ihren bluet, ritterlichen vndt ehrlichen wollthaten, des theuer genueg ist, von ihren Vhralten vndt vorigen Landtsfürstten erworbnen vndt verdient gabraucht vndt herbracht...« Sledi citat določbe deželnega ročina, nakar nadaljujejo »welches durch die vorigen erzherzogen zu Oesterreich löbl. gedechtnuß in verfassung desselben landthanduesst, gulden wullen vndt freyheiten lauter ausgedrukht, solche freyheit auch all ander alt gewohnheit, brauch vndt sitten, von ainen landtsfürstten auf dem anderen vndt nemblichen von jeziger röm. khönigl. mayestät vnsern allergnedigisten herrn vndt landtsfürstten von neuen bestätt vndt confirmiert«.

⁸ Tudi nekateri privilegiji se sami sklicujejo na zasluge privilegirancev oz. njih prednikov, tako na pr. privilegija iz l. 1365.

individualnopravnega pojmovanja države kot pravnega razmerja med vladarjem in stanovni, ki se mora ob vsakem nastopu novega vladarja na novo ustanoviti« (53/I:25s ter op. 49). Nadalje meni Tezner, da so stanovski privilegiji »v širokem obsegu podvrženi reviziji po monarhu.« Zoper te in podobne trditve polemizira zlasti Rachfahl (46), ki označuje kot glavno hibo Teznerjeve teorije, da se avtor ne ozira na dualistični značaj stanovske države ter med drugim pobija tudi mnenje, da bi bili privilegiji ob potrditvi ali kdaj pozneje podvrženi reviziji po deželnem knezu. Stremljenje za tem, pravi Rachfahl, se je sicer pojavilo v 16. stoletju, a v zavesti, da gre za protipravno dejanje, in ob upiranju stanov. Možnost spremembe privilegijev, ki jo navaja Tezner kot veljavno pravo 16. stoletja, velja po Rachfahlu šele za dobo absolutizma.

Pri presoji pravilnosti gornjih nasprotujočih si trditev z ozirom na Štajersko, Koroško in Kranjsko moramo razlikovati posamezna razdobja v razvoju deželnih ročinov. Z a d o b o n a s t a n k a osnovnih listin je verjetno, da so se ob spremembi vladarjeve osebe, zlasti ob priliki dednih poklonov vršila prava pogajanja o vsebini deželnih svoboščin, ki so ob tej priložnosti včasih utrpele tudi kakor zmanjšanje, kakor se je to zgodilo na Štajerskem l. 1239 in 1292 (30 passim). Vendar so bile že v tej dobi deželne svoboščine, kakor same poudarjajo, namenjene prav zagotovitvi pravic deželnih velikašev pred bodočimi vladarji. — V dobi, ki jo označuje stagnacija v razvoju deželnih svoboščin, so te svoboščine veljale, a vprašanje spremenljivosti ni postalo aktualno. Važnejše je to vprašanje v naslednji dobi, v dobi r a z v o j a deželnih ročinov. Ne glede na to, da nam iz te dobe ni zabeležen noben primer samovoljne spremembe ali celo okrnitve deželnih ročinov samih, kar pa ne pomeni, da ni nikakih kršitev, moremo tudi iz nekaterih virov posneti, da so se privilegiji v skladu s številnimi določbami osnovnih listin, po katerih naj bi njihove določbe vezale tudi, oziroma predvsem bodoče vladarje⁹, in v skladu s potrditvami, ki so se izdajale tudi za bodoče rodove,¹⁰ smatrali za nedotakljive in nespremenljive. Ne da bi se tu spuščali v podrobnosti o dednem poklonu, ugotavljamo samo, da tudi pri tem činu vladar ni mogel izpreminjati dotedanjega deželnega ročina, ker bi mu sicer smeli stanovni po določenih tega ročina samega odreči prisego zvestobe. Tem bolj velja, da vladar po izvršeni prisegi na svoboščine ni smel privilegijev ne spremeniti, ne kršiti. To načelo ponovno poudarjajo deželne pritožbe in druga stanovska pisma, v katerih zagovarjajo stanovni nedotakljivost svojih svoboščin. Zlasti značilna je izjava štajerskih stanov z dne 15. maja 1501 zoper vladni predlog o ureditvi deželnoknežjih uradov. Ob poudarjanju stanovskih pravic postavljajo pravno pravilo, da je vsak ukrep, ki krši stanovske pravice, ničnen, ker ga je kot takega že v naprej proglasila potrditev deželnih svoboščin po deželnem knezu. Po večletnih borbah so želi stanovni v borbi proti omejenim uradom delen uspeh (28:266). Do nastopa absolutistične monarhije je bila živa zavest, da monarh s čini, ki nasprotujejo deželnim svoboščinam, krši pravni red, ne uvaja pa novega. Teorija o ničnosti takih činov se v praksi sicer ni dala vedno izpeljati, pač pa je veljala i z p o d b o j n o s t s pomočjo deželnih pritožb.

Na retoričen način uveljavljajo kranjski stanovni nespremenljivost svojih privilegijev v pritožbi z dne 13. marca 1595. V zvezi z nekimi novo uvedenimi davki, ki jih smatrajo za nezakonite, vprašuje^o: »Ali pa naj potem nobena deželna svoboščina ali ročin, pa tudi nobena deželnoknežja ali kraljevska pogodba več ne velja? Če bi imel deželni knez iz popolnosti

⁹ Od številnih mest na omenimo le nekaj najznačilnejših: Georgenberški privilegij je izdan »ne aliquis de successoribus suis... in ministeriales nostros impie crudeliterve presumat agere«. V poznejših privilegijih je med drugim tudi telesna zaščita ministerialov izrečno zagotovljena proti bodočim knezom. Privilegija iz l. 1365 zagotavljata vitezom in opodam njihove pravice, »damit sy... von vnsern erben vnd nachkommen derselben rechte nicht werden beraubt«. Iz istega namena je nastala Zlata bula Kranjcev.

¹⁰ Na pr. potrditev kranjskih deželnih svoboščin po kralju Ferdinandu: »Wir Ferdinand... bekennen für vns vnd vnser erben...« Vendar formula ni specifična le za deželne ročine. Prepričanju, da so deželni privilegiji nespremenljivi, nasprotuje rek »novus rex, nova lex«. Ta rek se je navajal tudi v kranjskem deželnem zboru l. 1582 (11/III:96), vendar ne v tem smislu, da bi bil deželni knez upravičen spreminjati deželne svoboščine, marveč naj bi ta rek izrazil le nevarnost, da bi bodoči deželni knezi skušali (čeprav protipravno) kršiti deželne privilegije.

svoje oblasti in visokosti pravico, polagati in uzakonjevati taka neznosna bremena in dajatve, zakaj so si potem naši ljubljani predniki pridobili tako dobre in krepko potrjene deželne svoboščine in privilegije od cesarjev, kraljev in nadvojvod avstrijske vladarske hiše? In zakaj se obvezuje gospod in deželni knez v svojem dednem poklonu, preden so mu stanovi dolžni priseci, da jim bo pustil in izvajal vse njihove svoboščine, stare običaje, dobre navade, pravice in zagotovila?» (5:207 a). Podobnih mest je v deželnih pritožbah vse polno.

Opisanemu vladajočemu mnenju, ki je skladno tudi s pojmovanjem, da izvira veljavnost deželnih ročinov iz starega običaja in odplatne pridobitve, in ki črpa svojo upravičenost iz ročinov samih, tudi deželni knez v načelu ni oporekal. O tem nam pričajo deželnoknežje rešitve (resolucije) deželnih pritožb, v katerih se vladar ni upiral splošnemu pravnemu prepričanju, da so stanovske svoboščine nedotakljivo in nespremenljivo pravo in v katerih je včasih celo sam izjavil, da bodo v rešitvi spoštovane stare pravice. (Na pr. augsburški libel za Kranjsko 1510:2). Večkrat moremo tudi iz resolucij posredno posneti, da je za način rešitve odločilen deželni privilegij. Poučni so zgledi, kakšno stališče je zavzemal deželni knez do svoboščin v dobi prehoda v absolutizem. Poleg kakega zgleada ugoditve deželnim pritožbam, in to celo v zadevah katoliške reformacije (19. julija 1606, 5:208 a, 208), srečujemo v tej dobi načelna priznanja svoboščin v obljubah ugodne rešitve pritožb (20. sept. 1625, 5:208 a, 210 i 4; 16. jan. 1635 *ibid.*) ter posredno v pozivu, naj dežela predloži originalne privilegije¹¹ (26. jul. 1610, 208 a, 208/2). Tudi v resolucijah, s katerimi deželni knez ne ugodil stanovskim zahtevam, si ne prisvaja pravice, revidirati svoboščine, marveč uveljavlja, da njegov izpodbijani ukrep ne nasprotuje svoboščinam (15. sept. 1603, 5:208 a; 9. marec 1612, 5:208 a, 208/2), ampak lahko obstaja poleg njih (3. jan. 1610, 5:208 a), da ni mišljen kot kršitev svoboščin, ampak je izdan v pospeševanje javne blaginje (11. jan. 1626, 5:208 a, 210 i 4), ali da zatrevana pravica stanov ni nikaka svoboščina (25. maj 1620, *ibid.*). Včasih opira svoj izpodbijani ukrep na pravne razloge, na primer na stari »modus« (17. avg. 1608, 5:208 a). Navedeni zgledi kažejo, da je še ob zatonu stanovske moči prevladovalo prepričanje, da deželni knez ne more spremeniti deželnih svoboščin. V formulah in zunanostih so se znaki tega prepričanja obdržali še daleč v absolutistično dobo, a dejansko je stanovska moč v primeri z dobo pravega stanovskega dualizma že toliko popustila, da je veljavnosti stanovskih privilegijev zmanjkalo notranje moči in zanje vedno bolj veljajo besede, ki so jih kranjski stanovi l. 1544 izrekli v neki drugi zvezi, da pravo, ki se ne izvršuje, ne zasluži več imena pravo. (»Ain recht on volziehung khain recht haissen mag,« 6:101a). Za to dobo utegne vsaj deloma obveljati Teznerjeva teza o spremenljivosti deželnih privilegijev.

Vendar načelna nespremenljivost po deželnem knezu ni znak, da bi se po njem deželni ročini bistveno ločili od drugih virov deželnostanovskih pravic, bodisi običajnopravnih,¹² bodisi zapisanih¹³ razen v toliko, da lahko postane vsebina teh

¹¹ Značilno za nezaupanje med deželnim knezom in stanovi te dobe je opozorilo deželnih stanov odposlancem, ki so nesli privilegije na vpogled na dvor, naj ne dajo originalnih listin iz rok.

¹² Na običajno pravo se na pr. stanovi sklicujejo, ko branijo svoje pravice pri imenovanju deželnega glavarja in upravitelja (oktober 1527, 5:207), ki jih je nato deželni knez načelno priznal. O razmerju med pisanimi in običajnopravnimi ustavnimi pravili pravijo stanovi v pritožbi dne 28. marca 1809 (5:208 a, 208): »Nesporno in očitno je, da imajo svoboščine vsake dežele svoj izvor in začetek v običajih in starih izročilih in da je treba tak običaj, zlasti če ga deželni knez te dežele potrdi, imeti za enakovrednega pisanemu pravu in se ga trdno držati.« Tu so običaji, iz katerih izvajajo stanovi svoje pravice, razdeljeni v tri vrste: v navadne običaje, potrjene običaje in v običaje, sprejete v pisano pravo (t. j. predvsem v deželne ročine). Bistvene razlike glede obveznosti in spremenljivosti med temi običaji ne moremo ugotoviti. Pripomniti je pač treba, da pojem »potrjenih običajev« (tudi ročini govore ponovno o »aprobiranih običajih«) ni določno opredeljen, in tudi ni jasno, v čem naj bi bila ta aprobacija.

¹³ Kot »svoboščine« so stanovi uveljavljali na primer tudi nekatere pismene zagotovitve deželnega kneza glede monopola za sol (gl. zgoraj). Podobno so šli k deželnim svoboščinam (v širšem smislu) tudi deželnoknežje resolucije o dne 17. apr. 1579 o odpravi mitnine na Vranskem (6:90). Kranjski stanovski arhiv je vseboval posebno zbirko takih deželnih svoboščin, ki jo je v 18. stol. uredil arhivar Peritzhoffer (25:19, Polec v SBL).

pravic prej sporna kakor pa onih, ki jih je vladar potrdil ob nastopu vlade. Kar smo zgoraj na podlagi deželnih gravaminov in njihovih resolucij povedali o nespremenljivosti deželnih svoboščin, velja načeloma tudi za te pravice, ki jih moremo označiti kot deželne svoboščine v širšem pomenu besede in h katerim štejejo vsako normo, ki v konkretnem primeru utemeljuje kako njihovo pravico.

3. Razmerje deželnih ročinov do drugih zakonov. Z ugotovitvijo načelne nespremenljivosti deželnih svoboščin in zlasti ročinov po deželnem knezu, je v zvezi tudi vprašanje o njihovem razmerju do drugih norm v primeru kolizije, torej vprašanje o hierarhiji norm, veljavnih v naših stanovskih deželah. S tem pravno-filozofskim vprašanjem kot takim se stanovi sicer niso bavili, pač pa moremo tedanje naziranje spoznati iz posameznih izjav v konkretnih primerih.

a) V razmerju do državnega prava nemškega cesarstva so stanovi razlagali tudi sebi v prid eksempcijo, ki jo je podeljeval habsburški rodovini ponarejeni, a naknadno potrjeni privilegium maius.¹⁴ V nekem konkretnem primeru so na tej podlagi dali prednost svojim svoboščinam tudi pred državnim pravom. — b) A tudi zoper privilegije vladarske hiše so stanovi uveljavljali svoje svoboščine kot enakovredne, kar je zlasti drastično izraženo v verski pritožbi kranjskih stanov približno iz l. 1600, v kateri pravijo, da bodo svoje privilegije uveljavljali, ko se že vojvoda svojih tako togo (straff) drži. (5:207a). — c) Načelni odgovor na vprašanje o razmerju med deželnimi svoboščinami in raznimi emanacijami deželno knežje zakonodajne oblasti, ki so se zlasti od 16. stoletja dalje (27:346) začele množiti v pravo povodenj »cesarskih in deželnoknežjih rešitev, koncesij, resolucij, milostnih pisem in oprostitev«,¹⁵ je podan že v odgovoru na vprašanje, ali more deželni knez spreminjati deželne svoboščine, zlasti v že navedeni izjavi stanov iz l. 1501 o ničnosti takih ukrepov. V pritožbah se ti, deželnim svoboščinam nasprotujoči čini in norme, označujejo s tehničnim izrazom »novota« (Neuerung, n. pr. augsburški libel za Kranjsko, 2; pritožba 1596, 5:207a). — d) Možnost, da jim kaka svoboščina propade zaradi nasprotnega običaja, ki bi torej imel moč, da razveljavlja deželne privilegije, so skušali preprečiti s tem, da so ob vsaki posamezni koncesiji vladarju zahtevali pismo o neškodljivosti (Schadlosverschreibung). — e) V dobi recepcije je postalo aktualno tudi vprašanje razmerja med deželnimi privilegiji in občim pravom, ki se je začelo pojavljati kmalu po uveljavitvi birokratskega sistema pri deželnoknežjih oblastvih in privedlo do nasprotij zlasti v dobi verskih bojev. Od l. 1584 dalje so se zlasti štajerci pritoževali, da je v nižjeavstrijskem regimentu (vladi) vedno več doktorjev, ki deželnih svoboščin ne poznajo in preglasujejo deželane (33:397). Svoje gledanje na načelno razmerje med deželnimi svoboščinami in občim pravom so okrog l. 1606 izrazili kranjski stanovi s stavkom, da imajo deželni privilegiji prednost pred občim pravom (»den gemainen rechten«, 5:208a), kar je v skladu z znano paremijo, da deželno pravo prednjači pred občim. — f) Neko nadrejenost deželnih svoboščin nad privilegiji drugih oseb, zlasti duhovščine, mest, trgov, cehov itd. moremo videti v določbi insburškega libela iz l. 1518 (1), naj se te svoboščine prilagode deželnim svoboščinam. — g) Vprašanje o razmerju deželnih svoboščin do stanovske zakonodaje moremo teoretsko rešiti v tem smislu, da stanovi lahko svoje svoboščine kršijo, kajti volenti non fit iniuria. (Podrobneje o stanovski zakonodaji gl. spodaj.)

Kot zaključek gornjih razmotrivanj o bistvu deželnih ročinov se vračamo na prvotno postavljeno vprašanje o njihovem razmerju do pojma ustavnih zakonov (togih

¹⁴ »So ist es bisher allwegen dafür gehalten worden, das das hochlöblich hauss Oesterreich so welches ainem khönigreich zuuergleichen für alle churfürsten vnd fürsten des reichs, nicht weniger als das khönigreich Behaimb, privilegiert vnd für das cammergericht vnd khayserliche geschribne recht befreyt seye, sonder nach seinen selbst wolhergebrachten statuten, ordnung vnd sätzen zurihten hab.« (25. nov. 1577, 5:207a).

¹⁵ »... Kayser- vnd landtsfürstliche erledigungen, concessionem, resolutionen, gnadenbrieff vnd befreyungen...«. Citirano po potrditvi štajerskega deželnega ročina z dne 28. septembra 1631 (1).

ustav). Pri tem prihajamo do sklepa, da se ustavna pravila (t. j. ročini in ostale deželne svoboščine) stanovske monarhije na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem razlikujejo od tega pojma predvsem po pomanjkanju ideje o konstituenti, sličijo pa po svoji načelni nespremenljivosti in nadrejenosti nad nekaterimi drugimi normami. Deželni ročini posebej pa ustrezajo v razliko od drugih ustavnih pravil togim ustavnim zakonom, tudi po povečanih formalnih garancijah za svojo nespremenljivost. Te garancije so: formalni zapis,¹⁶ zaščita, ki jo nudi pogojna prisega in splošna denarna kazen za prestop ročinov (slednja pa je ostala skoraj gotovo le na papirju¹⁷). — Čeprav so torej naši deželni ročini še znatno oddaljeni od togih ustavnih zakonov v tehničnem pomenu besede, jih vendar lahko po nekih lastnostih smatramo za predstopnjo tega tipa norm, vendar s pripombo, da je neposredno do kodifikacije modernih ustav tudi pri nas »vodil drug zgodovinski razvoj« (46 a:180).

II. Deželni ročini kot viri ustavnega prava v vsebinskem pogledu.

Ustavna pravila se po vsebini razlikujejo od drugih pravnih pravil po tem, da vsebujejo temelje državne organizacije. To pomeni, da določajo najvišje organe v državi, njih delokrog in medsebojno razmerje in s tem obliko države ter sploh vse to, kar se hoče zavarovati pred spremembo po navadni zakonodaji, zlasti tako imenovane državljanske pravice (46 a:175 s, 186 s). Ta vsebinski vidik je uporaben tudi za dobo deželnih stanov in posebej za presojo vsebine naših deželnih ročinov. Pri tem prihajamo do osnovne ugotovitve, da so norme deželnih ročinov namenjene v prvi vrsti zagotovitvi pravic deželnih stanov in da so pod tem vidikom uvrščene tako norme o najvišjih državnih organih kakor tudi o pravicah prebivalcev dežele. Zato je za razumevanje nadaljnjega razpravljanja o vsebini deželnih ročinov potrebno obrazložiti teoretski pojem deželnih stanov zlasti kot nosilcev oblasti.

Deželne stanove¹⁸ je l. 1786 opredelil J. J. Moser v spisu »Von der teutschen Reichsstände Landen« (str. 322) takole: »Deželni stanovi so in se imenuje corpus onih podanikov, ki jih mora deželni knez na podlagi deželnih svoboščin in običajev v določenih zadevah vprašati za svet ali pa tudi za privoljenje; ki tudi sicer urejajo marsikatero zadevo, tičejo se deželne blagajne, o njej vse potrebno ukrepajo, ali imajo sploh kaj besede glede nje (42:476). Ta definicija se v bistvu sklada z Luschinovo, ki označuje stanove kot kroge oseb in korporacij, ki so v posameznih deželah po ustavi poklicani k sodelovanju pri določenih vladarskih činih (31:370), t. j. k pristanku ali svetovanju v splošnih deželnih zadevah (28:218). Kot glavni značilnosti pojma deželnih stanov navaja Below v bistvu skladno z gornjima opredelbama prvič, da gre za skupino privilegiranih oseb, katerih medsebojna zveza ne temelji na fevdnih odnosih do skupnega gospoda, marveč na skupni povezanosti z določenim teritorijem; drugič pa, da ima ta skupina pravico do sodelovanja pri vladi (41:59 ss).

Značaj stanov kot reprezentance dežele je po prevladajočem naziranju priznan v tem smislu, da so se stanovi imeli za korporativno zastopstvo vse dežele, za »deželo« (Landschaft) in ne le za zastopnike svojih in svojih podložnikov interesov. To zastopstvo ni reprezentance pojavlja dvoje naziranj o tem, kdaj so določeni privilegirani sloji pridobili to stopanji, ampak na ustavi (28:221). Vendar se med zastopniki mnenja o značaju stanov kot reprezentance pojavlja dvoje naziranj o tem, kdaj so določeni privilegirani sloji pridobili to svojstvo in s tem postali deželni stanovi v pravem pomenu besede. Po prvem mnenju imajo

¹⁶ Prim. Georgenberski privilegij: »Ne aliquis de successoribus ... in ministeriales et provinciales nostros impie presumat agere, iura nostrorum ... scripto statuimus comprehendere ac privilegio munire«. V privilegijih iz l. 1365 beremo, da so nastali posebno zato, ker se spomin na vse stvari s potekom časa izgublja, če ni v pismu ovekovečen in potrjen.

¹⁷ Večina ročinov, t. j. potrditev obstoječih svoboščin, vsebuje ob koncu splošno kazensko klavzulo, ki predpisuje denarno kazen za kršitev svoboščin (včasih 50, včasih 100 zlatih mark). Od te kazni pripade polovica deželnemu knezu, druga polovica pa deželi (na pr. kranjski ročin iz l. 1520, 1567, 1593; koroški iz l. 1520). Po nekaterih ročinih pa pripade druga polovica »oškodovancu« (na pr. štajerski privilegij iz l. 1237, kranjska Zlata buča iz l. 1460).

¹⁸ Naziv »stanovi« (Stände) ni tako star kot ustrezni pojem, marveč ga prvotno nadoomeščajo druge označbe, kakor na pr. »Herren, Ritter und Knecht«, včasih tudi Landschaft. Izraz stanovi se je za ta sloj pojavil verjetno najprej na Nizozemskem in se je na nemškem ozemlju udomačil pod cesarjem Maksimiljanom I. (41:68; 49:670 op. 113). Tudi pri nas se pojavlja ta naziv v tej dobi, v občo rabo pa pride sredi, še bolj pa proti koncu 16. stoletja.

deželni stanovni od prvih početkov svojih pravic do sodelovanja pri vladi dežele reprezentativni značaj (28:217; 41:129). Po drugem ga privilegirani sloji pridobe šele v dobi, ko se v zvezi s pravico deželnih velikašev do odobritve davkov začnejo vršiti deželni zbori, torej v 15. in 16. stoletju (Spangenberg, Rachfahl — 28:218 s; 47:1142; deloma tudi Mell, 33:135, 153, 61 s). Po prvem štejemo k predzgodovini stanov doba, ko so stanovni le dejansko delovali kot svet, ne da bi bili k temu po kaki pravni normi pozvani; po drugem spada k predzgodovini stanov doba pred uvedbo stalnih deželnih zborov, doba, v kateri da so zastopali deželni velikaši le sebe in svoje podložnike. K temu drugemu mnenju pravilno pripominja Below, da je taka ločitev dob težavna in je sploh težko govoriti o takem postopnem napredovanju stanovskih pravic, ker ponekod opažamo prav nasprotno, namreč njihovo postopno utesnjevanje (41:128/9). Res pa je, da moremo o izoblikovani stanovski državi v ožjem pomenu besede govoriti šele v 15. oziroma 16. stoletju, vendar se od dotedanjih stanov ne razlikuje po ideji reprezentance, marveč po zunanji organizaciji (prim. 41:63). — Pojmovanje deželnih stanov kot zakonite reprezentance ex lege vodi do ločitve prebivalcev v dve skupini, v aktivne in pasivne državljane (47:1150). Podložniki niso popolnoma brezpravni, a ne morejo sami zastopati svojih pravic, so v položaju nekake nesvojepravnosti (28:221/2).

Opisani položaj stanov posega bistveno v same temelje deželnostanovskega družabnega ustroja, ki se razlikuje od moderne države po razdelitvi v dve sferi: stanovsko in deželno-knežjo. Ta razdelitev je bistvo stanovsko-monarhičnega dualizma. Nauk o njem sloni zlasti na Gierkejevem delu *Deutsches Genossenschaftsrecht* (28:221) in se izraža v pravilu, da so si deželni knez in stanovni v razmerju dveh medsebojno relativno neodvisnih in samostojnih nosilcev državnega prava in državne oblasti, ki še nista povezana v višjo in organsko enoto (28:221, 247; 56:165). Deželnemu knezu in njegovim pravicam stoji nasproti dežela (31:383). Nad njima ne stoji država, marveč pravni red. (41/I. izd: 248). Pravice deželnega kneza (*iura regia*) so omejene po pravicah deželnih stanov (*iura regni* — 54:IV, 14, 89). Kolikor ni določena zadeva v izključni pristojnosti enega ali drugega, jo rešujeta bodisi v vzajemnem sodelovanju (zlasti sodstvo in vojska) ali pa po medsebojnem pogajanju (42:475, 488 ss); v slednjem primeru imajo sporazumi obeh nosilcev oblasti značaj pogodb.

Vendar pravice stanov do sodelovanja pri vladi niso samonikle, marveč izhajajo iz deželnega kneza ter so v tem smislu stanovni njegova tvorba (28:220; 47:1158). Obseg poslov, do katerih si stanovni laste pravico soodločanja, je le v majhni meri zapisan, v ostalem pa odvisen od vsakokratnega razmerja moči. Zato je ena od značilnosti dualističnega državnega ustroja njegova »nepopolna tehnika« (Rachfahl), zaradi katere opažamo neprestano valovanje v razmejitvi pristojnosti med deželnim knezom in stanovni.

Razmerje med deželnim knezom in stanovni ni obstajalo zgolj v prirejenosti kot dveh nosilcev oblasti, marveč so bili stanovni v tistih deželnih zadevah, v katerih niso dosegli pravice soodločanja, obenem podaniki svojega deželnega kneza. To priznava do neke meje Below ki ob spoznanju, da ni vse razmerje med deželnim knezom in stanovni vsebovano v dualizmu, pripominja: »Kakor zgodovinski razvoj sploh ne proizvajajo zgolj logičnih tvorb, tako je tudi v tem primeru nekaj, kar se upira logični razlagi, vendarle realno« (41:130).

S tem so v glavnih obrisih podani temeljni znaki in lastnosti stanov ter njihovo razmerje do deželnega kneza, kakor jih moremo razbrati iz važnejših teoretskih del o državnopravnem značaju stanovske monarhije. To teoretsko konstrukcijo moramo imeti pred očmi tudi pri študiju razmer v zgodovini naših dežel, ne zato, da bi te razmere nekritično silili vanjo, marveč zato, da jo primerjamo s podatki naših virov in tako pripomoremo do strnitve naših zgodovinskih spoznanj iz državne zgodovine v enoten, primerjalnopravno podprt in notranje izgrajen sistem. S tega vidika pomeni študij deželnih ročinov kot virov našega ustavnega prava v vsebinskem pogledu v znatni meri obenem tudi ugotavljanje zapisanih temeljev stanovskega dualizma pri nas, torej onih norm, iz katerih so stanovni izvajali svoje pravice do sodelovanja pri vladnih činih, ali sploh omejevali pravice deželnega kneza. V prvi vrsti prihajajo tu v poštev pravila o razmejitvi kompetenc.

Kompetence vrhovnih državnih organov v raznih dobah so odvisne od vsakokratnega pojmovanja države in njenih nalog. Za svoji glavni nalogi je srednjeveška država imela ohranitev miru na znotraj (sodstvo) in na zunaj (vojska). Poleg teh dveh dolžnosti je imel vladar nalogo preskrbeti finančna sredstva za njihovo izvedbo. Prvotno je bil s tem začrtani delokrog vladnih poslov v pristojnosti deželnega kneza,¹⁹ pozneje pa so iz raznih razlogov prehajala določena področja — predvsem finančna zakonodaja — pod vplivno sfero stanov. Prav v zvezi s tem razvojem so nastajali

¹⁹ Tu se oziram le na razmerje med deželnim knezom in stanovni. Kako izvaja deželni knez svojo državno oblast iz cesarja, je posebno ustavnogodovinsko vprašanje v zvezi z nastankom teritorijev pri nas.

deželni ročini, v katerih torej položaj deželnega kneza ni neposredno predmet zanimanja, marveč le v zvezi z razmejitvijo kompetenc do deželnih stanov na označenih treh področjih²⁰, od katerih je zlasti tretje za izoblikovanje stanovsko-dualistične monarhije osnovnega pomena.

Izven označene trodelne kompetenc so si predhodniki deželnih stanov na Štajerskem — ministeriali — že zgodaj pridobili vpliv na imenovanje novega deželnega kneza v primeru, da bi dinastija deželnih knezov izumrla. Pri prehodu od Traungaucev na Babenberžane so le dejansko sodelovali (Georgenberški privilegij 1186); ko so l. 1237 postali državno neposredni, jim je cesar zagotovil pravico, da bo deželo podelil novemu deželnemu knezu le na njihovo prošnjo. Dobo brezvladja po smrti zadnjega Babenberžana so ministeriali izrabili, da so storili korak naprej in dodali v Georgenberški privilegij izrečno določbo, da si smejo sami izbirati deželnega kneza (ministeriales nostri ad quemcunque velint divertant.²¹ L. 1277 jim je cesar znova potrdil pravico po privilegiju iz l. 1237, ki pomeni pač pravico do svetovanja, ne prav do volitve deželnega kneza (33:105). — Ko se je ustalila oblast habsburških deželnih knezov, so te določbe postale obsoletne. — Prav tako so v poznejšem državnem razvoju izgubile praktični pomen določbe o realni uniji z Avstrijo, bodisi da so jo zapovedovale (1186) ali prepovedovale (1237), o državni neposrednosti Štajerske (1237, 1277) in dodatek h Georgenberškemu privilegiju, verjetno iz l. 1239, s katerim si je deželni knez zagotovil zvestobo ministerialov tudi za primer, da pade v nemilost pri cesarju. Vse te določbe so vsaka po svoje vplivale na porast ali pojanje moči deželnih velikašev svoje dobe in so zgodovinsko zanimive kot zunanja znamenja razvoja, ne moremo jih pa šteti med temeljne veljavne norme poznejšega državnega razvoja.

1. Pravila o sodelovanju deželnih stanov v finančni zakonodaji in upravi so pri nas kot v večini drugih dualističnih teritorijev osnovne norme stanovskega ustroja, kakor se sploh na finančnem področju ob načelu ločitve deželnoknežje in deželne blagajne že na zunaj najjasneje izraža stanovsko-monarhični dualizem. Pravice finančne narave, vsebovane v deželnih ročinih, so zlasti naslednje tri: določbe o deželnih davkih, določbe o mitninah posebej ter o kovanju novcev. Ker tvorijo te norme obenem pot, po kateri so stanovi s spretno izrabo svoje politike po načelu *do ut des* dosegli sodelovanje v splošnih deželnih zadevah, združujemo z opisom njihovega razvoja tudi vprašanje o osnovah tega sodelovanja, kolikor ne spada vsebinsko v eno pozneje obravnavanih panog.

a) Doba nastanka osnovnih listin in obenem predzgodovine stanovskega ustroja je v večini nekdanjih notranjeavstrijskih dežel doba nastanka stanovskih pravic v finančnih zadevah. Pri tem prednjačijo ne le pri nas, ampak sploh v »svetem rimskem cesarstvu nemške narodnosti« štajerski ministeriali.

Davki. Že v Georgenberškem privilegiju so štajerski ministeriali, prvič priznani kot korporacija (30:132), pridobili prvo in osnovno pravico glede javnih dajatev z določbo, da novi deželni knez ne bo na Štajerskem po svojih organih vršil izterjavanj, kot so običajna v Avstriji. Da so s tem mišljene davčne zahteve, je v literaturi nesporno. Določba je sprejeta tudi v privilegije iz let 1237, 1277 in 1292. — Navedena določba sama na sebi ne pomeni pravice ministerialov dovoljevati zvišanje dajatev (Steuerbewilligungsrecht), marveč njihovo brezizjemno prepoved. Zato pravilno pripominja Mell, da deželni velikaši s tem, da so začeli dovoljevati davke, niso razširili svojih pravic.

Tak pristanek predvideva tudi sklep državnega zbora iz l. 1231, ki določa, da more vladar izdajati »constitutiones vel nova iura« le s pristankom deželnih velikašev (maiorum et meliorum terrae). Mnenja, kakšen vpliv za naše kraje je imel ta sklep, ki ga nanašajo na predpis

²⁰ Tudi vladarske pravice so v glavnem vsebovane pod tem vidikom, zato so v deželnih ročinih le pomanjkljivo opisane. Omenja se na pr. vladarjeva pravica pomilostitve zločincev (Koroška 1558), pravica prvenstvenega poplačila terjatev iz zapuščin (prav tam) ter pravica razpolaganja z zapuščinami, ki so ostale brez dediča (Kranjska 1510). Številne listine deželnih ročinov imajo za predmet vladarjevo pravico podeljevanja ekspektanc na fevde, t. j. pravico obljubiti fevd določeni osebi za primer, da bo fevd zapadel (skupni gravamen Štajerske, Koroške in Kranjske v Innsbrucku l. 1518; Kranjska 1567). Koroška listina iz l. 1544 se sklicuje na svoboščine avstrijske vladarske rodovine, da njeni podaniki ne smejo sprejemati fevdov izven dežele.

²¹ Luschin stavlja ta dodatek v l. 1249. Druga mnenja o času nastanka tega dodatka prim. Mell (33:103).

dajatev, so različna. Dočim mu priznava Luschin (28:297), upošteva ob enem vpliv Georgenberskega privilegija, znaten pomen, mu ga Mell (33:122) posebno z ozirom na gornjo določbo Georgenberskega privilegija odreka in je z Rachfahлом mnenja, da se je načelo omejevanja deželnega kneza pri predpisu dajatev razvilo v posameznih teritorijih samostojno.

Mitnine. Drugo načelno normo, nanašajočo se posebej na mitnine, je uvedel privilegij iz l. 1237, predpisujoč, da se morajo mitnine znižati na višino, na kateri so bile v dobi vojvode Leopolda in prepovedujoč, da bi jih kak deželni knez v bodoče zviševal. Tudi tej določbi, ponovljeni v privilegijih l. 1277 in 1292, nahajamo vzporednico v državni zakonodaji in sicer v mogućem deželnem miru iz l. 1235.

Novci. Privilegij iz l. 1237 vsebuje tudi normo, ki izrečno predpisuje pristanek deželnih velikašev, t. j. višjih ministerialov, na prekovanje novcev, ki je bilo eno sredstev, s katerimi so skušali deželni knezi izboljševati svoj finančni položaj. Ta pristanek mora biti po privilegijih iz let 1237 in 1277 splošen, po privilegiju iz l. 1292 pa zadošča že pristanek dela velikašev (30:149), vendar je v poznejšem pravu obveljala prva, za deželane ugodnejša norma (gl. spodaj).

V drugih splošnih deželnih zadevah pristanek ali sosvet deželnih velikašev ni predpisan ne posredno, ne neposredno, pač pa je že v tej dobi izpričanih več primerov dejanskega sosveta.²² Od teh je zlasti zanimiv poklonitveni shod ministerialov l. 1292, ki je bil sklican med drugim zaradi posvetovanja o splošnih deželnih zadevah (28:218 s). Sporazum med deželnim knezom in deželnimi velikaši, torej pristanek slednjih, moremo domnevati tudi pri nekaterih važnejših spremembah privilegijev, zlasti ob okrnitvi l. 1239 (30:137 s).

Dve od naštetih norm o kompetenci vrhovnih državnih organov omejujeta oblast deželnega kneza v deželnih zadevah, tretja pa naravnost določa pravico deželnih velikašev do soodločanja v skupnih deželnih zadevah javnopravnega značaja. Ta pravila, ki dajejo poleg določbe o pogojni prisegi štajerskim privilegijem, zlasti onim iz 13. stoletja, značaj ustavnih listin (prim. 33:122), so ne le prvi izraz dejstva, da so se štajerski višji ministeriali, čeprav še ne združeni v zaključen krog (33:104), »začeli čutiti kot deželni stanovni« (30:134), marveč so tudi pravna osnova, na kateri so nasledniki teh ministerialov pri upravljanju splošnih deželnih zadev — stanovni v ožjem pomenu besede — zlasti v 15. in 16. stoletju gradili svojo pravico do udeležbe pri vladi dežele.

Osnovni listini deželnih ročinov Koroške in Kranjske, privilegija z leta 1338, ne bi za poznejšo zgodovino stanovskega dualizma teh dveh dežel imeli posebnega pomena, če ne bi vsebovali v svojem zaključnem členu določbe, da naj se koroški in kranjski plemiči v vseh stvareh, ki niso vsebovane v tem privilegiju, ravna po pravu štajerskih plemičev. (Prim. poročilo opata vetrinjskega; 7:181, 213 in Malova pojasnila 32:9). Da so pri tem neposredno mislili predvsem na štajerski privilegij iz l. 1277, je bilo že ugotovljeno (25:259) in izhaja morda posredno tudi iz dejstva, da so štajerski stanovni približno ob istem času dosegli nemški avtentični prevod in potrditev prav tega privilegija (25:260). Namig, katere določbe štajerskega privilegija so bile predvsem mišljene, se zdi Levcu vsebovan v Zlati buli Friderika III. za Koroško iz l. 1444 in za Kranjsko iz l. 1460, s katerima je potrdil svoboščine iz l. 1338 in dodal nekaj iz štajerskih svoboščin vzetih določb. Pri tem se je znal v koroški Zlati buli izogniti izrečnemu zapisu pravice deželnih stanov, da privolijo v kovanje slabšega novca, v kranjski pa sploh vseh določb, ki so omejevale oblast deželnega kneza na javnopravnem področju. Vendar Zlati buli nista edini merodajni za odgovor na vprašanje, katere štajerske določbe so dobile s privilegijem iz l. 1338 veljavo na Koroškem in Kranjskem, marveč nas o tem pouči tudi poznejša praksa.

Štajerska pravna pravila, katerih praktično uporabo na Kranjskem sem mogel dosedaj zaslediti, razpadajo po izvoru v dve skupini: v skupino pravil, povzetih po štajerskih osnovnih listinah, zlasti po privilegiju iz l. 1277, in v skupino drugih pravnih pravil. V prvo,

²² To deloma celo že pred nastankom Georgenberskega privilegija, kot spričujejo zgledi, ki jih naveda Luschin (30:123).

ustavnopravno važnejšo skupino, spadajo razen določb, sprejetih v Zlato bulo (predvsem osebnopravne zadeve), in važne norme o pogojni prisegi, zlasti norme o omejitvi finančnih pravic deželnega kneza, na katere se kranjski stanovi včasih izrečno sklicujejo, kakor na primer v pritožbi iz l. 1595 (vročeni 13. marca 1595). V njej se ob sklicovanju na privilegije, ki jih imajo enako kot Šta'erci, pritožujejo proti temu, da jim deželno-knežja komora brez njihove vednosti in pristanka nalaga carine, mitnine, doklade in podobne »eksakcije« (prim. dikcijo Georgenberškega privilegija). Enako so se kranjski stanovi tudi ob drugih priložnostih sklicevali na štajerske privilegije v finančnih zadevah (na pr. 1597, 5:207a). Od drugih določb štajerskega ročina so nekoč v 16. stol. stanovi obrnili sebi v prid celo normo Georgenberškega privilegija, da je cesar zaščitnik stanovskih pravic, čeprav je bila tedaj praktično in teoretsko obveljavo (11:II. 308).

Izpričani pa so nam dalje tudi primeri uporabe ostalega štajerskega prava na Kranjskem, na primer reformacije deželne pravde (Landrechtsreformation; gl. gravamen iz l. 1606, 5:208a) in Gorskih bukev. Koliko so se taki zakoni zavestno in neposredno uporabljali na podlagi določbe deželnega ročina iz l. 1338, se zaenkrat ne da reči, vendar so ohranjeni viri, ki kažejo na to, da te določbe pri prenosu veljavnosti za Kranjsko niso imele odločilnega pomena (37:104 s; nasprotnega mnenja na pr. 12:28, 227). Zdi se, da je na prevzem tega dela štajerskega prava vplivala v prvi vrsti dejanska potreba, pa tudi neka zavest pravne povezanosti s Šta'ersko, ki v privilegiju iz l. 1338 ni bila šele uvedena, marveč je v njem dobila le formalnega izraza. Ta pravna povezanost, ki jo je privilegij iz l. 1338 pač utrdil, čeprav se je prvotno nanašal le na stanovske svoboščine, je že sama na sebi bila dovolj močna za presajanje drugih pravnih norm na kranjska tla.

Med pravili, ki so po zaključni določbi privilegija iz l. 1338 dobila obvezno moč na Koroškem in Kranjskem, nahajamo torej — in ne v zadnji vrsti — določbe o omejitvi oblasti deželnega kneza v finančnih zadevah. Zato upravičeno navajamo ta privilegij kot mejnik v razvoju stanovskega ustroja teh dveh dežel.

To ne velja v polni meri o privilegijih iz l. 1365 in 1374 za Slovensko Marko z Metliko in Istro. Odrejšajo sicer deželnoknežje pravice napram posameznim deželanom in vsebujejo nekatere temeljne norme o sodstvu. Tudi se v njih deloma kaže novo pojmovanje privilegiranih stanov, ko privilegij iz l. 1374 za Istro označuje svojega predhodnika iz l. 1365 kot deželni in ne le viteški privilegij (25:266). Vendar ne ta ne drugi privilegiji ne vsebujejo nikake določbe, po kateri bi deželani kot korporacija omejevali deželnoknežjo oblast v javnih zadevah ali bi je bili celo deloma deležni. Pri tem opazimo, da so privilegiji in njihove potrditve naslovljeni le »vitezom in hlapcem« teh teritorijev, torej le nižjemu plemstvu, ki v drugi polovici 14. stoletja še ni tvorilo sestavine deželnih stanov, ampak se je šele začelo povzpensati do tega mesta. Zato je privilegij iz l. 1365 zagotavljal tem plemenitašem njih osebni privilegirani položaj, ni jim pa še priznaval značaja deželnih stanov in v teh svoboščinah ni govora ne o finančnih pravicah deželanov v zvezi z deželnimi davki, ne o siceršnjem sodelovanju pri upravi dežele. Da pa so tudi ti plemenitaši, vsaj kar se tiče sodstva, imeli svojo izgrajeno pravno organizacijo, priča dejstvo, da so imeli pravico do svojega lastnega ogradnega sodišča. Pravi položaj deželnih stanov pa so verjetno dobili šele z udeležbo v kranjskem deželnem zboru.

b) Po prvih letih habsburške vlade v posameznih deželah nastopi obenem z ustalitvijo nove dinastije nekaj zastoj v razvoju in potrjevanju deželnih svoboščin, ki ga Luschin pripisuje previdnosti stanov, da ne bi s predložitvijo privilegijev v potrditev dosegli kak nenameravan učinek (30:150). Zato v tej dobi do 1414 tudi ne moremo zabeležiti izdatnega formalnega zapisa novih stanovskih pravic do sodelovanja, pač pa veljajo dotodaj pridobljene pravice še naprej in se začjenja jasneje izražati tudi pravica stanov odobriti davke. Tako označuje to dobo miren razvoj, brez posebnih napetosti med vladarjem in stanovi, ob medsebojnem upoštevanju obojestranskih privilegijev (30:153). Za dobro razmerje med obema strankama je značilno, da je deželni knez potrdil štajerskim deželanom v avtentičnem nemškem prevodu iz l. 1339 prav najboljše njihovih privilegijev, namreč Rudolfov iz l. 1277 in da je istega leta v novčnem redu ponovno priznal stanovom pravico, da ti pristanejo na prekovanje novcev (4:179). Vendar bo še posebno za Koroško in Kranjsko utemeljena Mellova za Štajersko izrečena domneva, da o splošnem sodelovanju stanov in o bistveni omejitvi deželnoknežje oblasti še ne moremo govoriti (33:102).

c) Leto 1414 ne pomeni le začetka pravih deželnih ročinov, marveč uvaja tudi novo dobo v razvoju deželnih stanov, ki se notranje izgrade in na zunaj ojačijo zlasti svojo pravico, soodločati pri vladi. Morda je prav ta razvoj deželnih stanov prispeval h koncu ustolitvenega obreda na Gosposvetskem polju, ki je temeljil na bistveno drugačni ideji o reprezentanci dežele in ki se je zadnjič vršil prav v letu rojstva deželnih ročinov. Znak dobe od l. 1414 do 1620, ki pomeni dobo deželnih stanov v ožjem pomenu besede, so denarne stiske vladarjev in pojav stalnih deželnih zborov kot rednih organov deželnih stanov za udeležbo pri vladi dežele. Ker je glavni namen deželnih zborov odobritev deželnih davkov (Landtage sind Geldtage), moremo pripisovati nastanek teh zborov v prvi vrsti stanovskim finančnim pravicam, ki so torej nekako sredstvo stanov pri prizadevanju do soudeležbe pri vladi. Deželni zbori so izrazit plod stanovskega dualizma zlasti in tem — če se tu ozremo le na njih finančno-pravni značaj — da tvorijo rezultat kompromisa med deželnim knezom in stanovi, ko na eni strani stanovi odstopajo od načela davčne prostosti, na drugi strani pa vladar priznava njihovo pravico, odobriti davke in skuša to odobritev doseči z drugimi koncesijami. Tako zavzemajo stanovske finančne pravice nekako osrednje mesto v zgodovini naše stanovsko dualistične ustave in so posredno tudi podlaga za nadaljnjo izgraditev stanovskih organov in za običajnopravno ureditev občevarja med deželnim knezom in stanovi v 16. stoletju, v klasični dobi dualizma (prim. 47:1145; 33:153).

Kljub vsemu temu pomenu finančnih pravic stanov v 15. in 16. stoletju, kljub vplivu, ki so ga imeli v splošnih deželnih zadevah in slednjič kljub razvoju deželnih privilegijev v tej dobi, je značilno, da pravice sodelovanja stanov v finančnih ali drugih skupnih deželnih zadevah niso doživele novega formalnega zapisa v kaki ustavni normi, ampak da so privilegiji 13. stoletja kot jedro deželne ročina na Štajerskem in kot subsidiarni vir na Koroškem in Kranjskem ostali v glavnem edina zapisana podlaga stanovskih pravic. Le izjemoma se v tej dobi ponovi kaka osnovna določba finančnega značaja, tako na pr. določba o ukinitvi neobičajnih mitnin (Štajerska 1445). V ostalem pa velja za to javnopravno panogo običajno pravo, ki je v tesni odvisnosti od politične moči ene ali druge stranke, tako da običajnopravna pravila stanovskega ustavnega prava glede razmejitve kompetenc nihajo obenem z nihanjem v razmerju moči. V tem nihanju si stanovi večkrat prisvoje soodločanje v marsikateri deželni zadevi, da bi pa ravnali z deželnim knezom, kakor da bi bil papirnat ali naslikan, kot se je pritoževal nadvojvoda Karel, se vendar ne bi dalo brez pretiranja trditi.

d) Kakor je vzpon stanov kot vrhovnih deželnih organov v tesni zvezi z njihovimi finančnimi pravicami, tako je tudi njihovo vztrajanje na tem položaju odvisno od tega, koliko si znajo te pravice ohraniti. Čim začenjajo privoljevati v deželno-knežje denarne zahtevke, ne da bi znali obenem učinkovito uveljavljati svoje protizahtevke, nastopi prehod v dobo absolutizma. Razvoj v tej smeri se začne ob prehodu iz 16. v 17. stoletje in se kaže v polemikah med deželnim knezom in stanovi, v graminih in njihovih resolucijah. Tako so na primer kranjski stanovi v instrukciji z dne 11. avgusta 1610 čutili potrebo opozoriti, da je njihova kontribucija (t. j. deželno-zborna denarna odobritev) »prostovoljna in neobvezna dajatev«; naročali so svojim odposlancem, naj se z vsemi razlogi odločno upro poskusu, da bi se ta kontribucija sprejela brez dodanih pogojev, kar bi pomenilo, da odslej naprej ni več prostovoljna (5:208 a). Na taka in podobna pisma so stanovi večkrat dobivali odgovore, ki iz njih čutimo že preokret v novo smer. (Na pr. resolucija z dne 21. julija 1609; *ibid.*) Razumljivo je, da v absolutistični dobi ne moremo zabeležiti nikake nove temeljne norme o sodelovanju stanov v finančnih ali drugih deželnih zadevah.

Po tem pregledu sodelovanja deželnih stanov pri finančni zakonodaji in ostalih deželnih zadevah v raznih dobah prihajamo do zaključka, da so osnovna pravila za vse tri dežele, Štajersko, Koroško in Kranjsko, vsebovana že v osnovnih listinah štajerskega ročina, ki so bile sicer podeljene stanu ministerialov, a so jih uporabili sebi in prid tudi poznejši deželni stanovi, in da so načelne določbe teh listin služile

za formalno podlago vsemu poznejšemu razvoju običajnega prava. Na opisanem področju sodelovanja deželnih stanov pri vladi dežel, v finančnih in drugih z njimi povezanih zadevah, prihaja najjasneje do izraza ona plat skupnega opravljanja vladnih poslov po deželnem knezu in stanovih, ki jo Otto Brunner označuje kot »medsebojna pogajanja«.

2. Temeljne norme naših deželnih ročinov o vojaških zadevah določajo predvsem dolžnosti in pravice deželnega kneza in deželanov v primeru obrambne ali napadalne vojne.

Dolžnost vladarja (oziroma njegovega namestnika deželnega glavarja) je, da skrbi za obrambo pred napadi zunanjih in notranjih sovražnikov, torej da z vojno silo skrbi za red in mir. To določa koroški privilegij o deželni pravdi in deželskih sodiščih iz l. 1444, ki nalaga tem organom dolžnost, da preprečujejo upore in napade sovražnikov. Obenem določa dolžnost deželanov, da morajo pri tem na njih poziv pomagati. Podobno urejata dolžnost deželanov pri obrambi dežele privilegija za Slovensko Marko z Metliko in Istro iz l. 1365 z določbo, da mora deželan po svojih močeh pomagati deželi ali gospostvu, ki mu pripada, če je to zapleteno v vojno.

Glede napadalne vojne je v deželnih ročinih še večji poudarek na dolžnostih deželnega kneza. Po privilegiju iz l. 1365 je predpisano le, da mora deželni knez vitez, ki se take vojne udeleži, plačati nagrado kot udeležencem iz drugih dežel. — V insbruškem libelu (1518) nahajamo sled prizadevanja deželnih stanov, da čimbolj omeje napadalne vojne, v Maksimilijanovem zagotovitilu, da v bodoče ne bo začel vojne, ki bi prizadela dežele, brez njihove vednosti. S tem je cesar ponovil svoje zagotovilo iz l. 1509, ki ga dotlej ni dosledno držal (30:160) in na katero so ga stanovi opominjali že l. 1510 v skupnem augsburškem libelu. Določba insbruškega libela bi tvorila, če bi se v praksi dosledno izvajala, važno priznanje stanovske oblasti v vojnih zadevah.

Če skušamo te temeljne norme z upoštevanjem običajnopravne prakse presoditi glede na osnovni problem deželne ustavne zgodovine — dualizem, je potrebno ločiti vojno poveljstvo, to je notranjo vojaško organizacijo od vojnih dejatev in pomoči dežel. Vrhovna vojna poveljstvena oblast je v rokah deželnega kneza; višji poveljniki so običajno njegovi zastopniki v izvrševanju te dolžnosti. V vojaškem ustroju so deželani praviloma podrejeni poveljstvu deželnega kneza. Zato nosi tudi glavno skrb in odgovornost za obrambo dežele deželni knez. — Pri izvrševanju te svoje dolžnosti je deželni knez navezan na materialno pomoč dežel, zlasti na njihove denarne prispevke. V tej zvezi se v vojaških zadevah prav tako kot v finančnih (kar je deloma eno in isto), izrazito kaže dualistični ustroj stanovsko-monarhističnega teritorija v medsebojnih pogajanjih med deželnim knezom in stanovi, pa tudi med stanovi raznih dežel o vojni pomoči. Značilen pojav tega sistema so odobritve denarnih ali drugih prispevkov v vojne namene pod pogojem, da jih bo deželni knez uporabil le za obrambo dežele, ki jih je dala. S tem so v glavnih črtah podane le osnove deželne brambe z vidika obeh nosilcev oblasti in njunih kompetenc, medtem ko vsebujejo deželni ročini še številne podrobne norme o organizaciji vojske.

3. K temeljnemu pravilu o sodstvu štejemo pravila o osnovnih načelih sodnega postopka ter načelno razdelitev sodne pristojnosti. Duhu naših ročinov, ki motre ves državni ustroj z vidika privilegiranih stanov, ustreza nadalje, da ločimo posebej sodstvo za privilegirane stanove od sodstva teh stanov nad podložniki. Če s teh vidikov odberemo iz številnih določb deželnih ročinov, ki večkrat do potankosti urejajo nekatera vprašanja sodnega postopka in znatno presegajo okvir temeljnih pravil, nekaj najvažnejših določb, dobimo naslednje osnove sodnega ustroja in postopka:

a) Sodstvo za privilegirane stanove. Predpostavka rednega pravosodja je prepoved izvensodnega posega v imovinsko ali telesno integriteto. To predpostavko vsebujejo v nekaterih določbah osnovne listine deželnih ročinov, zlasti ko prepovedujejo samolastni rubež (1276, 1338), ter ta ali ona poznejša listina, kakor resolucija iz l. 1580 s prepovedjo odvzema posestva brez predhodnega zaslišanja in dokazovanja.

Osnovnega pomena je za zaščito telesne svobode določba štajerskega privilegija iz l. 1277, nekak *habeas corpus act* štajerskih deželanov, po katerem deželni knez ne sme prijati in zapreti nobenega deželana, ki mu ni bila dokazana krivda. Za kršitev te določbe je predvideval ta privilegij kaznovanje deželnega kneza po rimskih, to je državnih zakonih; privilegij iz l. 1292 pa je določbo o tej sankciji formuliral znatno bolj megleno, tako da meni Luschin (30:150), da je zaščita te določbe prešla v pristojnost deželnega kneza samega.

Vendar se deželni ročini ne omejujejo le na take negativne določbe, marveč predpisujejo tudi pozitivno, da se morajo spori reševati pred sodniki (*coram iudicibus*, 1186, in to postavljenimi, 1237 in nasl.) ter po sodnem redu (1237 in nasl.). Za privilegirane stanove je sodnik praviloma deželni knez ali njegov namestnik, deželni glavar, ki si sme v določenih zadevah prav tako postaviti namestnika, poznejšega deželnega upravitelja. Plemiško sodišče, ki mu predsedujejo ti organi, je ograjno sodišče, in obsega deželno in dvorno pravdo. Njegov ustroj v ročinih ni izčrpno podan, zato pa so v njih vsebovane nekatere osnovne določbe o sodnem postopku. Predvsem je uzakonjena pravica do pravedanja pred ograjnim sodiščem ter predpis, da je treba tožiti, preden se izda sodba (1338). Glede dokazovanja se ponovno prepevuje po bavarskem pravu običajni sodni dvoboj, bodisi brezpogojno (1186), bodisi pogojno, to je, če so na razpolago pričë (1237). Postopek in dokazovanje v častnih zadevah ureja tako imenovana odprava bojev za Koroško iz l. 1338, ki predpisuje prisego in prisežne pomočnike in prepevuje reševanje teh sporov s pomočjo dvoboja.²³ — Osnovno načelo o tem, kakšna bodi sodba, je vsebovano v določbi privilegijev za Koroško in Kranjsko, da mora sodnik priseči, da bo sodil vsem, bogatim in revnim enako in ne po svoji naklonjenosti. Pojem pravnomočnosti sodbe uvaja že deželni mir iz l. 1276, ko določa, da je to, kar je sklenjeno pred sodiščem in po sodnem redu, za vedno veljavno. Podobno določa privilegij o deželni pravdi in deželskih sodiščih za Koroško iz l. 1444, ki med drugim nalaga deželnemu knezu, njegovim namestnikom in deželanom dolžnost, ščititi onega, ki je kaj dosegel pred ograjnim sodiščem. S tem je obenem ustanovljena odgovornost deželanov za izvršitev sodb njihovega sodišča, ki jo pozna tudi »reformacija« štajerskega deželnega ročina iz l. 1445, v kateri obljublja deželni knez, da bo izvrševal sodbe ograjnega sodišča in ščitil stranko, ki so ji v korist, vendar mu morajo pri tem pomagati deželani.

Posebno važni sta bili dve določbi deželnih ročinov, ki se ponavljata v raznih listinah in v raznih zvezah in ki imata namen, ščititi sodno pravico ograjnega sodišča. Prva uzakonjuje teritorialni princip oziroma ščiti pristojnost domačega ograjnega sodišča ter predpisuje, da velja za vsako pravdo o zemljišču, ki se nahaja v deželi, izključna pristojnost ograjnega sodišča te dežele (1338). Tiskani koroški ročini pa dodaja temu privilegiju še obsežnejšo določbo, da je v vseh pravnih o premožnosti ali nepremični imovini zoper koroškega deželana pristojno sodišče dežele, v kateri je naseljen. Koroška listina iz l. 1444 in po njej štajerska iz l. 1445 določata načelo, da nikogar ni moči klicati pred ograjno sodišče ostalih dveh dežel, razen če gre za tam ležečo dediščino (ali če se je kdo k temu pisмено zavezal, 1444). Privilegiji za Slovensko Marko z Metliko in Istro iz l. 1365 in zlasti 1374 pa v prvi vrsti ščitijo pristojnost domačega ograjnega sodišča proti ljubljanskemu.

Kakor imajo te določbe namen, preprečevati pozive deželanov k tujim ograjnim sodiščem, tako vsebujejo deželni ročini tudi nekaj določb, ki naj bi ščitile deželane pred pozivi k deželnoknežjim sodnim oblastvom, ki so pristojna soditi v drugi instanci, če ograjno sodišče še ni opravilo prvoinstančnega postopka. To pravico, ki so jo morali stanoviti zlasti v dobi verskih bojev s težavo braniti in ki se omenja še v dobi Marije Terezije kot »*ius de non evocando*« deželanov, je utemeljena zlasti v skupnem augsburškem libelu iz l. 1510, ki določa, naj vsakdo ostane v prvi

²³ Morda je tudi ta »*Aufhebung der kämpf*« mišljena v poročilu opata vetrinjskega, da je Albrecht l. 1338 prepotoval in uredil Koroško (7:207).

instanci praviloma pred svojim sodiščem. Podobno načelo vsebuje tudi insbruški libel z dne 24. maja 1518 o partikularnih gravaminah vseh nižje- in gornjeavstrijskih dežel. Če slednjič še omenimo, da deželni ročini mestoma razmejujejo pristojnost posvetnih in cerkvenih sodišč (Koroška 1444) ter vsebujejo tudi nekaj temeljnih norm o sodstvu proti vladarju (zlasti Georgenberški privilegij in insbruški libel 1518), da slednjič vsebujejo tudi nekaj osnovnih določb o instančni poti, je s tem dovolj izkazano, da so v deželnih ročinih vsebovane številne temeljne norme o sodstvu za privilegirane stanove.

b) Prav tako velja, da so v deželnih ročinih uzakonjeni temelji sodstva za neprivilegirane stanove, tako deželskega, kot patrimonialnega. Osnove patrimonialnega sodstva vsebujeta zlasti koroški in kranjski privilegij iz l. 1338, kakor tudi privilegij za Slovensko Marko z Metliko in Istro iz l. 1365. Prav tako se o patrimonialnem sodstvu govori tudi drugod, na primer v štajerski listini iz l. 1445.

Če presojava gornja načela o sodstvu z vidika porazdelitve kompetenc med vrhovna organa v deželi, deželnega kneza in stanove, opazimo, da prevladuje pri sodstvu medsebojno občevanje v obliki sodelovanja in da je razmerje obeh nosilcev oblasti kot dveh pogajajočih se strank manj izrazito. To velja glede sodnega postopka kot takega, v katerem ima deželni glavar oziroma njegov namestnik dvojni položaj kot zastopnik deželnega kneza in obenem kot organ stanov. S tem ni izključeno, da postanejo včasih tudi sodne zadeve predmet medsebojnih pogajanj in pritožb, zlasti kadar skuša vladar kršiti stanovske svoboščine glede sodstva.

4. Skoraj vse načelne določbe deželnih ročinov se gibljejo na gornjih treh področjih: finančnem, vojnem in sodnem pravu. Z a k o n o d a j i in u p r a v i je posvečeno znatno manj pažnje, kar je razumljivo glede na ustroj države in pojmovanje njenih nalog. Tako moremo o izrazitejših pojavih zakonodaje in podrobnejši organizaciji uprave govoriti šele v 16. stoletju.

Z a k o n o d a j a — izvzemši finančno, za katero veljajo posebna pravila — je ostala pri nas dolgo časa omejena v glavnem na obliko privilegijev, ne le stanovskih, ampak zlasti tudi mestnih. Kakor je bilo glede stanovskih privilegijev zgoraj razloženo, je njihovo izhodišče dejansko in tudi po tedanjem pravnem pojmovanju deželni knez. Spremenjene razmere ob prehodu iz srednjega v novi vek so same, brez kakega osnovnega ustavnega akta privedle do obsežnejše zakonodaje, ne da bi pri tem mogli vedno točno razmejiti in določiti obseg stanovskega vpliva. V stanovski državi se ni izoblikovalo splošno pravilo niti v tem smislu, da je zakonodaja predmet svobodnega sporazuma obeh nosilcev oblasti, niti v tem, da je zakonodaja izključna stvar deželnega kneza. V splošnem stanovi nimajo formalne zakonodajne pravice, pač pa si jo pridobe dejansko v zvezi z izvajanjem svojih finančnih pravic (27:348). Tudi za druge notranjeavstrijske dežele bo v glavnem držala Mellova označba, da moremo o zakonodajni pravici štajerskih stanov govoriti le tedaj, »kadar je šlo za primere, ki so se tikali notranje, torej zgolj stanovske uprave dežele — v zadevah avtonomije. Toda tudi tu je imel deželni knez konkurenčne pravice. Stanovi so mogli izdajati zakone za področje notranje uprave, vendar samo pod avtoriteto deželnega kneza kot vrhovnega pravnega vira. Res je sicer, da je v vsebini sklepov deželnega zbora tičala »samostojna zakonodajna oblast' v deželnih zadevah, v starem običaju utemeljena upravičenost stanov, da v tako imenovanih deželnih zadevah izdajajo pravna pravila s pravno obveznostjo za vso deželo...²⁴ Ker so si deželani od svojega nastopa kot političnega razreda dalje prisvajali pravico, da se je treba v deželnih zadevah obračati nanje za nasvet, se je sčasom in zlasti v 16. stoletju razvila pravica do svetovanja in iz te neka pravica stanov do udeležbe pri zakonodaji (Mitgesetzgebungsrecht), zlasti tedaj, kadar so dali stanovi sami deželnemu knezu pobudo za kako zakonodajno dejanje, ali če je šlo za kodifikacijo nekega že dolgo izvajanegega običajnega prava. Sodelovanje stanov kot zastopnikov dežele pri kodifikaciji prava, najsi je do nje prišlo na pobudo deželnega kneza ali stanov, je za nemške teritorije v splošnem

²⁴ Tu navaja Mell Rachfahla, Ständestaat 171.

izkazano. To seveda ni izključevalo, da bi mogel deželni knez iz lastnega razviti zakonodajno dejavnost, ne da bi stanovne kaj vprašal ali jih pritegnil k sodelovanju« (33:155). Če moremo o tem sploh izreči kako pravilo, bi se dalo trditi, da stanovske zadeve urejajo vladar in stanovni sporazumno, v drugih zadevah pa odloča vladar sam (27:349).

V osvetlitev naj navedemo nekaj zgledov iz zakonodajne zgodovine na Kranjskem, ki razpadajo v tri tipe: sklepe deželnih zborov ter deželnoknežjo zakonodajo na pobudo stanov in na drugo pobudo. — Kadar dajo stanovni pobudo za nov zakon, predlože osnutek, ki more dobiti obvezno moč le s potrditvijo po deželnem knezu. Za to potrditev se uporablja tudi izraz »ratifikacija« (pritožba z dne 28. febr. 1605: 208 a). Zgled takega zakonodajnega postopka je na primer koroški »Red in členi zaradi splošne koristi«, stanovski osnutek, ki pa ni doživel potrditve (28:158). Nadaljnji značilni zgled je postopek za uzakonitev Gorskih bukev²⁵ na Kranjskem ter približno istočasni postopek za uzakonitev novega policijskega reda. V začetku 17. stoletja so skušali stanovni skozi več let (1606—1618) doseči nov red za ograjna sodišča na podlagi svojega osnutka (5:208 a; izida te akcije citirani viri ne sporočajo). — Na drugi strani pa so skušali deželni stanovni uveljavljati pravico, naj bi deželni knez tudi na drugo pobudo izdane zakone pred uzakonitvijo predložil v izjavo stanovom. To zahtevo so izrazili na pr. v pismu (menda z dne 20. febr. 1604), ki vsebuje pritožbo, da je deželni knez pred dvema letoma izdal na zahtevo mest in trgov nov policijski red v obliki generala ali patenta. Kranjski stanovni smatrajo za potrebno, da bi ta red ne bil sklenjen le od enega, dveh ali treh, temveč po celem odboru vseh štirih stanov, kakor se je to doslej vršilo. Nekaj nadaljnjih primerov sodelovanja deželnih stanov pri zakonodaji navaja Levec (25:34).

O sklepih deželnih zborov kot takih se za naše dežele ne bo dalo kratkoma trditi, da se v njih izraža »samostojna zakonodajna pravica« v deželnih zadevah in da bi veljali brez potrditve deželnega kneza (prim. 46:117). Na nekako veljavnost teh sklepov kot zakonov bi kazala sicer namera, sprejeti jih l. 1580 ali 1581 v tiskani štajerski deželni ročini (30:165). Vendar se ta namera ni izvedla in sta v deželne ročine sprejeta le dva sklepa deželnega zbora, ki sta oba potrjena po deželnem knezu (Štajerska 1588 v izrazito notranji stanovski zadevi; Kranjska 1563).

Teh nekaj zgledov nas poučuje, v kakšni smeri se je pri nas po običajnem pravu razvijala zakonodaja, in potrjuje pravilnost mnenja, da je za zakonodajno delovanje deželnih stanov še prav posebno značilno pomanjkanje ustaljenih ustavnih oblik, v katerih pogrešamo načelnih pravil tudi v deželnih ročinih.

Kakor o zakonodaji, velja tudi o višji deželni upravi, da se je razvijala via facti brez formalnih temeljev, pri čemer pa so vloge določeneje porazdeljene. Na razvoj upravne organizacije je odločilno vplivalo dejstvo, da je nižjo deželno upravo nadomeščala patrimonialna, višjo pa deloma tudi fevdna organizacija. Šele ko je država ob prehodu v novi vek začela razširjati svoj delokrog, je vladar z uvedbo širšega upravnega aparata položil temelje nadaljnjemu ustroju. To prizadevanje vpliva na vsebino deželnih ročinov, ker se stanovni upirajo takemu razvoju in si skušajo svoje delne uspehe zagotoviti z zapisom v deželnih ročinih. Tako nam ti viri dajejo vpogled v prva leta borbe za in proti birokraciji v upravi, vendar pri tem ne nudijo toliko temeljnih načel, ki bi bila tudi za bodoče veljavna, kot del gradiva za zgodovinsko raziskavo upravnih oblastev. Ker ta namen presega okvir te študije in je že izpolnjen zlasti po Luschinovih delih, naj zadošča le to opozorilo.

5. Gornja karakteristika stanovske države glede petih panog državnega udeleževanja nam pojasnjuje položaj obeh vrhovnih nosilcev oblasti, deželnega kneza in stanov, ob njunem medsebojnem razmerju.²⁶ Načelno vprašanje ustavnega prava je nadalje tudi razmerje med stanovni in deželo,²⁷ vprašanje o obstoju ideje reprezentance v naših stanovskih monarhijah. Izrečne rešitve tega vprašanja nam deželni

²⁵ Natančneši potek tega postopka, ki je značilen za stanovsko monarhijo, gl. Polec (37). Doslej pogrešani spisi iz l. 1575 se nahajajo med deželnimi pritožbami v fasc. 207 a (5).

²⁶ V tej študiji se omejujemo le na razmejitev kompetenc teh dveh vrhovnih nosilcev oblasti, ker pristojnost podrejenih organov v deželnih ročinih ni izčrpno podana.

²⁷ Medsebojno razmerje dežel ne spada v okvir stanovske ustave, marveč bolj v zgodovino tako imenovane ideje o skupni državi (Gesamtstaatsidee). Vendar je tudi na oblike medsebojnega občejanja dežel vplival njihov stanovski ustroj, kar dokazujejo tudi deželni ročini, zlasti v določbah o skupni vojaški obrambi (bruški libell) ter deloma tudi v dogovoru o medsebojni pravni pomoči dežel iz l. 1590.

ročini ne nudijo, pač pa moremo iz nekaterih mest razbrati nekako splošno pojmovanje. Zlasti v nekaterih določilih osnovnih listin štajerskih ročinov, v katerih smo mogli ugotoviti prve formalne temelje dualističnega državnega ustroja, prihaja do izraza reprezentančni značaj deželnih velikašev kot branilcev in zastopnikov splošnih deželnih koristi. Prepoved davčnih izterjevanj, sprejeta v Friderikov privilegij (1237) v spremenjeni obliki iz Georgenberskega privilegija, je postavljena v korist »vojvodine Štajerske in njenih prebivalcev«, a o poznejših izjemah od tega načela so odločali le stanovi. Še bolj se izraža reprezentančni značaj deželnih velikašev v določbi o poslabšanju denarja, ki da je v škodo vsem prebivalcem dežele, in zato prepovedano brez splošnega pristanka uglednih ministerialov. Isto misel ponavlja novčni red iz l. 1339. Kakor se v teh določbah izraža misel, da plemiško zastopstvo brani interese vse dežele in njenih prebivalcev, tako nam isto misel spričuje ustavna praksa v klasični dobi stanovskega dualizma, in še v dobi njegovega zatona, ko na pr. kranjski stanovi poudarjajo, da ravnajo ob »vnetem upoštevanju skupne kranjske blaginje« (vndter treyherzig vnnd eyveriger consideration gemainen Craynerischen weesens; 18. junij 1609, 5:208 a). V instrukciji z dne 6. septembra 1586 označujejo svoje privilegije nekako obenem tudi kot privilegije svojih podložnikov, kakor se sploh ponovno sklicujejo tudi na njihove gospodarske interese. Ne moremo sicer tajiti dejstva, da so člane deželnih stanov v mnogih stvareh vodili predvsem lastni interesi, in to tudi tedaj, kadar so se v davčnih zadevah sklicevali na »ubogega kmetiča in podložnika«. Vendar vsega njihovega delovanja ne moremo izvajati zgolj iz te osnove,²⁸ kakor tudi zastopanje lastne koristi ne izključuje vedno istočasnega zastopanja skupnih deželnih koristi, zlasti kadar gre za obrambo pred Turki.

6. Kakor vsebujejo deželni ročini določbe o vrhovnih državnih organih predvsem v interesu privilegiranih stanov, odrejajo prav tako tudi osnovne pravice deželnih prebivalcev, ter s tem že po svoji predpostavki izključujejo enakost državljanov. Ne da bi se spuščali v podroben oris porazdelitve deželnih prebivalcev v razne stanove, opozarjamo samo na dve skupini pravil, ki poleg pravil o sodnih pravicah prihajata v deželnih ročinih posebno do izraza.

V starejših štajerskih privilegijih in deloma tudi v koroških in kranjskih, moremo predvsem zasledovati postopni razvoj stanu ministerialov od osebno nesvobodnega do svobodnega stanu, zlasti razvoj od ženitne nesvobode (1186) do odprave siljenja v zakon po deželnem knezu (1237). V njih je dalje zagotovljena imovinska svoboda, to je svoboda v razpolaganju z imovino, zlasti z določbami o dopustnosti odplatnega ali neodplatnega odsvajanja fevdnih zemljišč (1186; 30:128) ter z dodatkom v Georgenberskem privilegiju o dopustnosti imovinskih naklonitev cerkvam. Te pravice ministerialov je privilegij iz l. 1237 razširil tudi na druge nesvobodne plemiče. Pomembne so nadalje določbe o dednem nasledstvu bližnjih krvnih sorodnikov po vseh štajerskih osnovnih listinah in po obeh privilegijih iz l. 1365. Ko ukinjajo fevdno zapadlost (anevelch), zagotavljajo privilegiji pravice žensk do dedovanja fevdnih imetij (1186, 1237 itd., 1365).

Druga pravila o osebnem položaju prebivalcev dežele se tičejo stanu podložnikov in njihovega razmerja do zemljiškega gospoda, oziroma njihovih gospodarskih pravic. Pravice patrimonialne gosposke nad podložniki so na številnih mestih zagotovljene s prepovedjo prebega v mesta ali k drugim gospodom ter s prepovedjo, da bi podložnikom kdor koli nudil zaščito. (Te določbe, ki imajo predhodnika že v držav-

²⁸ Tako ugotavlja J. Polec, da kranjskih deželnih stanov pri stanovskih razpravah v letih najhuše verske borbe niso vodili zgolj verski oziri, marveč tudi vsaj neki večji oziri na slovensko podložno ljudstvo. Na to je vplivala zavest skupnosti v tej dobi skupnih naporov zoper zunanje sovražnike (37:99).

Vprašanje o reprezentančnem značaju deželnih stanov je postalo praktično važno prav v njihovih zadnjih letih. Ob koncu 18. stol. so se kranjski stanovi v obrambo svojih pravic kot deželnega zastopnika sklicevali na načela francoske revolucije. — Ko se je pojavilo vprašanje, ali naj se v kraljestvu Iliriji obnovijo deželni stanovi, se je priznaval tudi njih svojevrstni reprezentančni značaj (36:268).

nem zakonu iz l. 1231, so vsebovane zlasti v privilegiju iz l. 1237, v deželnem miru iz l. 1276, v privilegijih iz let 1338, 1365, 1407, v Zlati buli za Koroško iz l. 1444, v štajerski reformaciji deželnega ročina iz l. 1445, v augsburškem libelu za Kranjsko iz l. 1510 ter še v posebni listini za Kranjsko iz l. 1526.) V vezanem gospodarstvu srednjega veka in v prvih stoletjih novega veka so imele prav poseben pomen določbe o gospodarskih pravicah podložnikov, to je o njihovi pravici trgovanja. Zlasti na Kranjskem, kjer so stanovi v prid svojim podložnikom dosegli znatne omilitve načelne prepovedi podeželskega trgovanja, so postale te določbe važna sestavina deželnega ročina (1553).

*

Opisana temeljna pravila o nosilcih državne oblasti in pravicah deželnih prebivalcev, kolikor smo jih v kratkem posneli iz deželnih ročinov ter s pomočjo običajnega prava uvrstili v njim ustrezni sistematski okvir, podajajo načelno materialnopravno ureditev razmerja med deželnim knezom in stanovi oziroma deželo. Pri tem se nismo dotaknili vprašanja formalne zaščite stanovskih pravic, ki je tudi deloma urejeno v deželnih ročinih, in v katerem prihaja včasih še nazorneje do izraza stanovskomonarhični dualizem. Razpravo o tem pridružujemo posebni študiji.

Glede na osrednji predmet te razprave — značaj deželnih ročinov kot ustavnih listin — izhaja iz gornjega pregleda, da jih moremo tudi z vsebinskega vidika smatrati za ustavne listine naših dežel. Vendar pri tem velja, da vsebujejo — zlasti v dodatkih iz 16. stoletja — tudi številna druga določila, ki jim ne moremo priznavati temeljnega pomena, čeprav so jih stanovi imeli za toliko važne, da so si jih dali potrditi v deželnih ročinih. Prav tako pa tudi niso v se temeljne norme vsebovane v deželnih ročinih, marveč le nekatere, glede katerih se je stanovom posrečilo doseči zapis in potrditev. Kolikor državni ustroj ni urejen po deželnih ročinih, je manjkajoče določbe nadomeščalo običajno pravo v odvisnosti od medsebojnega razmerja moči. Tako velja tudi za dežele Štajersko, Koroško in Kranjsko, da je labilnost eden glavnih znakov stanovske ustave.

V citatih virov in literature med besedilom razprave so viri oz. uporabljeni spisi označeni pred dvopičjem s številko po naslednjem seznamu; številke za dvopičjem, ločene med seboj z vejico, pomenijo, kjer ni povedano drugače, stran.

Viri: 1. Štajerski deželni ročin (zlasti tiski iz let 1523, 1635, 1697, 1842). Strani ne navajam posebej, ker služijo v enotno orientacijo v vseh tiskanih izdajah letnice citiranih listin. — 2. Kranjski deželni ročin (tiskani izdaji iz let 1598 in 1687). — 3. Koroški deželni ročin (tiskana izdaja iz l. 1610). — 4. Schwind-Dopsch, *Ausgewählte Urkunden zur Verfassungsgeschichte der deutsch-österr. Erblande im Mittelalter*, Innsbruck 1895. — 5. Kranjski stanovski arhiv, zdaj v Drž. arhivu pri Narodnem muzeju v Ljubljani, zlasti fasc. 207, 207 a, 208, 208 a, 209 in 210 (t. j. zbirka deželnih gravaminov), ter fasc. 211 in nasl. (t. j. akti deželnih zborov). Številke za dvopičjem v citatih pomenijo tu fascikle. — 6. Kranjski stanovski arhiv, odd. Landesverteidigung; številke za dvopičjem pomenijo staro fascikulaturo. — 7. *Johannis abbatis Victoriensis liber certarum historiarum (Scriptores rerum germ. in usum scholarum, ed. Fed. Schneider) I, Hannoverae et Lipsiae 1909.*

Literatura: 8. H. J. Bidermann, *Die österr. Länder-Kongresse*, MIOG, XVII, Innsbruck 1896, str. 265 ss. — 9. *Isti, Gesch. der österr. Gesamt-Staats-Idee*, I, Innsbruck 1867. — 10. E. H. Costa, *Ein Beitrag zur Gesch. des Ständewesens in Krain*, MHVK 1859, str. 29 ss. — 11. A. Dimitz, *Gesch. Krains*, Ljubljana 1874. — 12. M. Dolenc, *Gorske bukve*, Ljubljana 1940. — 13. *Isti, Pravna zgodovina za slovensko ozemlje*, Ljubljana 1935. — 14. A. Globočnik, *Überblick der Verwaltungs- und Rechtsgeschichte des Landes Krain, 1888*. — 15. B. Grafenauer, *Boj za staro pravdo*, Ljubljana 1944, str. 21 ss. — 16. J. Gruden, *Zgodovina slov. naroda, Celovec 1912 in nasl.* — 17. L. Hauptmann, *Erläuterungen zum histor. Atlas der österr. Alpenländer I/4, Krain*; Wien 1929, str. 309 ss. — 18. Huber, *Österr. Reichsgesch.*, Wien 1895. — 19. St. Jug, *Slovenski zapovedni list iz l. 1570 in novi vinski davek*, GMDS XXIII, 1942, str. 74. — 20. M. Kos, *Postanek in razvoj Kranjske*, GMDS X, 1929, str. 21 ss. — 21. *Isti, Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije*, Ljubljana 1933. — 22. F. Krones, *Grundriss der österr. Gesch.*, Wien 1882. — 23. *Isti, Verfassung u. Verwaltung der Mark u. des Herzogthums Steier*, Graz 1897. — 24. G. Leitner, *Die Erbhuldigung in Steiermark*, MHVS I, 1850. — 25. VI. Levec, *Die krainischen Landhandfesten*, MIOG XIX, Innsbruck 1898, str. 244 ss. — 26. A. Luschin v. Ebengreuth, *Grundriss der österr. Reichsgesch.*, Bamberg 1899. — 27. *Isti, Österr. Reichsgesch.*, I. nakl., Bamberg 1896. — 28. *Isti, Handb. d. österr. Reichsg.*, II. nakl.,

Bamberg 1914. — 29. Isti, *Gesch. des älteren Gerichtswesens in Österr. ob- und unter der Enns*, Weimar 1879. — 30. Isti, *Die steirischen Landhandfesten*, Beitr. zur Kunde steierm. Geschichtsquellen, IX, 1872. — 31. Isti, *Landstände*, v Mischler-Ulbrichovem *Österr. Staatswörterbuch*, Wien 1907. — 32. J. Mal, *Osnove ustoličenja karantanskega kneza*, GMDS XXIII, 1942. — 33. A. Mell, *Grundriss der Verfassungs- und Verwaltungsgesch. Steiermarks*, Graz 1929. — 34. Motloch, *Landesordnungen und Landhandfesten*, Mischler-Ulbrich (gl. 31), III, 331. — 35. H. Pirchegger, *Überblick über die territoriale Entwicklung Istriens* (gl. 17). — 36. J. Polec, *Kraljestvo Ilirija I.*, Ljubljana 1925. — 37. Isti, *Zgodovina »Obravnanih gorskih bukev«* in postavitve kletarskega mojstra na Kranjskem, GMDS XVIII, 1937, 89 ss. — 38. P. Radics, *Die krainische Landschaft und das krainische Landtagswesen*, *Österr.-Ungarische Revue* XXIX, 1902 in pos. odtis. — 39. J. W. Valvasor, *Die Ehre des Herzogthums Krain*.

Literatura pretežno teoretskega značaja: 40. G. Below, *Der deutsche Staat des Mittelalters I*, Leipzig 1925. — 41. Isti, *Territorium und Stadt*, zlasti razprava »System und Bedeutung der landständischen Verfassung«. Poslužujem se predvsem druge naklade, Berlin 1923. — 42. O. Brunner, *Land und Herrschaft*, Veröffentl. des Inst. für österr. Geschichtsforschung, Baden b. Wien etc. 1939. — 43. H. Fehr, *Das Widerstandsrecht*, *MIÖG* XXXVIII, Innsbruck 1920. — 44. O. Hintze, *Typologie der ständischen Verfassungen des Abendlandes*, *HZ* 141, 1930, str. 229 ss. — 44. H. Mitteis, *Lehn- und Staatsgewalt*, Weimar 1933. — 46 a. L. Pitamic, *Država*, 1927. — 46. F. Rachfahl, *Zur österr. Verwaltungsgeschichte*, *Schmollers Jahrbuch* XXIII, 1899, II, 349 (1111) ss. — 47. Isti, *Waren die Landstände eine Landesvertretung?* *Prav tam* XL, 1916, III, str. 1141 ss. — 48. Rieger, *Landesordnungen und Landhandfesten II Böhmen*, Ländergruppe, Mischler-Ulbrich (gl. 31), str. 356. — 49. R. Schröder, *Lehrbuch der deutschen Rechtsgesch.*, VI. izd., Leipzig 1919. — 50. C. Schwerin, *Germanische Rechtsgesch.*, Berlin 1936. — 51. Spangenberg, *Vom Lehnsstaat zum Ständestaat*, HB 29, 1912. — 52. E. Spektorski, *Zgodovina socialne filozofije I*, Ljubljana 1932. — 53. Fr. Tezner, *Die landesfürstliche Verwaltungsrechtspflege in Österreich*, I/II, Wien 1898, 1902. — 54. Isti, *Technik und Geist des ständisch-monarchischen Staatsrechtes*, Leipzig 1901. — 55. E. Wohlhaupter, *Widerstandsrecht*, *Staatslexicon* 1932, Freib. in Breisgau. — 56. K. Wolzendorff, *Staatsrecht und Naturrecht in der Lehre vom Widerstandsrecht*, Breslau 1916. — 57. A. Zycha, *Deutsche Rechtsgeschichte der Neuzeit*, Weimar 1937.

Viri in literatura so citirani med besedilom v oklepajih, po zaporednih številkah, kakor so navedene v seznamu slovnstva na koncu razprave.

K 800 LETNICI PRVE OMEMBE LJUBLJANE V ZGODOVINI

M. Kos

Ime za Ljubljano nam je prvič ohranjeno v neki listini, s katero je plemeniti Henrik »de Trimian« na prošnjo svojega strica Amilberta iz Kollnizta (kraj pri Šentpavlu na Koroškem) predal neko posest tega samostanu v Reichersbergu ob reki Inn. Dar je prevzel takratni salzburški nadškof Konrad v navzočnosti škofa Hartmana iz Briksena, škofa Romana s koroške Krke (Gurk) in številnih prič. Glede teh je povedano, da so bile k pričevanju privlečene za ušesa (testes per aures adtracti), kar je star bavarski pravni običaj in kaže, da so priče bile ali se vsaj štejele k bavarskemu plemenu. Med pričami je omenjen tudi Ulrik iz Ljubljane brat vojvodov (Odalricus de Laibach frater ducis).

Listina ni datirana. Izdana je bila po 7. aprilu 1144, kajti tega dne je umrl koroški vojvoda Ulrik I., ki mu je v vojvodstvu sledil njegov sin Henrik, in šele od takrat se je mogel tega brat, drugi sin vojvode Ulrika, ljubljanski Ulrik, imenovati vojvodov brat.¹ Ni pa mogla biti listina izdana po 2. aprilu 1145, kajti tega dne je naveden zgoraj omenjeni Amilbert iz Kollnizta že med umrlimi.² Vprašanje je, kdaj v razdobju skoraj dvanajstih mesecev, med 7. aprilom 1144 in 2. aprilom 1145, je bila izdana listina, ki je v njej ohranjen najstarejši zapis imena Ljubljane.

V Monumenta Boica (III, 412), kjer je bila 1764 prvič objavljena, in v Urkundenbuch des Landes ob der Enns (I, 294, št. 32) je listina datirana z »okoli 1140«. Meiller (Regesten zur Geschichte der Salzburger Erzbischöfe, 50, n. 261 in 444, op. 101) jo stavi v leto 1144 in po času v bližino dveh listin salzburškega nadškofa Konrada, izdanih v Salzburgu 23. oktobra oziroma 3. novembra 1144. Ankershofen (Archiv für Kunde österr. Geschichts-Quellen, XIV, 153, n. 22) in Schumi (Urkunden- und Regestenbuch des H. Krain, I, 97, n. 95) datirata listino »okoli 1144«. V Jakschovih Monumenta historica ducatus Carinthiae (I, 126, n. 125 in III, 308, n. 782) je listina datirana zgolj z letom 1144. F. Kos v Gradivu za zgodovino Slovencev (IV, 115, n. 201) ima datum: 1144, okoli 1. novembra. Hauthaler in Martin (Salzburger Urkundenbuch, II, 342, n. 238) datirata nedolgo »pred 1145 april 2«, prejkone pa, pravita, se je pravni akt izvršil v Brežah (Friesach) na Koroškem leta 1144.

K pravilnemu datiranju listine in s tem prve znane omembe imena Ljubljane v zgodovini nam morejo pripomoči v njej po imenu navedene priče. Poiskati je treba, ali nastopajo te v več ali manj enako strnjenih skupinah tudi v drugih v razdobju med 7. aprilom 1144 in 2. aprilom 1145 izdanih listinah in kako so te datirane. Preiskava je dognala, da imamo opraviti s tremi skupinami takih listin, ki jih je izdal ali pa stoje v zvezi s salzburškim nadškofom Konradom.

1. Štiri listine, ki so bile izdane maja 1144 v Lipnici (Leibnitz) na Štajerskem, ko je tamkaj bival salzburški nadškof Konrad; imenujem jih lipniške listine.³

2. Pet listin, ki jih je oktobra in novembra 1144 izdal nadškof Konrad v Salzburgu oziroma spadajo po svojem nastanku v to dobo; imenujem jih salzburške listine.⁴

¹ Smrtni datum vojvode Ulrika I.: F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev, IV, št. 196.

² Hauthaler-Martin, Salzburger Urkundenbuch, II, 343, n. 239; Jaksch, Monumenta hist. duc. Carinthiae, III, 311, n. 799.

³ Salzburger Urkundenbuch, II, št. 224 (maj), 225 (maj 14), 226 (maj 23), 229 (maj 30).

⁴ Prav tam, št. 217, 230 (okt. 23), 231 (okoli okt. 23), 232 (nov. 3), 237 (po februarju).

3. Tri listine nadškofa Konrada, ki so datirane samo z letnico 1144 oziroma krajem Breže (Friesach) na Koroškem; imenujem jih breške listine.⁵

V listini, v kateri se imenuje prvič v ohranjenih zgodovinskih virih ime Ljubljane, ali ljubljanski listini, kakor jo hočem na kratko imenovati, je naštetih po imenu vsega skupaj 16 pri pravnem aktu navzočih oseb oziroma prič. Od teh se ponavlja v enakem svojstvu v lipniških listinah sedem imen, v breških listinah tudi sedem imen, v salzburskih listinah pa šest imen. Po večini so to imena oseb, ki so bile navzoče, ko se je salzburski nadškof 1144 podal na pot iz Salzburga v vzhodne alpske dežele in je prebival med drugim na posestvih svoje cerkve v Brežah na Koroškem in v Lipnici na Štajerskem, a se na jesen tega leta, vrnivši se s pota, zopet mudil v Salzburgu. Za časa tega potovanja ali pa nato v Salzburgu je bila izdana ljubljanska listina. Menim pa, da pri določitvi kraja odpade Salzburg, kajti v treh salzburskih listinah se med osebami, navzočimi pri pravnem dejanju, omenja tudi brat ljubljanskega Ulrika, koroški vojvoda Henrik, a njega bi poleg brata ljubljanske listina skoraj gotovo omenila, če bi bil ob njeni izstavitvi navzoč. V lipniških listinah se omenjajo deloma isti ministeriali salzburske cerkve kot v breških listinah in z njimi hkrati v ljubljanski. Vendar je ljubljanska listina po času in kraju nastanka bliža breškim listinam kot lipniškim, kajti ljubljanski in breški listinam so skupna imena nekaterih sicer redko imenovanih prič, ki jih v lipniških ni (škof Hartman iz Briksena, Henrik Pris). Vprašanje je le, ali je bila ljubljanska listina — in z njo breške — izdana na potu salzburskega nadškofa iz Salzburga preko koroških Brež v štajersko Lipnico, kamor je nadškof prišel najkasneje 14. maja 1144, ali pa na potu nazaj preko koroških Brež v Salzburg, kjer ga najdemo 23. oktobra 1144. Glede na istrskega mejnega grofa Engelberta, strica Ulrika Ljubljanskega, ki je bil še v aprilu ali maju na državnem zboru v Regensburgu na Nemškem in je naveden med pričami v ljubljanski listini,⁶ smemo trditi, da je ta izdana po vrnitvi nadškofa Konrada iz Lipnice, to je po 30. maju 1144 in pred njegovim prihodom v Salzburg, to je pred 23. oktobrom 1144. Ime izdajatelja, njegove rodbinske zveze in priče kažejo na Koroško ali celo mogoče na Breže kot kraj, kjer je bila listina, v kateri se prvič omenja ime Ljubljane, izdana.

Ulrik se po Ljubljani imenuje le v pravkar obravnavani listini, v drugih pa v letih 1144 in 1145 vedno le kot brat koroškega vojvode Henrika.⁷ *Wodolricus de Luwigana*, omenjen med pričami v listini oglejskega patriarha Peregrina, datirani v Ogleju 1146, ni identičen z Ulrikom, bratom koroškega vojvode.⁸ Če bi to bil, bi glede na svoj položaj in rod ne bil v listini uvrščen kot zadnji v vrsti prič. Pač pa je bil skoraj gotovo ljubljanski ministerial Spanheimov, kajti listina ima za vsebino pogodbo med Spanheimi in oglejskim patriarhom. Ime za Ljubljano je v tej listini sporočeno po času drugič in to v slovensko-romanski obliki, kar kaže na pisca listine, ki ni bil Nемец, marveč verjetno Roman ali Slovan. Za Romana govori Oglej kot kraj izdavanja in diplomatična oblika listine. Listina, čeprav opremljena s pečatom, se sama imenuje »breve recordationis« (kratek spis za spomin), kakor se je v visokem srednjem veku označevala posebna skupina listin italskega tipa, pri katerih leži glavni poudarek na pričah.⁹ Navzočnost Ulrika iz takrat spanheimske Ljubljane in skoraj gotovo ministeriala Spanheimov v Ogleju pri patriarhu Peregrinu, ko je ta sklepal pogodbo s Spanheimi, je lahko razložljiva. Kajti Spanheimi so s tem cerkvenim knezom bili v dobrih odnosih in imeli tudi v Furlaniji in na Krasu obilo posesti, kar je nje in njihove ministeriale moglo voditi v te kraje. V Rožacu (Rosazzo)

⁵ Prav tam, št. 218, 219, 220.

⁶ Bernhardt, Konrad III., I, 380, 382, 383.

⁷ Hauthaler-Martin, Salzburger Urkundenbuch, II, 317, št. 217 (1144), 332, št. 230 (1144 okt. 23), 333, št. 231 (okoli 1144 okt. 23), 335, št. 232 (1144 nov. 3). — Jaksch, Mon. hist. duc. Carinthiae, I, 132, št. 138 (1145 april 26).

⁸ Gradivo za zgod. Slovencev, IV, 222; Jaksch, Mon. hist. duc. Carinthiae, III, 314, n. 806.

⁹ O. Redlich, Siegelurkunde und Notariatsurkunde in den südöstlichen Alpenländern, Carinthia I, 103 (1913), 26.

pri Vidmu, ki je eppensteinsko-spanheimski rodbinski samostan, je bil pokopan 7. aprila 1144 umrli koroški vojvoda Ulrik I., oče v listini iz 1144 omenjenega Ulrika iz Ljubljane.¹⁰

Mogoče je slučaj, da je v listini iz 1144 ohranjeno prvič zapisano ime Ljubljane, ni pa slučaj, da se ime našega mesta v zvezi z bratom koroškega vojvode pojavi prav v tem časovnem obdobju in potem še nekajkrat sredi in v drugi polovici 12. stoletja. V zvezi je to s posledicami dogodkov splošnega značaja, ki so v 12. stoletju zasegli tudi takratno slovensko zemljo, posebej pa še s koroško vojvodsko rodbino Spanheimov.

Kaže se, da je četrti v vrsti koroških vojvod iz rodu Spanheim, vojvoda po imenu Henrik, ki je sledil svojemu 7. aprila 1144 umrlemu očetu vojvodu Ulriku, posvetil že takoj v začetku svojega vojvodovanja posebno zanimanje in skrb kranjskim posestvom svojega rodu in postavil, morda kot nekakega upravitelja, tjakaj svojega brata Ulrika, ki je imel sedež in se imenoval po spanheimskem gradu v Ljubljani.

V ozki zvezi s Spanheimi so tudi prvi »Ljubljančani«, ki se v zgodovinskih virih omenjajo. Po Ljubljani imenovani Rudolf (1151, 1164), Adalbert (1154), Markvard (1144/61, 1161, 1167/81, 1181) in Arnold (1161, 1162) so ministeriali Spanheimov; omenjajo se po večini v listinah, ki so jih Spanheimi izdali ali so v zvezi z njihovim rodom.¹¹ Za Arnolda med njimi je mogoče dokazati, od kod izvira: bil je iz rodu spanheimskih ministerialov, ki se sicer imenujejo po gradu Kreig pri Šentvidu na Koroškem. Tudi Arnold se imenuje enkrat po Kreigu (1162), dvakrat po Ljubljani (1161, 1162), včasih pa kar na kratko ministerial koroškega vojvode (1158, 1162/71). Njegov brat Bertold se imenuje po koroškem Kreigu.¹² Arnolda moremo šteti za začetnika rodu Kreigerjev na Kranjskem, ki so pridobili tudi v okolici Ljubljane obsežno posest in bili v sorodstvenih zvezah s tamkajšnjimi plemiškimi rodbinami, tako z vitezi z Jeterbenka (Hertenberg), ki so tudi ministeriali Spanheimov.

Pojav Spanheimov in njihovih ministerialov v Ljubljani ter s tem v zvezi prvo znano omenjanje našega mesta v zgodovinskih virih je v skladu z veliko močjo, ki jo je dosegel rod Spanheimov v prvi polovici 12. stoletja na Koroškem, Kranjskem in v štajerskem Podravju. Njegova velika sila in oblast v tem času je pa posledica svetovno-zgodovinske borbe med papeštvom in cesarstvom, ki smo jo v 11. in v začetku 12. stoletja vajeni imenovati borba za investituro. Spor med papeškimi in cesarskimi je razgibal tudi slovensko zemljo, pritegnil plemiške rodove in duhovske kroge naših dežel v ta ali drugi tabor in povzročil s svojim izidom velik političen preobrat. Spanheimi so bili na strani papeških. Zmaga teh leta 1106 v vzhodno-alpskih deželah je povzročila veliko moč Spanheimov, ki se s cerkveno-politično zmago povzdignejo do vplivne veljave in pridejo, kar »preko noči«, na račun podleglih cesarskih, do ogromne posesti na Koroškem in Kranjskem. Kar naenkrat jih najdemo od 1122 na koroškem vojvodskem prestolu in kot bogate teritorialne gospode tudi na kranjskih tleh.¹³ Na Kranjskem je eno središče njihove posesti v Ljubljani s široko okolico, drugo pa ob spodnji Krki s Kostanjevico. Pri obeh važnih postojankah postane kmalu očitno, da jima je v prvi polovici 12. stoletja zagospodaril energičen rod. Iz Kostanjevice je izšla pod vodstvom Spanheimov politična osvojitev ozemlja onstran spodnje Krke in še preko Gorjancev v prid Kranjske in na škodo sosednje Hrvatske. V Ljubljani in okolici so pa imeli Spanheimi s svojo v osrednjem delu krajine ležečo zemljo že po narodi močno postojanko in skušali od tod potisniti ob stran druge sile, ki so v deželi obstajale, bile takrat deloma celo močnejše od njih in bi spanheimski ustalitvi v Ljubljani mogle nasprotovati. V zvezi z ustalitvijo in utrditvijo spanheimske oblasti na Kranjskem in v Ljubljani je prvo omenjanje našega mesta v zgodovini.

¹⁰ Gradivo, IV, 196, 437; Mon. hist. duc. Car., III, 780, 1030.

¹¹ Gradivo, IV, 205, 326, 431, 441, 471, 493, 637; Mon. hist. duc. Car., I, 187, 229, 243; III, 862, 1026, 1099, 1276.

¹² Gradivo IV, 431, 441; Mon. hist. duc. Car., I, 201, 229, 233; IV, 1026, 1035, 1037.

¹³ L. Hauptmann, Grofovi Višnjegorski, Rad... Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 250 (1935), 225 dalje.

LJUBLJANSKI KRVNIKI

Smrtne obsodbe in tortura pri mestnem sodišču v Ljubljani 1524—1775.

Vladislav Fabjančič

Krvnik ali rabelj, kakor ga navadno imenujemo s tujo besedo,¹ je človek, čigar poklic je izvedba telesnih, zlasti smrtnih kazni, ki jih je izreklo kazensko sodišče. V Rimu so smrtne obsodbe izvrševali liktorji. Njihova funkcija ni bila nečastna. Rablje v poznejšem pomenu so sicer imeli še frankovski grofi, vendar je ta ustanova postala splošna šele proti koncu srednjega veka, v dobi čarovniških pravn.² Takrat je tortura izrinila prejšnje »presedmovanje«, dokazni postopek, po katerem je najmanj 6 oseb poleg tožnika vzelo na svojo vest, da je osumljeni in priprti splošno na slabem glasu kot nevaren človek in da je zagrešil dejanje, vredno smrtne kazni. Zlasti delikti čarovnic (crimen magiae) tedaj niso bili drugače dokazljivi nego s priznanjem.³ Zato pa je bila potrebna natezalnica in poleg krvnega sodnika tudi rabelj.

Po nemškem pravu rabelj ni bil brezčasten človek, v praksi pa je to bil. Nositi je moral posebno obleko, tudi v cerkvi je bil zanj oddeljen poseben prostor, pri obhajilu so mu odkazovali zadnje mesto. Vsi so se ga ogibali, mesta so mu odrekala meščansko pravico in mu odrejala stanovanje kar se da daleč od strnjenih mestnih ulic.

Svoj čas so imeli rablji neke vrste ceh ali poklicno bratovščino. Njihovo »mojstrsko delo« je bilo posebno posrečeno obglavljenje obsojenca. Urili so se nad živalmi in nalašč napravljenimi figurami.

Kdaj je Ljubljana prvič dobila svojega krvnika, ni znano, bržčas pa še pred 16. stol. Dokler rablja ni bilo, so verjetno izvrševali smrtne obsodbe v Ljubljani sodni biriči oziroma hlapci krvnosodne gosposke.

Ljubljanski rabelj ni bil v mestni, marveč v službi vicedoma. Njegov posel ni bil omejen na območje ljubljanskega mestnega krvnega sodišča, ki je obsegalo poleg Ljubljane še velik del današnjega okraja Ljubljana-okolica.⁴ Ljubljanskega rablja so klicali tudi drugam, sicer od samega zaslužka v Ljubljani ne bi mogel živeti. Baval se je tudi s konjaštvom.

Magistrat, ki ga je plačeval le za njegov posel v mestu, mu je dal ob potrebi popraviti tudi hišo in mu sem pa tja naklanjal kakšen manjši znesek.

Za svoje delo je imel rabelj posebno tarifo.⁵ Za vsako posamezno delo mu je bila taksa v vseh podrobnostih predpisana. Poleg denarja mu je za vsak posel pripadal

¹ Prof. Ramovš (Histor. gram. slov. jezika, II. zv. (1924) str. 111, § 63) izvaja besedo »rabelj, rablin« iz nemškega: v bavarskem narečju »Raffer, Ráber«, v tirolskem »räber = Räuber, Megiser l. 1592 piše rablin. V madžarščini pomeni r a b o l n i (nem. izvora) pleniti, ropati. Part. praes. act. rabló = ropar, plenitelj. Ta etimologija se priporoča s tem, da ima že madžarska beseda l. — Tretja razlaga izraza iz starovisokonemšk. reifári, odn. bavar. räfer = Henker, Peiniger (od reif, bav. räf = vrv) ali pa od deminutiva reifarlin, kar bi se glasilo v bajuvarsko-avstrijskem narečju räferl. M. Valjavec, Prinos k naglasu u nsl. jez. (Rad. 45. knj.) pos. odtis str. 57: rabelj od nem. raffen. — Enako Janežič-Sket, Slov. slov. 1906, str. 166. — Za podatke se zahvaljujem prijaznosti prof. dr. Koštišala.

² O čarovniških procesih na Slovenskem prim. dr. Vladimir Trauner, Življenje in svet 1929, ki pa ne ve ničesar o takih procesih v Ljubljani.

³ Dolenc, Pravna zgodovina za slovensko ozemlje, 186—87.

⁴ Natančne meje je objavil Vrhovec v svojih »Ljubljanskih meščanih« s. 63-64.

⁵ Vrh., o. c. 90—92. Izvirnik je v mestnem arhivu.

tudi bokal vina (skoraj poldrug liter). Pil je vipavca ali kvečemu terana. Od leta 1628 so mu nehali dajati vino »in natura«, zato pa so mu zvišali tarifo.

Ljubljanski rabelj je stanoval sprva na Rebri,⁶ v 18. stol. v Soteski med Gradom in Golovcem.⁷ Ko so kopali Grubarjev prekop, se je umaknil pod Grad na vrh današnje Sodarske steze. L. 1782, ko je že bival tam, je njegova hiša imela številko 128, po l. 1805 št. 58 (današnja Sodarska steza št. 4). Od l. 1818 do 1852 je bilo rabljevo stanovanje na Žabjeku št. 83, v današnji hiši št. 12.^{7a}

V srednjem veku je sodilo ljubljansko mestno sodišče v glavnem po svoji vesti brez točno napisanega zakona. Dne 20. avgusta 1514 pa je izdal cesar Maksimiljan I. v Gmundenu na prošnjo ljubljanskega mestnega zastopstva kriminalni sodni red za mesto Ljubljano,⁸ ki je kopija tirolskega iz l. 1499. Vsebuje naslednje glavne določbe: Zaslišuje in sodi se za zaprtimi vrati razen pri tožbah za žalitve. Spisane sodbe se nato javno prebero. Sodi mestni svet pod sodnikovim predsedstvom. Mestni pisar mora izpovedi zapisati.

Kazni so tele: Morilec se usmrti s kolesom, izdajalec se stre (geschleiff) in razčeteri, razbojnik obglavi, vlomilci v cerkve, požigalci, krivoverci, ponarejevalci denarja se sežgo, mnogoženstvo in mnogomoštvo se kaznuje z utopljenjem, prav tako posilstvo. Enaka usoda doleti tistega, ki odpelje, zastavi ali proda zaupano mu blago. Ženska, ki prelomi slovesno obljubo, se utopi, moški pa obglavi. Ženske, ki umore ali odvržejo otroka, se žive zakopljejo v zemljo in se zabije kolskozi nje. Krivoprisežniku se odreže jezik in dva prsta, s katerima je prisegel. Obglavi se, kdor je brez važnega vzroka prelomil obljubljeni mir. Večje tatvine se kaznujejo pri moških z obešenjem, pri ženskah z utopitvijo, manjše pa z izpostavitvijo pri sramotnem drogu, izšibanjem in izgonom itd. Zločinčevo priznanje in sodbo je moral sodnik javno prečitati pred rotožem in v zločinčevi navzočnosti, zlomiti nad njim sodno palico in ga izročiti rablju.

Ljubljanski kriminalni red iz l. 1514 vsebuje dalje med drugim tudi določbe, kdaj se mora osumljenec izprašati s torturo. Izpovedi, podane na natezalnici, je moral obdolženec ponoviti, ko ga niso več mučili. Če je svojo izjavo preklical, so ga navadno toliko časa mučili, da se je končno vdal ali pa je zaradi prestanih muk umrl. Kaznovali so tudi mrtvega samomorilca.

Podoben kazenski postopek in slične kazni pozna tudi kazenski zakonik cesarja Karla V. (C C C = Constitutio Criminalis Carolina) iz l. 1532, ki je dopolnil ljubljanski kriminalni red iz l. 1514. Carolina določa za zločin čarovnije smrtno kazen le, če je nastala škoda. Sodniki se pa na to določbo niso ozirali. Po teh zakonih (z nekaterimi poznejšimi dodatki) je sodil ljubljanski mestni svet. Marija Terezija je 31. decembra 1768 izdala nov kriminalni red (Constitutio criminalis Theresiana).^{8a}

Theresiana je še vedno poznala 58 zločinov, ki je zanje bila odrejena smrtna kazen. Težje kazni so bile: sežig pri živem telesu ali po predhodnem obglavljenju, razčeterjenje, trenje s kolesom od spodaj navzgor in od zgoraj navzdol.⁹ Poostritve: vlečenje na morišče s konji, ščipanje z razbeljenimi kleščami, rezanje jermenov iz hrbta, odrezanje ali iztrganje jezika, prebod mrtvega telesa s kolom, vplet telesa v kolo, odsekanje roke z nasaditvijo glave in roke na kol.

⁶ Knjiga o izdatkih 1599, fol. 40 omenja Frayman »in Perg« = Reber.

⁷ Vrhovec, o. c., 89.

^{7a} Več o tem dr. Rudan, Krvnikova hiša v Ljubljani (1945).

⁸ Knjiga mestnih privilegijev št. 82; Klun »Diplomatarium carniolicum« št. 94, izvleček v Vrhovčevih »Ljubljanskih meščanih v minulih stoletjih«, 86—94.

^{8a} Glej o vsem tem M. Dolenc, Pravna zgodovina za slov. ozemlje, 237 sl.

⁹ Rabelj je navadno pritrdil obsojenca z razpetimi udi na vodoraven križ ter mu ude strl z železnim drogom ali s kolesom. Če ga je trl »od spodaj navzgor«, mu je najprej polomil noge in roke. Ta način je bil najgrozovitejši, ker je obsojenec često živel še dolge ure. Po »strtju« je rabelj »vpletel« svojo žrtev v kolo, ki je stalo vodoravno na visokem podstavku. V takem položaju je med nepopisnimi mukami čakal smrti.

Theresiana sicer v načelu še priznava možnost čarovništva, vendar stavlja preganjanju čarovnic tako stroge pogoje, da se je Marija Terezija lahko pohvalila (1768), da niso pod njeno vlado doslej odkrili niti ene prave čarovnice (čl. 58, § 7). Sodomijo (crimen bestialitatis = spolno občevanje z živaljo) kaznuje tudi Theresiana s sežigom na grmadi. Žival se mora v vsakem primeru sežgati, tudi če storilec uide (čl. 74, § 6). Kot milost velja, če se takemu zločincu pred sežigom odseka glava. — Obešenje je veljalo za hujšo kazen kot obglavljenje. Zato žensk niso obešali. Izpraševanje z mučenjem (tortura »peinliche Frage«) je bilo odpravljeno šele 2. januarja 1776.

Jožef II. je z resolucijama 9. III. 1781 in 22. avg. 1783 ustavil vse izvršitve smrtno kazni. Njegov kazenski zakonik iz l. 1787 pozna smrtno kazen na vislicah samo v naglem postopku (Standrecht). Smrtno kazni je zamenjal z oddajo v obmejne trdnjave in s prisilnim vlačanjem brodov, kar ni bilo mnogo milejše od smrtno kazni (Dolenc, *ib.*, s. 446).

Take so bile poglavitne¹⁰ določbe, po katerih je moralo soditi ljubljansko mestno krvno sodišče.¹¹ Ono pač ni odgovorno za ostrosti, ki so bile odraz časa in takratne miselnosti. Sodnikom pa je pretila tudi ostra kazen, če bi sodili mileje, kot je določal zakon. Krvavo sodišče je zasedalo na Tranči, kjer je bil tudi preiskovalni zapor za težje zločince. Tam je rabelj izvrševal torture, usmrčitve pa na Friškovcu in pozneje za Sv. Krištofom. Mnogokrat so usmrčali zločince kar sredi mesta pred rotovžem. Izvršitev smrtno obsodbe je bila sploh javna.

Sodbe krvnih sodišč se po določbah CCC niso mogle izpodbijati s pravnimi sredstvi in so bile zato takoj izvršene.¹² Sodba se je objavila obsojencu tri dni pred njegovo javno justifikacijo.¹³ Večkrat z izvršitvijo obsodbe niso čakali niti en dan. Vrhovčeva trditev, da je »moral sodbe na smrt obsojenih potrditi deželni knez«, torej za to dobo ne drži.¹⁴

Pač pa je Theresiana pripuščala možnost priziva zoper smrtno obsodbo, ki se je moral vložiti v 48 urah. Pritožili so se lahko tudi sorodniki obsojenca ali njegova pristojna zemljiška gosposka. V takih primerih se je kazen odložila do cesaričine odločbe.

Vrhovec nima prav, če trdi, da »naši predniki niso dajali mestnim očetom dostikrat povoda lomiti nad njimi palice«¹⁵ ter nadaljuje: »V sodniških protokolih niso naletel samo na dve »malefični« obravnavi: ali pa se morebiti take obravnave niso zapisovale v sodniške protokole? Zdi se mi, da je bilo v Ljubljani primeroma jako varno, vsaj konec minulega (t. j. 18.) stoletja je dejal neki meščan magistratu, da se stari ljudje ne spominjajo v Ljubljani kacega poboja.« Temu nasproti se da trditi, da je bilo v 16. in 17. stoletju, pa tudi prav do konca 18. stoletja v Ljubljani zelo mnogo ljudi obešenih, obglavljenih, sežganih ali na drug način usmrčenih in da je zato docela pogrešno, slikati te trde in krute čase v luči, ki ni resnična.

¹⁰ V podrobnosti se tukaj ne morem spuščati; te so bile že marsikje objavljene. Tu mi gre predvsem za doslej neobjavljeno gradivo o rabljevem »poslovanju« v Ljubljani.

¹¹ Zadnji ljubljanski mestni sodnik je bil Ivan Mihael Pintar, po poklicu medicinar. Svojo funkcijo je izvrševal d 1. avgusta 1777 do 25. jul. 1783, nato do 25. sept. 1785 samo kot upravnik sodišča. S tem dnem sta bili končno odpravljene mesti ljubljanskega mestnega sodnika in mestnega sindika. Njuno funkcijo so prevzeli delno župan, delno magistratni svetniki-pravniki in delno magistratni tajnik (kresijski spisi v mest. arh. f. 7). Nova organizacija magistrata se je tedaj izvedla na temelju cesarskega ukaza od 26. febr. 1785. — 30. avgusta 1784 je bilo mestno krvno sodišče (Banngericht) sestavljeno takole: mestni in krvni sodnik Pintar, sindik dr. Jožef Potočnik kot eksaminator in referent, prisednika mestna svetnika Ivan Adam pl. Fanton in Jakob Čadež, aktuar Jožef Zupan. Kadar je šlo za smrtno obsodbo, so po določbi C. C. Th. pritegnili pravnike iz gremija ljubljanskih odvetnikov v predpisanem številu (*ib.*). — Sodstvo mestnega magistrata so popolnoma odpravili šele Francozi z l. 1812, krvno sodstvo pa je vsaj že l. 1791 prevzelo samostojno c. kr. mestno in deželno sodišče.

¹² Dolenc, o. c., 459.

¹³ Dolenc, o. c., 464.

¹⁴ Vrhovec, Ljubljanski meščanje, 88.

¹⁵ Vrhovec, o. c., 94.

I. Že pri natančnejšem pregledu mestnih sodnih zapisnikov¹⁶ se je pokazalo, da je bilo samo v 16. stoletju mnogo več malefičnih procesov kakor samo dva. Naj navedem za to samo nekaj dokazov.

Že 19. februarja 1524 se je na mestni pravdi (Stat Rechten), katere se je razen župana Antonina Lanthierija in sodnika Krištofa Brauna udeležilo še 20 notranjih in zunanjih mestnih svetnikov, sklepalo o tem, ali naj se Barbari Žgajnarci (prandweinerin), Vidmarci in Heleni Stupnikarci glede na njihove izpovedi sodi »mučno« (peinlich) ali »nemučno« (vnpeinlich). Sklep: Naj se še enkrat »izprašajo« (examinieren); e se ne najde več, naj se postavijo k sramotnemu stebru¹⁷ in pošteno pretepo (fol. 84). V petek 5. maja istega leta (fol. 88) pa se je na seji ob udeležbi županovega namestnika Jeronima Pičilina, sodnika Krištofa Brauna in 15 svetnikov »glede Barbare Žgajnarce (Weinprenerin), Vidmarce in Helene Stupnikarce sklenilo: Res niso pri strogem izpraševanju (t. j. z mučenjem) priznale ničesar s smrtjo kaznivega; da pa se vseeno kaznuje njihovo uganjanje (Gauklerey), se vse tri« ... Dalje je zapisnik prazen. Morda je bila kazen vpisana v malefično knjigo.

V mestnem sodnem zapisniku od ponedeljka 27. januarja 1528 (fol. 29—30) čitamo o nekakem Hansu Meylingerju, ki mu je mestni svet v začetku leta 1527, ko je bil sodnik Jošt Gwiner, sodil »malefično«. Rabelj ga je postavil k sramotnemu stebru in mu vžgal sramotni žig. Imetje (konja in nekaj krame) so mu zaplenili.

V soboto 23. julija 1547 so ob navzočnosti županovega zastopnika Lenarta Budine, sodnika Hansa Dorna, 7 notranjih in 20 zunanjih svetnikov prebrali izpoved Pavla Kršina Zizka iz Tržišča (Sisken von Tersische) ter priznali sodniku, da je bila malefična pravda umestna. Nato je šlo vprašanje »po božji milosti in prosti pravici« »od ust do ust« (bei gots huld und fraim recht ... von mundt zu mundt) in se je izvečine soglasno presodilo (mit meister Ainhelliger wall zurecht erkhandt), naj se krivec po prečitaniu njegovega priznanja izroči krvniku (dem Zichtinger) in naj se po malefičnih pravicah sodi z mečem od življenja v smrt.

Malefična pravda v soboto 18. maja 1549 (sodni zapisnik fol. 151). Navzoči: župan Hans Dorn, sodnik Andre Estrer, 8 notranjih in 16 zunanjih svetnikov. Glede nekega Pleška so sklenili: Ker se ni izkazalo nič verodostojnega in tudi ni dovolj razlogov (vrsach) ali indicijev, da bi ga morali mučno izpraševati (Peindlich fragen, t. j. zasliševati s telesnim mučenjem), naj ga mestni sodnik proti zadostnemu jamstvu izpusti. Glede nadaljnega obtoženca, Matije Novaka pa so sklenili, »naj se povede na izpraševanje in se obteži s kamni (Ime Stain Aufziehen) ter se izpraša, kot je treba, nato pa ukrene, kar je pravica«. Takih primerov je še več. Vedno pa gre tu za predhodno vprašanje, ali naj se obtožencem sodi po civilnem ali kazenskem zakonu (»bürgerlich« oder »peinlich«).^{17a} Kazenske (malefične) zadeve kot take pa se niso zapisovale v mestne sodne zapisnike, ki so nam ohranjeni. V njih so zapisane samo civilne sodne zadeve in razna druga posvetovanja in sklepi mestnega sveta.

Za kriminalne procese so imeli posebne »malefične knjige«, kakor je določal zakon in kakor je celo izpričano med nabavkami pisarniških potrebščin za ljubljanski magistrat. V mestnem arhivu pa se ni ohranil niti en tak krvno-sodni protokol, kakor so ohranjeni civilno-sodni. In vendar je nedvomno imelo tudi ljubljansko krvno sodišče svoje lastne malefične knjige, dokler je obstajalo. Ohranjenih je sicer nekaj izčrpnih zapisnikov o posameznih procesih, vezane knjige pa so izginile brez sledu. Najbrž so jih škartirali pri deželnem sodišču.

II. Vsekakor ne bi ostalo skoro sledu o stotinah žrtev, ki jih je ljubljanski rabelj pokončal od l. 1581 do 1775, če se ne bi ohranile mestne knjige o prejemkih in izdatkih, kakor tudi pobotnice o mestnih računih. V knjigah je vedno na zadnjem mestu rubrika »Dem Nachricht«, kjer so vpisani izdatki za rablja (Nachrichter, Freimann, Züchtiger, Scharfrichter). Večkrat so ohranjene tudi krvnikove pobotnice

¹⁶ Mestni sodni zapisniki so (z velikimi prazninami) ohranjeni od l. 1521 dalje.

¹⁷ Ta je stal pred rotovžem.

^{17a} Glej o tej razliki Dolenc, o. c., 414.

in sodnikova naročila za izplačila rablju. Sem ter tja so postavke toliko razčlenjene, da je rabljevo delo precej ilustrirano, po kaznih pa se da večkrat sklepati, kaj so obsojencu očitali. Na ta način se sledovi krvne justice, ki je vladala ne le po tedanji Evropi, marveč prav tako v Ljubljani, kakršno si je zamišljal Vrhovec, le niso dali docela zabrisati. Prav je, da pridejo po tolikih stoletjih na dan tudi ti rabljevi računi in da se postavijo nekdanje razmere v resnično luč, pa naj si bo ta luč včasih krvava.

Že v prvi ohranjeni knjigi o izdatkih (Ausgabuech) iz l. 1581, kamor je zapisoval izdatke tedanji višji mestni blagajnik, poznejši sodnik in župan Jakob de Curthoni, po poklicu lekarnar, lastnik današnje hiše št. 9 na Mestnem trgu, je na listu 160 zabeležen zaslužek rablja Jurija (Maister Juri) v višini 2 gld 16 kr.

Ta denar si je mojster Jurij zaslužil takole:

Obesil je Gregorja Zoreta	20 kr
Pri tem za bokal (Viertel) vina	6 kr
24. maja je izšibal nekega Krusta	20 kr
3. junija je zopet nekoga izšibal	20 kr
19. julija je obesil (mit dem Strang gericht) Primoža Fantiča	20 kr
Fantič in rabelj (Züchtinger) sta porabila za vino in kruh	10 kr
16. septembra je nekoga izšibal na Tranči (mit ruethen gestrichen)	20 kr
4. novembra je prav tam izšibal Primoža Šmida	20 kr

Celotni zaslužek v 1 letu . . . . . 136 kr ali
2 gld¹⁸ 16 kr

Mestni župan je bil do sv. Marjete (13. julija) Janez Pfanner, nato pa Lenart Hren, oče poznejšega škofa Tomaža Hrena, lastnik hiše št. 10 na Mestnem trgu. Sodnik je bil Volk Gartner.

Prihodnja smrtna kazen je vpisana v knjigi o izdatkih l. 1584. Tedaj je rabelj Matija (Maister Mathes) zaslužil pri mestnem sodišču samo 54 kr celo leto. Od te vsote 20 kr za to, da je utopil neko žensko in 7 kr za vino. Sodnik je bil do sv. Jakoba Janez Körner, nato pa lekarnar Andrej Valch.

Boljši zaslužek je imel rabelj l. 1588. Tedaj je med drugimi opravili 16. marca usmrtil s kolesom Jakoba Ruckulleta, kar mu je vrglo 1 gld 20 kr. Neko žensko, ki je bila obsojena na utopljenje, je z a z i d a l (za 20 kr), 2 osebi je na Tranči mučil (za vsako po 20 kr), 10. septembra pa je obesil dvoje ljudi. Župan je bil celo leto lekarnar Jakob de Curtoni, sodnik pa Miklavž Dulacher.

L. 1590 se imenuje »Freiman Veitt Kellermair«, naslednje leto pa »Maister Andre«.

Dne 13. novembra 1593. je rabelj obesil Jerneja Jančika za 20 kr. Jančik je dobil za krepčilo bokal sladkega vina, »mojster« enako mero. Takrat je bil za župana veletrgovec Venturino Trvisan, sodnik pa Jurij Steklina. O Jančiku, ki je bil obsojen zaradi t a t v i n e, je sklenil mestni svet na seji v soboto 13. novembra 1593, katere se je poleg župana in sodnika udeležilo 7 notranjih in 13 zunanjih svetnikov (sodni zapisnik fol. 72), takole: »Ta ubogi grešnik naj se odvede s Tranče na običajno mesto na trg (t. j. pred rotovž), tam naj se mu prebere njegova izpoved in, če jo prizna, naj se odvede na morišče (Zue der Richt Statt hinaus) in po cesarski pravici obesi. Dodatek pisarjev: Se je izvršilo (Ist beschehen).

Dve naslednji leti rabelj nima rubrike v knjigi o izdatkih. L. 1596 pa je 19. maja s e ž g a l Magdaleno Šenk, najbrž »čarovnico«, za kar je dobil 20 kr. Smodnik za grmado je stal 1 gld 4 kr, 6 škopnikov slame 12 kr. Juriju Kolarju je o d s e k a l g l a v o za 20 kr, zraven je dobil po bokal terana od obeh žrtev in po hleb kruha, skupaj 27 kr. To leto je še izšibal in izgnal skozi Nemška vrata Luko Šturma, kar mu je vrglo 20 kr.

¹⁸ renski goldinar = 60 krajcarjev.

L. 1597 je rabelj Štefan Praitt očistil mesto psov (zaslužek 1 gld 30 kr). Dne 2. avgusta istega leta je rabelj »Maister Michel« obglavil pred sramotnim stebrom (Pranger) na trgu Aleksandra Canali-ja.

L. 1599 je rabelj obesil Adama Marušiča, 2 osebi pa s šibami iztiral iz mesta. Skupni zaslužek 69 kr. L. 1600 je mojster Michel izbičal 3 ljudi.

L. 1601 je zapisano v rubriki »Dem Nachrichten«: So bili ljudje pridni. Hvala Bogu. (»Sein die Leith alle fromb gewest. Gott lob.«) Že naslednje leto (1602) pa je bila 20. aprila izšibana Helena Jurkočič, 4. maja obešen Martin Jaminian (?), ki je v Novem mestu ubil (?) nekega Grivca, 28. avgusta pa jih je dobil s šibo neki mlad tat.

L. 1603 je bil usmrčen samo en hudodelec, l. 1608 je 19. aprila rabelj utopil neko žensko, 26. aprila mučil na povelje mestnega sodnika hudodelko na Tranči, 14. junija pa izšibal skozi mestna vrata tatu in isti dan »torturiral« 3 osebe; 22. junija je »odpravil« (gefertigt) 3 osebe po 20 kr in dobil za vsako še po bokal vina in hleb kruha. 26. novembra pa je zopet mučil neko žensko na Tranči (zaslužek 21 kr in bokal vina za 12 kr).

Dne 1. marca 1609 sta bila po večkratnem mučilnem zasliševanju usmrčena Matjaš Vukovič in Pavel Bastalič. Rabelj je zaslužil 3 gld 50 kr, za mučenje drugih oseb pa to leto še skoro 5 gld.

Dne 15. junija 1610 bi moral biti usmrčen lekarnarski pomočnik Ferdinand Khurzio, ki so ga dolžili smrti nekega Bianchina, pa mu je bilo življenje podarjeno. Rabelj je kljub temu prejel svojo pristojbino 20 kr in 1 bokal vina za 14 kr. Dne 11. marca je »ostro izprašal« Lovrenca Rakitnika od Sv. Križa (Creüz aus windischlandt) in Andreja Lojka iz Kamnika, 14. marca so na magistratu kupili dve kolesi za 32 kr, 24. marca je bil en hudodelec obešen, drugi pa strtl s kolesom. Za izvršitev obeh smrtnih kazni je dobil rabelj 3 gld 27 kr. Gregorja Krašovca je rabelj dvakrat strogo izprašal, nato pa izbičal. Dne 11. septembra je obesil Matijo Trebuhana iz Loke, ki je bil prej strogo zaslišan, 25. septembra pa je usmrtil z vrvo »uboškega grešnika« (Armen Sünder) Janžeta Perdana iz Cerknice. Celoletni rabljev zaslužek je znašal to leto 11 gld 23 kr 2 pf. Za župana je bil Janez Sonce, od sv. Marjete dalje pa trgovec Janez Krst. Ghidinelli, za sodnika v prvi polovici leta Gregor Hlebanja, v drugi pa Adam Eppich.

Krepko se je krvnik udeleževal tudi naslednjega leta (1611), ko je županoval Janez Krstnik Bernardini »ditto Ghidinelli Purgomastro«, kakor se je sam imenoval, sodnik pa je bil že imenovani Adam Eppich. Dne 8. in 12. januarja je rabelj mučil na lestvi konjskega tatu z Iga, 5. februarja pa ga je izbičal; 23. februarja je »torkviral«¹⁹ nekega Smedničana in nekega Mikca, 26. februarja je Mikca zopet torkviral, 5. marca pa ga je ščipal z razbeljenimi kleščami in ga potem obglavil. Dne 4. maja je mučil Janžeta Krističa, ki je zažgal Marku Knezu pri Vrhniku, 7. maja je Krističa sežgal. Za slednjo operacijo je prejel 3 gld in 2 bokala vina (26 kr). Brez bokala vina se rabelj ni lotil nobenega posla. Vino je spadalo k vsakemu njegovemu prijemu. Voznik Matija Nučič, ki je zapeljal 43 voz drv od mestne opekarne do lobanjevca (zu der Schedl — statt), in delavec, ki mu je pomagal, sta zaslužila 1 gld 30 kr.

Dne 6. julija 1611 je krvnik ostro izprašal jetnika, ki so ga izročili križevniki, in izpil bokal vina; 17. avgusta je prejel bokal vina, ker je bil klican (sc. na Trančo), 20. avgusta je nekoča obesil, drugega izšibal. Za to je dobil 2 bokala žita in 21 grošev gotovine, skupaj 1 gld 24 kr 1 pf. Dne 1. oktobra, ko je rabelj natezal mladega Jakla, je prejel v denarju 21 kr, vina pa 1 bokal (13 kr 1 pf), 19. za isti opravke enako plačilo, 26. oktobra pa je Jakla obesil za 7 grošev (t. j. 21 kr) in 1 bokal vina. Dne 16. in 25. novembra je natezal Jurija Strausa, 6. decembra pa je pri slednjem kot vsakokrat zaslužil bokal vina (12 kr) in v denarju 21 kr.

Nič ni zaostajalo l. 1613, ko je bil župan Janez Sonce, sodnik sprva Jurij Unger, po 25. juliju pa Jurij Vidič. Dne 23. januarja je rabelj obglavil Miklavža Dienst-

¹⁹ Latinski torqueo = viti, sukati, vrteti, naposled tudi mučiti (z natezalnico).

mana, ki je ubil Luko Bezjaka, 26. januarja obglavil neko Jero, izbičal pa neko Špelo. Za obe je prejel po 21 kr in bokal terana. Dne 7. septembra je nekoga obesil, vmes pa je še nekoga sežgal in izvršil na Tranči 19 mučenj.

L. 1614. Župan sprva Janez Sonce, po sv. Marjeti pa Jan. Krst. Bernardini, sodnik ves čas Jurij Vidič. Rabelj odseka 17. marca z mečem glavo Aleksandru Schwabu, 7. junija obesi »Hanzka, ki ni vedel ne za očeta ne za mater in celo ne za svoj priimek«, 19. julija obglavi Magdaleno Možina (Muschinain) iz Kamnika, 23. julija pa Jurija Čavsca, ki so ga 18. julija prepeljali v vicedomski dvorec, nato izročili mestnemu sodišču in ga na Tranči mučili skupaj s Primožem Novakom. Poleg teh krvavih je izvršil rabelj tega leta še dokaj »nekrvavih« mučenj na Tranči.

L. 1615. Župan Bernardini, sodnik pol leta Jurij Vidič, nato Andrej Strobl. Rabelj deluje najmanj pri 22 mučenjih na Tranči; tako je mnogokrat torkviral Martina in Matijo Bogata (Wagat). Dne 22. marca je plačal mestni blagajnik za vrv, ki jo je vrvar prinesel na Trančo, 56 kr. Odtod je rabelj s špitalskim konjem vlekel — najbrž za rep privezana — »uboga grešnika« Janžeta Filipca, ki je prej služil v Škofiji za hlapca ter je bil mučen že 11. februarja in tudi pozneje, in Primoža Bogata pod vešala ter ju ščipal z razbeljenimi kleščami, vse »po sklepu in ukazu gospoda župana in drugih svetnikov«. Za vse to je prejel poleg obilne pijače (vipavca in terana) okoli 15 gld, kar je bil lep denar. 1. aprila je zopet mučil oba Bogata, 29. aprila neke Kukce, 3. junija je obglavil Matijo Pfaifferja, ki je ubil davkarja v Podpeči (an der petsch), 22. junija je zasliševal tihotapce, 27. junija mučil Martina Bogata itd.

L. 1616 je župan Bernardini, nato Adam Eppich, sodnik vse leto Andrej Strobl. Dne 8. maja rabelj na Tranči zopet zaradi Bogata, 2. in 6. julija zaradi Jurija Gorjupa iz Celja in Dražničkinega hlapca, 9. julija obesi Gorjupa, 9. avgusta pa obglavi Kristofa Pernola, ki je zabodel mizarja Jurija Fritscha.

L. 1618. Župan Adam Eppich, sodnik Jurij Vidič. Dne 24. januarja usmrti rabelj Marušo Hace, ker je zavrгла otroka (so sy Ir khindt verthan), 14. marca zaslišuje z mučenjem 2 osebi zastran zakonolomstva, 17. marca zopet, 7. aprila pa ju izbiča, 28. marca »eksaminira« krznarskega vajenca, 9. maja dobi za privijanje palčnic (Anschrauffung Daumstekhen) Katri, dekli zdravnika, 21 kr in za bokal vipavca, 23. julija zasluži na imenovani Katri enako mezdo. 17. julija zaslišuje, 21. julija pa justificira Jakoba Tominca iz Polhovega gradca. Strl ga je s kolesom. Kolo je stalo 30 kr, voznik do morišča pa 40 kr. 5. septembra je privijal palčnice Maruši Pfaf, 12. septembra zopet, 19. septembra pa jo je justificiral. Vipavca po 13 kr 1 pf je dobil to leto trinajstkrat.

L. 1619. Župan sprva Adam Eppich, nato Adam Weiss, sodnik Jurij Vidič, nato Jurij Klein. Rabelj muči Jurija Kovačiča iz Krašnje in 4 krat Lovreta Poljančiča, tudi iz Krašnje.

L. 1620. Župan sprva Adam Weiss, nato Adam Eppich, sodnik Klain. Rabelj je izvršil 8 tortur in izpraševanj, razen tega je 8. aprila odrezal pri sramotnem stebru pred rotovžem uho živinskemu tatu; večkrat mučenega Polhograjčana Jakoba Bečka (Wetschek), ki je bil obsojen za trojni umor, pa je 26. sept. usmrtil s kolesom. Zapisek pravi, da ga je rabelj »od spodaj na gor« grozotno »sodil« (Von Vndten auf erbarmlich durch den Freyman gericht worden). Za ta posel je rabelj prejel 38 kr, sodni sluga Mikola je plačal za kolo 40 kr, Jernej Zdražnik, ki je peljal kolo in drugo na morišče, pa je računal 26 kr 2 pf. — Dne 29. novembra je bil rabelj klican na Trančo zastran dijaka Simandla, ki je ukradel nekaj srebrnih cerkvenih posod in orodja (svečnikov) v Šenklažu. »Obisk« je vrgel rablju 36 kr 2 pf, skoro toliko kot usmrčenje s kolesom. Tega dijaka je rabelj nato 27. februarja 1621, ko ga je prej dvakrat »izpraševal«, postavil k sramotnemu odru in ga s šibanjem iztirjal iz mesta. Za to je prejel 20 kr plače, za 1 kr kruha in za 12 kr (1 bokal) vina. Odrezanje desnega ušesa Matiji Telebanu in njegovo izšibanje skozi Pisana vrata 12. maja je stal mestno blagajno 36 kr. V celem je rabelj to leto zaslužil le 5 gld 48 kr.

L. 1622 je rabelj obesil starega Nadhorsta. L. 1623 so okovali nekega Ciglerja in ga poslali na robijo v Karlovec. L. 1624 je rabelj po primernem izpraševanju odrezal po eno uho Jerneju Palčiču in Lovrencu Webbru. L. 1625 je bilo najmanj 20 »eksaminacij«. 6. avgusta je rabelj Gregor Nause obesil Lovreta Gregoriča.

L. 1626 je rabelj 23. maja odsekal z mečem glavo nekemu Jakobu, 15. julija pa obesil Hansa Schwerterja. Tudi sicer je imel polne roke dela to kakor naslednja leta. Dne 26. septembra 1629. je rabelj obglavil nekega Hrvata, da ne omenjamo drugih težkih mučenj, ki jih je izvršil.

Dne 20. aprila 1630 je obesil Švedrovko (Schuedrin) in njenega tovariša, tretjega pa je izbičal, ko je vse tri 14 dni prej mučil. Zaslužek pri teh treh je znašal 4 gld 10 kr. Nato je petkrat »torkviral« Pavlašiča z Vrhniko pod vodstvom sodnika Hansa Corniana. Septembra je rabelj iz Št. Vida na Koroškem položil v Ljubljani na kolo Andreja Kališa in obesil Gašperja Pečarja, kar je stalo mestno blagajno ogromno vsoto 67 gld 54 kr. Ohranjen je cel račun, ki ga je sestavil sodnik Cornian.

Sredi junija 1631 je rabelj obglavil sestro neke Fikovke, 16. julija je mučil Kerlovko iz Udmata in Matevža Lašiča; prvi je 18. julija odsekal glavo, Lašiča pa obesil. V naslednjih treh letih je bilo nekaj obešenj in obglavljenj, nekoga so strli s kolesom.

Posebno strašno je bilo leto 1635. Župan je bil vse leto Kristof Otto, sodnik pa Janez Henrik Widerkher, prišlek iz Curiha, oče znamenitega borca v tridesetletni vojni, Janeza Jakoba pl. Widerkherna.²⁰ Bili so to leto kmečki upori na Štajerskem in Kranjskem.²¹ Valvasor poroča, da so voditelje upornih kmetov ali pobesili, ali razčetrili. Sodni zapisnik z dne 26. novembra 1635 pove o njih naslednje: »Jurij Levec je bil obglavljen z mečem in mrtvo telo razčetrverjeno, kosi trupla obešeni na štirih odprtih cestah. Jurij Dolar in Janže Drolec sta bila za svoj zločin obsojena na do smrtno robijo v Rabu na Ogrskem.« Rubrika »Dem Nachrichten« v knjigi za izdatke v l. 1635 pa našteva še tele postavke:

30. junija sem plačal krvniku, da je »vzel v eksamen« Katro Šeme (Schamella) iz Rifenberka	30 kr
4. julija je zopet vzel to Katro v strogo izpraševanje, sem mu izplačal . . .	30 kr
16. julija je bil rabelj klican zaradi upornih kmetov (rebelische Pauern), plačal sem mu . . .	1 gld
Item se je obrnil na magistrat za krepčilo od udarcev, ki so mu jih prizadejali sodni slugi. Priznal se mu je . . .	1 gld
18. julija je zopet Šemelo strogo izpraševal in jo nato s sramotnega odra iztepel s šibami skozi Pisana vrata (Carlsteter thor.) Sem mu plačal . . .	1 gld
27. julija je bil rabelj zopet klican zastran upornih kmetov. Sem plačal . . .	30 kr
Item mu je dal gospod mestni sodnik zaradi udarcev tudi 1 gld, ki sem mu ga vrnil . . .	1 gld
4. avgusta je bil Dolar vzet na strogo izpraševanje, plačal sem rablju . . .	1 gld
18. avgusta so bili 4 uporniki vzeti na strogo izpraševanje. Plačal sem rablju . . .	2 gld
22. avgusta sem zopet plačal krvniku, ker je upornike zaslišal (fürgenomen) . . .	2 gld
12. septembra je rabelj izpraševal dva uporna kmeta. Plačal sem . . .	1 gld
21. septembra so bili določeni zopet 4 uporni kmetje za pretres in eden za torturo. Plačal . . .	30 kr
14. novembra sem plačal rablju, ki je eno osebo na Tranči ostro izpraševal . . .	30 kr
25. novembra sem dal na ukaz gospoda župana rablju za pokop njegove žene . . .	2 gld
27. novembra sem plačal krvniku, da je Jurija Levca končal z mečem in ga nato razčetrveril, po listku g. mestnega sodnika: 3 gld. (Ta »Zedl« je ohranjen!) . . .	3 gld
Item sem plačal grobarjem, da so zakopali 4 dele telesa (die 4 Scarsi) . . .	1 gld
23. decembra sem dal na ukaz gospoda župana krvniku . . .	1 gld
	Suma 19 gld 30 kr

Iz prednjih številkih izhaja, kako in kolikokrat so mučili kmete, ki so se uprli zoper izgrede soldateske in davčnemu vijaku l. 1635.

L. 1637 je zaslužil rabelj Georg Wivel 14 gld za naslednje posle: dvakrat je mučil krojača Janžeta Premca z Iga, ki je imel tri žene, in mu odrezal nos (4. aprila);

²⁰ Dimitz III., 418.

²¹ Prim.: Valvasor XV, 593, Dimitz III, 407—8.

neko Helenko iz Polhovega Gradca, ki se je znebila svojega otroka (verthann), je z mukami izprašal, nato izšibal; nekega Benečana, ki je dežel. upravniku uplenil »corazo«²² (die Coraza spoliert); nekega Janeza Strnena ali (!) Mačka je dvakrat torkviral, nato pa ga 16. maja na trgu z mečem obglavil; »in ker bi moral ta dan oditi v ‚Werla‘ (Borovlje), mu je blagajnik dal na ukaz župana in sodnika 1 tolar (t. j. 1 gld 30 kr), da ostane ta dan v Ljubljani«. Dne 8. in 11. julija je mučil Janžeta Volškona in Janžeta Klemenca, 14. pa Matijo Streüta.

Zanimivo je, da je konec avgusta moral rabelj Georg Wizel zapustiti Ljubljano. V mestnem arhivu je njegova pismena prošnja, naj se mu podeli »za odpravnino popotnica, kakor tudi verodostojno potrdilo, da se je za svojega bivanja tu obnašal v svojem poklicu pošteno, kot se spodobi rablju«. Magistrat (pisar Agnelatti, župan Otto) pa je na prošnjo napisal, da bi imel dovolj vzroka, da ga »zavoljo njegovega vedenja« popolnoma zavrne, vendar mu za odhod daruje 4 gld, za izpričevalo pa naj se obrne na krvnega sodnika (Pann Richter). Wizlov naslednik je isto leto še trikrat mučil nekega Janžeta Orlinčiča in ga 19. septembra za zaključek izšibal.

Tudi l. 1638 je imel rabelj obilo dela. Jakoba Karpeta, ki so ga pripeljali iz Zagreba, kar je stalo 15 gld, pekovko Barbaro Karpelo (ženo) in še Katro Dantlerco ali Petriško je večkrat »izpraševal« in mučil, nato Karpeta 14. julija obglavil, Katro pa izšibal. Dne 12. junija je odsekal glavo požigalcu Andreju Bačku, ki ga je prej trikrat torkviral. Ker je bilo treba — pravi zapisek — tega požigalca sežgati, je izdal magistrat za 30 škopnikov slame 40 kr. Dne 17. julija je bil rabelj klican na Trančo zastran dveh stiških upornih kmetov. Dne 9. avgusta je plačal blagajnik po pobotnici mestnega sodnika Melhiorja Stocka za 1 srajco in 1 hlače iz hodničnega platna (von Rupffen) za Jurija Vidca, ki sedi na Tranči, 1 gld 12 kr. Nato je rabelj 11. in 18. avgusta »torkviral« Vidca, nakar so poslali sla k Vidčevi ženi v Ortenek (40 kr potnine). Dne 15. septembra je bil Videc v tretje »mučno« izprašan; 19. pa mu je »mojster« odrezal uho in ga izbičal. Menda isti dan je obglavil Andreja Polaka, »wellicher Rdo mit einer feldin (žrebica) Zuthuen gehabt«. Polaka je dvakrat torkviral, po obglavljenju pa sežgal skupaj z žrebico.

L. 1643 je rabelj obglavil po dvakratnem mučenju Anko Glajko, ki je zavrgla otroka.

Obilo dela je prineslo rablju leto 1644. Dne 6., 13. in 17. februarja je mučil brata Adama in Mihaela Černeta, Štiha ter Katro Pšenjakovko, 24. februarja je izšibal Adama, Mihaela pa je obglavil, mu odsekal desnico in vse upepelil na grmadi. Ker pa bi bil ta Mihael — pravi blagajnik v zapisku — moral biti živ sežgan, sem dal mojstru pripeljati iz gornjega gozda 75 voz (fueder) drv, dalje iz opekarne 15 voz, 1 kolec (Pfahl) in 2 voza trsk in 3 voze slame, kovaču pa sem plačal za 2 verigi in kavelj (Haggen) vse skupaj za usmrčenje Mihino 5 gld 12 kr 2 pf. Dne 2. marca je mojster tretjič »izprašal« Katro in jo izšibal (1 gld). Neki Miha Mihelič je bil zaradi uboja dvakrat mučen, obsojen na usmrčenje s kolesom, končno pa 9. aprila na Friškovcu obglavljen, čeprav je rabelj že vse pripravil za trenje s kolesom. Dne 6. aprila je izšibal biriča Jerneja Šušta, ki je na sodišču sunil z mečem v obraz sodnikovega hlapca in odsekal poldrugi prst drugemu biriču Tomažu. Dne 25. maja je rabelj stiskal palce (taimelt) Gregorju Lukašiču; 6. julija je prišel na Trančo zaradi Lucije iz Domžal, ki jo je nato 13. julija izšibal. Dne 6. julija je bil poslan sel Matija Stunzl v Novi kloster zastran Kristofa Zieglerja, 12. pa v Ptuj. 13. je rabelj bil Ciglerju »postavljen ob stran«, 20. je »močno nategnil« na lestvi Ciglerja, ki se ni klical Kristof, marveč Wolf. Sel Matija Stunzl pa je zaradi njega odšel v drugič v Ptuj in Maribor in prejel po 8 kr od mlje, skupaj 2 gld 56 kr. Dne 28. septembra je rabelj eksaminiral Marijo Poher, 28. in 29. oktobra pa Uršo Kersnico in jo izšibal. Urši je blagajnik kupil 1½ vatla hodničnega platna za srajco in hlače (30 kr). Dne 1. decembra se je začelo, 3. pa nadaljevalo mučenje Gregorja Košiča in Lucije Vertavke. 7. decembra je pa rabelj Košiča pri sramotnem steburu

²² ital. Corazze Küras, Panzer, torej oklep. Morda pa je carozza = kočija?

(pred rotovžem) z razbeljenimi kleščami uščenil dvakrat v prsi in ga nato na morišču od zgoraj navzdol strl s kolesom (zaslužek 3 gld).

Prvo polovico leta (1644) je bil župan Krištof Otto, drugo pa Marko Wüz, ki je začel karijero kot krojačev sin in krčmar v Križevniški ulici, končal pa kot velik bogataš in plemič. Njegovi sinovi so imeli več gradov in so dobili baronstvo z nazivom »von Witzenstein«. Sodnik je bil do 25. julija 1644 lekarnar Franc Ciriani, nato pa Ludovik Schönlebl, oče znamenitega kranjskega historiografa Schönlebna.

L. 1648 je rabelj Peter odsekal glavo ob sramotnem odru Jeri Koman, ki je zavrгла otroka, in izvršil več mučenj, med njimi nad Andrejem Šorlom ali Rajcem iz Idrije in 8 tovariši.

L. 1650 se pojavita dva primera criminis bestialitatis. Dne 4. junija je bila odsekana glava vojaku domačega Wochenhaimovega polka Krištofu Faschingu in je bil ta nato sežgan skupaj z dvema žrebicama. Za to justifikacijo in grmado je šla velika vsota, celih 9 gld 32 kr. Na enak način je končal pred rotovžem na grmadi Hanže Kališ dne 26. oktobra. Zanj in za vpepelitev obsojene krave so porabili skoro 20 gld. Rabelj je to leto prerezal obe ušesi Janžetu Gasterju, odrezal eno uho Jakobu Pepeluhu in izšibal Marka Krta, vse po primernem izpraševanju z mukami.

L. 1652 je rabelj dvakrat torkviral Primoža Leskvarja iz Mengša in ga 31. marca izšibal. Z raznimi umetnostmi je mučil Evo Volčico in ji odrezal uho. Po dvakratnem mučenju je 20. julija dvakrat ščipal z razbeljenimi kleščami pri sramotnem odru Jurija Mihelčiča, nato zopet dvakrat pri Špitaljskih vratih, pri vislicah mu potem odsekal glavo in mrtvo truplo vdel v kolo. Dne 11. septembra je po trikratni torturi obesil Adama Anžiča iz Hotiča.

L. 1654 je mučil s palčnico Uršo Turk, izšibal Uršo Jordan, trikrat natezal in stiskal palce Luki Muriju in njegovi priležnici Helenki Pucelin, ju 10. junija izšibal in odrezal vsakemu po eno uho. Dalje je dal na natezalnico Miho Bezjaka, zvezal, postavil na lestev in 16. septembra obglavil Mihaela Bajžlja (Weischel), 12. decembra pa pri sramotnem odru pred magistratom odsekal glavo Maruški Kajnič za 30 kr; grobarji so dobili 36 kr.

L. 1655 je krvnik mučil s palčnico in izšibal Marušo Košir in Marušo Žabnikar, 24. julija pa pri Friškovcu (beym Frischkhauiz) obglavil Matevža Glajca. L. 1656 15. marca je bila omenjena Maruša Žabnikar obglavljena, Marina Turk iz Cerknice dvakrat torkvirana in nato izšibana, naslednje leto zopet mučena s stiskanjem prstov in končno izšibana skozi Pisana vrata, neki Hanže pa je bil obsojen v Karlovec.

L. 1659 je bila na natezalnici Maruška N., ki je zavrгла otroka, po štirikratni »predstavitvi«¹ ji je rabelj 10. septembra odsekal glavo. L. 1661 je bila že omenjena Marina Turk kot tatica trikrat »izprašana«, nato jo je rabelj 9. februarja izšibal in ji pri sramotnem odru odrezal uho. 18. oktobra je bil neki Andrej Turk za crimen bestialitatis obglavljen in upepeljen.

L. 1662 je bil zaradi umora Janeza Voyde pri Friškovcu obglavljen Pavle Pader, z »ostrimi udarci«² pa šiban od sramotnega odra do Friškovca Andrej Bred (Wredt). To se je godilo 23. avgusta. L. 1663., 12. marca, je odsekal rabelj pri Friškovcu glavo Pavletu Čiku. Zaslužil je 1 gld. Grobarji so dobili 30 kr. Dne 28. aprila in 1. septembra je mučil Magdaleno Kogaj, 5. septembra jo je pri sežigališču (bey der Prennstadt) najprej z mečem obglavil, nato pa upepelil (Zu Aschen Verprendt). Tu gre morda za čarovnico. Menda isti dan je bil na morišču (bey den Hohen Gericht) obglavljen Jurij Oblak, ki ga je prej rabelj mučil na lestvi.

L. 1664 je rabelj dne 27. avgusta položil na lestev Uršo Podlipnik, 30. avgusta pa jo je na morišču »sodil«³ najprej z mečem, nato pa jo položil na kolo. Ves zaslužek 3 gld 50 kr. Enako delo je opravil 1. septembra 1666 z Janžetom Kopušarjem. Dne 31. avgusta je bil na Friškovcu obglavljen Jurij Rebek. L. 1668

je rabelj mučil na natezalnici Helenko Bezjakovko in ji 8. februarja pri sramotnem odru (torej pred rotovžem) »z mečem sodil iz življenja v smrt«. Za to prejme 1 gld, beraški strahovi²³ pa za pokop 30 kr. Isti dan odseka na sežigališču glavo Martinu Jermanu in truplo upepeli skupaj z živaljo (3 gld).

L. 1671 se prvič imenuje morišče pri Sv. Krištofu. Tu je bila 11. aprila obglavljena Marina Stremblauka, isti dan pa obešen Janže Hlačun. Dne 16. marca 1672 je rabelj končal z mečem pred rotovžem Jakoba Wesla in »izprašil« (ausgestaubt) Jurija Cepca, 5. oktobra pa Alenko Kres.

L. 1673, dne 21. januarja, je mestni blagajnik izplačal rablju 2 gld, ker je obglavil Jurija Žefrana pri Friškovcu — prvotno je bilo zapisano: pri vešalih (bey dem Hohen Gericht); ta so bila torej drugje — in ga tamkaj pokopal. Dne 8. julija je izplačal krvniku 3 gld 33 kr 1 pf, ker je Jerneja Vesela (Väsl), ki se je v obupu (ex desperatione) sam obesil na Trančiv Hrastarici, ponoči vlekkel na sežigališče (prennstatt), 5 srebrnih kron ali 11 gld 6 kr 2 pf pa za upepelitev njegovega trupla in 32 kr za potrebno slamo. Dne 30. septembra je rabelj po dveh »predstavitvah« (à 30 kr) odsekal pri vislicah glavo Andreju Schmidtschlaimerju in ga tamkaj pokopal (zaslužek 3 gld). Dne 15. oktobra je prejel 1 gld, »da je zaradi gotovih razlogov izkopal in zopet zagrebel obglavljenega Schmidtschlainerja«. (Župan je bil to leto Janez Krst. Dolničar, sodnik pol leta Janez Jernej Bosio, nato pa Gregor Staudach.)

L. 1677 je rabelj med drugim 3 tatove natezal, 4 »uboge grešnike« menda usmrtil — po ukazu župana Bosia je za to prejel 10 gld 30 kr —, »ubogega grešnika« Piškota pa strl na kolesu. L. 1679, 5. januarja, je bil obglavljen Andrej Komatar, 18. oktobra sežgan s kravo vred neki star Logatčan (13 gld 20 kr za služka), na Tranči se je pa nekdo sam usmrtil. (To je dalo rablju 10 gld).

L. 1682, 15. januarja, je rabelj obglavil in s kravo vred sežgal nekega »ubogega hudodelca«, 11. marca je dva jetnika obesil, štirim pa je bil predstavljen,²⁴ jih natezal in ostrigel, 5. novembra je obglavil neko »ubogo grešnico«, ki je zavrгла otroka.

L. 1683, 27. januarja, je cesarski rabelj Filip Pölzl obglavil nekega »ubogega grešnika«, 14. aprila nekoga natezal, 22. septembra dva »uboga grešnika« obglavil in 1 odsekano glavo pribil z žebljem na vešala. Za oblačilo obeh obglavljenecv je šlo tri vatle (stab) platna za 1 gld 20 kr, skupaj s krojačevim zaslužkom. L. 1684 je padla kot rabljeva žrtev po dvakratnem mučenju neka ženska, prav tako l. 1685. »Beraški strahovi« so dobili za pokop obglavljenke 30 kr.

L. 1686 toži rabelj Filip Pölzl v svoji vlogi na magistrat o pičem zaslužku, ker pošiljajo mnogo ljudi tako iz Ljubljane kakor z dežele na galeje namesto na morišče. Povrh mora rediti že 6 tednov še drugega ces. rablja z ženo porodnico v svojem stanovanju, ki mu vse iz sklede pojesta. Nima tudi s čim kuriti v hudi zimi. Magistrat mu nato 7. januarja 1688 podari 3 gld. Dne 3. in 7. julija je rabelj Hans Heinrich Selinger (bestelter kays Freyman bey der Statt Laibach) natezal na vrvi nekega Hrvata iz Metlike, 13. julija pa mu je odbil glavo in jo pribil na vešala. Dne 24. oktobra je zvezal Vlaha Jenka (den Jenko Wallachen), 14. novembra je prejel 1 gld 30 kr, ko je čakal na usmrnitev neke ženske, ki pa je bila izprošena, ko jo je bil že enkrat mučil na natezalnici.

L. 1689 je krvnik obglavil 20. julija po trikratnem mučenju neko Jero. L. 1690 je večkrat torturiral Matijo Marvo, nekega Janžeta in Marjeto Svetnak. Slednja dva je usmrtil 19. aprila. Na smrt obsojena, a pomiloščena je bila Barbara Pavlin.

²³ Petler Richter, nadzorniki beračev, ki so dobivali od magistrata redno plačo, mesečno po 2 gld 40 kr.

²⁴ »Vorgestellt« — za strah.

Naslednjega leta 1691 so imeli v Ljubljani prvi večji čarovniški proces. Županoval je beljaški prišlek, bivši kramar Eder, ki je v Ljubljani silno obogatel in bil pozneje poplemeniten s priimkom von Edenburg, za sodnika je bil pol leta trgovec Matija di Giorgio, potem pa Jurij Tollmainer (prvotno bržčas imenovan Tominec). Krvnik je bil že znani Hans Heinrich Selinger. To leto je zaslužil celih 86 gld 56 kr in 2 pf. Dne 31. januarja je rabelj prejel za »predstavitev« neki Maruški 30 kr, 4. februarja pa za njeno obglavljenje 1 gld; 23. junija 20 kr za ostriženje Anice Gorjup; 55 kr 1 pf je šlo za nabavo konopljeve srajce, 30 kr za rabljevo predstavitev Anici Gorjup. 7. julija je Anico zvezal (30 kr), 11. jo torkviral (30 kr), za »špansko juho« (Vmb die spanische Suppen) je prejel 20 kr. Za pripravo čarovniškega stola (Zauber Stuel) je mesto izdalo 1 gld 46 kr 2 pf, za 4½ funte železa v ta namen 19 kr 1 pf. Dne 18. julija je bil rabelj zopet predstavljen Anici Gorjup (30 kr); 21. julija predstavljen njej in Urši Bevc (1 gld); 28. julija je bil izplačan rablju 1 gld za ostriženje Urše Bevčevke, Anice Peklenšičice in Marine Dunkarce; za srajce zanje 4½ vatla (stab) konopljevega platna 1 gld 52 kr, za izgotovitev srajc 18 kr. Isti dan (t. j. 28. julija) je prejel rabelj 2 gld, ko je mučil te tri in Anico Gorjup. 3. oktobra je posadil Anico Peklenšičico na stol (3 gld 33 kr 1 pf); za predstavitev Anici je prejel 1 gld. Dne 18. oktobra je kupil blagajnik za jetnike na Tranči 4 konjske plahte za 1 gld 46 kr ter 6 vatlov hodničnega platna (2 gld 24 kr), kakor še 4 druge plahte (48 kr); krojačev zaslužek s sukancem vred 44 kr; rabljeva pristojbina, ko je Uršo Klarman posadil na stol in jo vzel dol, je znašala 3 gld 33 kr 1 pf; item, ko ji je bil predstavljen (30 kr); item, ko je posadil Marino Dunkar na stol in jo snel (3 gld 33 kr 1 pf); 20. oktobra, ko je bil Dunkarci predstavljen (30 kr); 21. je ostrigel Dunkarco in mlinarico (40 kr); 22., ko je mlinarico posadil na stol in jo snel (3 gld 33 kr 1 pf), item od zasliševanja (30 kr), 23. dito, da je Dunkarco posadil na stol in jo snel (3 gld 33 kr 1 pf), item od zasliševanja (30 kr); 24., ker je čakal na Tranči, vrvarju plačal 1 gld 11 kr za vrvi za španski stol na Tranči. Dne 27. oktobra je plačal blagajnik rablju 1 gld, da je bil predstavljen Klarmanci in Peklenšici; zadnjega oktobra, da je Anico Gorjupovo usmrtil z mečem (1 gld), od sežiga 1 gld 46 kr 2 pf, od postavitve grmade 1 gld 46 kr 2 pf, od zagrebenja pepela 1 gld 46 kr 2 pf, rabljevemu pomočniku (Seinem Jungen) 53 kr 1 pf; 3. novembra rablju, ko je bil na Tranči, 30 kr; item dal napraviti za čarovnico (für die Zauberin) dve konopni srajci (1 gld 12 kr), za delo 12 kr; 7. novembra rablju 2 gld, ko je obglavil Klarmanco in Peklenšico; za pripravo grmade 1 gld 46 kr 2 pf, za sežig obeh teles 3 gld 33 kr 1 pf, za zakop pepela 1 gld 46 kr 2 pf, za njegovega fanta 53 kr 1 pf, za v ta namen nabavljeno orodje 53 kr 1 pf, še za orodje 32 kr; vozniku zastran malefičnega voza dvakrat (30 kr); 10. novembra rablju, da je obril Marušo Bevčevko in Marušo Jazbelo (40 kr), item da je obe mučil 1 gld, potem Marino Dunkarco s šibami pretepel (3 gld 33 kr 1 pf); 13. novembra rablju, da je čakal na Tranči (30 kr); 14. novembra rablju, da je na Tranči umrlo Marino Dunkarco položil s Tranče na voz (1 gld); za pripravo grmade 1 gld 46 kr 2 pf, za sežig 1 gld 46 kr 2 pf, za zakop pepela 1 gld 46 kr 2 pf, item njegovemu hlapcu 53 kr; istega dne je rabelj torkviral Bevčevko in Jazbelo (1 gld); item je kupil 33 škropnikov slame 1 gld; rablju, da je odpeljal Dunkarco, 20 kr. — To je bilo vse na en dan.

Dne 5. decembra je mestni blagajnik izplačal rablju, da je bil predstavljen ciganu, 30 kr, isto 11., 12. in 13.; 15., da je čakal na Tranči, zopet 30 kr; 19. decembra, da je obglavil cigana Andreja, 1 gld, pribil glavo, 40 kr, da je položil telo na kolo, 1 gld 46 kr 1 pf. Cigan Andrej je bil na vladin ukaz poslan na sodbo iz Kranja v Ljubljano (spis z dne 19. julija 1692 v Mestn. arh. ljublj., fasc. 27). O obglavljenju in sežigu Urše Klarman in Anice Peklenšice (imenovane tudi Krumpe in Millerin) so ohranjene podrobne pobotnice rabljeve, ki se je podpisoval »Hans Haindrich Selinger, bestölter Kays. scharfrichter in der fürstl. hauptstatt Laybach«.

Še hušje je bilo za čarovnice naslednje (1692) leto. Župan je bil prvo polovico leta Gabriel Eder, od sv. Marjete dalje Janez Krstn. Dolničar, sodnik pa ves čas Jurij Tominec ali Tollmainer. Ohranjena ni le računska knjiga mestnega višjega blagajnika Jurija Perneta, marveč tudi podrobni računi rablja Selingerja. Iz obeh posnemamo tole sliko: Dne 23. marca je bila postavljena k sramotnemu drogu in izgnana iz mesta neka Maruša (18 kr zaslužka rablju). Dne 16. aprila je bil krvnik predstavljen Mauserju in je zvezal Marušo Bevčevko, 19. je čakal na Tranči, prav tako 23. aprila. Dne 2. maja je zvezal in mučil 4 čarovnice (2 gld), 4. maja je ostrigel in obril (balbiert) 3 čarovnice, 5. zopet dve in štiri ostro torkviral, nato je vseh pet posadil na stol, 6. je eno posadil na stol in dve ostro torkviral, 7. je čakal na Tranči, eno obril in posadil na stol, 10. maja je z mečem obglavil 5 čarovnic (od vsake 1 gld dež. veljave) in jih nato sežgal na grmadi. Za vse to je zaslužil 34 gld 56 kr 2 pf.

Dne 12. maja je ena umrla na Tranči, rabelj jo je odpeljal in sežgal ponoči (zaslužek 6 gld 30 kr). 13. maja je zvezal na Tranči mlado čarovnico, 17. je zopet čakal tam, prav tako 21. maja. Dne 24. maja je odnesel s Tranče tamkaj umrlo Marušo Kuniško in jo pokopal (3 gld 15 kr). Dne 2. junija je na Tranči obril 3 (čarovnice), 3. junija jih je ostro mučil, nato še 3 obril. Dne 7. junija je izvršil ostro torturo nad neko Lajko (die Läkha), jo posadil na stol in snel, 9. junija je samo čakal na Tranči, 10. je mučil 2, 14. junija jih je 5 obglavil, sežgal in zakopal. Nato je izkopal 6 umrlih in jih sežgal ter zagrebel pepel. Dne 25. in 28. junija je čakal na Tranči, tako tudi 13. avgusta, 14. pa je ostro torkviral 3 osebe, 27. je eno odnesel s Tranče, kjer je umrla, in jo pokopal, 30. avgusta je mučil tri osebe, 3. septembra pa 6, sedem jih je »barbiral«, 4. septembra pa 2 torkviral, 5. še dve, 6. je čakal na Tranči.

Dne 12. septembra je obglavil 5 oseb (od vsake 1 gld) in jih sežgal (od vsake 1 tolar, skupaj 8 gld 53 kr 1 pf dež. veljave). Eno, ki je umrla, je izkopal, upepelil in pepel zagrebel. Dne 12. septembra je mučil Urbana Dimnika, 13. čakal na Tranči, kmalu nato je Dimnika usmrtil z vrvo. Dne 6. novembra je mučil na Tranči 3 osebe, eno pa je posadil na stol; 7. je eno umrlo odnesel s Tranče in pokopal. 10. je bil dvema predstavljen, 12. novembra je dve končal z mečem in ju sežgal, pepel pa zakopal. V novembru je umrl na Tranči neki Luka Jeran. V decembru sta čuvaja Pavlič in Danič dobila 13 gld 2 kr, da sta jezdila »za pobeglim Hrvatom Mitrom Živkovićem«, 3 gld 33 kr 1 pf pa kolar Jurij Herk, ki je na ukaz mestnega sodnika napravil za rablja razna ostra »instrumenta« za torture. L. 1692 je šlo za rablja vsega 160 gld 7 kr 1 pf, torej še enkrat toliko kot v prvem velikem čarovniškem letu. Pokončanih je bilo 26 čarovnic in čarovnikov.

L. 1693 je rabljeva rubrika v računski knjigi prazna, tudi pobotnice manjkajo. Naslednje leto (1694) je bilo vsaj delno čarovniško. Župan je bil Eder, sodnik Johann Grafenhueber, rabelj še vedno Selinger. Le-ta je 17. januarja po trikratnem mučenju v 14 dneh usmrtil z mečem tatu Gregorija Šlivica in njegovo glavo pribil z žebljem na vešala. Dne 25. aprila je storil isto z Andrejem Plevnikom. Mučil pa je med tem Andreja Lavrina, Jerneja Grošla in Janeza Stibleja. Dne 19. septembra je torkviral deklico (das Madl) Nežo Pust, 26. septembra zvezal njo in Špelo Goslarco; 8. oktobra je Špelo ostrigel ter mučil njo in Nežo; 10. oktobra mu je blagajnik Menegalia izplačal 5 gld 30 kr za pribitje glave nekega justificiranca na vešala, za trikratno mučenje tega fanta (bueben), za trikratno mučenje nekega konjskega mešetarja (Rosstäuscher), za 6 tortur 2 čarovnic, za postavitev stola in da ju je gor posadil in snel, da jima je ostrigel lase.

L. 1695 je 24. marca rabelj obglavil in sežgal nekega Jerina Ravničarja s kravo vred, 9. oktobra pa obglavil že imenovanega Janeza Stibleja in pribil njegovo glavo na vešala. L. 1697 je rabelj Selinger, čigar ena pobotnica je ohranjena z njegovim pečatom — dva meča počez — med drugimi

obglavil neko Bukovko in mučil Janžeta Koširja, imenovanega Kljukec. Le-tà se je zaradi muk na Tranči sam obesil, nakar ga je rabelj 5. oktobra sežgal. Porabil je za to 40 škopnikov slame in zaslužil 14 gld 13 kr 1 pf.

Dne 22. januarja 1698 je bil po trikratnem mučenju, ko so mu ostrigli lase, kot tat obešen neki Ferjančič, 23. marca pa obglavljen na glavnem trgu ubijalec Lobe. Dne 21. maja 1699. je rabelj usmrtil 3 delikvente, 2. julija pa enega.

Tudi l. 1700 se zdi, da je novi rabelj Hans Christoph Hoffstetter imel opraviti z nekaj žrtvami. Zapisek pa navaja samo vsoto njegovega zaslužka. Pobotnice manjkajo. Za leto 1701 sta se od treh ohranili 2 rabljevi pobotnici, tretja, ki se je glasila na večjo vsoto, se je izgubila. Na pobotnicah je Hoffstetterjev pečat, na katerem je videti mučilno kolo in osebo z mečem v desnici. Po ohranjenih pobotnicah je Hoffstetter 6. julija obglavil nekega hudodelca in pribil z žeblijem glavo na vislice. Konec novembra ali v začetku decembra je pokončal nekega Jožefa s Krete (Cretensier). Gotovo pa to nista bili edini žrtvi tega leta.

Dne 28. junija 1702 je bil rabelj klican pred rotovž, da obglavi prej 4krat mučenega Jožefa Hörnerja, ki pa je bil pomiloščen. Vseeno je Hoffstetter prejel svoj godinar zaslužka.

L. 1703 je rabljeva rubrika prazna, za l. 1704 je ohranjen samo kratek zapisek, iz katerega izhaja, da je Hoffstetter sredi junija gotovo izvršil eno justifikacijo, 6. decembra pa prejel 1 gld za pokop »ubovega grešnika, ki je padel z vešal«. Ali je visel celih 6 mesecev, ni razvidno.

Dne 21. aprila 1705 je bil zaradi criminis bestialitatis obglavljen in nato sežgan z obsojeno živaljo vred neki Hans Skeebe. Porabili so »8 nemških sežnjevi ali 12 voz drv, kot jih pripeljejo po vodi«, in 60 škopnikov slame. Stroški so za vse skupaj znesli 12 gld 13 kr. Na pobotnici je nov Hoffstetterjev pečat in njegov svojeročni podpis z res rabeljsko pisavo. Dne 10. julija je Hoffstetter obglavil nekega tatu in pribil glavo na vešala.

L. 1707 sta bili dve justifikaciji (26. februarja in 6. novembra). Slednjega justificiranca so pokopali na pokopališču pri Sv. Petru. Naslednji dve leti sta prazni. Dne 15. julija 1711 je isti Hoffstetter obglavil 1 zločinca in mu pribil glavo na vislice, enega je 11. aprila postavil na sramotni oder, enega pa je izbičal in izšibal iz mesta.

Dne 28. januarja 1713, ko je bil župan Anton Janežič, sodnik pa Janez Karol Mally, je rabelj Hoffstetter obglavil nekega obsojenca, mu odsekal roko, truplo položil na kolo, glavo in roko pa pribil z žeblijem na kolo. Stroški 15 gld 30 kr. Dne 10. junija je obglavil neko Maruško in ji odsekal desnico, mučil pa je nekega kmeta in neko žensko.

Dne 26. junija 1715 je novi rabelj Simon Hagen obglavil zaradi tatvine obsojenega Miho Orehovca, do smrti mučil nekega mesarskega pomočnika, 20. julija pa izšibal nekega fanta. Rabljev pečat na pobotnici ima podobo pokončnega zmaja, ki drži v prednjih šapah meč, nad njim so začetnice S. H. Dne 23. februarja 1718 je prejel Hagen 3 gld 40 kr za nekega Andreja, ki je bil obsojen na galejo in mu je vžgal žig na hrbet. Za to delo je prejel rabelj 1 gld 40 kr, pomočnik pa 40 kr.

Od l. 1720 nima rubrika v knjigah za izdatke več napisa »Nachrichter«, temveč »Freyman«. L. 1722 je rabelj Franc Jožef Hoffstetter z nazivom »Kays: freyman in laybach«, pozneje pa »in Crain«, bržčas sin Hansa Christoph Hoffstetterja. Tudi pečat je enak kot prvi Hoffstetterjev pečat (tisti s kolesom). Novi rabelj je 11. jan. odsekal nekemu Andreju glavo ter jo nabil na vislice. Nekaj dni prej se je na Tranči v Hrastovci obesil neki Tomaž, rabelj ga je nato zvelkel s Tranče in ga na grmadi sežgal. Pri Tomažu je šlo za rablja 27 gld 12 kr, pri obglavljenem Andreju pa le 12 gld 45 kr.

Dne 2. oktobra 1723 sta bili obglavljeni ciganki Suzana Teber in Marija Praunhertner. Iz zelo natančnega Hoffstetterjevega računa je razvidno, da jima je bil rabelj nešteto krat predstavljen in sta bili strahovito mučeni, zlasti tudi na lomilniku (Prechell stuel), kamor sta bili večkrat posajeni. Ko ju je obglavil krvnik, meča ni obrisal, kot navaja, zastran bratovščine (vonwegen der Pruederschaft), za kar si je posebej zaračunal od vsake po 1 gld. Kri obglavljenec je namreč veljala za zdravilo in se je dalo z njo tudi čarati. Vsega je rabelj prejel od višjega mestnega blagajnika Lovrenca Tomšiča 27 gld 2 kr. Grobarji, ki so ciganki zakopali pri Sv. Petru, so prejeli 1 gld 8 kr. Naslednje leto 1724 sta bili obglavljeni še dve ciganki, od katerih se je ena imenovala Gretle. Eno pa je rabelj izbičal in natezal nekega Hrvata. Dne 4. decembra 1725 je Hoffstetter obglavil nekega tatu, glavo pa z žebeljem pribil na vešala.

V oktobru 1726 sta bila usmrčena Miha Gabrejna in Pavle Kovačin. Rabelj Franc Jožef Hoffstetter je takole specificiral svoj račun:

prvič bil klican na Trančo	30 kr	za žebelj za nabitje glave	1 gld
pripravil vrvi in orodje	40 kr	izkopal jamo za truplo	1 gld
privezal vrvi na vešala (das Hoche gericht)	40 kr	zagrebel truplo	1 gld
zabil kline	1 gld	položil truplo (pač drugega obglavljenca) na kolo	1 gld
izkopal luknjo za precep (Handstock)	1 gld	vpletel (einflechtung) truplo v kolo	40 kr
vsadil precep	1 gld	za motvoz v ta namen	20 kr
izkopal luknjo za kolec (Pfahl)	1 gld	nabil glavo na kolec	1 gld
zasadil kolec	1 gld	za žebelj za glavo	1 gld
ostrigel obema lase	40 kr	pribil desno roko	53 kr
odbil eno glavo	1 gld	za žebelj za roko	20 kr
odbil drugo glavo	1 gld	privezal vrv na vešala nad kolesom	53 kr
pričrdil desno roko	40 kr	vrigel lestev z vešal	40 kr
za ročno skobo (Handl Klampfen)	40 kr	razsekal lestev	30 kr
odsekal desno roko	1 gld	hlapčeva napitnina po 1 gld od osebe, skupaj	2 gld
za kavelj k temu	20 kr		
nabil glavo na vislice	1 gld		
		Vsota	26 gld 26 kr

Pisar ces. krvnega sodišča na Kranjskem, Filip Jakob Fringila je ta račun odobril, le za pribitje desne roke je znižal pristojbino na 40 kr, za privezovanje kopca na vislice, postavljene nad kolesom, na 20 kr in za razsekanje lestve na 20 kr. — Župan je bil v tem času trgovec Matija Christian, sodnik pa knjigovez Janez Karel Mally.

L. 1727 je zaračunano 1 obglavljenje in 1 tortura. Obglavljenca so pokopali pri Sv. Petru. L. 1728 je Hoffstetter razsekal oboje vislice, ju sežgal, pepel pa zakopal. Zato je prejel 3 gld, hlapec pa 1 gld. Še isto leto je justificiral neko obsojeno kravo (delikvent se sploh ne omenja) s tem, da jo je razsekal na štiri dele, ki jih je nato upepelil.

Od 1730 do 1733 ni Hoffstetter za svoj posel pri mestu nič zaslužil, l. 1734 komaj 1 gld 42 kr, l. 1735 zopet nič, 29. maja 1736 pa je prejel 8 gld deželne ali 6 gld 48 kr nemške veljave za obešenje Matije Novaka. Zdaj se Franc Jožef Hoffstetter podpisuje »geschwornen kays. freyman in Crain«. Dne 17. julija 1737 je prejel od višjega mestnega blagajnika Tomaža Vincenca Muliča 3 gld dež. velj., da je pokopal truplo nekega obešenca, ki je padel z vislice.

L. 1738 rabelj ni imel posla pri mestu. 29. julija 1739 pa je prejel 6 gld 30 dež. velj., da je postavil k sramotnemu stebru in trikrat izšibal (nekega) tatu. Na pobotnici je njegov pečat z začetnimi črkami, v ščitu spodaj pokončen lev, ki drži meč, na vrhu okrasa pa dve ptici. V decembru je obesil nekega Matijo Mišiča ali Lampiča, kot pravi zapisek, nekemu pa je vžgal podobo vislic v rame in ga nato izšibal »mit ein ganzem schilling« (30 udarcev). Celotni zaslužek 13 gld 10 kr 2 pf nem. veljave.

Za naslednje leto je dokazano, da so večkrat puščali obešence po cele mesece viseti na vislicah. Dne 6. februarja 1740 je namreč prejel rabelj Hoffstetter 10 gld 46 kr, da je ponovno obesil v decembru justificiranega Matijo Šetino ali Lampiča — še sedaj niso vedeli, kako se prav za prav piše — ki je na nek način bil snet ali je pa padel z vislic. V rabljevi pobotnici je gnusni postopek natančno razčlenjen. Dne 12. aprila mu je blagajnik izplačal 2 gld 33 kr, da je nekemu naložil pri sramotnem stebru 32 udarcev. V začetku novembra je obesil Andreja Moškoriča, 9. novembra izšibal nekega Gašperja, 12. obesil Jožefa N., 16. izbičal nekega Pangerca, 18. novembra pa obglavil Andreja N. in pribil njegovo glavo na vislice. Zaslužil je za tri usmrtitve in 2 šibanji 36 gld 10 kr deželne ali 30 gld 44 kr 2 pf nemške veljave. Vsi prizadeti so bili obsojeni za tatvino ali rop. Dne 9. maja 1742 je Hoffstetter s kraljevskim mečem — kot pravi v pobotnici — obglavil Gašperja Zorca in pribil njegovo glavo na vislice (9 gld 38 kr), v oktobru pa nekemu drugemu obsojencu odsekal glavo, privezal nato njegovo truplo na kolo, glavo pa z žebliem pribil tjakaj. Zaslužek 14 gld 11 kr 2 pf. Obe pobotnici sta shranjeni.

Od 1743 do 1750 je rabljev razporedlek v mestni knjigi za izdatke prazen. Dne 29. aprila 1751 pa je izplačal mestni višji blagajnik Franc Jakob Ranilovič rablju Jakobu Kristijanju Ohnesorgu 9 gld 46 kr 2 pf za obešenje Matevža Kavčiča. — Kavčič je bil doma iz Koč v župniji Slavini pri Postojni, star 21 let. Izvršil je 41 tatvin. Na smrt je bil obsojen na Tranči 14. aprila 1751. Predsedoval je mestni sodnik Jožef Hueber von Huebenfeld. Spis o procesu je ohranjen (mag. acta 15). — Dne 5. junija je plačal blagajnik ces. rablju na Koroškem Jan. Juriju Pözlzu 35 gld 58 kr 2 pf za justifikacijo nekega Ajdovca, 9. junija pa še 3 gld več (t. j. 38 gld 58 kr 2 pf) za usmrčenje nekega Bitežnika (Wittiznekh). Tak je zapisek v blagajniški knjigi. Pobotnic iz tega leta ni več.²⁵

Od l. 1752 dalje nima rabelj več posebne rubrike v knjigah za izdatke, marveč se stroški zanj beležijo v razporedelku deželno-sodnih obveznosti (»Auf Landgerichtliche Obliegenheiten«). Od tod izvemo, da je dobil 3. marca 1757 ces. rabelj Johann Herman izplačanih 5 gld 40 kr za justifikacijo Jožefa Rossina, slikar Anton Fayens pa za naslikanje te usmrtitve 6 gld.

Dne 12. januarja 1758 je »Johan Michael Herman freyman in Laibach« usmrtil z obešenjem na Tranči (im Neugebau) zaradi tatvine obsojenega Jakoba Žurjana (Schurian), pri čemer je zaslužil 10 gld 10 kr dež. velj. Za samo obešanje je bila pristojbina le 1 gld, kot že okoli 130 let. V septembru je isti rabelj izbičal Gregorja Marinčiča ali Marenčiča in Jurija Groharja za tatvino, 12. septembra pa za enak zločin obesil Matijo Grada. Dne 22. decembra je prejel slikar Anton Fayens 1 gld 25 kr za ponovno slikanje usmrtitve Jožefa Rossina, 30. decembra pa rabljev hlapec 1 gld 8 kr, da je zasadil palico pred to sliko (vor einsetzung des Stokhs Vor die Taffel des Joseph Rossin Execution). Naslednje leto 1759 sta bila že imenovana Marenčič iz Logaškega okraja in Jurij Grohar sredi oktobra obešena.

²⁵ Ohranjen je v Mestnem arhivu ljubljanskem pisan obrazec, kako je krvni sodnik izročil delikventa rablju. Prinašamo ga v doslovnem prevodu. Sodnik kliče: »Mojster Janez Jurij, v prvič!« »Mojster Janez Jurij, v drugič!« »Mojster Janez Jurij, v tretjič!« N. B. Ko zaključí rabelj svoj govor.

»Ti prevzameš navzočega ubogega grešnika v svoje roke in vezi, ga daš odvesti ven na morišče, tam ga v njegovo popolnoma zasluženno plačilo usmrtiš z vrvjo, da se zlo kaznuje in dobro zasadi.«

Nato zlomi gospod krvni sodnik palico in jo vrže dol preko grešnika. Izreče zadnjo besedo: »Bog mu bodi milosten in usmiljen!«

Pri vislicah mora gospod krvni sodnik prisostvovati eksekuciji do konca. In ko je eksekucija končana, vpraša rabelj, ali je vse izvedel, kakor vleva sodba. Nato mora odgovoriti gospod krvni sodnik: »Pravilno si opravil svojo stvar, zato prejmeš tudi plačilo.« Če pa bi proti pričakovanju napravil rabelj kaj nepravilnega, mora v takem primeru gospod krvni sodnik po njegovem govoru objaviti: »Poklican boš na odgovor za svoje ravnanje in potem prejmeš plačilo.«

Dne 10. februarja 1764 je zagrebški rabelj Jožef Mayr obesil za crimen furti obsojenega Matijo Cuclja (Zuzel) in zaslužil 77 gld. Matijo Cuclja in njegovo ženo so držali na Tranči že od 22. marca prejšnjega leta.

Dne 23. oktobra 1766 je prejel Martin Jakob, rabelj iz št. Vid na Koroškem, 40 gld, ker je dan prej z mečem usmrtil za detomor obsojeno Uršo Mandlnovko vulgo Kustrovko.²⁰

Dne 24. decembra 1766 je ljubljanski magistrat pisal v št. Vid na Koroško po tamošnjega, pravkar omenjenega rablja. Le-ta se je odzval in prejel 8. januarja naslednjega 1767 leta povprečnino 48 ren. gld za dva kratno torturo požigalca Miklavža Miheliča. Zdi se, da je tale Mihelič istoveten ali pa v zvezi z Miklavžem Skotino vulgo Turkom, ki je bil kmalu nato zaradi požiga obsojen na smrt na grmadi. Grmado so že pripravili in je rabelj Jakob Martin, ki so bili 6. februarja 1768 zopet pisali ponj v št. Vid, že čakal na svojo žrtev. V zadnjem trenutku pa je bila justifikacija »iz važnih razlogov« ustavljena. Rabelj je 3. marca kljub temu prejel pogojenih 118 goldinarjev nemške veljave. Spisi o Skotini ali Skotinu so šli s posebno štafeto na notr. avstr. vlado v Gradec, Skotin pa je ležal na Tranči bolan. Zdravila sta ga dr. med. Matija Šmuc in dr. Leopold Urban Jugovic. Zdravila je pošiljal lekarnar Anton Xav. Wagner iz lekarne pri Zlatem samoroğu. Pobotnice in celo recepti so ohranjeni. Vlada v Gradcu je odredila novo preiskavo in sta v februarju 1769 Skotina zasliševala c. kr. krvni sodnik (Bannrichter) na Kranjskem, Franc Jožef pl. Abramsperg ter njegov pisar Mihael Ignac Schrey. Kakšen je bil izid, ni zapisano, pač pa je moral mestni blagajnik izplačati obema gospodoma skupno 135 gld nem. veljave.

Pobotnic iz naslednjih let ni. Šele 1775 nastopi zopet nov rabelj »Johann Georg Perghoffer K. K. freyman in Crain«. Od njega sta ohranjeni dve pobotnici s pečatom na rdečem vosku (v ščitu spodaj stoječ lev, ki drži odsekano človeško glavo, na ščitu stoji rabelj z mečem v desnici, v gornjem obodu začetnice HGPH). Ta rabelj je 13. junija 1775 obesil Antona Plevnika, 27. junija pa Matijo Mekinca. Prejel je za vsakega po 8 gld 18 kr. Trupli je snel z vislic in ju kar tam zagrebel šele čez več dni. To mu je doneslo 14 gld. Tedaj je bil župan lekarnar Wagner, sodnik pa Andr. Ant. Škrinjar.

Z l. 1775 se neha vrsta mestnih knjig o prejemkih in izdatkih. Prihodnje leto je bila odpravljena tortura. S tem se je v kazensko-pravnem pogledu nehal šele srednji vek v Avstriji in tudi v Ljubljani. Rabelj je sicer še do l. 1856 ostal v Ljubljani, njegovo delo pa je postalo bistveno drugačno. Poslej je bil res pravi »Nachrichter«, zadnji sodnik, ki je »sodil« iz življenja v smrt in ne več tudi pomagač preiskovalnega sodnika.

²⁰ Imena s slovensko končnico so v izvorniku tu in v vseh prejšnjih primerih.

POLHOGRAJSKI BARONI

Dr. R. Andrejka

Grad in gospostvo Polhov Gradec, 18 km zahodno od Ljubljane na koncu Polhograjske doline, na vznožju gore Sv. Lovrenca, so imeli od konca 17. stoletja v lasti baroni polhograjski, ki so izumrli v moškem kolenu l. 1808, v ženskem pa l. 1869. Zgodovina tega rodu, ki je v marsičem vplival na razvoj našega kulturnega in umetnostnega življenja, dosedaj še ni bila enotno in pregledno predelana, zato naj jo tu podamo v poglavitnih obrisih.

Njih predhodniki enakega imena, toda v nobenem sorodstvu z njimi, so bili v srednjem veku gospodje polhograjski,¹ ki se omenjajo prvič v listinah (stiški arhiv) l. 1261 (Henrik Polhograjski,² vazal oglejskega patriarha). Bil je to drzen in bojevit rod, vsaj o Wersu Polhograjskem je izpričano, da je l. 1295 v družbi s hertenberškimi in smledniškimi vitezi plenil po posestvih frisinških škofov okoli Škofje Loke. Pozneje se omenjajo v listinah (n. pr. samostana Bistre) še Hertlin in Hercules (1319, 1328), Gottfrid (1320—26), Markvart in Rüdiger (1328), Jurij (1355), Henrik in Rudelin (1360) ter Herman in Urh (1360), ki sta bila kranjska deželana in imela v lasti še Krško, Rečico in Sevnico. Urh je okoli l. 1384 prodal grad v Polhovem Gradcu celjskim grofom,³ sam pa se je preselil v Krško ali Sevnico. Zadnja potomca tega rodu sta bila Rudolf (1402) in Ivan,⁴ ki je umrl okoli l. 1470. Z njim ugasne stari rod polhograjskih gospodov.

Pradedje novega rodu polhograjskih baronov so bili slovenski kmetje Kunstlji,⁵ izvirajoč iz Pungrta pri Škofji Loki, kjer je v loškem Saalbuchu 1501 vpisan kmet Jakob, v loškem urbarju 1560 pa kmet Lukan Kunstelj. Okoli 1510 se je iz Pungrta odselil Miklavž Kunstelj. Njegovi sinovi in vnuki so v Škofji Loki obogateli s fužinarstvom in trgovino z železom (Jurij Kunstelj,⁶ Lenart Kunstelj) ter postali tam mestni svetovalci (Urban Kunstelj, Miklavžev sin) in mestni sodniki (Jurij Kunstelj, Urbanov sin). Miklavžev sin Matevž,⁷ poročen z Ano Olbin, je imel dva sina: Jurija, ki je postal odvetnik v Škofji Loki (nobilitiran s priimkom von Winkel), in Antona (gl. spodaj). Škofjeloški Kunstlji so se odlikovali tudi v vojnih pohodih cesarske vojske na Ogrskem, Erdeljskem in v Šleziji, tako stotnik Gregor Kunstelj, ki je l. 1604 padel pri naskoku na Veliki Varadin obenem z bratrancem Jakobom, furir Janez Kunstelj, ki je padel pri Schweidnitzu v Šleziji in Jurij Kunstelj, ki je napredoval v vojnah zoper Rakoczyja na Ogrskem do majorja (Obristwachtmeister).⁸

V začetku 17. stol. sta se brata Janez in Gregor Kunstelj, sinova škofjeloškega meščana Antona Kunstlja (Miklavževa vnuka) in Ane Pogačnik, preselila v Ljubljano.

¹ O njih gl. Schönlebnov rokopis *Genealogica fragmenti familiarum nobilium Carniolae*, 1674, s. 93—95; Lukančič, *Genealogie*, 1700 (rokopis), oboje v arhivu pri Narod. muzeju v L.; Witting, *Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels* (Jahrbuch der heraldischen Gesellschaft Adler 1894, s. 90).

² Valvasor, *Ehre des Herzogthums Krain* XI, 34.

³ Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, 272.

⁴ Witting, 90.

⁵ Schönleben, o. c.; Lukančič-Breckerfeld (rodovnik Kunstelj — polhograjski baroni); Witting, o. c., 91—92; Radics, *Der erste Freiherr von Billichgratz*, Argo 1893, 116.

⁶ Dimitz, *Geschichte Krains* III, 226.

⁷ Witting, o. c., 92.

⁸ Radics, o. c., 117.

Janez Kunstelj, prvič poročen z neko Perusino, v drugič z Evo Lukrecijo Dunesin, vdov. de Pisoni, v tretjič z Apolonijo Gervasoni, je postal veliki trgovec, bil je v kupčijskih zvezah s Trstom in med l. 1638—1659 član notranjega mestnega sveta v Ljubljani. Od njegovih sinov se je poročil dr. Janez Anton Kunstelj l. 1661 z Ano Uršulo pl. Grundler, od njegovih vnukinj pa Ana Genovefa (1690) z dr. Ivanom Štefanom Florjančičem plem. Grienfeld. Gregor Kunstelj⁹ je okoli 1610 ustanovil v Ljubljani na Sv. Petra cesti (danes št. 5), trgovino z deželnimi pridelki in vinom ter hitro obogatel. Zadobivši ljubljansko meščanstvo (1613), je prevzel v zakup tudi desetino 37 kmetij v kamniškem okraju, podložnih meščanskemu špitalu v Ljubljani, ter povečal svoje premoženje tako, da si je nakupil v Ljubljani celo vrsto hiš (na Mestnem trgu, v Čevljarski, Florijanski in Lingerjevi ulici, na Sv. Petra cesti) in posojeval denar celo deželnim stanovom.¹⁰ Poleg vpliva, ki mu ga je dalo rastoče premoženje, so mu tudi vojaški čini njegovih sorodnikov (gl. zgoraj) večali ugled med ljubljanskim meščanstvom.

Že l. 1615 je postal Gregor Kunstelj član zunanjega mestnega sveta, l. 1621, 1622, 1626 in 1627 je bil mestni sodnik,¹¹ od l. 1628—37 član notranjega mestnega sveta, l. 1638 pa je bil izvoljen za ljubljanskega župana,¹¹ kar je ostal do svoje smrti. Poročen v prvem zakonu (1613) z Uršulo Gebhart, v drugem (1618) z Marijo, hčerko Jurija Žige plem. Stemberga,¹² je imel iz drugega zakona poleg pet hčerk sina edinca Mark Antona.¹² Leto dni pred smrtjo je ustanovil z darilno listino z dne 10. avgusta 1638 kapelo in oltar v tedanji avguštinski (danes frančiškanski) cerkvi, posvečena svojemu patronu sv. Gregoriju; dalje sv. Luciji, sv. Štefanu, sv. Lovrencu in sv. Karlu Boromejskemu ter dal zgraditi v njej grobnico zase in za svoje potomce. Dodal je za zadušne maše še 1000 renskih goldinarjev.¹³ Kapela je še danes ena najlepših v frančiškanski cerkvi.

Po Gregorjevi smrti (konec oktobra 1639) je podedoval njegov sin Mark Anton, rojen okoli l. 1619, njegovo veliko premoženje. Obenem s stricem Janezom Kunstljem (gl. zgoraj) je dosegel l. 1646 plemstvo s priimkom pl. Baumgarten (po rodni vasi Pungert pri Škofji Loki, gl. zgoraj) zaradi »zaslug, ki sta si jih pridobila oba, njih predniki in sorodniki, nič manj pa njihov oče, oziroma brat, pokojni ljubljanski župan Gregor Kunstelj, v miru in vojni za nemško državo in Avstrijo« (diplom cesarja Ferdinanda III., izdan v Požunu dne 16. oktobra 1646, shranjen v arhivu pri Narodnem muzeju v Ljubljani).¹⁴ Janez Kunstelj in Mark Anton Kunstelj sta postala s tem ustanovitelja dveh vej plemenitih Kunstljev, od katerih je Janezova († 1656) ugasnila sredi 18. stoletja, dočim je Mark Antonova izumrla šele v drugi polovici 19. stoletja.

Mark Anton plemeniti Kunstelj se odslej ni več ukvarjal z očetovo trgovino, pač pa je večal podedovano premoženje z nakupi posestev in graščin ter s finančnimi operacijami, zlasti s posojili deželi,¹⁷ ki so ga dovedli v stike z deželnimi stanovmi. Te stike s kranjsko aristokracijo je poglobil z ženitvami v rodbine visokega kranjskega plemstva. Ko je l. 1657 kupil od vitezov Troppenau¹⁵ gospostvo Polhov Gradec z inkorporiranim posestvom Lesno brdo pri Horjulu, se je 23. septembra 1658 poročil z Ano Elizabeto grofico Engelshaus, po njeni smrti pa februarja 1665 z Ivano Sibilo baronico Gall z Rožeka.¹⁶

⁹ Witting, o. c., 93; Vladimir Fabjančič, Ljubljanski sodniki in župani, s. 474—79 (rokopis v ljubljanskem mestnem arhivu).

¹⁰ Fabjančič, o. c., 475.

¹¹ Valvasor, XI, 700, 702; Witting, 93; Fabjančič, o. c., 477—8.

¹² Witting, 93.

¹³ Črnologar, Die Lucienkapelle der Franciskanerkirche in Laibach; Kaspret, Urkunden über die Stiftung der Lucienkapelle in Laibach, oboje v MMK 1895, s. 104—112.

¹⁴ Radics, 118; Witting, 93. Grb Kunstljevih gl. Valvasor, IX, 119.

¹⁵ Valvasor, XI, 34; Deželna deska I, A—E, Fol. 185.

¹⁶ Lukančič-Breckerfeld (rodovnik Kunstelj — polhograjski baroni); Collectanea ad Genealogiam ordine Alphabetico (pod Billichgratz) v arhivu pri Narodnem muzeju; Witting, 93.

Upošteva je Mark Antonove »posebne zasluge za deželo, nič manj pa njegove zveze z domačim plemstvom in njegova številna posestva«, so mu kranjski deželni stanovi na zasedanju dne 19. februarja 1660 podelili kranjsko deželanstvo.¹⁷ Kmalu nato je postal tudi prisodnik deželnega sodišča. V pozni življenjski dobi je Mark Anton Kunstelj dosegel baronstvo (diplom cesarja Leopolda I. z dne 7. aprila 1684) s priimkom von Billichgratz zu Baumkirchnerthurm und Hilzenegg (imena njegovih graščin in posestev), ki ga naj on in potomci odslej rabijo namesto prejšnjega imena in priimka.¹⁷ Obenem je dobil pravico, namesto dosedanjega Kunstljevega grba rabiti grb izumrlega rodu (gl. zgoraj) polhograjskih gospodov (poveznjen samostrel s puščico na tetivi).¹⁸

Odsihmal se je Mark Anton zadrževal na svojih gradovih v Polhovem Gradcu in Lesnem brdu. Zelo izobražen si je bil na potovanjih po Italiji pridobil poseben smisel in nagnjenje do umetnosti. Z izbranim umetniškim okusom je prenovil polhograjsko graščino, sezidal v njej hišno kapelico, okrašeno s prelepimi stenskiimi ornamentami, na dvorišču pred gradom pa angleški stolp in (l. 1696) slovit Neptunov vodnjak,¹⁹ eno najlepših del svoje vrste na Kranjskem, na katerem sta še danes ohranjena grba Mark Antona (samostrel) in njegove žene Ivane, roj. baronice Gall (samorog). Lesno brdo je sploh na novo sezidal, premestivši sedež bližnjega razpadajočega Baumkirchnerjevega gradu na ugodnejše mesto.²⁰ Tudi je radodarno podpiral umetnost v cerkvah Polhovega Gradca in okolice. L. 1691 je postal odbornik deželnih stanov, umrl pa je 24. novembra 1693. V oporoki z dne 25. novembra 1685 je spremenil polhograjsko gospostvo v fidejkomis. Od njegovih pet hčerk so tri postale redovnice (Lucija, Marija Klara in Marija Regina,²¹ prva v Velesovem, slednji dve pri klarisah v Škofji Loki), hčerka Marija Eleonora (roj. 1660, umrla 24. jul. 1715) se je (1680) poročila z Wolfom Žigo baronom Strobelhofom, Valvasorjevim prijateljem in graditeljem gradu Bokalce,²² Rozalija pa (1704) z Adamom baronom Lichtenturnom. Marija Eleonora je l. 1698 z veliko vsoto (10.000 fl.) položila prvi temelj za ustanovitev uršulinskega samostana v Ljubljani.²³

Od štirih Mark Antonijevih sinov sta si izbrala duhovski poklic Filip Gotard,²⁴ ki je vstopil v jezuitski red, in Franc Bogomir (rojen 1672), ki je po doseženem juridičnem doktoratu postal kanonik in pozneje stolni dekan v Ljubljani, kjer je pod Dolničarjevim vodstvom duhovno in z izdatnimi svojimi prispevki tudi gmotno podpiral prenovljenje ljubljanske stolnice.²⁵ Tudi si je pridobil mnogo zaslug za ustanovitev župnije in za zidanje nove romarske cerkve na Dobrovi, ki jo je v svoji oporoki obdaroval z ustanovnimi mašami.²⁶ Umrl je 23. marca 1730 v Ljubljani in bil pokopan v stolniški kripti zaslužnih kanonikov.

Od ostalih Mark Antonovih sinov se je najmlajši Franc Adam, prisodnik dežel. sodišča, poročil z Elizabeto grofico Lamberg, a je umrl (17. marca 1730) star šele 30 let, očetovo dediščino pa je prevzel drugorojeni sin Mark Anton II., rojen 30. januarja 1673, poročen 2. junija 1698 s Frančiško Eleonoro grofico Blagaj²⁷, umrl 4. marca 1731. Za njegovega življenja se je med polhograjskimi baroni čedalje bolj zgubljal spomin na njihove prednike Kunstlje, saj so bili prišli po ženitvah v sorodstvo z najuglednejšimi kranjskimi plemenitaši. Zgradili so si v župni cerkvi v Polhovem Gradcu pod velikim oltarjem novo grobnico, staro grobnico v Lucijini kapeli franči-

¹⁷ Radics, 118, Witting, 93; Ständische Adels-Matrikel des Herzogthum Krain, s. 7 (prepis v arhivu pri Narodnem muzeju).

¹⁸ Radics, 119; Grb polhograjskih baronov upodobljen pri Valvasorju, IX, 108.

¹⁹ Valvasor, XI, 36 (slika); Marolt, Dekanija Vrhnika, 1929, 217—223.

²⁰ Valvasor, XI, 277.

²¹ Witting, 94 ima: Marija Rosina.

²² Witting, 94, Dimitz IV, 95.

²³ Dimitz IV, 99; Lesjak, Zgodovina dobrovske fare pri Ljubljani, 42—43.

²⁴ Witting, 94.

²⁵ Protocollum Capituli Labacensis IV, 1707—25.

²⁶ Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, 1051; Lesjak, o. c., 54, 69.

²⁷ Za te in naslednje genealoške podatke prim. v op. 16 navedene genealogije.

škanske cerkve v Ljubljani, kjer je počival njih ded Gregor Kunstelj, pa so l. 1702 prodali dr. Ivanu Štefanu Florjančiču plem. Grienfeld, odvetniku deželnega okrajnega sodišča, ki je bil po ženi Ani Genovefi pl. Kunstelj z njimi v oddaljenem sorodstvu.¹³ Mark Anton II. je ustanovil 14. septembra 1700 pri ljubljanski stolnici tudi beneficium Pillichgrazianum S. Josephi, ki ga je užival do 1730 njegov brat, kanonik Franc Bogomir, od tedaj pa njegov sin Rudolf Bogomir.²⁸

Marka Antona II. je nasledil njegov sin Mark Anton III., roj. 19. maja 1713.²⁹ 21. aprila 1736 se je poročil z Marijo Rozalijo Dorotejo Hvalico (Qualizza) pl. Quellenberg, roj. l. 1714 v Postojni, ki mu je prinesla v zakon 14.000 fl. dote. Tudi kot glavni prejemnik (Generaleinnehmer) na Kranjskem si je svoje premoženje znatno povečal. Po tradicijah svojega rodu je ljubil umetnost in razkošje, pa tudi radodarno podpiral cerkveno stavbarstvo, kar je pokazal zlasti ob zidanju in opremlenju nove župne cerkve v Polhovem Gradcu (1740—44). Umrli je dne 26. maja 1789 v Ljubljani. Od njegovih hčerk se je Marija poročila (1764) z Dizmo Ksaverijem grofom Barbo pl. Waxenstein, Franciška (1771) s Francetom baronom Oberburg, Rozalija pa s podpolkovnikom Antonom pl. Marinijem.³⁰

Mark Antonu III. je sledil njegov sin Jožef Anton, rojen³¹ dne 17. maja 1752. Prejšnje bogastvo rodu se mu je že ob prevzemu dediščine, bodisi zaradi vojnih časov, bodisi zaradi rodbinskih razmer (izplačilo dot 6 sestram v znesku 24.000 fl.) precej zmanjšalo. Iz zakona z Jožefo grofico Gallenberg (26. novembra 1781) so se Jožefu Antonu rodili štiri sinovi, ki so vsi mladi pomrli; od hčerk se je najstarejša Cecilija 2. julija 1805 omožila z Marijo Aleksandrom Karlom grofom Auersperg na Turnu pri Krškem ter postala mati pesnika in politika Antona grofa Auersperga (roj. 11. aprila 1806 v Ljubljani), po svoji hčerki Tereziji Ceciliji (roj. 5. aprila 1809) pa babica poznejšega deželnega predsednika na Kranjskem, Aleksandra grofa Auersperga.³²

Mlajša hčerka Jožefa Antona, Zofija, se je dne 9. junija 1816 na Rudniku poročila z Alojzijem baronom Apfaltrernom, graščakom na Križu pri Komendi, a je že 5 mesecev nato umrla (10. novembra 1816), stara šele 24 let. Njena sestra Antonija, rojena 7. septembra 1791, je po smrti svojega očeta (23. marca 1808) skupaj s sestrami Cecilijo, Zofijo, Ano in Marijo podedovala dokaj zadolženo polhograjsko gospostvo (Lesno brdo je bil Jožef Anton že prej odprodal). Dne 8. septembra 1808 se je, sloveča krasotica, poročila z bogatim grofom Rihardom Blagajem z Boštanja pri Grosupljem, ki je okreplil gnotno stanje polhograjskega gospostva, ne da bi zahteval sebi v prid spremembo pri lastništvu graščine.³³ Deloval je zelo blagodejno na kulturne in gospodarske razmere v Polhovem Gradcu.³⁴ Ker Blagajeva nista imela otrok (sinova sta jima mlada pomrla), je s smrtjo Antonije grofice Blagaj (30. junija 1869 v Ljubljani) ugasnil rod polhograjskih baronov tudi v ženskem kolenu. Polhograjsko graščino je podedoval sin Antonijeve nečakinje Terezije, Aleksander grof Auersperg, od 1872 deželni predsednik na Kranjskem.³⁵ Po njegovi smrti (19. marca 1874), je prešla graščina na njegovo vdovo Zofijo in hčerki Gabrijelo in Marjano, ki so 3. novembra 1875 grad prodali Alojziji Urbančičevi, roj. Altmann, drugi ženi graščaka Janka Urbančiča iz Preddvora.³⁵

²⁸ Prezentacijska listina Mark Antona II., izdana v Ljubljani 16. maja 1730, hranjena v v škofij. arhivu.

²⁹ Rojstni podatki Mark Antona III. po Collectanea ad Genealogiam (op. 16) in Schivitz, Der Adel in den Matriken von Krain, 355. Witting, 94, navaja 3. april 1699 za njegovo rojstno leto. Ker je Mark Anton umrl l. 1789, bi moral biti po Wittingu 90 let star, kar pa ne drži, ker je bil Mark Anton po Collectanea ob smrti star 77 let.

³⁰ Witting, 94, napačno: Mamini.

³¹ Witting, 95, navaja kot rojstno leto 1747, kar je napačno. Prim. Schivitz, Der Adel in den Matriken von Krain.

³² Witting, 95; Radics, 116, 119; Schivitz ???

³³ Deželna deska I, 185.

³⁴ Rudolf Andrejka, Rihard grof Blagaj, Plan. Vestnik 1940, s. 6—13.

³⁵ Deželna deska I, A—E, I, 185.

IN MEMORIAM

DR. ANTON BREZNIK

Dne 26. marca 1944 je umrl naš član dr. Anton Breznik, ravnatelj škofijske klasične gimnazije, eden izmed vrhov naše slavistične znanosti, veliki poznavalec slovenskega jezika in njegov postavodajalec. Rodil se je v Ihanu 26. junija 1881, ljudsko šolo je končal v Ljubljani, prav tako tudi gimnazijo (matura 1902) in bogoslovje. Po enem letu kaplanske službe v Postojni ga je škof Jeglič poslal na univerzo v Gradec, kjer je med leti 1907 in 1911 napravil izpite iz slovenščine kot glavnega predmeta, iz obeh klasičnih jezikov pa kot stranskih predmetov. Po opravljenem doktoratu je že 1910 prevzel začasno, naslednje leto pa stalno službo gimnazijskega učitelja v Št. Vidu. Ostal je na gimnaziji vse do smrti; od 1937 je bil njen ravnatelj. Čeprav se je šolskega dela lotil in držal z vso ljubeznijo, vestnostjo in požrtvovalnostjo, je vendar glavni del svojega življenja posvetil preučevanju slovenskega jezika. Šele nemška zasedba Št. Vida 28. aprila 1941 ga je s surovo silo iztrgala iz priljubljenega zavoda in pregnala v Ljubljano. Rešiti ni mogel niti vseh svojih nepogrešljivih zapiskov o zgodovini slovenskega jezika in njegove kulture. V Ljubljani se je vrغل v novo neugnano delo, ki ga je prehitro izčrpalo. Ker si ni privoščil oddiha, je moral telesno podleči in je tako postal tiha žrtev okupatorskega nasilja. Pokopali so ga 29. marca 1944 pri Sv. Križu z velikimi častmi kot cerkvenega prelata in dopisnega člana naše akademije.

Znanstveno delo je dr. A. Breznik začel že med počitnicami po petem gimnazijskem razredu. Takrat je odlično zapisal nad 200 narodnih pesmi za Štrekljevo zbirko SNP. Kot bogoslovec je že 1903 nastopil v javnosti z oceno Tominškove razprave Narečje v Bočni in njega sklanjatev. Naslanjal se je v začetku na vzornika o. Škrabca, ki ga tudi pozneje ni zatajil, ko je na graški univerzi prišel v šolo k Štreklju, Murku in Meringerju. Ob lastnem raziskavanju se je naučil spoštovati tudi Pleteršnikovo delo, čigar slovar je dopolnjeval do smrti in je prav v tem največja znanstvena škoda, da mu je smrt preprečila drugo izdajo njegovega slovarja. V knjižni obliki je izšlo sorazmerno malo Breznikovih del. Med njimi so štiri izdaje Slovenske slovnice (1916—1934) najbolj dozorel sad njegovih znanstvenih prizadevanj. Zanj si je izbral posebno obliko med strogo znanstveno in šolsko uporabno knjigo. Doživel je z njo nesporno priznanje doma in v tujini. Manj popoln in dognan je Breznikov Slovenski pravopis; izšel je v kratki obliki 1920, v daljši pa ga je izdal skupaj s F. Ramovšem 1935, 1937 in 1938. Vsako leto je napisal po nekaj člankov, razprav, ocen in poročil, kjer se je izkazal kot najboljši poznavalec slovenskega slovanskega gradiva. Ob svojem delu je prebral ne le vse domače slovarje, predelal z jezikovnega stališča naše pisatelje, ampak tudi vse naše starejše časopise in jih izčrpal. Preučeval je tudi arhivsko gradivo (zlasti glede na imenoslovje) in tako odnesel v grob ogromno znanje, ki ga še ni izrabil v spisih in ga je mogel samo nekoliko izkoristiti ob svojem živahnem šolskem delu.

Ob virih slovenske kulturne tvornosti se je dr. Breznik navzel iskrene ljubezni do narodne kulture in je bil tako ne samo ljubitelj slovenskega jezika, temveč tudi navdušen Slovenec in Slovan. Čeprav je bil osebno skromen, obziren in nežno čuteč

značaj, je vendarle pogumno dajal pričevanje svoji globoki veri v boljšo narodno usodo. Med prvo svetovno vojno nam je ob smrti cesarja Franca Jožefa 21. novembra 1916 upal v šoli izjaviti: »Fantje, bodočnost je slovanska!« Isto trdno prepričanje je kazal tudi v trpljenju med drugo svetovno vojno in je zato nekako človeško tragično, da je umrl, preden je doživel izpolnitev svojega najlepšega upanja.

Njegovo delo in življenje je najlepše očrtal in označil J. Šolar, ki je v 19. zvezku Cvetja iz domačih in tujih logov izdal njegove značilne razprave pod naslovom Jezik naših časnikarjev in pripovednikov (Lj. 1944). Spisek njegovih del je objavil Letopis akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani I, str. 157—160. J. Šolar pripravlja Breznikove jezikoslovne spise v treh zvezkih.

Maks Miklavčič

DR. STANKO JUG

To žrtev druge svetovne vojne je tik pred viharjem prve zanesla usoda iz Trsta, kjer je bil rojen 6. maja 1910, v idilično Novo mesto, kjer je železničarjev sin obiskoval od l. 1916—1920 osnovno šolo, nadaljeval istotam šolanje na realni gimnaziji, katero je zaključil z zrelostnim izpitom v juniju 1928. Vseučiliške študije (skupino zgodovine in geografije) je St. Jug dovršil v Ljubljani z diplomskim izpitom meseca februarja 1934. Šele po daljšem čakanju je dobil (aprila 1939) nameščenje kot uradniški pripravnik na Državnem arhivu pri Narodnem muzeju v Ljubljani. Za konec meseca junija 1944 se je baš javil k polaganju državnega strokovnega izpita arhivske stroke, a ga je nekaj dni poprej odpeljala gestapovska policija v zapore, od koder je nastopil križev pot v proslulo dachausko internacijsko taborišče. Tam je sklenil svoje mlado življenje 26. februarja 1945, kar je njegovo družino in njegove tovariše tem bolj pobilo, ker smo zaradi pomanjkljivih obveščevalnih zvez še do nedavnega mogli upati, da se bo vrnil v našo sredo.

Jug, ki je v začetku l. 1944 dosegel na ljubljanski univerzi doktorsko čast, se je kot srednješolski profesorski kandidat kaj hitro znašel v zbirkah našega državnega arhiva, se seznanil z znanstvenim obratom in z zgodovinskimi pomožnimi vedami ter se poglobil v znanstveno raziskovanje, iz česar se je potem začelo buditi in rasti njegovo literarno strokovno delo, ki se je v veliki meri oprlo na arhivalno in slovstveno gradivo, s katerim je imel opraviti po svoji službeni dolžnosti.

Ko so naša zgodovinska društva na prvem zborovanju slovenskih zgodovinarjev (16. decembra 1939) ob priliki stoletnice našega Muzejskega društva prejela naročilo, naj skrbe za sestavo in izdajo tekoče in izpolnitev stare slovenske historične bibliofije, se je v ta ne ravno privlačni, vso akribijo zahtevajoči posel rade volje vpregel rajni dr. Jug ter objavil v našem Glasniku (XXI, 1940, str. 74—128) Bibliografijo slovenske zgodovine za l. 1938 in 1939. Marljivo je zbiral gradivo za nadaljevanje te važne historiografske pomožne vede. V naslednjem letniku Glasnika (XXII, 1941) je objavil poročilo o Urbančevi in Corgnaljevi razpravi o slovenski bratovščini sv. Hieronima v Vidmu iz l. 1452, h kateremu vprašanju se je med slovstvenimi poročili povrnil tudi še v naslednjem Glasniku (XXIII, 1942), kjer je med članki (str. 74—84) izšel tudi njegov »Slovenski zapovedni list iz l. 1570 in novi vinski davek«. V XXIV. letniku Glasnika (1943, str. 1—61) je priobčena njegova disertacija »Turški napadi na Kranjskem in Primorskem do prve tretjine 16. stoletja« — le škoda, da uredništvo zbog pomanjkanja prostora ni moglo objaviti tudi nadaljevanja in zaključka tega vestnega, z arhivalnimi viri izpopolnjenega pregleda turških vpadov. V istem Glasniku (XXIV, str. 113—115) poroča dr. Jug tudi za razdobje 1940—1943 o delovanju našega Muzejskega društva, v čigar odbor s funkcijo knjižničarja in arhivarja je bil izvoljen na občnem zboru 9. junija 1942.

Kot uradnika je pokojnika nadvse simpatično označevala njegova popolna predanost arhivalnim zbirkam, ki jih je mogel še pravočasno pred svojim prisilnim odhodom prenesti v pripravljena zaklonišča pred morebitnimi bombnimi napadi. Vestnega in

skrbljivega uradnika ne bodo pogrešale samo zbirke, tudi njihovi uporabljevalci in vsi številni znanstveni delavci se bodo z boleščjo spominjali prijaznega, delavnega in vsak čas za usluge pripravljenega tovariša, ki je bil pri iskanju pisanih ali tiskanih virov vedno vsakomur z nasvetom in znanjem nesebično na razpolago. Tudi naš muzej in arhiv, Muzejsko društvo in Glasnik bodo dr. Jugu vsekakor ohranili časten spomin kot zaslužnemu uradniku, odborniku, sotrudniku in kulturnemu delavcu, ki je pri svojem skromnem in tihem nastopu hotel več biti kakor pa se kazati. Dr. J. Mal.

DR. FRANCE MESESNEL

Kot največjo žrtev vojne objokuje slovenska muzejska stroka izgubo spomeniškega konservatorja univ. profesorja dr. Franceta Mesesnela, ki je bil ubit kot ena poslednjih žrtev belega terorja dne 4. maja 1945 v gozdu Veliko smrečje pod Turjakom.

Rojen je bil dne 25. nov. 1894 v Cervignanu na slovensko italijanski meji. Gimnazijo z maturo je dovršil l. 1913 v Ljubljani, vseučiliški študij, ki ga je začel jeseni istega leta na Dunaju, mu je prekinila prva velika vojna in ga je dovršil šele l. 1922 z doktoratom iz umetnostne zgodovine v Pragi.

Vse svoje zrele moči je posvetil umetnosti in znanosti, odkar je še v Ljubljani sklenil postati slikar in se učil pri R. Jakopiču, a se je po univerzitetnem študiju razvil v enega najuglednejših slovenskih umetnostnih zgodovinarjev. Po doktoratu je bil najprej asistent umetnostno zgodovinskega seminarja univerze v Ljubljani, nato od 1928—1938 kustos Muzeja Južne Srbije, docent in izredni profesor filozofske fakultete v Skoplju; od 1938 do smrti pa spomeniški konservator, banski spomeniški referent in honorarni univerzitetni predavatelj bizantinske umetnostne zgodovine v Ljubljani.

Kot strokovni sotrudnik je sodeloval pri Zborniku za umetn. zgod., Sodobnosti, Domu in svetu, Glasniku Skopskog Naučnog društva, Narodni starini in pri Slaviji. Pripravljal je temeljito delo o zgodovini slovenskega slikarstva v 19. stol. do impresionizma in iz tega kroga l. 1939 objavil zgledno umetniško monografijo o bratih Šubicih.

Njegovo življenjsko delo je bilo tesno zvezano z muzejsko stroko. V Ljubljani najprej je bil kot kustos Narodne galerije eden tistih, ki so bistveno oblikovali njeno zares sodobno urejeno umetnostno zbirko. V Skoplju je uredil prav tako zgledno muzejsko zbirko v kuršumli hanu; njegov konservatorski poklic v Ljubljani pa ga je najtesneje povezal z delom v našem Narodnem muzeju. Velike so njegove zasluge za zavarovanje naših zbirk pred napadi iz zraka. Žal mu je kruta usoda vzela možnost, da uresniči literarne in spomeniško varstvene načrte, kateri je posvetil svoja zadnja leta.

Fr. Stelè.

Slovstvo

Ivan Grafenauer, Bog-daritelj, praslovansko najvišje bitje, v slovenskih kozmoloških bajkah. Ponatisk iz Bogoslovnega Vestnika XXIV (1941), 57—97.

O religiji poganskih Slovanov smo slabo poučeni, zlasti manjka vsako sodobno poročilo o južnih Slovanih; prevladuje pa prepričanje, ki ga izraža n. pr. tudi Schneeweiss. Grundriß str. 14, da je bila vera naših prednikov pred sprejemom krščanstva češčenje demonov. Mišljenja, da je sprejeta beseda bog z zametki višje religije iz iranščine, ni izrekel šele Czekanowski (Vstep do istorii Slowian) temveč pred njim že Berneker, Etym-Wb., in gotovo še kdo drugi. Oprt na dela patra W. Schmidta, Ursprung der Gottesidee i. dr. zavrača Grafenauer v odstavkih Problem, Ali je Bog iranska beseda? animistično naziranje Tylorja, prisvaja besedo bog kot skupno last indoevropsko ter postulira na podlagi Prokopijevega poročila (De bello Gothico, III, 14) za Slovence in Ante 6. stoletja vero v »nega Boga bliska, stvarnika vsega in edinega gospoda«. Monoteizem torej, ki se je pa, kakor pisatelj v nadaljnem dokazuje, pozneje razrušil. Avtorjeva kritika v analizi tega mesta je zlasti naperjena zoper A. Brucknerja, ki je izrazil glede Prokopijeve verodostojnosti svoj dvom. V nadaljnem poteku razprave preiskuje avtor še toliko mlajše ruske vire, Nestorja i. dr. Ako je Prokopijevo poročilo verodostojno, izvaja pisatelj dalje (str. 71), je omajano Peiskerjevo naziranje, da je bilo pri poganskih Slovanih razširjeno Zarathustrovo verstvo.

Bilo, kakor bilo; naj vsaj zaradi popolnosti bibliografije opozorim na moj prikaz Pircheggerjevega članka Jungfernsprung (GMDS XXII 1941, 150). Razprava o tem predmetu je med drugim spravila na dan dejstvo, da je beseda »svarog«² bila znana tudi med Slovenci. »V vitanjski stoji visoko v hribih cerkev sv. Vida. Na hribu nasproti sv. Vida imamo dva kmeta, ki se zoveta spodnji in gornji Svarovšek (M. Goričar, Etnolog XII [1939], 106).

V nadaljnji razpravi »Podoba praslovanskega verstva v slovenskih kozmografskih bajkah (str. 72s.) se avtor vrne k vprašanju, ki jih je načel v nekem prejšnjem članku Prakulturne bajke pri Slovencih (Etnolog XIV, 3—40). Pisec stavi, mislim po pravici, Kurenta na vidno mesto v naši ljudski veri ter išče daleč in blizu zanj paralele. Tem bolj bi bilo potrebno, da se razčisti domača in hrvaška tradicija o njem; na teh dveh področjih namreč je znano to ime. V kritiki mojih »Bajk«² je opozoril Polivka na povest Od Karanta in drugih velikansko močnih ljudi (Archiv VIII, 118); to je inačica Grimmovih Sechse kommen durch die ganze Welt (KHM št. 71). Slovenska povest, razširjena na Krasu, izvira iz italijanske tradicije. V tiskani predlogi se imenuje naš junak Coricorante (»ki zna strašansko letiti«, t. j. teči); njegova tovariša sta Veditivante (Ostrovidec) in Tiritirante (Ostrostrelec), Bolte-Polivka, Anmerkungen II, 85. Karant in njegovi tovariši so v tej povesti velikani starih časov. Povest nedvomno spada v Kurentovo tradicijo.

K povesti Mladenič v luni (Bajke in prip. št. 15) sem post festum odkril starejšo in boljše inačico, ki jo je zapisal ziljski rojak našega pisatelja, M. Majar-Ziljski (Slov. Več. XXXIV (1878) 86—7). Na Čajni v Ziljski dolini. Povest se začneja pri Majarju tako-le: Neki kurent, to je hlapčič, mladenič, je služil in gospodar mu je obljudil... Tako nam postane misterij tega imena namah očit. Kurent, Kurant, Korant etc je romanska beseda, kakor je to povedal (dasi v drugačni zvezi) Štrekelj: courant, corante, v pomenu lakaj, ki je v 18. stol. moral teči v posebni livreji s kočijo in naznanjati prihod gospodov. (Gl. Grimm DWB s. v.). Ali je Kurent istoveten s Keremetom, Hudobnim praočetom, Temnim mescem pri Votjakih, sedaj ne bomo preiskovali, gotovo pa ima v splošni evropski tradiciji bližje sorodnike (Der Spielhansel, Der Jude im Dorn etc). Slovenska in hrvaška tradicija o tem bitju je pa ohranila prvotno potezo, da je Kurent mož, mladenič ali kovač v luni. Ne morem soglašati z načinom, kako ga hoče avtor razcepiti na bajnega, legendarnega in pravljničnega Kurenta (str. 86). Zanimariti ne smemo tudi folklornega Kurenta. Hašnik je v Novicah opisal Mencanje prosa v Savinjski dolini, kjer nastopi Kurent v svoji tradicionalni opravi (1853, 291); večkrat so opisani Orači. — O Kurentu v luni dodaj še Jarnikovo pismo Primcu l. 1811 (KPS I, 53) in opozorila Polivke v Germanoslavica I.

V zadnjem odstavku Svarog-Daždbog-Svarožič preiskuje avtor poznejše faze v razvoju Najvišjega bitja. Ocen o tem preпустimo slavističnim strokovnjakom.

J. Kelemina

Bogo Grafenauer, Boj za staro pravdo. Slovenski kmet ob koncu 15. in začetku 16. stoletja. Inavguralna disertacija. Ljubljana 1944. Samozaložba. Tiskala tiskarna »Mercur«. Str. 151.

Ob izidu celotne narodne zgodovine (Gruden-Mal, M. Kos) so se v njeni zgradbi pokazala nekatera šibka mesta, če ne celo vrzeli. Te je treba zdaj — podobno kakor pri umetnostni in pravni zgodovini — utrditi ali izpolniti. Tako dopolnilno delo pa je koristno in uspešno le tedaj, če zgodovinarji ne izgube izpred oči celotne zgradbe, ki se morajo vanjo učleniti in z njo organsko zrasti. Začetek enega takega poglavja je lani v našem Glasniku (XXIV, 1943) objavil St. Jug s svojimi »Turškimi napadi na Kranjsko« in je le škoda, da temu odlomku ni dodal vsaj nekega pregleda glede celotnega vprašanja; tako je po objavi te razprave vrzel še občutnejša. Toliko bolj nas v označenem oziru zadovoljuje pričujoča disertacija B. Grafenauerja. Mladi zgodovinar se je lotil poglavja o kmečkih uporih na Slovenskem in pokazal obenem, kako močno se zaveda povezanosti tega vprašanja z vso narodno zgodovino. Ze namen razprave, ki ga je napovedal v uvodu (str. 5), priča o njegovi razgledanosti v slovenskem narodnem zgodovinskepisju in odgovornosti za celotno zamisel naše zgodovine. Njegova razprava naj 1. na podlagi vsega gradiiva čim točneje ugotovi zunanji potek vsega uporniškega gibanja, ker doslej še nimamo slovenskega dela, ki bi po prvih virih opisalo potek kmečkih uporov; 2. dožene, kaj so uporniki hoteli doseči, torej »notranjo strukturo prvih kmečkih uporov pri nas«, ker tudi »celotne analize kmečke volje« doslej še nimamo; 3. te upore postavi v zgodovinsko zvezo s splošnim družbenim in gospodarskim položajem kmečkega stanu na Slovenskem.

Dr. Bogo Grafenauer je torej vzel za glavni predmet svoje disertacije široko zamišljeno zgodovinsko podobo, gledano s splošnega vidika, ki naj zajame celotno pojmovanje uporniškega gibanja slovenskega kmeta in jo razgrne v polni luči in z vsestranskimi odnosi. Tako zajeta snov pa je le preobsežna za omejen obseg ene razprave. Zato je tu nastopajoče probleme izčrpnje obdelal na ožje omejenem razdobju »slovenskega kmečkega upora« iz leta 1515, vse druge pa osvetlil v kritičnem uvodu, kjer je ta upor povezal s prejšnjimi uporniški gibanji in označil njegovo mesto v glavni razvojni črti, v dodatku pa še posebej obdelal v zgoščenem pregledu poznejše upore.

Jedro Grafenauerjevega zgodovinskega spisa je potemtakem zajeto v poglavje »Slovenski kmečki upor« (na str. 58—110). Prvo napovedano nalogo — opis zunanega razvoja kmečkega upora 1515 — je metodično posrečeno razčlenil in jo izdelal v petih odstavkih (1., 2., 3., 4. in 6.), kjer razpravlja o tem, kako se je upor sprožil, kako organiziral in razširil, kako so se mu postavila v bran zemljiška gospostva in kako ga je obravnavala državna oblast, da ga je zadušila s pravnimi sredstvi ali z orožjem, potem pa razsojala o krivdi in krivce kaznovala. Tu je razvozljal marsikatero časovno, osebno in krajevno zapletenost dosedanjih opisov in se potrudil, da je zaporednost in vzporednost dogodkov razločno opredelil. Med 4. in 6. odstavek tega opisa je vvrstil posebno kritično razpravo (5. odstavek, str. 90—92), kjer zavrača izročilo o »zmagi pri Brežicah«, ki se neupravičeno ponavlja v zgodovinskepisju na podlagi nekritičnega poročila Fugger-Birkenaja; brez dvoma bo ostala trajna zasluga Grafenauerjeva, da se bo to izročilo moralo izločiti iz naše zgodovine. Drugi dve napovedani nalogi rešuje avtor v 7. in 8. odstavku. V sedmem riše »notranji obraz upora« (str. 103—09). Bolj ko pri zunanem opisu je B. Gr. tu oral ledino, tako snovno kakor oblikovno, in je le škoda, da se ni mogel opreti na izčrpnje vire. Prav kmetovo stališče in nujnost njegovega nastopa ob nevzdržnih razmerah, pa tudi njegovo hotenje v boju »za staro pravdo«, je v ohranjenih virih premalo upoštevano, ker se noben kronist in razsojevalec upora ni postavil popolnoma na stran kmečkega stanu. Kratki osmi odstavek (109—10) ugotavlja, da se upor ni postavil proti cesarju in njegovi oblasti, da se kmečke zahteve niso opirale na kako versko ali družbeno ideologijo in da niso bile v prvi vrsti narodne, temveč gospodarske. Iz tega sledi — B. Gr. se ne spušča v nikakršno polemiko — logični zaključek, da so drugačni opisi kmečkih uporov aprioristični in neznanstveni. Avtorju je vsako težno pisanje zgodovine tuje in ga odpravlja že v uvodu (str. 6), ko omenja »deklamatorske« poskuse, kako naj bi se razložila miselnost kmečkih upornikov. B. Grafenauer piše tu in drugod trezno in zgolj stvarno, tako da svoja dožnanja črpa samo iz snovi, ki se pa vanjo zares poglablja.

V uvodnih poglavjih, ki jih je B. Gr. postavil pred glavno razpravo označuje problem kmečkih uporov na splošno, dosedanje opise uporov, pomen in oceno prvotnih virov, pa tudi arhivalno gradivo, tiskano in še ne objavljeno, ohranjeno in izgubljeno ali vsaj nedostopno. Izmed slovenskih pregledov uporniškega gibanja se mu zdi najboljši Grudnov, med izvirnimi poročili (za prve upore) najvažnejša Unrestova Avstrijska kronika, najboljše nadomestilo za nedostopne ali izgubljene arhivalije pa Dimitz, nekaj slabša sta Mayer in Valvasor. V uvodu kaže B. Gr. trdno in zanesljivo znanje, temeljito razsojanje in popolno obvladanje snovi. — Opisu virov in gradiva sledi zgodovinski okvir kmečkih uporov, kjer se najprej ozira na celo Slovenijo in njene težave v zvezi s političnimi, gospodarskimi in cerkvenimi preosnovami ob prehodu iz srednjega v novi vek. Posebej slika položaj slovenskega kmeta, poslabšan zlasti s turškimi vpadi, spore z zemljiško gosposko in mesti, ko so nanj hoteli prevaliti bremena, povzročena po stiskah drugih stanov, in ga tako tirali v upor. Ta težka poglavja je B. Gr. sicer primeroma kratko, a spretno zgrabil, razčistil in pregledno napisal. Tako podprto razu-

mevanje vsega uporniškega gibanja je povezal z glavno snovjo v opisu prvih uporov, zlasti koroškega 1478, loškega 1483—92 in druga vrenja, ki so uvajala širše zasnovani slovenski kmečki upor.

Za glavnim delom razprave dostavlja avtor še dve poglavji. Prvo ima naslov »Položaj po uporu in odmevi nemške kmečke vojske« (110—16). Občutek imam, da to poglavje ni dobro postavljeno, čeprav mu po vsebini nimam kaj oporekati; že po naslovu je videti, da njegov prvi del naravno spada k prejšnjemu opisu kot njegov zaključek, drugi del pa že kaže naprej, k zadnjemu poglavju, ki je sicer koristno dopolnilo, a močno mehanično prislunjeno k ostali razpravi. Ta »Pregled kmečkih uporov do leta 1848« (str. 110 sl.) je sam zase pomemben zaradi dobrih označitev poznejših uporniških nastopov, ki izpopolnjujejo celotno sliko, in pa zaradi navajanja literature, ki je tu zelo skrbno zbrana. Na ta način nam je Grafenauer pripravil majhen zgodovinski priročnik za dobo kmečkih uporov. Opravil je mnogo večje delo, kakor ga razodeva obseg razprave. Najboljši dokaz za to je 792 na prostoru 20 strani (od str. 132 do konca knjige) zbranih opomb njegovega znanstvenega aparata. Grafenauerjeva razprava je vsebinsko bogatejša in tehtnejša kakor druge, ki so pri nas izšle v razkošni obliki, niso pa kljub plohi praznih besedi mogle odpraviti znanstvene suše.

Grafenauerjevi disertaciji se pozna, da je moral svoje misli podajati v čim krajši obliki, zato pa je tudi izraz vseskozi skrben in dogan. Poleg kritične uporabe starejših spisov je njegova zasluga še v tem, da je prvi z večjim poudarkom postavljaj v ospredje prav kmeta kot nosilca narodne usode. Dodati morem le nekaj nebistvenih pripomb. Pri večkrat omenjenih posebnih pravicah goriških kmetov, da imajo zastopnike v deželnem zboru (str. 49, 103), bi si žele malo izčrpnjejšega opisa teh pravic, ker bi se s tem razlika med pokrajini bolj poudarila; težko da bi te pravice drugim kmetom ne bile znane. Glede cerkvene desetine je sicer prav, kar trdi B. Gr., da je eno tretjino prejemal župnik, dve pa graščak (str. 34), a le pri najstarejših župnijah. Pri tej priliki opozarjam na to, da je bila — tako se vidi iz regulacijskih spisov v škofijskem arhivu — v Beli Krajini drugačna delitev: eno četrtino dobi župnik, tri četrtine pa zemljiški gospod (včasih je bil to tudi župnik), vinsko desetino so delili na eno petino in štiri petine. V Poljanski dolini žive Poljanci in Žirovci, ne pa Poljančani in Žirovčani (str. 56). Po Brezniku je treba pisati Slovenj Gradec, ne Slovenjgradec (str. 59). Avtor je prezrl tudi nekaj tiskovnih pogrešk. Vse skupaj pa so malenkosti, ki prav nič ne ovirajo upravičene sodbe, da je ta disertacija močno in zrelo delo trajne vrednosti.

M. Miklavčič.

Baltazar Vladimir Šenk, Kongres svete alianse v Ljubljani. Disertacija za dosego doktorske časti, obranjena na pravni fakulteti ljubljanske univerze 5. julija 1944. Ljubljana, 1944. 8°, str. 179.

Z veseljem moramo pozdraviti dejstvo, da so si doktorandi ljubljanske univerze že v nekaj primerih izbrali naloge, da obdelajo stvarino in snovi, ki neposredno ali pa tudi le posredno zadevajo našo zemljo in našega človeka. V to vrsto spada tudi predležea študija o ljubljanskem kongresu, ki je bila kot doktorska disertacija obranjena na pravni fakulteti, pa bi po svoji vsebini mogla biti prav tako predložena od čistega zgodovinarja na filozofski fakulteti kot prispevek k politični in diplomatski zgodovini.

V uvodnih poglavjih svoje disertacije razpravlja B. Vl. Šenk o ustanovitvi Svete alianse v splošnem in o predzgodovini ljubljanskega kongresa posebej. Navaja osebnosti in pisce, ki so vplivali na zamisel carja Aleksandra, da bi v zvezi z ostalimi vladarji zagotovil narodom lepšo bodočnost, ko jih je rešil nesrečne preteklosti z njeno popolnoma zgrešeno, ker na napačnih načelih osnovano politiko. Carju ni šlo za to, da bi vzdrževal še naprej oženj sovrastva in osvete, ljudje naj bi marveč živeli složno med seboj kot bratje. Metternichu pa kritika mednarodne politike ni bila po volji; v zahtevi po potrebni preorientaciji pomanjkljivega in kvarnega ravnanja v preteklosti vključeno grajo je spremenil v hvalo dobrih, ne-revolucionarnih vlad, ki se naj držijo načel, ki da so se izkazala za dobra. »Sveto zvezo« je na ta način izprevrnil v policijsko ustanovo in orodje zoper vse toli osovražene »novotarije«. Tudi bratstvo je omejil Metternich na svoj način: bratje naj si bodo podložniki med seboj, nad njimi pa naj v posebnem bratstvu bdijo monarhi kot nekaki očaki, ki jim naj bodo podložniki otroško pokorni in vdani. Ker car za svojo tezo ni našel opore niti pri cesarju Francu niti pri pruskem kralju, se je sicer vdal, vendar pa ni mogel preboleti, da so mu njegov osnutek zvezne pogodbe v taki meri potvorili. Za pravoslavni Božič 1. 1815 je zato iz nekake užaljenosti izdal manifest, ki v kratkih potezah izraža njegovo prvotno in pravo naziranje. Na te okoliščine je opozoril profesor občje zgodovine v Bernu Werner Näf v svoji študiji »Zur Geschichte der heiligen Allianz« (Berner Untersuchungen zur Allgemeinen Geschichte, H. 1, 1928), ki je v Šenkovem slovstvenem seznamu ne najdem navedene.

Da se car tudi po podpisu zvezne listine ni sprijaznil s konservativno in protirevolucionarno tendenco vodilnih državnikov »Svete zveze«, izhaja m. dr. n. pr. tudi iz velikega veselja, ki ga je občutil Metternich, ko se mu je na ljubljanskem kongresu na čajankah pri carju z intrigami posrečilo, da je izpodrinil vpliv Kapodistriasa, ki bi mu naročil iz Kitajske vsako količino čaja, »če bi mu ta aromatična pijača postavila glavo malo pravilneje na njeno mesto«. Pred razhodom v Ljubljani je Metternich posetil carja, da bi ga utrdil v svojih smernicah; da

bi se mu ne izmuznil iz njegovih ojníc, mu je za popotnico napisal še posebno spomenico. Sam sebi se je v svojem dnevniku čudil, da je mogel carja tako vpreči v svoj voz: »Nobenega človeškega bitja na svetu nimam za dovolj pametno in razumno, da bi priznalo možnost tega, o čemer je bil danes pogovor med menoj in carjem« (Šenk, str. 59, 165). Z obvladanjem carjeve miselnosti torej ni šlo tako gladko in lahko!

Takoj na uvodni strani izrečeno avtorjevo trditev, da so dunajski in temu sledeči kongresi ustvarili red, »ki je navzlic pomanjkljivostim obvaroval Evropo celo stoletje pred svetovnim požarom«, je treba presojati bolj iz razumljive težnje, odmeriti literarnemu detetu čim večji pomen in mu prisoditi čim važnejšo vlogo. Ta misel cilja mnogo predaleč, ker so tako prvo kakor tudi drugo svetovno vojno sprožile čisto drugačne silnice. Sicer pa to trditev avtor sam pobija, ko (na str. 176) ugotavlja, da je z letom 1848 končana doba Svete alianse. Vendar pa se tudi ne da reči, da se je za tem pričela doba revolucije, ker je bil ta čas le kratkotrajna epizoda. Ako pa meri na duhovno narodnostno revolucijo, o le-tej v začetku obravnavane dobe nikakor še ne moremo govoriti kot o veliki, temelje držav pretresujoči gonilni sili, ki je bila takrat utelešena v zahtevi liberalnih krogov, da se priznajo podložnikom ustavne pravice in svoboščine. Kongresni državniki pred narodnostnim načelom zato še niso imeli pravega strahu. Saj so prav med Rusijo, Avstrijo in Prusijo razdeljenim Poljakom na dunajskem kongresu določili, da bodo poljski podaniki dobili narodno predstavništvo in ustanove, seveda z omejitvijo, da bodo predstavništvo in ustanove urejene tako, kakor se bo prizadetim vladam po njihovih političnih metodah zdelo za Poljake koristno in primerno.

V svojem proslulem nagovoru ljubljanskim profesorjem cesar Franc ni obsjal narodnosti, marveč »nove ideje« in učenjake, ki se z njimi bavijo. Gotovo pa z imenom učenjakov ni hotel opečatiti narodnih preporoditeljev. Na Dunaju se niso bali, da bi cesarjev nagovor izrabili morda kaki panslavisti v Petrogradu, pač pa bi jim bilo silno neprijetno, če bi na njem začeli glodati pariški liberalni krogi; s svojim ljubljanskim govorom pa je cesar Franc postal junak vseh francoskih rojalistov. V zvezi s temi »novimi idejami«, ki torej niso bile narodnostne, je tudi izjava ljubljanskega škofa Gruberja. Ta je dejal, da tri četrtine avstrijskih profesorjev ne spoštuje vere in javnega reda, ki ju izpodkopujejo.

Avstrija tudi pri snovanju svojega ponapoleonskega ilirskega kraljestva ni imela kakih določnih narodnostnih namer. Bolj kot za tako notranjo vsebino ji je šlo za v tedaj vladajočem romantičnem razpoloženju priljubljeno antikvarno (nikakor ljudsko in narodno) ime, o katerem so menili, da bo na množice vplivalo in jih pritegnilo. V predposvetovanjih je grof Wallis bodočo Ilirijo primerjal teritorialno-upravni (ne narodnostni!) tvorbi lombardsko-beneškega kraljestva; bila naj bi hkrati dober protiutež proti ruskemu vplivu. Metternich torej ni dal (kakor trdi Šenk, 51) Iliriji kraljevskega naslova zgolj iz strahu pred Rusijo, marveč je bilo vobče novo kraljestvo prav v tej bojazni tudi ustanovljeno.

Avtor vse preveč poudarja animoznost narodnostnega načela za obstanek Avstrije. Na str. 70 izrečena trditev, češ »ako je bila z neapeljskimi dogodki ogrožena Avstrija, je bila to prej zaradi pestrosti svojega narodnostnega sestava kot zaradi svojega notranjega režima«, bi bila baš v obratni obliki dosti bolj točna in pravilna. Zelo dvomim, da bi bil »preprosti politični čut Metternichu povedal, da pomeni uveljavljenje liberalnega in narodnostnega načela konec Avstrije« (str. 160). Po toči namreč zvonijo tisti avstrijski zgodovinarji, ki se tolažijo, češ da je Metternich »kot realen politik čutil, da Avstrija za organičen razvoj držav in svobodo narodov ne more ničesar storiti, ker bi začela s tem razpadati« (str. 65). Če bi bil predmarčni avstrijski kancler resnično realen državnik, bi Avstrije v njenem po sestavi danem razvoju ne bil oviral; ugodil bi bil klicu svobodnega oblikovanja in v ustavnosti bi se pozneje znašli narodi na torišču prijateljskega sožitja in zdravega medsebojnega kulturnega in gospodarskega tekmovanja. Res je, da bi bilo s tem konec Metternichove gospodovalne, varuške in samovladne Avstrije, ki je razpadla vprav zato, ker je bila svojim narodom tesna ječa in so po zgubljani vojni l. 1818 nanjo navalili njeni »podaniki«, sosedi in ves ostali svet, ker se ni zavedela zgodovinskega poslanstva mnogojezične države.

V splošnem daje Šenk dober pregled poteka in dela ljubljanskega kongresa. Ker sta se Francija in zlasti Anglija udeležili sestanka bolj kot opazovalki, zato ni bilo pravih formalnih sej in je zapisnike sestankov sestavljali in podpisoval Gents sam, da bi prikrili zevajočo razpoko v Sveti zvezi. Mnoge strani politike onih dni nam pojasnjujejo pisma in dnevniki nekaterih kongresnih udeležencev, pri čemer je treba glede Metternichovih spominov upoštevati okolnost, da jih je kancler pisal v spremenjenem razpoloženju po dogodkih l. 1848, ko je marsikaj videl ali hotel gledati z drugačnega zrišča, kakor se je v resnici godilo.

Glede dokumentacije svojih trditev pisec ne postopa vedno pravilno. Tako ni v redu, da citira (str. 79) za sklepe aachenske konference Prijateljeve Tavčarjeve zbrane spise, ali da se na istega literarnega zgodovinarja sklicuje glede ustanovitve kraljestva Ilirije (str. 51). Ob karakterizaciji papeževega opolnomočena kardinala Spine bi podatke iz italijanske Enciklopedije (XXXII, 373 sl.) pač mogel uporabiti, ne pa navajati v italijanščini sodbe modernega biografa (str. 47), ker tako navajanje v tujem jeziku zavaja bralca k mnenju, da je to posneto iz kakega kongresu sodobnega vira. Svoj seznam slovstva bi moral sestaviti dosledno abecedno po avtorjih, ne pa da n. pr. navaja tam Argo, Laibacher Zeitung, Ljubljanski zvon, Mitt. des hist. Ver. für Krain in Zbornik znanstvenih razprav, ko vendar v tekstu razprave citira pisatelje same (Radicsa, Hegemanna, Prijatelja, Tomšiča).

Kar se tiče sloga, je tu in tam neizpiljen, časnikarsko ohlapen in težko umljiv, ne manjka tudi tujih vplivov (n. pr.: varovalna zveza počiva — beruht, bolje sloni; se zateče k najkrepkejšim meram, pemiritvene mere — misli pač na ukrepe in ne na vatlje; razprave se ne »vodijo« morda na povodcu, marveč se na sejah enostavno razpravlja; vstajo je imel za resnejšo nam. jo je smatral za resnejšo; po vsej priliki nam. verjetno, najbrž; bo imel opravka namesto opraviti, saj je v glagolu moč slovenskega jezika; odšel je na sestanek med obema cesarjema nam. sestanek obeh cesarjev. Na str. 10 se začetna misel drugega odstavka (Restavracijska Francija ...) konča po sedmih (oz. nadaljuje po treh) vrinjenih stranskih stavkih. Na str. 68 je postal cel stavek (Arakčejev) neumljiv, ker se pri korekturi niso kontrolirale vrste nad in pod popravljeno vrsto; tudi sicer je ostalo nekaj tiskovnih pogrešk, ki pa bralca nikakor ne bodo motile. Pisec omenja na več krajih »nordijske dvore«, ne da bi kdaj omenil, katere prištevava le-sem; Avstrijo, Prusijo in Rusijo označuje drugod večkrat kot vzhodne velesile. Na str. 153 piše, da je bila »Todorjeva vstaja uperjena (naperjena) proti (zoper) Porti le toliko, kolikor ni imenovala domačin ljudi za gospodarje (términ: gospodar) in višje oblastvenike (oblastnike) v obeh kneževinah« (Moldaviji in Vlaški); nikalnica je tu pač na nepravem mestu, ker je bila vstaja sovražna Turkom le v tem, da je na upravna mesta postavila domačine.

Predležča publikacija bo med nami najbrž za dolgo dobo najpriročnejši vir za vsakogar, ki se bo želel poučiti o predzgodovini kongresa, o delu in o udeležencih na njem, o stališču, ki so ga zavzele do obravnavanih vprašanj posamezne udeležene države, ter o ukrepih, ki so jih sklenili storiti za udušitev revolucije v Neaplju, Piemontu in v Moldaviji. Kratko zaključno poglavje o pomenu ljubljanskega kongresa za razvoj meddržavne politike pa v naslovu več obeta, kot pa v resnici nudi

Jos. Mal

Fr. Kotnik, Misijski Jernej Mózgan. Življenjepis. Izdala Mohorjeva družba (Mohorjeva knjižnica 119) v Ljubljani 1943. Str. 59, 6 slik in dva zemljevida.

Skrbno zbrani podatki o najboljšem Knobleharjevem pomočniku, ki se je rodil pod Olševo 1823 in je umrl na misijonski postaji Sv. Križa ob Nilu že 1858. Kotnik predstavlja Mozgana kolikor mogoče dobesedno po pisnih, ki jih je pošiljal v domovino in po poročilih njegovih tovarišev, zato je branje te knjižice prav zanimivo. Ugotavlja tudi pravi datum njegove smrti, to je 24. januarja 1858, drugače kakor pri Jakliču (Ign. Knoblehar, 327) in na misijonarjevi spominski plošči v župni cerkvi v Železni Kaplji, kjer je smrtni dan 26. januar (gl. str. 49 in 51).

M. Miklavčič.

CERKVENA UPRAVA NA KRANJSKEM PRED JOŽEFINSKO PREUREDBO (1782-1785)

- A KOMISARIAT DOB
- B KOMISARIAT GORJE
- C KOMISARIAT KRANJSKA GORA
- Č KOMISARIAT SMARTIN PRI KRANJU
- D KOMISARIAT VRHNIKA
- É KOMISARIAT BRASLOVČE
- X IZVEN KOMISARIATA

- 1 GORENJSKI ARHIDIJAKONAT
- 2 ARHIDIJAKONAT STIČNA
- 3 ARHIDIJAKONAT KOSTANJEVICA
- 4 ARHIDIJAKONAT NOVO MESTO
- 5 DOLENJSKI ARHIDIJAKONAT
- 6 ARHIDIJAKONAT BISTRA
- 7 DEKANIJA METLIKA
- 8 SAVINJSKI ARHIDIJAKONAT
- 9 DEKANIJA VIPAVA
- 10 ARHIDIJAKONAT TOLMIN
- 11 IZVEN ARHIDIJAKONATA

- I DEKANIJA KOŠANA
- II DEKANIJA HRUŠICA

LJUBLJANA: STARE IN NOVE ŽUPNIJE

0 1 2 3 km

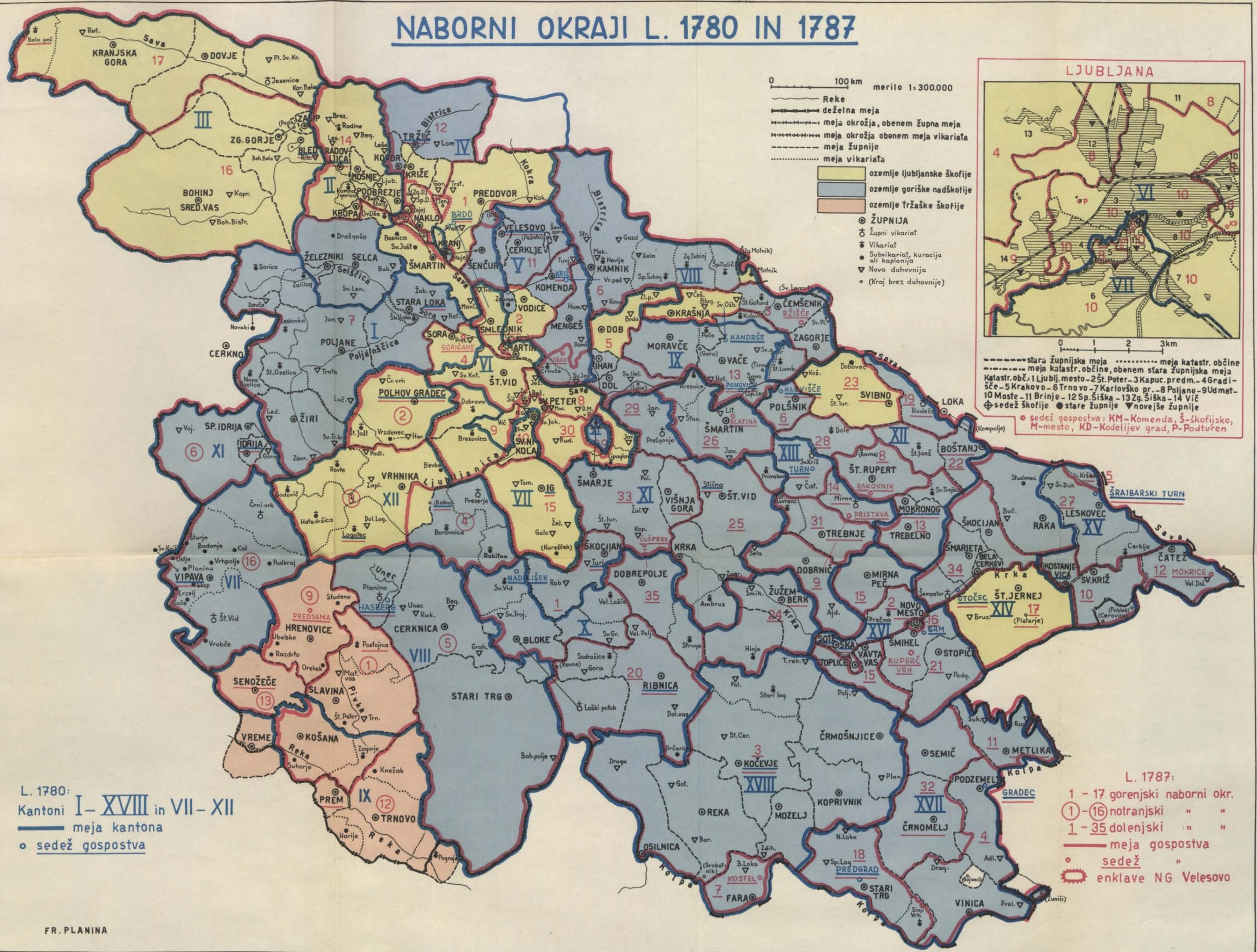
----- stara župnijska meja   ..... meja katastr. občine
 - - - - - meja katastr. občine, obenem stara župnijska meja
 - - - - - 1 Ljublj. mesto - 2 Št. Peter - 3 Kapuc. predm. - 4 Gradišče - 5 Krakovo - 6 Trnovo - 7 Karlovško pr. - 8 Poljane - 9 Udmat - 10 Moste - 11 Brinje - 12 Sp. Šiška - 13 Zg. Šiška - 14 Vič
 ⊕ sedež škofije   ● stare župnije   ▼ novejšje župnije

----- meje sedanjih župnij, župnije:
 I stolna, II sv. Jakoba, III Marijinega Oznanjenja, IV sv. Petra, V Trnovo, VI Sp. Šiška, VII sv. Cirila in Metoda, VIII Vič (Rožnik pod MO), IX Moste, X Zg. Šiška, XI Ježica.

- MEJE ARHIDIJAKONATOV
- ..... MEJE KOMISARIATOV (DEKANIJ)
- ⊕ SEDEŽ ŠKOFIJE
- SEDEŽ ARHIDIJAKONATA, KOMISARIATA ALI DEKANIJE

NABORNI OKRAJI L. 1780 IN 1787

L. 1780:
 Kantoni I – XVIII in VII – XII
 ————— meja kantona
 ○ sedež gospostva

L. 1787:
 1 – 17 gorenjski naborni okr.
 ① – ⑯ notranjski " "
 1 – 35 dolenski " "
 ————— meja gospostva
 ○ sedež " "
 ⊕ enklave NG Velesovo

